T 4501 BOGZA, A.Î.

GEO BOGZA

ANII IMPOTRIVIRII

Reportaje
Pamflete
Articole

1934 - 1939

1953
EDITURA TINERETULUI a C.C. al U.T.M.

c. 63901

NOTA AUTORULUI

Multe dintre aceste articole și reportaje, suferind de lungimi sau repetiri, inerente activității jurnalistice, care ar fi dăunat lecturii în volum, m'am simțit dator să le revăd, dar esența lor a rămas aceeași ca în momentul când, între anii 1934-1939, au apărut în diferite ziare și reviste.

CUVÂNT INAINTE

Cititorul tânăr, după lectura volumului de faţă, va avea sentimentul că a străbătut o lume de coşmar. Pentru vârstnici, faptele povestite în paginile care urmează nu ascund nicio surpriză. Ele au fost văzute şi trăite, în amar şi suferinţă, de milioane de oameni. Ei îşi vor aminti de grozăviile unei epoci care nu a dispărut de mult în negura istoriei şi vor putea atesta adevărul cuprins în această carte. In ansamblul lor, articolele şi reportajele prezentate aici alcătuesc o succintă cronică a ororilor dictaturii burgheze şi moşiereşti din ţara noastră, între anii 1934—1939, cronică impresionantă prin forţa ei artistică. Autorul ei este un inovator în domeniul ziaristicei, pentrucă a ridicat articolul de ziar şi reportajul la nivelul artei adevărate. Semnătura lui Geo Bogza era urmărită de cititori, într'o epocă în care atitudinea consecvent democratică constituia în ţara noastră un act civic plin de curaj, iar exprimarea adevărului cu privire la viaţa îngrozitoare a poporului nu era lipsită de urmări şi riscuri. Fiecare articol de acest fel are deci valoarea unui foc de armă tras în duşman dela înălţimea unei baricade primejduită de asaltul dictaturii fasciste.

In epoca activităţii ziaristice antifasciste a lui Geo Bogza, presa românească era aproape în întregul ei în mâna marilor bănci şi monopoluri, fiind un mijloc de răspândire a otrăvurilor şi miasmelor ideologice ale partidelor reacţiunii. Pervertirea conştiinţei maselor era urmărită pe căile cele mai diverse. In momentul în care mizeria mun-

citorilor şi ţăranilor era mai mare şi mai de nesuportat, paginile ziarelor reacţiunii ofereau un spaţiu uriaş ultimei crime senzaţionale, celei mai noi excrocherii sau afaceri veroase, ideilor urei de rasă, de învrăjbire naţională. Un spaţiu larg îl ocupau în presa reacţionară calomniile antisovietice, manifestări ale războiului urzit împotriva patriei socialismului biruitor.

Profesiunea de gazetar devenise, prin însăşi supunerea deplină faţă de sacul cu bani al burgheziei şi moşierimii, una dintre cele mai puţin onorabile. In marea lor majoritate, ziariştii erau simpli mercenari, căutând favoarea „viţelului de aur" al capitalismului.

In asemenea condiţii, gazetăria nu putea fi nici creaţie şi nici artă. Era *caracudism,* după numele vestitului reporter creionat cu genial sarcasm de către Caragiale. Caracudi era simbolul breslei de mercenari a gazetarilor burgheziei. Aidoma lui, toţi erau în goană după ştirile cele mai tari, mai aţâţătoare, prin fondul lor de inumanitate, şi atunci când nu erau oferite de realitate în cantitate suficientă, creierul în continuă efervescenţă al ziaristului le inventa fără sfială. „Apucăturile americane" ale lui Caracudi erau specifice întregii tagme de slujbaşi ai presei burgheze. Fenomenul acesta înjositor din punct de vedere moral şi cultural nu era însă izolat. El era numai o parte reprezentativă din fenomenul mai larg al decăderii şi descompunerii întregii culturi burgheze. Literatura, muzica sau plastica reacţiunii din România nu erau nici mai bune, nici mai rele decât jurnalistica burgheză.

In această perioadă, un grup de scriitori comunişti şi necomunişti şi-au asumat misiunea nobilă de a spune adevărul cu privire la viaţa de mizerie a poporului şi de a-i denunţa pe adevăraţii vinovaţi. Geo Bogza a făcut parte din acest grup, alături de talentaţi scriitori şi gazetari ca Alexandru Sahia, N. D. Cocea şi alţii.

Infrângând rigorile cenzurii reacţionare, opunându-se tendinţelor fascizante ale presei burgheze şi demascându-le, Geo Bogza a transformat munca gazetarului într'o forţă militantă, ziaristica devenind astfel prin contribuţia sa o

artă profund realistă, opusă net şi infinit superioară tuturor formelor de antirealism ale literaturii burgheze din ţara noastră.

Zi de zi, cu un efort în care conştiinciozitatea era manifestarea respectului pentru adevăr, Geo Bogza desvăluia miilor de cititori noi şi noi aspecte ale existenţei de infern creată poporului prin dominaţia marelui capital.

In proza ziaristică a lui Geo Bogza este duioşie şi indignare, ură şi dispreţ, ironie sau sarcasm, de cea mai bună calitate. S'ar părea că în aceeaşi personalitate artistică s'au reunit calităţile remarcabile ale tribunului, poetului liric şi pamfletarului neîndurător.

Artistul oferă o imagine concentrată, puternică, a realităţii. Cu economie verbală, gazetarul conturează în linii clare fizionomia vieţii de fiecare zi în societatea capitalistă. Mizeria poporului este atât de năprasnică, încât pentru a fi înfăţişată nici nu mai trebuesc metafore. Un stil sobru, împrumutat proceselor verbale, este uneori suficient: „Povestea cumplită a iernii a început. In prima noapte de iarnă adevărată, şomerul Teodor Peretenco, în etate de 54 de ani, încolţit de frig şi neavând unde să se adăpostească, a venit la chesturа poliţiei şi s'a rugat să fie ţinut în arest până a doua zi dimineaţă. Cererea fiindu-i respinsă, şomerul Teodor Peretenco s'a culcat în curtea chesturii, unde a doua zi a fost găsit mort, acoperit de zăpadă. De atunci şi până acum, în diferite oraşe ale ţării au mai fost descoperite câteva cadavre de şomeri".

Nici nu trebue mai mult pentru a face înţeleasă de către cititori esenţa însăşi a capitalismului.

Imaginea artistică rezultă la Geo Bogza dintr'o participare intensă la viaţa poporului, în întregul ei. Poeţii burgheziei invitau cititorii la călătorii imaginare prin spaţii exotice, pentru a tăinui adevărul despre mizeria vieţii sociale din propria lor ţară. Ironistul fin constată: „Poeţii nu sunt cei mai mari măgari din ţara aceasta, dar mulţi dintre ei au urechi destul de lungi".

Geo Bogza caută poezia epocii sale nu în imaginar, ci în viaţa din jurul lui şi, cutreerând ţara în lung şi în lat, pre-

tutindeni unde poporul se află în suferinţă, descoperă şi împărtăşeşte tuturor momente, episoade şi scene din viaţa celor oprimaţi.

Iată un modest atelier de croitorie, eternizat ca într'un desen în cărbune, cu linii îngroşate de însăşi suferinţa celor ce muncesc: „In funduri de curţi, pe la mansarde, în încăperi dosnice, înnăbuşitoare, atelierele de croitorie par imaginea unui infern în care oamenii ard de vii, în cazane cu smoală. Intr'o căldură cu totul sufocantă, încât şi o singură ţigară ar mări-o funest, croitorii calcă. Inchipuiţi-vă în această atmosferă de iad, câteva maşini cu mangal, încinse, pe care croitorii le mişcă într'o parte şi alta, aplecaţi peste ele. Din stofa stropită cu apă urcă vapori fierbinţi, o emanaţie violentă care trăsneşte creierul şi provoacă o greaţă cumplită. Galbeni, livizi, cu feţele atât de înspăimântător desfigurate, încât par cadavre, croitorii calcă. Alături, înghemuiţi pe bănci de lemn, cocoşaţi, cu genunchii la gură, alţii trag firul lung de aţă. Mişcările lor ritmice, neîncetate, par ale unor condamnaţi la galeră. Fiecare împunsătură trebue supravegheată cu atenţie, milimetru cu milimetru. Buricele degetelor ard, ochii sunt împăenjeniţi, oasele înţepenite".

Tragedia ţărănimii muncitoare este văzută prin prisma obiectului primordial al străduaniei milioanelor de truditori ai pământului: pâinea. Asupra acestei pâini, udată cu sudoare şi lacrimi, îşi îndreaptă privirile poetul-gazetar: „Dela început trebue arătat că faptul cel mai important în felul de a sărbători Paştele al ţăranilor români e că obişnuesc cu prilejul acesta să mănânce pâine. E un eveniment care nu are loc decât de câteva ori pe an, la ocazii excepţionale"... „De Paşte ţăranii români mănâncă pâine... Cu multă evlavie, ca pe anafură, mestecă ţăranii români bucata de pâine între măselele lor late şi galbene. După masă, copiii ies pe la porţi cu câte o felie în mână, arătându-şi-le unii altora şi comparându-le, cum fac cu jucăriile copiii dela oraş. Aceasta nu se poate petrece decât de Paşte şi încă de două, trei ori pe an. E o realitate, valabilă cel puţin pentru trei sferturi din ţăranii români, care

la rândul lor formează trei sferturi din populaţia ţării. O ţară ale cărei holde de aur poeţii încurajaţi de oficialitate nu au mai contenit să le cânte. Nimeni n'a cântat faptul că ţăranii acestei ţări mănâncă pâine numai la Paşte. Nimeni n'a cântat pe copiii acestor ţărani care când au o felie de pâine ies în poartă să-i vadă toţi copiii de pe uliţă".

Geo Bogza se află în mijlocul şomerilor şi al celor care având încă de lucru nu ştiu dacă-l vor mai avea mâine, se află alături de miile de bolnavi de tuberculoză, părăsiţi destinului nemilos al maladiei lor, în mijlocul micilor vânzători ambulanţi, ce şi-au lăsat căminurile în căutarea unei bucăţi de pâine.

In faţa spectacolului oferit de modeştii călători ai unui vagon de tramvai de clasa II-a, gazetarul redactează în imagini o pagină de filosofie socială. Schimbările produse în metodele de exploatare ale marilor asupritori sunt surprinse cu ascuţime la fabrica de conserve a prinţului Ştirbey, în aspra vlăguire a sutelor de muncitori, la care se adaugă numeroşi copii.

Gazetăriei burgheze în goană după senzaţional, Geo Bogza îi opune astfel creaţia gazetarului progresist, scoţând la lumină obişnuitul vieţii de fiecare zi a orânduirii capitaliste : mizeria poporului. Asupra acesteia el se apleacă cu mâhnire, indignare şi revoltă. Când vorbeşte despre viaţa grea a oamenilor din popor, în glasul său se află, dincolo de amărăciune, duioşie.

Note de sarcasm şi ironie ucigătoare apar atunci când vorbeşte despre jefuitorii maselor. Un bilanţ de multe sute de milioane, al societăţii de chibrituri, semnat de un preşedinte al consiliului de administraţie şi un administrator delegat „indescifrabil" declanşează verva satirică a ziaristului împotriva milionarilor, care-şi ascund pudici jaful public sub masca anonimatului. „Inchipuiţi-vă, adunarea generală a acestei societăţi convocată pentru 19 Martie ora 11 în Calea Victoriei 68. Un automobil soseşte şi din el coboară : Marele Indescifrabil. Ia loc la masă, având în dreapta pe Indescifrabilul Nr. 1, iar în stânga pe Indes-

cifrabilul Nr. 2. Indescifrabilii discută despre milioane, indescifrabilii constată că sunt prea multe bețe de chibrituri într'o cutie, indescifrabilii iau hotărîri. Conspirativi, misterioși, indescifrabili. Discreția aceasta e emoționantă. Au întocmit un bilanț de 680 de milioane și l-au publicat, fiindcă îi obligă legea. Dar pentru atâta lucru să-l iscălească, să iasă din colțul lor modest? Pune, domnule, Președintele Consiliului de Administrație: Indescifrabil. Indescifrabilii își încasează milioanele, indescifrabilii mănâncă icre negre, indescifrabilii își construesc palate. Noi, ăștilalți, plătim câte doi lei 20 de bețe de chibrit și nici nu avem onoarea să știm cine strânge milioanele."

Geo Bogza îl citează, nu întâmplător, de multe ori, în articolele sale de ziar pe marele Caragiale. Prin profunzimea și eficacitatea satirei sale sociale, el este un discipol al autorului „Scrisorii pierdute". Lovind necruțător în ipocrizia politicianistă a partidelor reacțiunii, Caragiale oferea în „Românii verzi" o genială previziune asupra fascismului. In plină perioadă de asalt a fascismului în țara noastră, Geo Bogza, aplicând învățătura marelui maestru al satirei românești, creează, printr'o imagine cu sens satiric, partidul „Cioara noastră", smulgând astfel, cu un umor care ustură, masca de pe obrazul partidelor fasciste și fascizante ale reacțiunii.

Din cunoașterea amplă a vieții maselor a decurs în mod organic treapta mai înaltă a activității sale creatoare: reportajul. In mod neîndoelnic, Geo Bogza este cel mai talentat reporter din țara noastră în epoca dintre cele două războaie și continuă să ofere un luminos exemplu de artă superioară, în acest domeniu atât de trivializat în trecut.

In presa burgheză, reportajul era o îndeletnicire minoră și scandaloasă, trăgându-și hrana, aidoma hienelor, din cadavrele și gunoaiele lumii capitaliste. Reportajul de acest fel avea legături cu viața, dar firave și unilaterale, implântate numai în mocirla vieții burgheze. Adevărul prezentat de reporterii ziarelor burgheze era un adevăr burghez, deci cea mai pură minciună, în fond. Ori minciuna este otravă pentru artă; de aceea și reportajul ziarelor

burgheze era un succedaneu menit să biciuiască instinctele, dar nu creaţie artistică, dând orizonturi largi gândirii.

Geo Bogza, pornind dela adevărul vieţii, a creat un gen de reportaj care prin valoarea lui artistică s'a impus literaturii. In momentul în care, cu excepţia unor creatori realişti, ca M. Sadoveanu, Al. Sahia ş.a., proza românească nu se interesa de existenţa poporului asuprit, Geo Bogza îmbogăţeşte proza literară cu reportajele sale din viaţa muncitorilor şi a maselor exploatate în general.

Alături de proza lui Sahia, reportajele din viaţa muncitorilor ale lui Geo Bogza sunt reflexul epocii din jurul anului 1933, când, sub conducerea Partidului Comunist din România, masele asuprite se ridică împotriva pericolului fascist, cu întregul lui cortegiu de mizerie şi teroare poliţienească, şi împotriva pregătirilor în vederea războiului antisovietic.

Pentru cititorii acelei epoci a rămas neuitată seria de reportaje din viaţa muncitorilor petrolişti şi tăbăcari, a ţăranilor Moţi şi a minerilor din Munţii Apuseni. Până la Geo Bogza nimeni nu scrisese despre ei în aşa fel încât oglindirea existenţei lor nemăsurat de grele să fie o imagine atotcuprinzătoare a vieţii amare a întregului popor.

Scoţând în relief esenţialul din suferinţa celor ce muncesc, reporterul creează tablouri care lovesc retina cu putere. Imaginile crude, neprefăcute, ale exploatării aşa cum realitatea le oferea, sunt îmbinate prin arta scriitorului în aşa fel, încât creează atmosfera halucinantă a unui infern.

Caracterul inuman al muncii tăbăcarilor este înfăţişat în toată violenţa lui elementară, iar încet, încet, anatomia monstruoasă a marilor tăbăcării capitaliste se desvălue ochilor îngroziţi ai cititorului. Nu este nicio exagerare în relatarea reportajului. El surprinde şi alătură ceeace era cu totul obişnuit în asemenea locuri în care viaţa muncitorilor se măcina cu repeziciune. Intr'un neînsemnat registru, pe lângă care oricare alt gazetar ar fi trecut cu indiferenţă, reporterul, însufleţit de dorinţa de a cunoaşte şi a

desvălui adevărul, găseşte unul din ascunsele resorturi ale mecanismului exploatării: „Un registru mare stă deschis pe biroul întreprinderii şi un funcţionar cenuşiu scrie în el cifre lângă cifre. Fiecare cifră, fiecare nouă operaţie aritmetică, urmăreşte să mai rupă o bucată din pâinea lucrătorilor. Să scădem salariile cu 5 la sută. Să-i punem să lucreze într'un tempo accelerat, cu 8 la sută. Să stoarcem din ei sânge mai mult cu 3 la sută. Păianjenii negri ai cifrelor apar în registre, iar în casele lucrătorilor pâinea se împuţinează, în interiorul fabricii motoarele merg mai repede, mai istovitor, şi seara lucrătorii ies cu capetele năuce, cu plămânii în agonie".

Revolta scriitorului izbucneşte apoi în sarcasm plin de amărăciune când vorbeşte de felul cum se preocupă de muncitori sindicatele aflate în slujba patronilor: „E drept că atunci când mor, dacă sunt membri vechi ai sindicatului, dacă au plătit cotizaţiile regulat, li se dă drapelul societăţii să-i ducă până la cimitir".

Când descrie peisajul petrolifer, reporterul devine poet şi, sub bagheta magică a imaginilor, tot ce pare neînsufleţit capătă viaţă, se transformă şi se mişcă. Privelişte a dealurilor în care spumegă licoarea vâscoasă cuprinde în tristeţea şi asprimea ei însăşi imaginea vieţii amare a celor ce munceau aici.

„Văzute din Grâuşor, cele câteva dealuri pe care uruie sondele par fumegânde şi fierbinţi, ca şi cum tocmai ar fi ieşit de sub un bombardament de artilerie. Ciuruite, scormonite, pline de răni, de bube, de cratere, din care se ridică un abur subţire, ca în urma unor explozii. S'ar părea că numai cu o clipă înainte cerul s'a liniştit de vibraţiile puternicei detunături. E drept că de multe ori chiar aşa se şi întâmplă. Văzute de aici, dealurile par îngenunchiate de o suferinţă adâncă, de un fulger care le-a trecut prin măruntaie. Sondele s'au lăsat asupra lor ca un stol de vulturi hămesiţi. Se simte în fiorul care străbate peisajul ceva din lupta surdă şi nemiloasă care se dă în străfunduri între ciocul de fier al sondelor şi măruntaiele secrete ale pământului. Tot aerul vibrează de tensiunea bătăliei."

Exploatarea capitalistă este deosebit de atentă față de producția de petrol, dar disprețuește omul. Muncitorul face parte din utilajul petrolifer și încă din cel de speță inferioară, atât de ieftin și de ușor de înlocuit, încât nu merită nici cea mai mică protecție în fața furiei năpraznice a zăcămintelor în erupție.

Și la aceasta se adaugă salariile de mizerie, micșorate arbitrar la simpla voință a proprietarilor de sonde sau rafinării, concedierile în masă, întreaga existență dominantă de provizorat și amarnică suferință a miilor de muncitori care, cu prețul vieții, prilejuiau câtorva mari capitaliști acumulări de milioane. Accente puternice de revoltă izbucnesc de sub pana scriitorului atunci când înfățișează teroarea polițienească stârnită împotriva muncitorilor: „Aici sunt șefii puternici și absoluți care fac armată cu oamenii din serviciul lor. Îi pun să-i salute militărește și să le spună: Să trăiți! Trebue disciplină. In schelă e ca pe front. Orice tentativă de revendicare e socotită rebeliune. Șefii posturilor de jandarmi dresează procese verbale. „Noi, plutonier Ilie Stan, șeful postului Bușteni. Fiind sub stare de asediu... s'a prezentat la noi dl. inginer Ciupitu și ne-a declarat că... Ne-am dus la fața locului și dând peste indivizii... i-am arestat pe toți. Aduși la post și cercetându-i pe fiecare, au declarat că... Drept care vă înaintez" etc., etc."

Aceasta era viața muncitorilor în schelele petrolifere ale marelui capital.

Geo Bogza nu-i uită nici pe „rechinii petroliferi", aventurieri lipsiți de scrupule, înălțați pe scara avuțiilor prin cele mai tenebroase combinații cu putință. „Figurile ilustre ale Ploeștiului, oamenii de bază ai industriei petrolifere, nu sunt decât personaje din Caragiale" — notează reporterul. Afirmația este ilustrată prin admirabilul portret satiric al „domnului Nicu", inginer cu diplomă din străinătate, plin de râvna parvenirii, care ajunge „rechin" prin ascunse aranjamente de culise. Rapacitatea „rechinilor petroliferi", turpitudinea familiei burgheze și a politicii partidelor reacțiunii sunt reflectate larg în portretul realizat din trăsături puține, dar sigure, al domnului Nicu.

Geografia amplă a exploatării maselor din fosta Românie a moşierilor şi burgheziei este completată cu descrierea sărăciei din Ţara Moţilor, ţinut ameninţat în trecut să fie despopulat din cauza bolilor şi a mizeriei care secera mii şi zeci de mii de vieţi omeneşti. In „Ţara de piatră" ai de o parte aurul ascuns în adâncul masivelor pietroase, spre mulţumirea şi huzurul câtorva, şi de cealaltă parte poporul unei întregi regiuni, rob al puterii uriaşe pe care o exercită „diavolul galben". Până la Geo Bogza în literatura noastră nimeni nu a descris grozăviile existenţei minerilor din Ţara Moţilor. Iată imaginea minerului, trebuind să care afară minereul cu sacul în spinare, pe distanţe de kilometri: „Venea un miner tânăr, cu un sac de minereu în spinare. Venea de-a-buşilea, gâfâind, cu ochii ieşiţi din orbite. Ne-am strecurat pe lângă el, dar în clipa în care piepturile noastre s'au întâlnit, presiunea a fost atât de mare, încât credeam că o să ne înnăbuşim. Omul cu sacul a plecat mai departe drum îngrozitor de greu... Un drum până în fundul minei şi înapoi, cu sacul în spinare, ţine câte trei ore. De dimineaţă până noaptea, târziu, abia se pot face patru transporturi. Două, poate trei sute de kilograme de minereu... Omul cu sacul în spinare urcă din fundul pământului spre lumina zilei, urcă neîncetat. Strivit sub greutate, se strecoară prin galerii strâmte, muşcă pământul, înaintează metru cu metru. Sunt urcuşuri la care are nevoie să se ajute cu mâinile. Atunci agaţă felinarul de câte un colţ de stâncă şi împinge sacul cu capul sau îl târăşte cu dinţii. E un lucru să înnebuneşti, să-ţi sară capul în ţăndări. Când ajunge afară e tot una de noroi, de apă şi de sudoare şi fiecare bucată de muşchi îi tremură, se sbate agonic".

Acela care suferă cu adevărat pentru poporul ţării lui nu poate să rămână indiferent faţă de nefericirile niciunui alt popor al lumii. In momentul în care poporul spaniol este lovit în viaţa şi libertatea lui de coaliţia fascismului european, Geo Bogza se află cu scrisul său alături de Spania republicană şi antifascistă. Reporterul abia călătorise prin patria lui Cervantes, Goya şi Garcia Lorca,

îndurerat de spectacolul distrugerii a mii de vieţi şi de comori artistice. In faţa ruinelor atâtor oraşe, a populaţiei paşnice bejenind în masă, a femeilor şi copiilor ucişi de bombele avioanelor fasciste, scriitorul îşi proclamă revolta împotriva ororilor războiului nedrept, ura împotriva asasinilor cinici ai popoarelor, admiraţia şi dragostea pentru vitejii apărători ai libertăţii şi independenţei Spaniei.

Insemnările lui Geo Bogza cu privire la războiul civil din Spania rămân un bun de preţ al mişcării antifasciste din ţara noastră.

* * *

Gorchi, animatorul reportajului sovietic, spunea că: „Reportajul literar e cea mai reuşită formă de cunoaştere a vieţii şi de împărtăşire la milioane de oameni a ceeace se petrece în afara spaţiului accesibil ochiului lor". Gorchi aşeza reportajul literar, sub raportul încadrării în categoriile prozei literare, între eseu şi schiţă sau nuvelă. Reportajul ar fi deci gândire exprimată în sentinţe logice şi gândire în imagini totodată. Reporterul trebue deci să fie filosof sau logician şi artist în acelaşi timp. Un lucru este sigur că reportajul nu cade în afara legilor specifice artei literare. Dacă reportajul lui Geo Bogza este deosebit de valoros prin trăsăturile lui pregnant realiste, aceasta se datoreşte omului politic, gânditorului social care s'a îndreptat către esenţa fenomenelor social-istorice înfăţişate. Aidoma căutătorilor de aur, reporterul a sdrobit, curăţat şi spălat tone de minereu, pentru a scoate la iveală metalul strălucitor. Geo Bogza reuşeşte să ofere o imagine plină de patetism şi intensitate poetică a vieţii, prinsă în diversitatea ei, pentrucă este în permanentă căutare a esenţialului vieţii sociale sub forma lui cea mai simplă, care este întotdeauna şi cea mai dramatică. Esenţa reportajelor sale scrise în perioada premergătoare eliberării ţării noastre de sub dictatura fascistă este însăşi esenţa vieţii sociale: lupta de clasă, aprigă, nemiloasă. Scriitorul a putut surprinde mai bine decât alţii filonul de aur al esenţialului, pen-

trucă s'a aflat alături de forța socială cea mai înaintată a epocii, clasa muncitoare.

Participând la viața socială, el a înțeles că fenomenul cel mai tipic al timpului său este mizeria maselor la un pol al societății și viața de huzur a câtorva la celălalt pol. Aceasta este și imaginea globală a existenței sociale în lumea capitalistă, așa cum se desprinde din reportajele sale. Atmosfera acestor reportaje este de cele mai multe ori sumbră, apăsătoare, ca în halucinații sau coșmaruri. Nu este oare nimic luminos în arta de reporter a lui Geo Bogza? Ba da! Este puternica ură împotriva lumii exploatatoare, de care este pătruns fiecare rând al scriitorului. Aceasta este o formă de exprimare a iubirii față de popor, care-și va păstra întreaga ei valoare militantă atâta vreme cât vor exista în lume popoare sbătându-se în ghiarele ucigașe ale împilării.

ION VITNER

Reportaje

c-63901.

INTRODUCERE IN REPORTAJ

Pamflet, reportaj, informaţie. Iată cele trei elemente esenţiale ale gazetăriei moderne. Dacă într'un lung articol o frază svâcneşte surprinzător de vie, acolo a împuns unul din vârfurile de platină ale acestui triunghi.

Pamflet, reportaj, informaţie. Ele singure fac gazetăria fierbinte şi pasionantă, ele sunt seva care străbate coloanele, dându-le viaţă. Acolo unde nu se află nicio picătură din apa vie a acestor izvoare, acolo pagina e moartă şi ochiul îi simte uscăciunea de mărăcine. Ce mai poate rămâne dintr'o pagină de gazetă în care nu se găseşte sarcasmul unui pamflet, emoţia profund omenească a unui reportaj, noutatea unei informaţii?

Din aceste trei elemente de bază ale gazetăriei moderne, cel ce scrie rândurile de faţă şi-a ales reportajul. El nu este încă un reporter, dar are cea mai fierbinte dorinţă să devină. Reportajul este o şcoală a vieţii adevărate prin care trebue să treacă orice scriitor care vrea să fie un autor viu, în ale cărui cărţi să se sbată, dela pagină la pagină, viaţa. Reportajul este cel mai bun corectiv al esteticii turnului de fildeş.

Există o vârstă când toţi scriitorii tineri se pierd în narcisism. Îşi analizează atent fiecare act, fiecare gest, şi în opera lor îl reflectă la infinit, ca între două oglinzi faţă în faţă. Dar vine o vreme când îşi dau seama cât de sterilă e această operaţie. Atunci se ofilesc şi sunt cuprinşi de desnădejde. Ori reportajul este un mijloc vast şi gene-

ros de a nu te mai ocupa până la paroxism de tine însuți, ci de viața de din afara ta.

De altfel, imperativul vremii noastre cere scriitorilor să nu se mai ocupe atât de ei înșiși, când tragedii care privesc masse întregi de oameni așteaptă să fie exprimate în scris. Și ce alt mijloc de exprimare ar fi bun, mai direct și mai imediat decât reportajul?

Reportajul fiind cel mai sensibil seismograf al vieții, e menit să devină unul din instrumentele temute care va ajuta la viitoarele mari prefaceri ale lumii. Dar în acest caz reportajul, care înseamnă relatare de fapte, descriere a vieții așa cum e, nu devine tendențios, încetând să mai fie reportaj, adică descriere a vieții așa cum e? Nu, pentrucă „viața așa cum e", este ea însăși profund tendențioasă. Iar arta adevărată nu poate decât s'o urmeze.

Arta pentru artă e o poveste. Pe toată fața pământului, viața este un uriaș complot cu scopurile finale încă neatinse. Sunt vaste, sunt supreme. Când arta se pune în slujba lor, complotează pentru binele omenirii. Tot ceeace s'a scris în lume și a dăinuit mai mult de o zi, are o tendință. Așa sunt epistolele apostolului Pavel. Au rămas. Așa este Divina Comedie. Și ea a rămas. Și piesele lui Shakespeare sunt tendențioase. Iar poezia populară cât e de tendențioasă! De veacuri nu mai contenește să cânte dorința de libertate a celor asupriți.

Viața care curge în jurul nostru, impetuoasă ca un fluviu, sfârșește prin a demonstra ea însăși că are o tendință.

Privește ce se petrece timp de o oră la un colț de stradă. Cum trec oamenii, cum se privesc unii pe alții; care sunt sătuii, care flămânzii. Viața, ea însăși, cât este de tendențioasă! Relatând cu strictețe faptele reale, fără să le denatureze câtuși de puțin, reportajul se face chiar prin aceasta interpretul fidel al tendințelor vieții, instrumentul de luptă al idealurilor umanității.

Cred că în sensul acesta Jack London e reporter, și prin asta un mare și adevărat scriitor. Exemplul lui arată că epoca scriitorilor de cabinet a trecut. Pura aventură a spi-

ritului rămâne în urmă față de mesajul realității. Din munți nu mai coboară niciun Zaratustra. Sau dacă vrea să coboare, nu e ascultat. E ascultat în schimb reporterul care trăiește în miezul fierbinte al faptelor, care se află în permanent contact cu viața și vorbește oamenilor despre ea.

1934

Lumea petrolului

Ceeace face caracteristica peisajelor petrolifere e sentimentul că te afli într'o lume în care vechile raporturi dintre oameni şi lucruri, dintre oameni şi viaţă, au fost răsturnate. Poate pentrucă trecând hotarul acestei lumi e ca şi cum ai pătrunde într'o ţară cuprinsă de vârtejul nebun al războiului. Aceeaşi răsturnare de valori, aceleaşi cheltueli fabuloase pentru a obţine cât mai curând izbânda. Deşi negustori până în măduva oaselor, marii petrolişti nu au nimic negustoresc în apucăturile lor, setea lor de bani e mai mare, mai scelerată ; metodele lor de lucru, cu o risipă impresionantă de milioane şi de vieţi omeneşti, îi apropie de tipul generalilor care conduc armatele pe câmpul de bătălie.

Dacă ei sau aghiotanţii lor au credinţa că într'un loc se găseşte o vână de petrol, şi dacă în locul acela e o grădină cu caişi înfloriţi, sau un cimitir, sau o gospodărie care durează de generaţii, câteva sute de mii de lei, sau un milion, nu au nicio importanţă când e vorba să-i mature pe toţi. A doua zi, acolo unde erau caişi înfloriţi sau linişte de cimitir, tractoare negre scurmă pământul şi fac un noroi până la genunchi, în care sondorii intră cu bocancii lor ţintuiţi cu fier. In-

tr'un loc era un restaurant şi stăpânul nu voia în ruptul capului să-l părăsească. I-au deschis atunci un restaurant mai mare, în capitala judeţului. Alteori, o sondă face erupţie. Petrolul curge şiroaie prin vâlcele şi satul e îmbibat cu gaze. Nu e voie să faci focul, să aprinzi un singur chibrit. Stăpânii sondei aduc dela restaurante mâncare pentru toţi cei ce trăiesc în zona erupţiei. Costul ei pe o săptămână e acoperit de ţiţeiul care ţâşneşte într'un singur minut. O zi şi o noapte de erupţie, înseamnă milioane.

Dacă erupţia se rostogoleşte peste arăturile oamenilor, atunci aceştia primesc despăgubiri după un tarif existent. Pentru fiecare cuib de fasole sau de porumb mânjit de ţiţei: 20 de lei. Pentru butucii de vie: 30 de lei. Pentru arborii fructiferi, mult mai mult. Toate acestea fac ca în lumea petrolului să existe o viaţă de continuu neprevăzut, de pierderi sau de câştiguri enorme, semănând în desfăşurările ei cu viaţa războiului. Peisajul e evident influenţat de aceste evenimente; ele i-au dat o înfăţişare particulară, o vibraţie proprie.

Specificul acestei vieţi şi al peisajelor ei e un clocot continuu şi subteran, o necontenită fierbere urcând din adâncuri. Există un duh al vieţii petrolifere ascuns în rezervoarele pline cu ţiţei, în sufletul negru al atâtor oameni; un duh care răbufneşte uneori într'o privire, într'un incendiu. Intre oameni şi sonde pare că s'a stabilit o identitate de destin. Uneori ard împreună, şi atunci în viaţa petrolului e ceva de epopee.

De abia s'a prăbuşit scheletul vechei turle, şi din magaziile de materiale au şi pornit noile maşini. Primul telefon anunţă incendiul. Al doilea, comandă tot ce trebue pentru a ridica o nouă turlă. Sondorii care vin

în locul celor arşi de vii încep prin a aduna scheletele carbonizate ale premergătorilor. Prin lentila roşie a unei picături de sânge, atât de bine viaţa petrolului seamănă cu războiul.

Peisajul în care se petrec zi de zi astfel de evenimente s'a molipsit până în ritmul lui lăuntric de imoralitatea şi grandoarea acestui joc uriaş al vieţii, al milioanelor şi al morţii. De jur împrejur, se întind dealurile cu vegetaţia arsă ca de acid sulfuric. Infipte în coastele lor ca nişte vulturi, sondele flămânde le sfârtecă, le sfredelesc măruntaiele. Dealurile gâfâie şi gem; un vaer amărnic urcă spre cer. Pe obrazul lor păcura se scurge ca o sudoare stoarsă în spasme. Nu e o frumuseţe de pastel frumuseţea destrăbălată a dealurilor petrolifere. Faţă de lanurile de grâu sau de livezile cu pruni, peisajele petrolifere sunt deslănţuite Mesaline ale geologiei.

* * *

O şosea urcă în serpentină din Telega spre Buştenari. La doi kilometri de leagănul petrolului, nimic nu-l vesteşte încă. El e acolo, sus, ferecat între dealuri, ca într'o cetate. Şoseaua se svârcoleşte, se caţără printre livezi de pruni şi, odată ajunsă sus, porneşte în linie dreaptă pe creasta pe care a izbutit să se suie. Buştenarii sunt în faţă, la picioarele acelui deal ce pare o stâncă a Gibraltarului. S'ar spune că e semnul de hotar al unui imperiu, dominând şi apărând lumea dela picioarele lui.

In stânga şoselei, decor de dramă wagneriană : draperiile sumbre ale munţilor. In dreapta, se zăreşte prin-

tre dealuri întregul bazin petrolifer al Prahovei. Şoseaua aceasta desparte două lumi profund deosebite. Cum merge dela apus spre răsărit, în partea stângă, spre Nord, se desfăşoară un peisaj lunar, un frământat fund de mare. Lungul deal transversal deasupra căruia înaintează şoseaua desparte această enormă şi vană tălăzuire geologică de primele sonde ale lumii petrolifere. Aceasta, începând de aici, se întinde spre Sud până la marginile industriale ale Ploeştilor. Suntem în cel mai de Nord punct al hotarului petrolifer, care are şi cea mai mare altitudine: Grâuşor. Societatea Concordia are aici statul major al câtorva schele: *Buştenari, Runcul, Gropi, Ţonţeşti, Chiciura.* Sunt pe aproape, ascunse de dealuri. Din acest punct strategic, panorama fantastică şi complectă a lumii petrolifere se desfăşoară cu violenţă sub ochii uluiţi ai privitorului. Petrolul a introdus în natură elemente surprinzătoare şi stranii, retina omenească e arsă ca de un fier roş când întâlneşte prima oară imundele, destrăbălatele peisaje petrolifere.

Un fior tulbure pare că începe să străbată natura, de cum te apropii de primele sonde. Să fie de vină petrolul, viaţa imorală a oamenilor lui? Cert e că peisajul a fost pervertit, ca o femeie sulemenită ţipător. Lichidul care a mânjit atâtea conştiinţe, a împroşcat pajiştele verzi cu spuma lui murdară.

Lumea e alcătuită aici din fâşii de pământ cauterizat, plin de fistule adânci prin care răsuflă gazele inflamabile.

Văzute din Grâuşor, cele câteva dealuri pe care uruie sondele par fumegânde şi fierbinţi, ca şi cum tocmai ar fi ieşit de sub un bombardament de arti-

lerie. Ciuruite, scormonite, pline de răni, de bube, de cratere, din care se ridică un abur subțire, ca în urma unor explozii. S'ar părea că numai cu o clipă înainte cerul s'a liniștit de vibrațiile puternicei detunături. E drept că de multe ori chiar așa se și întâmplă.

Văzute de aici, dealurile par îngenunchiate de o suferință adâncă, de un fulger care le-a trecut prin măruntaie. Sondele s'au lăsat asupra lor ca un stol de vulturi hămesiți. Se simte în fiorul care străbate peisajul ceva din lupta surdă și nemiloasă care se dă în străfunduri între ciocul de fier al sondelor și măruntaiele secrete ale pământului. Tot aerul vibrează de tensiunea bătăliei.

Sute de piloni metalici susțin cablurile de aramă în lungul cărora aleargă curentul electric de zeci de mii de volți. Fulgere roșii țâșnesc pe mici tăblii sub capete de mort, vestind marele pericol. Cablurile trec spre Runcu, spre Chiciura, spre Țonțești, din sondă în sondă, din atelier în atelier, se întretaie, se încrucișează, formând o plasă temută sub care peisajele se svârcolesc, electrocutate. Sondorul lasă ciocanul din mâini, și când înalță capul dă cu ochii de un cer zăbrelit, ferecat, din care sutele de mii de volți stau gata să se deslănțuie. Din acest deal al Grâușorului, mai înalt decât toate, se vede cum cablurile pornesc la vale, împânzesc toată regiunea, trag între oameni și cer o plasă a morții. Și tot aerul vibrează de trecerea năpraznicilor curenți spre Sud, spre inima schelelor petrolifere.

O altă rețea metalică se împletește pe suprafața pământului: miile de conducte prin care țițeiul extras e adunat din bataluri în rezervoare, iar apoi e pompat

peste dealuri, spre marile rafinării. Conductele se întretaie şi ele la răspântii, comunică prin ventile şi robinete, împânzesc deasemeni întreaga regiune. Când bântuie vreo vijelie şi unul din cablurile electrice se rupe şi cade deacurmezişul unei conducte, atunci trăsnetul porneşte în lungul ei şi îşi descoperă victimele prin cine ştie ce văgăună.

Sunt şi alte feluri de morţi, nu numai electrocutările, pe care conductele le poartă în locuri depărtate, străine de zona industrială din care au pornit. In atâtea rânduri, în vreun sat din direcţia Ploeştilor, câte o femeie coborînd în pivniţă la putina cu varză şi trăgând chibritul a fost aruncată în aer cu casă cu tot. O conductă care trecea la câţiva metri prin pământ, s'a spart şi gazele s'au infiltrat în pivniţă, transformând-o într'un butoi cu pulbere.

In inima schelelor petrolifere, pericolul e şi mai mare; şi întotdeauna iminent. Pe sub pământ, conducte cu gaze. Explozii. Pe deasupra pământului, reţele de înaltă tensiune. Electrocutări. Prins între explozii şi electrocutări, omul trăieşte svâcnit, ca picioarele broaştei din experienţa savantului italian. Intre cer şi pământ, o tărie îşi scurge tot timpul fluidul.

Iar peisajul svâcneşte şi el, viu, crud, însângerat. O tresărire, ca de carne jupuită, pare că se observă în lungul fâşiilor de pământ deasupra cărora sondele îşi înalţă turla. Din Grâuşor, privirea poate să alerge pe deasupra întregii regiuni petrolifere, ca peste un câmp de experienţe. Ploeştii se zăresc în fund, cu trâmbe groase de fum deasupra, ca o Romă modernă incendiată permanent. De aici, privirea cade perpendicular în coasta dealurilor pe care se ridică Runcu, schela cea mai

cățărată pe înălțimi. Se văd drumurile care au fost săpate; pentru fiecare sondă, zeci de mii de metri cubi înlăturați. Până la un loc; iar de acolo, scări pentru oameni și un jghiab de scânduri pe care materialele au fost trase cu vinciul, roată cu roată, țeavă cu țeavă, de s'a închegat sonda pe o buză de prăpastie, între furtuni și trăsnete. Runcu e în privința aceasta poate o schelă unică în lume.

De sus de tot, parcă din cer, sondele înfruntă haosul. Oameni mici cât niște gângănii trec pe scări înalte, în mâini cu chei franceze, desfac ventiluri și dau drumul șuvoaielor de țiței. Seara, încep să se aprindă lumini.

După ce se întunecă deabinelea, un decor fantastic, de vrajă și de basm, se desfășoară sub priviri, până departe de tot, în câmpie. Zeci de mii de lumini, grupate pe localități și pe fabrici, lucesc în noapte, făcând să pălească stelele cerului, formând alte constelații, mai puternice și mai frumoase. Spre Nord, domnește un întuneric profund: dealul Măceșului. Stânca de hotar a imperiului petrolifer. Spre Nord, până în crestele Carpaților, nu sunt decât sate mizere, scufundate în tăcere și beznă. Dar spre Sud, din șoseaua care leagă Telega de Buștenari și desparte două lumi profund deosebite, începe sgomotul subteran al sondelor și puzderia luminilor electrice. In fiecare vârf de sondă, o stea. Și sunt mii de sonde, mii de stele.

Dacă vrei să ajungi în lumina acestei feerii, străbați Buștenarii, apoi mergi în lungul coastei sumbre a Măciucului. Când se termină, începe Runcu. Luminile sclipesc acum de jur împrejur.

Dar în Runcu, în celebra schelă petroliferă în care

ard în fiece noapte mii de becuri electrice creând un decor fantast, muncitorii sondori locuesc în bordee de câte doi metri, săpate în pământ. Bordeele sunt umede, pline de șoareci și de funingine, scufundate în întuneric. Oamenii, când se întorc dela lucru, bâjbâie orbește până ce dau de zimbilul metalic agățat de o grindă, în care au o bucată de mămăligă. Și încep s'o mănânce în ușa bordeiului, la lumina rece a lunii.

Deslănţuită brusc acum cincizeci de ani, industria petroliferă română a reuşit totuşi ca în acest scurt răstimp să-şi creeze o fizionomie proprie, oferindu-ne o splendidă imagine de ce poate însemna împerecherea dintre rapacitatea de piraţi a petroliştilor americani şi moravurile putrede ale Orientului.

Amestec de viclenie levantină şi cruzime de gangsteri, escrocherii abile puse la cale îndelung sau lovituri grosolane, executate în câteva ore, lipsă de scrupul, cinism, lăcomie, cumplită exploatare a muncii, acesta e aspectul industriei petrolifere româneşti. Tradiţia ei, fiindcă în clipa de faţă se poate vorbi de o tradiţie, e frauda, hoţia, jaful, asasinatul.

* * *

O întreprindere petroliferă are nevoie în primul rând de terenuri. Felul în care sunt achiziţionate e machiavelic. Minciuna, înşelăciunea, iscălitura falşă joacă un rol hotărîtor în trecerea terenurilor dintr'o stăpânire în alta. Vechilor patimi omeneşti, petrolul le-a dat o cumplită impulsiune. Şi s'au deslănţuit aducând cu ele tot felul de fărădelegi.

O galerie faimoasă de tipuri balzaciene se desprinde de pe fondul vieţii noastre petrolifere. Misiţi, aventurieri, bancheri veroşi, capitalişti fantomă, speculanţi geniali şi victime ale propriilor lor patimi, aceasta e galeria sumbră a oamenilor care agită pasta vâscoasă, murdară, a petrolului. Dosare — camioane întregi — zac prin podurile tribunalelor, privind isprăvile lor. Fraude, înşelăciuni, sperjururi, banditisme.

De îndată ce o industrie petroliferă română s'a înjghebat, ca la un semn magic au ieşit din pământ oamenii de care era nevoie, oamenii care au făcut din ea un lung lanţ de crime. Pentru ca ţăranilor pe al căror pământ se găsea petrol să li se dea cât mai puţin, s'au inventat tot felul de vicleşuguri. Misiţi au cutreerat satele : Concesionăm ! Satele şi-au ales un reprezentant, deobicei primarul. Oamenii societăţilor au reuşit de fiecare dată să-l cumpere. I-au făcut făgăduieli uluitoare. Omul ales a înşelat întotdeauna pe cei care îl aleseseră. S'a vândut. S'a întors la ai săi, pe gânduri. A clătinat din cap : Nu se mai face nimic. S'au răsgândit. Să încercăm cu altă societate. Iscăliţi cu toţii o opţiune...

Iar într'o luni dimineaţa erau duşi în turmă la tribunal. Terenul concesionat pentru 30 de ani. Altele, pentru 99 de ani. Primeau, pe vremea aceea, 200 de lei la pogon.

Mulţi ani mai târziu, din mărturisiri şi şoapte, aflau că omul lor, acela care dusese tratativele, luase el singur câte 500 de lei de fiecare pogon. Iar omul societăţii luase şi el alţi 500. Şi avocaţii tot 500. Şi alţii tot câte 500. Pentru un pogon se cheltuiseră 5000. Fel de fel de misiţi luaseră câte 500. Şi numai ei, stă-

pânii locului cu care se făcuse afacerea, nu primiseră decât 200. Aşa au debutat întreprinderile petrolifere în ţara noastră!

Toţi cei ce de fiecare pogon al ţăranilor luaseră câte 500, au devenit la rândul lor petrolişti, au concesionat terenuri şi au pus sonde. E uşor de bănuit cu câtă pricepere şi-au condus ei afacerile prin labirintul de escrocherii ivit odată cu industria petroliferă. Când, mai târziu, ţăranii păcăliţi nu se mai lăsau atât de lesne prinşi, s'au născocit noi vicleşuguri. Umbla de pildă svonul că la marginea unui sat s'ar găsi petrol. O societate concesiona o bucată de pământ şi punea o sondă. O sondă nouă, albă, înaltă, apărută în mijlocul ogoarelor. Oamenii începeau să spere, să facă socoteli. Cu de o sută de ori mai mult se concesiona un pogon vecin cu altul pe care s'a găsit ţiţei. Dar oamenii petrolului aveau grijă să nu se găsească aşa, cu una cu două.

Când într'un câmp pustiu se fora o sondă de care erau legate speranţele câtorva sate, atunci nu se găsea ţiţei, chiar dacă el sta gata să răbufnească afară. După ce se ajungea cu foratul la două sute de metri, totul devenea dintr'odată misterios. Degeaba căutau oamenii să tragă pe careva de limbă. Suntem tot pe la două sute de metri, li se răspundea. Avem o instrumentaţie parşivă, sapa ruptă în puţ. Şi în timpul acesta, în miez de noapte, sapa alerga vrednică, în inima pământului, dincolo de trei sute de metri. Au fost sonde care ziua aveau un aspect dezolant, şi nu prindeau viaţă decât noaptea, ca bufniţele şi strigoii. In tot acest răstimp, inginerii societăţii treceau călări, încruntaţi. Ei ştiau că societăţile celelalte, mai mult

decât țăranii, spionează și că atât așteptau: să se găsească petrol. Misiții și intraseră în vorbă cu unii, cu alții. Dar și sonda bătea în loc la 200 de metri, stâncă. Stâncă? Da, stâncă.

Apoi, într'o bună zi, sonda era desfăcută, încărcată în căruță, dusă pe alte meleaguri. Nu s'a găsit petrol. Ingineri, mecanici, sondori, totul dispărea ca un fum. Nu s'a găsit! Și oamenii, dezamăgiți, treceau din nou cu plugul pe acolo pe unde, atât de scurt timp, duduiseră motoarele. Celelalte societăți își retrăgeau armata de misiți, o îndreptau în altă parte.

Târziu, peste un an, doi, apărea un ins, care se oferea, așa, într'o doară, să concesioneze pământurile oamenilor, dar toate la un loc, sute de pogoane deodată. Desigur, că mai stăteau pe gânduri. Nu era glumă. Atunci, prin câte o cârciumă, unul își dădea o părere care întorcea satul pe dos: se zice că societățile s'ar retrage. Vine statul și ia tot.

Se grăbeau să concesioneze, să apuce ce se mai putea. A doua zi, cei care își încărcaseră sonda în căruțe și plecaseră mâhniți că n'au găsit petrol, se întorceau și instalau acolo marele cartier general.

Mai târziu, când s'a aflat cum merge treaba, unii, vrând să nu se mai lase păcăliți, după dispariția altor sonde fantomă s'au repezit și au concesionat. Pe urmă, și-au mușcat pumnii. Fiindcă în adevăr nu se găsise petrol.

* * *

Veți spune: astea s'au petrecut de mult, la începuturile petrolului. Acum petroliștii sunt oameni subțiri,

oameni cu mănuşi. Câtă dreptate aveţi! In adevăr, banditii şi-au pus mănuşi.

In partea de Nord a Ploeştiului îşi svârle fumul spre cer o mare rafinărie. Benzina porneşte de acolo, în vagoane cisternă, spre toate oraşele ţării.

Acum câţiva ani, statul român a scos un urlet de durere. Cineva descoperise pe trupul lui un cancer, o bubă pe care când apăsai cu degetul, statul gemea ca o fiară rănită şi se svârcolea de durere.

Avea de ce să-l doară, până la măduvă. Prin punctul acela a fost furat de câteva sute de milioane. La orice rafinărie, organele fiscului trebue să taxeze fiecare litru de benzină scos afară. Un litru dacă iese netaxat, înseamnă fraudă, contravine legilor în vigoare. Dar oamenii societăţii, nişte domni nobili, cu diplome din străinătate, cu neveste distinse, cu vile şi automobile, cu mănuşi, însfârşit, nu s'au intimidat de aceste excese verbale ale codului penal şi au organizat hoţia în stil mare.

S'au strecurat afară din rafinărie, noaptea, la ora tâlhăriilor, trenuri întregi cu benzină, trenuri cu zeci de vagoane, cu locomotivă, cu mecanici, cu frânari. Organele fiscului, organele ceferiste, au fost corupte. Trenuri întregi au părăsit fabrica şi li s'a dat drumul pe liniile ferate ale ţării, pe furiş, hoţeşte, cu un ochi închis pe jumătate, cu un deget dus la buze: sst!... E ora când fură domnii directori generali...

HARTA GEOGRAFICĂ ŞI MORALĂ A INDUSTRIEI PETROLIFERE

Un romb a fost desenat, de evenimentele care se petrec în cuprinsul lui, pe harta ţării. El e culcat la poalele Carpaţilor şi cuprinde între cele patru laturi toată grandoarea şi toate mârşăviile industriei petrolifere.

Duceţi, pe hartă sau în imaginaţie, o linie puţin oblică, dela Ploeşti spre Nord-Vest, până la Gura Ocniţei. De acolo aduceţi-o înapoi în aşa fel, încât să iasă cu 30 de kilometri mai sus, la Câmpina. Lăsaţi-o dela Câmpina să meargă spre Sud-Est, coborînd uşor, până la Ceptura. Şi dela Ceptura aduceţi-o înapoi la Ploeşti, pentru ca rombul canceros al industriei petrolifere să fie închegat.

Ploeşti-Câmpina, Gura Ocniţei-Ceptura, în lungul acestor două axe încrucişate se nasc, trăiesc şi mor întreprinderile, iluziile, escrocheriile petrolifere. Intre aceste patru unghiuri se sbate toată viaţa petrolului, dela prima lovitură de târnăcop pe locul unde se va pune o nouă sondă, până la tentaculare rafinării cu coşurile fumegânde. Înăuntrul acestui romb sunt situate toate punctele strategice din marea şi imorala bătălie a petrolului.

* *

Iată mai întâi Ploeștii. Orașul unei cumplite burtăverzimi. Pe străzile lui principale se înalță case cu trei etaje, ai căror proprietari abia știu să se iscălească. Ploești este orașul celei mai rapide parveniri. Nicăieri milioanele nu s'au câștigat cu mai multă, cu mai imorală ușurință decât aici. Iar fiii parveniților, noile generații care au învățat carte, s'au dovedit a fi niște secături, cartofori și lichele. Dintre aceștia s'au recrutat în ultimii douăzeci de ani oamenii de vază ai industriei petrolifere, așa precum dintre părinții lor, cumpliții negustori analfabeți, primarii, consilierii și celelalte figuri de seamă ale municipiului. Nici cea mai incisivă imaginație nu și i-ar putea închipui pe acești oameni în culorile în care trebuesc pictați. Dacă s'ar putea realiza o cronică autentică a vieții ploeștene, lumea ar fi îngrozită de vidul sufletesc al iluștrilor administratori delegați și al altor asemenea semi-zei care hotărăsc soarta proletariatului din cel mai mare oraș industrial al țării. Mulți muncitori citesc romane polițiste, dar și „Mama" lui Gorchi. Semi-zeii industriei petrolifere nu citesc niciodată nimic. In mintea și în sufletul lor e întunericul umed al pivnițelor în care se târăsc reptile.

Ar trebui câteva fapte revelatorii de tăria unei explozii de dinamită pentru a rupe vraja de care sunt înconjurate aceste nulități, pentru a strica iluzia optică datorită căreia pot trece drept mari personaje, când în realitate sunt personaje din Caragiale. Și poate lumea n'ar crede nici atunci. Cum e cu putință ca acest om, prin mâna căruia trec zeci de milioane, de ale cărui ordine depinde toată viața noastră, să

fie o paiață ordinară, un personaj din Caragiale? Cu toate acestea, figurile ilustre ale Ploeștiului, oamenii de vază ai industriei petrolifere, nu sunt decât niște personaje din Caragiale.

Cine și-ar fi putut închipui până acum două săptămâni când au fost publicate stenogramele anchetei „Skoda", că atâți „oameni mari", miniștri, generali și șefi de partide, ar putea povesti, cu toate că se știau urmăriți de țara întreagă, într'un duium de: dragă, îi zic eu; ba nu, dragă, îmi zice el, de cea mai pură esență caragialească?

Și dacă oamenii mari ai țării, surprinși, și cât de fugar desigur, într'un moment al desfășurării lor intelectuale, s'au dovedit personaje din Caragiale, cu atât mai mult putem crede aceasta despre potentații ploeșteni ai industriei petrolifere, tagmă de indivizi venali, imorali și inculți. Cei câțiva oameni tineri veniți din altă parte sau ridicați de aici, încă nepervertiți, au trebuit să fugă sau, dacă au rămas, au fost otrăviți, împroșcați cu venin și cu bale, târîți prin toate mocirlele. In capitala industriei petrolifere, cea mai analfabetă și imorală oligarhie ce s'a putut pomeni vreodată se lăfăie într'un desfrâu fără margini, în desfrâul propriei ei prostii. Nimeni nu îndrăznește s'o pună cu botul pe labe. Ei sunt conducătorii. Ei, analfabeții. In consfătuirile intime din cabinetele directoriale, în adunările generale pentru împărțirea dividendelor, analfabetismul trăiește momente unice de exaltare; pestilența intelectuală se interferează cu pestilența morală și nimeni nu cutează gestul care ar face ca vorbele administratorului delegat să-i plesnească în gât ca niște buboaie.

Și sunt hoți. Hoți, după legile pe care chiar ei le-au făcut. La o justă aplicare a actualului cod penal, o bună parte din conducătorii întreprinderilor petrolifere ar urma să treacă în dosul gratiilor de fier.

Dar nu trec. Sunt directori generali. Se aleg deputați. Sunt oamenii lui: zic, zice; zice, zic. Aceste personaje imorale și ridicole, acești „neicușori", ai industriei petrolifere, „zic" soarta a zeci de mii de muncitori.

* * *

In unghiul de Nord al rombului petrolifer strălucește Câmpina. Pe lângă Ploeștii analfabeți, destrăbălați, Câmpina este catolica, iezuita vieții petrolifere. Aici totul se petrece cu bunăcuviință, cu smerenie, cu respect. Lucrătorul trebue să fie respectuos din cap până în picioare, respectuos până în măduva oaselor, atunci când vreo nulitate birocratică trece pe lângă el. Iar atunci când trece directorul, trebue să înghețe de respect. Respect când i se taie din salariu, respect când e amendat, respect când e dat afară. Respect când moare de foame.

Nicăieri, ca la Câmpina, n'am văzut mai mulți imbecili preocupați de respectul ce li se datorează. Toate stârpiturile unei ierarhii birocratice nu visează decât subalterni care să-i respecte. Domnește o irespirabilă atmosferă prusacă; la care trebue adăugat sărutul mâinii. Nu chiar în formă concretă, dar simbolic, fiecare lucrător trebue să sărute odată pe zi mâna sfântă a directorului care îi dă pâine. Acesta e termenul pe care șefii industriei îl întrebuințează față de munci-

tori când îi judecă şi îi pun la punct: v'am dat pâine să mâncaţi... Iar lucrătorii trebue să stea smirnă şi să recunoască: Da, domn' director, ne-aţi dat pâine, săru' mâna. La Câmpina, mai ales, trebue să ştii să spui: sărut mâna. Un funcţionar, oricât de mediocru, dacă e respectuos, înaintează. De aceea, în birourile directoriale pot fi găsiţi cu lefuri de zeci de mii de lei bătrâni imbecili care au ştiut să lingă mâna la timp, pe când oamenilor bănuiţi de demnitate li s'a rezervat soarta leproşilor. Câmpina e necruţătoare cu cei ce nu ştiu şi nu vor să respecte goala ei ierarhie de valori.

Pe promenada oraşului pot fi văzute trecând la ora plimbării câteva capete pleşuve şi seci, câteva nulităţi patente, cu ochii pierduţi în gol, abia plutind pe lumea aceasta. Şi tot oraşul se scoală în picioare şi le salută. Ele abia răspund, pierdute cu totul în lumea lor de preocupări înalte. Dacă le-ai sgâlţâi bine, dacă le-ai da de pereţi, ar curge din ele tărâţe. Dar nu, la Câmpina sunt înconjurate de un respect total.

— Ce vrei să te faci tu, puiule?

— Director general ca tăticu. Să mă respecte toată lumea.

* * *

La Ploeşti şi la Câmpina sunt direcţiile generale şi marile rafinării. Prin conducte se adună petrolul extras de sonde; prin fire de telefon, veşti despre erupţiile sau catastrofele din schelă. De abia în schele începe cu adevărat lupta reală şi grandioasă pentru extracţia petrolului. De abia în schele încep cu adevărat banditismele.

In birouri, oamenii petrolului mai aveau mănuși, mai erau spoiți cu o brumă de civilizație. Escrocheriile se petreceau în acte, în arhivele tribunalelor ; se jura strâmb, se măsluia. Oamenii erau omorîți pe hârtie. Sânge nu curgea. Nici țiței nu curgea.

In schele începe să curgă cu adevărat și țiței, și sânge. Aici sunt șefii puternici și absoluți care fac armată cu oamenii din serviciul lor. Ii pun să-i salute milităreşte și să le spună : Să trăiți ! Trebue disciplină. In schelă e ca pe front. Orice tentativă de revendicare e socotită rebeliune. Șefii posturilor de jandarmi dresează procese verbale. „Noi, plutonier Ilie Stan, șeful postului Bușteneri. Fiind sub stare de asediu... s'a prezentat la noi dl. inginer Ciupitu și ne-a declarat că... Ne-am dus la fața locului și dând peste indivizii... i-am arestat pe toți. Aduși la post și cercetându-i pe fiecare au declarat că... Drept care vă înaintez", etc. etc.

Aceasta e viața muncitorilor în schelele petrolifere. Așezate în locuri izolate, printre păduri, stăpânii se tem... Din exces de zel, toate măsurile sunt luate. In epoci de concedieri, inginerii trec călări, cu revolverele încărcate.

Sunt oameni vii în schelele petrolifere și lupta se dă fățiș, deadreptul. Vin uneori din școlile politehnice ingineri tineri, oameni de bună credință. Intr'un an de zile dacă nu-și dau demisia, ajung de râsul administrației. E nevoie de oameni, nu glumă, în schelele petrolifere. Și oameni (oameni, nu glumă) se găsesc destui. Așa cum se găsesc și călăi, oricâți și ori de câte ori e nevoie.

Robuşti, sanguini, ţinându-şi în frâu, dar gata să le dea drumul în orice clipă, şi calul pe care călăresc, şi instinctele care zac în fundul lor, cutreeră schelele menţinând disciplina, terorizând zecile de mii de muncitori. La Gura Ocniţei, la Moreni, la Băicoi, la Ochiuri, la Buştenari şi la Ceptura. Printre sonde negre, pe drumuri pline cu noroi.

Era, așa dar, o grădină cu caiși înfloriți, o livadă cu pruni sau o casă. Topoarele retează la pământ tot ce a fost până atunci. E prima mare bucurie a exploatatorului. In felul acesta, își ia în stăpânire pământul și îl preface pe măsura lui și a petrolului. Fără case, fără pomi. Echipe de oameni cu târnăcoape și lopeți netezesc pământul, fac vatra sondei.

Uneori, vatra trebue făcută în coasta unui deal. E nevoie atunci să se taie creste înalte, să se înlăture mii de metri cubi pentru a avea bucata de pământ neted pe care să se poată construi sonda. Prin schele sunt oameni anumiți care iau în antrepriză această operație preliminară. Ei folosesc muncitori de toată mâna: dela ardelenii cu haine păroase care strâng banii și-i trimit prin mandat la femeie, până la obișnuiții cârciumilor, pătimașii jucători de cărți, rămași fără un ban, veniți să câștige 50—60 de lei, cu care seara să-și încerce din nou norocul la stos.

La facerea vetrei toți sunt primiți, iar ei, nealegându-se din petrol decât cu o viață provizorie, netezesc cot la cot terenul viitoarelor sonde. Flămânzi dimineața, iar seara mai cu chef din cele câteva damigene

de ţuică pe care exploatatorii, nerăbdători să înalţe turla, le distribue când treaba merge bine.

La zece metri mai încolo, spaţiu străbătut de replicele unui duel de glume şi de aluzii erotice, muncesc fetele. Vin să-şi strângă zestre. In câţiva ani dearândul, plătite cu 40 de lei pe zi, reuşesc să adune atât cât să-şi cumpere câteva kilograme de bumbac, o vacă şi o pereche de doniţi noi. Ele vin în fiecare zi din sate situate uneori la distanţe de 15 kilometri. Se scoală înainte de ora 4 şi pornesc în pâlcuri, în picioarele goale, deadreptul peste dealuri, pe poteci umblate numai de ele şi de veveriţe.

Fetele sunt folosite la munci pentru care un bărbat plătit de două ori atât ar fi prea scump. In schele fac şanţuri pentru scurgerea apei sau, sub conducerea unui logofăt, trag funiile macaralei dela „berbecul" pentru bătut stâlpi. Pentrucă vetrele, mai ales atunci când sunt pe dealuri, au obiceiul să se prăbuşească, se bate dela început în jurul lor un front dublu de stâlpi. Fetele trag funiile care ridică blocul de fontă al berbecului. Stau înghesuite una în alta şi, pentru ca efortul să fie simultan, cântă toate în cor, un cor de soprane, care trece din deal în deal, spărgând timpanele: hei rup, una; hei rup, două... Când ajung la zece, una din ele, cea cu vocea mai ascuţită, strigă: „talia". Atunci se opresc o clipă să se odihnească; şi apoi iarăşi încep: hei rup, una...

Strigătul acesta, mai puţin cunoscut decât al luntraşilor de pe Volga, n'a fost înregistrat pe plăci de patefon, dar trăieşte în toată asprimea lui, ca o melodie

nearmonizată a lumii care se sbate acolo, deosebită de cea înconjurătoare.

* * *

Prin satele Prahovei se știe că în faimoasa regiune petroliferă se pune o nouă sondă, după convoiul nesfârșit de căruțe care curge din zori și până noaptea târziu. Uneori, dacă întunericul îi prinde pe drum și caii sunt prea obosiți să mai urce dealurile, căruțașii trag lângă șanț, aprind un foc de vreascuri și fac popas până ce crapă de ziuă. Atunci, oamenii din partea locului intră, înfiorați oarecum, în vorbă cu acești mesageri nocturni ai petrolului, care rezemați de roțile căruțelor privesc tăcuți în noapte și fumează țigări groase. Cine mai pune o sondă ? Concordia ? Americanii ?

Acolo spre stânga, unde se vede o lumină împrăștiată pe cer, ca o nouă cale a laptelui, dar mai roșiatică, e Moreni. Mai aproape, pe creasta aceasta cu mii de becuri electrice, e Țintea. Și acolo în fund, pe dealurile acelea întunecoase, pe deasupra cărora se alungă nori groși ca niște balauri, e vestitul Bușteni. Acolo se duc ? Au făcut bine că au poposit ; ce drum neomenos e pe dealurile acelea, numai povârnișuri și prăpăstii.

Căruțașii petrolului privesc gânditori la acești oameni simpli care au rămas cu o sută de ani în urmă și, generoși, le întind și lor tabacherea. De jur împrejur se întinde câmpia, cu cântecul greierilor, cu sborul păsărilor de noapte. Fete trec cu donițele dela fântână. Peste sat, liniștea se așează ca apa unui lac.

Iar acolo, undeva, în fund, e sbuciumul necontenit, măreţia şi vuetul dealurilor petrolifere. E o ţară de basm şi de legendă. In măruntaiele ei sunt gropi adânci, în care au putrezit şi s'au prefăcut în ţiţei, după milioane de ani, puzderie de vietăţi ale pământului. Căruţaşii petrolului au auzit vorbindu-se câte ceva despre aceasta şi, povestind la rândul lor, trezesc uimirea şi spaima satelor. Nu rareori, pe când stau liniştiţi de vorbă, bubuitul unei explozii sguduie temeliile lumii. Din coasta unui deal, o flacără ţâşneşte înroşind cerul. Sirenele încep mugetul lor sinistru. Oamenii privesc cât privesc vâlvătaia din zare, apoi într'un târziu adorm, lângă picioarele cailor.

A doua zi, uimesc din nou satele cu nesfârşitul lor convoi. Duc mai întâi trunchiuri de brad, întregi, aşa cum au fost doborîte din pădure. Au să se înalţe iarăşi spre cer, luându-şi locul în noua pădure de sonde. In desişul ei, toporul nu intră niciodată. Doar focul vine uneori, lăsând din fiecare sondă câteva roabe de cenuşă.

Astfel călătoresc, spre regiunile petrolifere, cei dintâi, brazii. In urma lor vin scândurile. Noi, albe şi drepte, foarte multe scânduri. Apoi căruţele cu cuie, cu piese mici de fier, cu cabluri electrice. Şi în fine, trase de câte zece perechi de boi sau uneori de tractoare, „căruţurile" cu roţi grele de fier, pe care sunt aşezate piesele motoarelor.

Un chiot sălbatec şi convoiul începe să urce la deal. Căruţaşii înşişi, leoarcă de sudoare, împing cu umărul. S'a întâmplat uneori ca animalele, cu totul sleite de puteri, să piardă pământul de sub picioare şi să alunece până în prăpastie.

Când acest alai își termină peripețiile, începe să urce convoiul, de data aceasta într'adevăr interminabil, al căruțelor cu burlane. Numai la o singură sondă e nevoie de câțiva kilometri de burlane. Și oamenii își aduc aminte de trecerea armatelor în timpul războiului. E același huruit metalic pe pietrele drumului, aceeași învălmășeală de căruțe și cai care cad de oboseală. Burlanele întunecate par țevile de tun ale unor regimente de artilerie. Toate vor intra în marea bătălie de pe dealuri.

* * *

Dacă turla e montată, motoarele puse la punct și autorizația dela Inspectoratul Minier sosită, se mai pune pe ușă o firmă : Fumatul oprit. Intrarea particularilor interzisă. Și se dă drumul.

O mână învârteşte încet, la dreapta, o roată. Curentul bâzâie în motorul care la început rezistă, apoi deodată se aude lipăiala curelelor de transmisiune. Intâi, numai acelea de lângă motor, dar în câteva clipe hora se precipită și toate intră în joc, încât dintr'un capăt în altul sonda e numai un vuet de roți și un huruit de lanțuri. Maistrul sondor, dela postul lui de pe un podium de scânduri, printr'un strigăt scurt face atenți oamenii și lasă să coboare sapa din turlă, drept în jos, în punctul unde se vor sfredeli sute de metri, până la petrol.

Sapa, de fier masiv, cântărind sute de kilograme, seamănă cu o palmă de om întinsă. Ea cade vertical, izbind în primul rând cu vârful, cu degetul cel mai lung. Pe măsură ce acesta înaintează, partea de sus,

mai lată, scurmă pe de margini şi lărgeşte gaura. Deasupra de tot, unde ar fi încheietura, sapa se termină cu un ciot de braţ, cu ghivent. In el se înşurubează o prăjină lungă de zece metri, care la început stă în turlă — pentru aceasta sunt turlele atât de înalte — apoi, pe măsură ce sapa intră în pământ, coboară şi ea. Când sapa a ajuns la o adâncime de zece metri, prima prăjină s'a isprăvit şi atunci i se adaugă încă una, care la început stă şi ea în turlă, apoi coboară treptat, împinsă de granic.

Se înşurubează astfel una în alta sute de prăjini, până ce se ajunge la petrol, uneori dincolo de o mie de metri. Prăjinile acestea sunt ca nişte oase robuste, găurite pe dinăuntru, ca pentru măduvă. Pe acolo se pompează cu o presiune enormă, până în fundul puţului, un necontenit şuvoi de apă. In centrul sapei, cum ar veni în podul palmei, apa ţâşneşte printr'o gaură îngustă, spală pământul săpat şi, împinsă mereu de torentul care vine pe dinăuntrul coloanei de prăjini, se revarsă pe gura puţului sub formă de noroi ; atât de vestitul spüllung. Cât timp se sapă, puţul sondei, gaura cilindrică — treptat căptuşită cu burlane de fier — nu este niciodată goală, ci totdeauna plină cu acest noroi vâscos, prin care motoarele sondei trebue să ridice şi să coboare ritmic toată garnitura, cele câteva sute de prăjini la capul cărora e înşurubată sapa.

*

* *

Uneori, după ce s'au forat 7—800 de metri, garnitura se rupe în puţ. Macaralele scot triste câteva prăjini, dintre care ultima atârnă ca un braţ amputat.

Palma care scormonea pământul; care dibuia drumul spre petrol, a rămas înțepenită acolo, în fundul puțului. Pentru a intra din nou în posesia ei, se fac cele mai ingenioase și disperate tentative. Specialiștii în asemenea instrumentații au născocit atât de vestitul „rac", lighioană de fier cu multe brațe care e scoborîtă în puț să se încleștează de sapa rămasă acolo și s'o smulgă afară. Dar uneori spăllungul ne mai fiind vânturat câteva zile, se așează peste ea ca un strat de ciment, încât făcând încercări de a o smulge, se rupe și noua garnitură cu care fusese coborît instrumentul salvator. Atunci nu mai e nimic de făcut.

Când într'un peisaj petrolifer, printre sondele năclăite de păcură se zărește una înnegrită numai de ploi și de vânt, se știe că e o sondă blestemată, a cărei sapă a rămas în puț. Ea stă printre celelalte sonde, tristă și inutilă ca o fată bătrână.

Pentru a evita un asemenea trist și păgubitor spectacol, oamenii petrolului nu se sfiesc de nicio cheltuială. Specialiștii care le sapă sonda sunt plătiți cu acele salarii fabuloase care au făcut faima petrolului. Inginerii șefi au lefuri care variază între 40 și 100 de mii de lei pe lună. Un maistru sondor șef — chirovnic, cum li se zice — și a cărui treabă e tocmai să prevadă și să evite nenorocirile, e plătit cu 20 de mii de lei. Vin apoi, cu lefuri vertiginos descrescânde, maiștrii sondori, ajutorii de maiștri sondori, sondorii și ajutorii de sondori, care nu au decât 2000 de lei pe lună. In permanență atenți la comenzile ce li se dau, murdari de noroi până în albul ochilor, muncesc, scot strigăte, așteaptă să se termine o prăjină, înșurubează repede alta. Dar uneori sapa care nu-și poate

alege drumul dă peste câte o stâncă, pe undeva pe la 200 de metri, şi trebue s'o sfredelească. Atunci granicele toacă în loc zile întregi, iar construcţia sondei se sgâlţâe din ţâţâni şi dansează de parcă ar fi beată. Prin piatră nu se merge cu mai mult de un sfert de metru pe zi, iar uneori doar cu 5 centimetri. Mereu, sapa trebue dată afară şi ascuţită. Apoi poate începe un strat de lut, prin care se înaintează vertiginos : 50 de metri pe zi.

Intr'un târziu, după trei, patru luni dela pornirea sondei, se ajunge la faimoasele nisipuri petrolifere. Dedesubt, petrolul stă ca după o uşă, gata să dea năvală. Curând, în gura puţului, spüllungul începe să bolborosească şi răbufnesc gaze.

*

* *

Acolo, în adânc, sapa a străbătut ultimul strat de nisip şi şi-a înmuiat limba în balta neagră a petrolului. Dar nu se întâmplă încă nimic. Spüllungul, noroiul care umple puţul până la gură, apasă atât de greu peste el, încât îl împiedică să ţâşnească afară.

Spüllungul e unul din cele mai importante elemente ale forajului. Noroi de plumb din măruntaiele pământului. Cu ajutorul lui, ţiţeiul e ţinut în capcană până ce se retrage tot ceeace e străin în puţ, toate uneltele cu care s'a săpat. Dacă le-ar prinde erupţia, le-ar asvârli ca pe nişte oase rămase în gât şi, izbindu-le de vreo piesă metalică a sondei, cum turla e plină de gaze, incendiul ar fi gata. Deabia după ce e dată afară garnitura, începe să fie scos şi spüllungul.

Lingura, un tub metalic cu supapă, la capătul de jos, nu mai e coborîtă în puţ cu prăjini ţepene şi fragmen-

tate, ci cu un cablu de oțel, înfășurându-se vertiginos pe un mosor. Când spüllungul se împuținează, iar petrolul, biruindu-i greutatea, începe să urce năvalnic, lingura e trasă afară numaidecât. Apoi se închide în grabă ventilul cel mare dela gura puțului și pe conducte laterale petrolul bufnește deadreptul în rezervoare.

Când această primă și glorioasă tinerețe a sondei ia sfârșit, iar petrolul nu mai are putere să vină singur, începe să fie scos cu lingura. Operația aceasta se chiamă lăcărit.

Atâta tot. Sondă în sapă. Sondă în erupție. Sondă în lăcărit. Acestea sunt cele trei mari etape prin care trece viața unei sonde. Și pe urmă vine ultima, definitivă. Sondă părăsită.

INFAMIA SALARIILOR PETROLIFERE

Infamia salariilor petrolifere, marea lor imoralitate, nu vine numai din nivelul scăzut pe care îl au lefurile muncitorilor, ci şi din cifrele fabuloase, astronomice, care reprezintă retribuţia directorilor generali. Acum câţiva ani, ţara întreagă a fost cuprinsă de revoltă la vestea că directorul general al căilor ferate urma să fie plătit cu patru milioane pe an. Patru milioane pe an! Ţara de muncitori care abia îşi scot mămăliga şi de funcţionari constrânşi să rupă o singură pereche de pingele pe an, a rămas năucită la aflarea acestei cifre fabuloase. Doar directorii societăţilor petrolifere au zâmbit cu compasiune. Patru milioane? Păi nu însemnau mai nimic pe lângă sumele pe care ei erau obişnuiţi să le treacă, în fiecare an, la venituri. Dar veniturile muncitorilor? Vai de mama lor!

Se ştie în mod riguros că din 1929, când a început criza în industria petroliferă, toate sacrificiile au fost făcute de muncitori. Pentru a-şi putea menţine intacte salariile lor fabuloase, directorii şi personalul superior al societăţilor au recurs la concedieri în massă. Mai mult. În vreme ce lucrătorilor păstraţi în slujbă

li se aplicau reduceri care mergeau până la 70 la sută, salariile directorilor generali nu numai că nu au suferit nicio amputaţie, dar în multe cazuri erau chiar mărite. Deasemeni s'au menţinut gratificaţiile şi toate celelalte cadouri dela o sută de mii de lei în sus. Economia când a fost să se facă, tăierile nemiloase când au fost să se facă, s'au făcut pe spinarea muncitorilor.

In rafinării, dar mai ales în schele, s'a procedat fără milă, s'a tăiat în carne vie. Pentru a putea suplini lipsa de personal, noi reguli de muncă au fost introduse, dintre care ziua de 12 ore nu era singura ilegalitate. Ca lucrătorii să nu protesteze, concedierile erau puse în scenă într'un fel care să-i demoralizeze. Sondele au fost mai întâi oprite, atelierele închise şi totul a mirosit a moarte. Pe urmă, un sfert din lucrători au fost reprimiţi cu jumătate de salariu. Câştigă adică în timpul de faţă un sondor o mie, o mie cinci sute de lei pe lună. Iar din patru sondori de pe vremuri, trei sparg piatră pe şosea sau taie lemne la pădure cu 25 de lei pe zi.

Vedeta Ploeştiului şi a întregii regiuni petrolifere e Nicu. Nicu, ginerele rechinului. Nicu, viitorul deputat.

Din străinătate, Nicu s'a întors cu o diplomă de inginer şi cu câteva duzini de fotografii „artistice". Acolo şi-a dat el seama că secolul acesta e un secol al fotogeniei. Cine e fotogenic poate ajunge departe.

Visase în unele nopţi să devină star de cinema. Dar, realist, şi-a luat diploma de inginer. Şi s'a întors în ţară să-şi valorifice aici fotogenia.

La Ploieşti, trăieşte rechinul petrolifer, director la o mare societate, tată al unei fete care e prietenă cu verişoara lui Nicu. Aceasta etalează toate fotografiile lui Nicu pe capacul pianului. Vine fata rechinului: Dragă, cine e ăsta? E un văr al meu, dragă, inginer, venit acum din Germania. Să vezi ce băiat e! Şi fata rechinului nu-şi mai ia ochii de pe ele. Unde e, tu?

*
* *

Rechinul petrolifer e un om universal. E director la o societate petroliferă, e preşedinte la o bancă, are vie, o fermă, moşie, fabrică de şampanie etc. E un om uni-

versal. Are o mustață mică, blondă și fumează țigări de foi străine.

Când a auzit de proiectul de căsătorie al fiicei sale, s'a făcut foc. Nicu n'are situație, a declarat el. Fata a replicat: Fă-i situație la societate.

La început, i-a dat câteva zeci de mii de lei pe lună. Și rechinul era hotărît să nu-i dea niciodată mai mult. Ca pedeapsă. Când deodată s'a svonit că Nicu are talent oratoric. Intr'o duminică după masă, câțiva prieteni l-au luat într'un sat la o întrunire electorală. Intrunirea era la o cârciumă și s'a cam băut. La plecare, Nicu s'a pomenit ținând un discurs: Frați țărani... Mă, ai talent, mă, i-au spus prietenii pe când se întorceau în mașină, ai să ajungi deputat. Și Nicu a făcut cerere de înscriere în partid.

Șeful organizației când venea la club dădea mâna cu el și-l trimitea în fiecare duminică să bea vin acru și să țină câte un discurs. O vorbă a început să umble: Nicu o să ajungă deputat.

Dacă amorul fiicei sale nu l-a impus pe Nicu rechinului, svonurile de club au reușit în schimb să i-l impună. Nicu știuse aceasta. Și-și căuta în afară suprafață politică, întreținea svonurile despre viitoarea lui deputăție, pentru a căpăta prestigiu în familie. Socrul a cedat. Prea îi șoptiseră mulți la ureche: o să ajungă deputat. Nicu a fost chemat în cabinetul său particular, au tăifăsuit o noapte întreagă. Și rechinul a căpătat convingerea că Nicu e băiat de viitor. Vezi, tată, când îți spuneam eu... a suspinat fata fericită. De, cine putea ști... Și s'au sărutat toți trei emoționați.

A doua zi, rechinul s'a dus la societate și l-a numit pe Nicu inginer șef. O sută de mii de lei pe lună. Bă-

iatul trebue să se înfiripe, să prindă ceva chiag, doar o să fie deputat. Şi Nicu a devenit inginer şef.

*
* *

In ochii celorlalţi ingineri, Nicu se bucură de un imens prestigiu: o să ajungă deputat. In ochii colegilor dela club, care au să ajungă şi ei deputaţi, Nicu deasemeni şi-a asigurat prestigiul: e ginerele rechinului, e tare la societate, e inginer şef. Şi Nicu exploatează situaţia aceasta cât poate de bine. La societate, cu cât e el de tare în partid. La club, cu situaţia lui din petrol. Nicu înaintează pe principiul bicicletei. Apăsând când pe o pedală, când pe alta.

Intr'o duminică, şeful suprem al partidului trece pe şosea cu automobilul şi se opreşte jumătate de oră la via lui Nicu. Nicu n'a uitat ce datorează fotogeniei. Şi iată-i fotografiaţi amândoi, în vie, pe o alee. Fotografia apare într'un ziar din Ploeşti. Nicu şi viitorul prim ministru, braţ la braţ. Să ştii că ăsta, după ce o fi odată, de două ori deputat, ajunge ministru.

Vorba a prins. De atunci Nicu n'a mai fost decât omul care va ajunge ministru.

— Ce fel de ministru? întrebă rechinul.

— Cum ce fel de ministru? Ministrul industriei!

Din ziua aceea, Nicu a avut la societate două sute de mii de lei pe lună.

*
* *

— Toate acestea au fost până acum svonuri de cafenea, îi spune într'o zi şeful organizaţiei. Ca să ajungi deputat trebue ca mai întâi să fii pus pe listă. Pentru aceasta e nevoie să aduci câteva mii de voturi. Altfel

nu te putem pune. Sunt alții mai bătrâni care așteaptă. Dar dacă vii cu un aport solid de voturi, atunci... Și șeful organizației i-a desvoltat un întreg plan de lucru. Prahova e județ industrial. Sunt mii și mii de lucrători, mii și mii de voturi care merg pe degeaba la socialiști, la blocuri muncitorești și alte bazaconii. Lucrul acesta nu mai trebue să se întâmple. Ce au socialiștii cu lucrătorii ? Au ei societăți ? Le dau ei leafă ? Noi le dăm slujbe, îi plătim, îi întreținem, și ăia vin de-a-gata la voturi. Asta nu mai poate merge.

Și șeful organizației i-a vorbit mai departe. Că sunt în perspectivă alegeri. Că el, Nicu, să înceapă din timp acțiunea. Pe muncitori îi are în palmă la societate. Vă înscrieți în partid ? Bine. Dacă nu, concedierea. Societatea e a noastră și trebue să primim oamenii noștri. Bineînțeles că asta la nevoie. Intâi să-i ia cu binele. Electoral adică.

Cu surle și trâmbițe a descins Nicu, rând pe rând, în toate schelele petrolifere. Cu o săptămână înainte, afișe multicolore fuseseră lipite pe garduri. Vine Nicu, salvatorul muncitorimii. In mijlocul afișului, reprodusă una din faimoasele fotografii. Claxoanele automobilului au grohăit. Sondele și-au oprit lucrul și muncitorii au fost aduși la sala de întrunire.

— Frați muncitori, a început Nicu. Partidul istoric din care am cinstea să fac parte este singurul care... Ultimele evenimente au arătat în mod categoric că... Și dă-i și dă-i. Se știe că Nicu vorbește bine. După fiecare întrunire, gazeta partidului făcea dări de seamă. Șeful organizației era foarte mulțumit. In fiecare din discursuri, Nicu îl tămâia. Acum, putea fi sigur că are să fie trecut pe listă. La club, Nicu devenise

foarte tare. Era considerat că aduce voturile muncitorilor. Li se înfățișase doar ca un salvator.

Și curând, muncitorii au început să fie salvați. Într'o zi, socru și ginere au stat de vorbă, mai îndelung. Rechinul avea scrupule:

— Ar trebui să concediez o sută de lucrători, a spus el. Dar mă tem să nu-ți strice la alegeri. Ce crezi că e de făcut?

— Concediază-i, a răspuns salvatorul.

RAFINĂRIA DIN CÂMPINA

Rafinăria noastră e cea mai mare din Europa, spune în fiecare duminică dimineaţa grupului de excursionişti internaţionali directorul rafinăriei, spilcuit, periat, în costumul său de stofă englezească. Toate congresele care se ţin la Bucureşti, fie ale profesorilor secundari, ale chirurgilor sau ale agronomilor, toate manifestările la care se adună oameni veniţi de peste hotare sau numai dinăuntrul ţării, toate trebue să se termine neapărat cu o excursie pe Valea Prahovei, al cărei punct culminant e vizitarea rafinăriei din Câmpina.

Evenimentul anunţat prin telegramă face ca la poarta mare a rafinăriei să se arboreze drapelele tuturor ţărilor din Europa, exceptând firește pe al Rusiei Sovietice. Când automobilul cu găgăuţi pătrunde în interiorul fabricii, directorul se simte obligat să-i anunţe : Rafinăria noastră e cea mai mare din Europa.

„Dragă mamă şi tată, după cum ştiţi, în urma recomandaţiei unchiului Paul am obţinut un post la rafinăria Steaua Română din Câmpina. Din capul locului trebue să vă spun că rafinăria la care sunt inginer este cea mai mare din Europa..."

Rafinăria la care muncesc bărbaţii noştri este cea mai mare din Europa, se gândesc nevestele lucrătorilor când aceştia pornesc de acasă la apelul strident al sirenei.

Fabrica în care lucrează tăticu e cea mai mare din Europa, strigă copiii alergând în praful străzii.

Cea mai mare din Europa !

*
* *

Vorba aceasta, nu ştiu cât o fi de adevărată. Am auzit-o însă de sute de ori, propagându-se cu o forţă irezistibilă. Excursioniştii, după ce se întorc acasă, spun vecinului : Am fost la Câmpina şi am văzut rafinăria. E cea mai mare din Europa. Iar acesta, seara, nevestei : S'a întors domnul X dela Câmpina, unde a văzut rafinăria. E cea mai mare din Europa.

Este, evident, o mare realitate această fabrică uriaşă din inima Câmpinei. Sute de oameni muncesc acolo la lumina unor focuri năpraznice, şi adeseori mor. Şi iată toată această realitate camuflată de o vorbă : cea mai mare din Europa ! Zici asta şi nu te mai gândeşti la nimic altceva ; nu te gândeşti ce-o fi cu mâna lucrătorului sdrobită de un angrenaj, cu copiii mecanicului terciuit de explozia unui motor. Par simple fapte diverse pe lângă fraza pompoasă, bombastică : am vizitat cea mai mare rafinărie din Europa.

Ar trebui strigat pe străzi, pus un afiş categoric pe ziduri : Aceasta nu e cea mai mare rafinărie din Europa.

Atunci, oamenii ar fi siliţi să gândească ei înşişi

asupra rafinăriei şi desigur că mulţi ar gândi tocmai ceeace trebue, descoperind diversiunea.

Fiindcă „cea mai mare din Europa" este o diversiune.

* * *

Văzută chiar de departe, de pildă de pe dealul dela Nord de Câmpina, tentaculară şi fumegândă, rafinăria arată până şi ciobanilor că s'ar putea gândi despre ea lucruri mai interesante, mai pline de adevăr, decât stupida, eterna afirmaţie: „Cea mai mare din Europa". Ce importanţă are aceasta pentru cele câteva sute de oameni care, ca furnicile într'un muşuroi, se văd alergând încoace şi încolo prin curtea rafinăriei? Din timp în timp se opresc, lasă jos greutatea purtată pe umeri, duc mâna la frunte, şi-o şterg de sudoare. Pe urmă pornesc din nou.

Curtea e vastă, imensă. Cele două coşuri de cărămidă, proiectate pe fondul mereu schimbător al norilor, par că s'ar afla într'o necontenită călătorie. O dungă subţire de fum se ridică tot timpul din ele, ca din măruntaiele unor vulcani.

Înşirate pe lângă ziduri, rezervoarele metalice, de capacităţi fabuloase. In centru, instalaţiile în care se rafinează ţiţeiul: un conglomerat de cazane, de tuburi, de ţevi şi scări în spirală. Dedesubt ard focuri năpraznice. Ţiţeiul fierbe, duduie, înnebuneşte. E frumos. Câţiva oameni, cu capul gol, cu mânecile cămeşilor sumese, conduc tot infernul acesta. O singură greşală, o singură neatenţie, şi rafinăria sare în aer.

Seara se aprind lumini. O constelaţie de licurici, când priveşti din depărtare. Intr'un punct, un abur alb, uşor

roşiatic, se ridică în aer, din cine ştie ce ţeavă, al cărei robinet poate n'a fost bine închis. Rafinăria a intrat în noapte.

Dacă te apropii şi mergi pe lângă ziduri, se aud dinăuntru sgomote ciudate, ca dintr'un submarin. Deasupra, strălucesc miile de stele.

Câteodată, un gâfâit enorm străbate tăcerea nopţii. E o locomotivă care urcă din gară, cu garnitura. Lumini roşii şi verzi. Abia se zăresc siluetele cilindrice ale vagoanelor cisternă. Locomotiva s'a oprit. Se aud strigăte răguşite. Incepe încărcarea. In partea de Nord a rafinăriei sunt zeci de linii de garaj. Din chiar inima ei pornesc şinele de fier ca nişte şerpi strălucitori. Pornesc asupra pământului să-l înconjoare. Merg în noapte, prin întuneric adânc, spre toate oraşele Europei. Ajung. Pătrund în ele, în somnul şi respiraţia lor continentală.

La capătul de aici, hornurile rafinăriei fumegă tot timpul.

* * *

La poartă, un ceas electric măsoară trecerea vremii. Arătătoarele negre se mişcă sub geam ca nişte păianjeni. Noaptea, cadranul e luminat. Intr'o parte şi alta a ceasului începe zidul de beton al rafinăriei. E nesfârşit. Peste drum, pe toată lungimea lui, mici, pipernicite, locuinţele lucrătorilor. In partea aceea locul e mai jos decât nivelul străzii, încât par aşezate într'o groapă. Toată apa se scurge în curtea lor, formând băltoace.

Rafinăria e zidită chiar în oraş. Aici, cele două realităţi antagonice, fabrica şi locuinţele lucrătorilor, stau

față în față. Astfel fiind, ceasul enorm din poarta rafinăriei pare că privește ca un ochi de ciclop spre locuințele lucrătorilor și le supraveghiază viața. El le conduce odihna, somnul, visele. Arătătoarele negre înscriu în interiorul cadranului destinul câtorva mii de oameni. Viața tuturor e legată de mersul hipnotic al arătătoarelor pe cadran. In clipa în care arată orele schimbului, de zi sau de noapte, o sirenă începe să geamă pe acoperișul rafinăriei.

Dar și înainte de aceste ore, ceasul face să izbucnească semnale de alarmă în creierul lucrătorilor. Când arătătoarele ating o cifră cu rost fatal în viața lor, fără să-i fi trezit nimeni, sar deodată din somn. Ceasul dela poarta rafinăriei sfredelește inima oamenilor, întrerupe înghițitura de pâine la jumătate, frânge în două un gând început, paralizează mâna întinsă să mângâie tovarășa de viață.

Cu mult înainte de mugetul sirenei, de pe toate străzile încep să apară lucrători mergând întins, neliniștiți, căutând cu toții din ochi cadranul ceasului. Când acesta i-a văzut, când au ajuns sub privirile lui severe și le-a spus : bine, bine, nu sunteți în întârziere, răsuflă ușurați. Dar porțile nu s'au deschis încă. Pe stradă, în fața lor, așteaptă câteva sute de lucrători. De partea cealaltă, o cârciumă cu mesele murdare, neocupate. Înșirate în lungul trotuarului, câteva femei bătrâne dela țară. Au întins pe jos basmale pe care au format grămezi simetrice cu fructele sezonului : 10—15 cireșe, câteva prune, 2—3 mere. Un leu grămăjoara. Cumpără băieții tineri, ucenicii. Lucrătorii se grăbesc să fumeze ultima oară, adânc, cu sete. Înăuntru, nu mai e voie. Mai mult decât într'o pulberărie, în acest lăcaș al ben-

zinei nu e voie. Sirena scoate geamătul ei prelung, care străbate întreg oraşul. Oamenii din faţa fabricii sting ţigările. Poarta se deschide larg, îi înghite pe toţi.

In stradă au rămas doar vânzătoarele de fructe, care adorm lângă marfa lor prăfuită, copiii mai mici de 12 ani, care nu sunt primiţi ucenici, şi nevestele lucrătorilor ieşite după cumpărături. Jumătate de litră de untură, de doi lei boia, de cinci lei zahăr, o sută de grame de griş. In astfel de cantităţi cumpără, dela băcănia promiscuă din colţ, nevestele lucrătorilor celei mai mari rafinării din Europa. Numai cele tinere de tot mai au o urmă de cochetărie, o fustă mai roşie, o buclă de păr potrivită în oglindă, un mers femenin. Celelalte, cu mâinile mari, împreunate peste pântec, cu buzele strânse, lipite amarnic, cu câte 2—3 copii de o şchioapă ţinându-se de poalele lor şi mâncând din ochi borcanele cu bomboane, abia lasă să se audă un: de doi lei arpacaş.

*

* *

In rafinărie, focurile ard ziua şi noaptea. Se rafinează tot timpul. Prin hornurile care de aici par deadreptul gigantice, urcă valuri neîntrerupte de fum. In rezervoarele enorme înşirate pe lângă ziduri se strânge tot ţiţeiul pe care, de pe toate dealurile dimprejur, sute de sonde îl sug din măruntaiele pământului. E negru, spumos, năvalnic. Pompele îl iau în primire, îl trec prin nenumărate conducte, îl fierb, îl chinuie, storc din el tot ce se poate stoarce: benzina, parafina, petrolul lampant, până ce nu mai rămân decât rezidurile, al căror miros greoi invadează străzile Câmpinei.

In dreptul fiecărui grup de cazane avertizează o

firmă cu „pericole". Pericol să fumezi, pericol să pui mâna, pericol să te apropii. Pericol de moarte. Pericol de a fi carbonizat. Pericol de a arunca rafinăria în aer. Şi totuşi, printre aceste mii de pericole, oamenii se strecoară, închid şi deschid ventile, supraveghează mersul năpraznic al maşinilor.

Dar această îndrăzneală este atât de extenuantă, încât seara, pe scările în spirală, coboară oameni năuciţi de căldură, de sgomot, de prea marea încordare a nervilor.

La aceşti oameni, la munca şi la viaţa lor, nu se gândeşte nimeni dintre găgăuţii care se împăunează cu : Cea mai mare din Europa.

Când la Bușteanari, care se bucură de faima de a fi fost leagănul petrolului, contractele de concesiune ale marilor societăți au expirat și acestea s'au retras spre alte regiuni, pe câmpul de bătălie rămas după plecarea lor, într'un adevărat cimitir de sonde, au apărut petroliștii particulari. De ce n'am mărturisi-o ? Sunt și petroliști particulari ; niște prăpădiți care cu 2—3 milioane s'au apucat, vai de capul lor, să pună sonde. Când ajung la ananghie se milogesc și se ploconesc și cer cu împrumut câte o piesă de motor, câte un burlan sau o sută de metri de sârmă. Și astfel, sonda care pe vremea societăților purta litere și cifre celebre : Cc. 1561, Cc. 1802 sau S.R. 369, S.R. 683, după cum era a Concordiei sau a Stelei Române, intră din nou în activitate sub numele de „Lenuța No. 1" sau „Virginica No. 2", noii petroliști botezându-și sondele, ca și vilele, cu numele nevestii. Lenuța No. 1 e o baracă de scânduri și table vechi, cu o turlă aproximativă și despuiată de accesorii, cu un motor prăpădit care transpune pe plan industrial imaginea calului bătrân ajuns să tragă la saca.

Ce s'a întâmplat ? După ce a expirat termenul de 30 de ani, pe cât terenul fusese închiriat societății, pro-

prietarul lui, care din țăran devenise între timp un fel de domn, n'a mai vrut să-l concesioneze pe o nouă perioadă. Se credea că societățile, dacă ar lua pe încă 30 de ani terenurile, ar săpa dela 300 de metri, unde se afla tot stratul secătuit acum, care făcuse pe vremuri gloria Bușteanarilor, la 6—700, unde urma să se descopere un nou și formidabil zăcământ de țiței. Erau oameni care visau iarăși erupții în Buștenari. Atunci, valoarea terenurilor ar fi redevenit fabuloasă. Și ar fi curs din nou gârla milioanelor.

Timp de câțiva ani, fiecare proprietar a tot așteptat ca vreo societate să meargă la 700 de metri, pentru a putea cere apoi prețuri exorbitante. Dar nici societățile n'au vrut să încerce, până ce nu aveau în mână cât mai multe terenuri.

Târgul nu s'a putut încheia. Prudente, societățile s'au retras. Proprietarilor le-au rămas sondele vechi, părăsite. Niciunul n'a avut banii necesari pentru a descoperi noul strat. Cea mai vestită regiune pe vremuri a decăzut vertiginos. A fost pentru mii de muncitori un dezastru. Faimosul strat dela 700 de metri s'a dovedit o himeră aducătoare de nenorociri.

*

* *

Aceste fapte s'au petrecut între anii 1924—1928. In urma societăților care plecau, numai cu directorii și dosarele, funcționari s'au sinucis, dactilografe au devenit prostituate. Oamenii care se aflau la prima generație cu ghete, și nu toți la cunoașterea alfabetului, proprietarii faimoaselor terenuri, n'aveau de gând să-i preia. In timp de câțiva ani, un contingent întreg de muncitori a plecat în alte părți ; unii s'au făcut vizitii,

alţii au început să taie lemne la pădure cu 20 de lei pe zi. Schelele au rămas aproape pustii.

Atunci au început să apară dinspre Ploeşti şi dinspre Câmpina diverşi oameni de afaceri, care au oferit motoare vechi, cabluri de ocazie, conducte reparate şi tot soiul de instrumente părăginite, cu care să se mai stoarcă din sonde ce se mai putea stoarce. Dacă materiale existau, dacă oameni se găseau pe drum cu duiumul şi pe nimica, de ce să nu se încerce la urma urmei? Proprietarii de terenuri au intrat, pe termene scurte, în combinaţie cu tot felul de aventurieri.

Şi astfel, pe locul faimoaselor schele de până atunci ale Concordiei sau ale Stelei Române, au început să se ridice nişte sonde de o grotescă împrovizare. In locul turlelor înalte şi semeţe de altădată, câte un trepied chircit şi meschin, cu un motor pigmeu şi reumatic, o rablă veche sunând a tinichea. Au fost petrolişti care găsind pe piaţă o hodoroagă de autocamion de vânzare, i-au luat motorul şi l-au adus la sondă. Lingura e scoasă din puţ pe trei viteze şi pe ţeava de eşapament motorul îşi dă de fiecare dată sufletul.

De cele mai multe ori aceste întreprinderi de pomină dau faliment. Adică într'o zi motorul sucombă şi noul petrolist, desamăgit, renunţă. In locul lui vine altul, cu alte dihănii mecanice. Până ce n'au să înţepenească definitiv toate motoarele vechi, sistemul sondelor improvizate pe urma fostelor schele n'o să dispară. Acestor petrolişti epigoni le-au rămas dela banchetul marilor societăţi tot felul de resturi, oase şi oscioare, cu care îşi fac de lucru.

Dar le-a rămas mai cu seamă materialul uman. Inchipuiţi-vă: câteva mari, faimoase societăţi petroli-

fere s'au retras, lăsându-şi pe teren tot personalul. Sute de sondori, zeci de mecanici, duzini de electricieni. Petroliştii de două parale, petroliştii motorului cu tignafes, puteau să-şi aleagă din grămadă. Şi astfel, viaţa Buştenarilor, după ce a trecut printr'o fază intens industrială, s'a întors cu sute de ani înapoi, la feudalism.

* *
* *

Acolo unde a fost leagănul petrolului, unde au apărut cele dintâi sonde şi societăţi petrolifere, cele dintâi semne de viaţă muncitorească, situaţia muncitorilor în clipa de faţă este aceea a unor iobagi. Curând după retragerea societăţilor, venind şi criza care a prăbuşit preţul ţiţeiului dela 30.000 de lei la 6.000 de lei vagonul, valul de concedieri din întreaga regiune petroliferă a împiedicat muncitorii să se mai deplaseze încotrova, obligându-i să accepte orice situaţie. Sondori şi mecanici au intrat în slujba noilor proprietari de sonde, iar aceştia i-au transformat în scurtă vreme în slugi personale.

La început, sondorii au fost bucuroşi de orice fel de angajament. Ei nu ştiau că sondele la care aveau să lucreze erau mai mult o aventură. Că motoarele erau împrumutate, că turla nu era plătită, că totul era şubred şi înjghebat; un joc de noroc pentru a vedea dacă ies câteva vagoane de petrol din puţul părăsit. Petrol a ieşit de multe ori, dar banii au mers într'o parte şi alta, şi în alte zece părţi, şi rar, foarte rar, în mâna goală a sondorilor. Au fost sondori care au muncit câte şase luni de zile fără să ia niciun ban şi, pe urmă, au plecat. Petrolistul l-a luat aşa la rând

pe toți, până ce i-a terminat. Atunci s'a întors la cei dintâi, le-a plătit o lună din cele șase muncite, și aceștia au venit din nou la lucru.

Acum, acolo nu încape niciun fel de lege; muncitorii sunt la bunul plac al țăranilor îmbogățiți, care dacă au o slugă vor să stoarcă din ea tot ce se poate stoarce. Ziua de opt ore, repaosul duminical, mai trăiesc doar în amintire. Sondorii, după ce lucrează toată ziua la sondă, seara vin acasă la stăpâni și taie lemne sau culeg la lumina lunii porumbul de pe câmp. Unii dintre ei păzesc și vacile țăranului bogat care i-a angajat la sondele lui, de altfel cu lefuri de văcari.

Sunt regiuni petrolifere pe întinsul cărora o pastă de noroi se întinde aproape tot anul. Cu excepția vreunei luni de geruri năpraznice sau de călduri copleșitoare, când noroiul îngheață sau se usucă însfârșit, în tot restul timpului, când în alte părți șoselele sunt pline de praf sau acoperite de zăpezi, aici, și iarna și vara, oamenii înaintează cu mare greutate, oprindu-se la fiecare pas pentru a-și trage piciorul din clisă. Nu mai e noroi, ci o mare realitate geologică, o întindere nesfârșită de nămol, elementul deasupra căruia oamenii își duc viața, așa cum sunt pentru eschimoși întinderile nesfârșite ale zăpezii polare.

Numai că peste realitatea aceasta din schelele petrolifere nu alunecă nici schiorul, nici tălpile săniilor trase de câini. Aici, dacă îți pui piciorul, ceva îl absoarbe, îl trage, îl suge ca o ventuză. Bocancul se scufundă, noroiul se revarsă peste el și începe să urce în jurul glesnei spre genunchi. Cu fiecare clipă, omul se afundă tot mai mult în pământ, pare că o să se ducă așa până ce noroiul o să-i ajungă la gură. Neliniștit, caută să-și smulgă piciorul. Dar clisa ține bocancul ca într'un clește, abia îi dă drumul, bandajat cu straturi

groase de noroi. In timpul acesta, celălalt picior începe să se afunde.

Şi astfel, omul înaintează pas cu pas, luptând — în cea mai strictă accepţiune a cuvântului — cu drumul, sbătându-se în lungul lui, smulgându-şi picioarele ca dintr'o cocă. Pe alocuri se subţie, transformându-se în bălţi, şi atunci ţâşneşte la fiecare pas, încât după câteva minute, omul e tot una, din cap până'n picioare. Se întâmplă uneori ca în miezul unei veri secetoase, când toate şoselele sunt pline de praf, lumea să vadă cu stupefacţie, pe la Ploeşti sau pe la Câmpina, câte un automobil scăldat literalmente în noroi. Vine din schelele petrolifere. Alteori, sondorii trezesc această stupefacţie. Chemaţi pentru vreun proces la judecătorie, au părăsit schela dimineaţa şi au apărut pe asfaltul străzilor, printre oamenii cu haine curate şi pantofi lustruiţi, ca nişte fiinţe smulse din pământ. Nimănui nu-i vine să creadă că poate exista un noroi atât de adânc; permanent, etern. Există. E marea realitate a schelelor petrolifere.

Asemeni marinarilor care, pe pământul ferm, continuă mersul legănat de pe puntea mişcătoare a corăbiei, sondorii picaţi pe asfaltul străzilor nu se pot obişnui cu lipsa noroiului şi caută mai departe să-şi smulgă piciorul din el, legănându-şi mâinile şi umerii într'un mers greoi şi parcă smucit. Orăşenii privesc surprinşi aceste fiinţe ciudate. Dar nici sondorii nu se simt prea bine pe trotuare, şi la ora douăsprezece când îşi termină depoziţia, se grăbesc să se întoarcă în schele, la munca lor, la noroiul veşnic în care îşi duc viaţa.

*

* *

Acolo, în schelele petrolifere, răcnete groaznice se aud uneori, ca și cum o duzină de oameni ar fi măcelăriți. Nu e decât un convoi de materiale, urcând cu eforturi titanice o coamă de deal. Pe un „căruț" cu roate mici, să nu se răstoarne, stă blocul unui motor. Pe străzile orașului, o pereche de cai l-ar purta cu ușurință. Aici sunt înjugați nu mai puțin de patruzeci de boi. E un convoi nemaivăzut. In dreptul fiecărei perechi de vite, câte un om îndeamnă lovind cu biciul și urlând. De atâta răcnet, sunt sugrumați aproape; fața le e vânătă, ochii congestionați. Iar pe mâini, pe obraz, pe mustăți, pe haine, noroiul îi acoperă. Uneori, convoiul se poticnește, un lanț se rupe, un bou cade în jug. Atunci, oamenii duc brațele spre cer, își blestemă zilele și, într'un acces de furie, se reped asupra animalelor cu pari groși, rupți de prin garduri. Boii icnesc de moarte, fac bale la gură și, împotmoliți în noroi, împing în jug cu desnădejde. Se face seară, se face miezul nopții, și din fundul văii tot se mai aud răcnetele căruțașilor și sgomotul înfundat al parilor, lăsându-se cu sete pe spinarea boilor. Uneori, nu mai pot ține în jug, greutatea îi trage înapoi, picioarele le alunecă și convoiul se prăbușește în prăpastie.

Cei care n'au văzut cu proprii lor ochi noroiul din schele, să nu și-l închipue după noroiul din târguri. E altceva.

Nu e un drum cu noroi; e o totală lipsă de drumuri; e însuși pământul pe care trebue să mergi, enormă materie plastică frământată ziua și noaptea de oameni și de convoaie de materiale. Atunci când o nouă regiune se descoperea, petroliștii nu mai aș-

teptau să se facă drum. Puneau câte zece perechi de boi la căruță și, ca la război, dădeau năvală. Pământul s'a desfundat, s'au făcut gropi adânci, hârtoape. Așa a rămas. Sondele în sapă au aruncat spüllung, sondele în erupție au aruncat vagoane de nămol amestecat cu țiței. Totul a rămas așa.

Nimeni nu s'a gândit să facă drumuri. Goana după aurul negru se petrece într'o mare de noroi.

* * *

Indată ce o nouă regiune petroliferă e descoperită și câteva sonde încep să sfredelească pământul prin vreo văgăună, un om își face apariția acolo, dă câteva târcoale, apoi din scânduri vechi înjghebează o baracă. Prăvălia e gata. Pe o tarabă mizerabilă înșiră câteva pâini, un sac cu mălai, o funie de ceapă, câteva sticle de oțet. Asta e toată marfa.

Peste o lună, două, individul aduce o putină de brânză și câteva bucăți de salam. Peste alte câteva luni, scoate brevet dela primărie și rostogolește lângă tejghea un butoi de vin. Vinul e acru, pâinea e piatră, brânza e stricată, salamul e mucegăit. Și toată această marfă mizerabilă se vinde uneori cu 300% mai scump decât în cel mai scump oraș al țării. Au fost timpuri în care negustorii aceștia vindeau un kilogram de mălai cu șaisprezece lei, o pâine neagră cu douăzeci și cinci. Sondorii plătiți cu două mii de lei pe lună și-au cumpărat cu aceste prețuri scelerate hrana lor de fiecare zi.

Străbateți o schelă petroliferă. O să vedeți curând faimoasele maghernițe. Lângă construcțiile înalte și

svelte ale sondelor, câte o baracă prăpădită, plină de fum, cu pământ pe jos, cu ferestre cât o carte poștală. Intrați în una din ele și veți da peste un negustor soios, respingător și hrăpăreț. Din aceste lăzi de gunoaie, dela acești indivizi lacomi și suspecți, își cumpără sondorii hrana lor, zi de zi, o viață întreagă. Cocoțate pe cine știe ce creste, înconjurate de dealuri pustii, schelele petrolifere îi țin la cheremul speculanților, izolați de restul lumii, departe de propria lor casă.

Când exploatările de petrol de pe Valea Prahovei au trecut, la începutul acestui secol, dela faza preistorică la una intens industrială, dela puţurile din care ţiţeiul era scos cu caii, în hârdaie de lemn, la sonde care sfredelesc pământul până dincolo de o mie de metri şi la toate implicaţiile acestei moderne activităţi: erupţii şi incendii uriaşe, atunci procentul oamenilor căzuţi pe frontul petrolului a crescut în tr'o proporţie dramatică; iar împrejurarea în care ei şi-au găsit moartea a fost, de cele mai multe ori, o catastrofă.

Când dinamurile gigantice au început miile lor de rotaţii pe minut şi, dela o localitate la alta, reţelele de înaltă tensiune au fost trase pe stâlpi metalici ca o pânză a morţii peste întreaga regiune, când rafinăriile uriaşe şi-au ridicat spre cer coşurile fumegânde, explozii, incendii şi electrocutări de proporţiile unor dezastre au început să se succeadă într'un ritm precipitat şi deconcertant. A fost la început, în faţa acestor nebănuite rezultate, o încremenire generală, cum s'a întâmplat şi pe front ori de câte ori oamenii s'au pomenit pentru prima oară în faţa unor noi mijloace de distrugere. Apoi, tot ca pe front, lupta

şi-a reluat respiraţia ei grandioasă, oamenii s'au obişnuit cu noile cumplite primejdii.

Dar groaza dela început a dăinuit prin satele în care familiile celor ucişi nu puteau uita toată viaţa înfricoşătoarea înmormântare a unor bucăţi de carne sângerândă, a unor trupuri carbonizate, în care trebuiau să recunoască profilul celor plecaţi cu o zi înainte în schelă, la sonde. Jalea războiului, oamenii aceştia au cunoscut-o dela început, când după prima explozie a sosit o căruţă trasă de boi, din care au fost descărcate cadavre. De atunci, la o lună, la două, căruţa aceasta apărea, lăsa la o casă o jumătate de om, la alta numai capul şi picioarele arse de flăcări şi pleca mai departe spre celelalte sate, plină de sânge, ca o căruţă de măcelărie.

La casele unde se oprise, se vedeau lumânări pâlpâind şi se auzeau, până noaptea târziu, ţipete sfâşietoare. De a doua zi, clopotele bisericilor începeau să bată peste sate. Ariceşti, Mălăeşti, Găgeni, Păuleşti, Mislea, Vâlcăneşti, au trăit zeci de ani terorizate de imaginea căruţei macabre care aducea jumătăţi de cadavre în locul oamenilor sdraveni plecaţi la muncă. Locuitorii acestor sate, uniţi în suferinţă, au cunoscut dezastre tot atât de mari ca ale războiului, dela început, de când rafinăriile uriaşe şi-au ridicat spre cer coşurile fumegânde, dramatizând peisajul.

*

* *

Atunci, la începutul acestei însângerate ere, a avut loc poate cel mai sguduitor epilog al unui accident de muncă.

Pe unul din dealurile care se vedeau la orizont, o

sondă în erupție făcuse explozie. Era una din primele catastrofe. Detunătura sguduise lumea din temelii și în locul acela se ridicase o uriașă coloană de fum.

A doua zi, căruța morții a sosit. Din sat era o singură victimă, un om tânăr care se însurase de vreo două săptămâni. L-au dus în casă și i-au cumpărat coșciug. Un coșciug mic, de copil, pentrucă nu mai rămăsese din el decât o mână de oase. Capul și coșul pieptului. Capul era un bulgăre negru, de nerecunoscut. Femeile îl priveau urlând. Uneori se mai linișteau, dar când dădeau cu ochii de el, din nou începeau să-și frângă mâinile și să-și smulgă părul. Neavând cum să-l îmbrace, îi așezaseră în coșciug hainele noi, cu beteala de ginere. In schelă fusese maistru sondor.

Un om care văzuse toată nenorocirea povestea într'un colț.

Sonda făcea erupție de o săptămână. Păcura curgea gârlă. Pe ușa sondei năvăleau atât de multe gaze, încât părea fum. Un fum albastru, subțire, suflet de dinamită. Înăuntru erau oameni. A explodat. Unii din ei au sărit în aer odată cu sonda. Au ars în văzduh. Pe urmă i-a adunat : o mână, un picior...

Pe când omul povestea, ceva a pâlpâit și o flacără s'a ridicat până în tavan. Sub ochii plini de groază ai celor de față, cadavrul s'a aprins și a ars încă odată.

Se vede că în trupul nefericitului sondor, în coșul pieptului rămas întreg, mai erau încă gaze și s'au aprins dela una din lumânări. O pâlpâire vie, o flacără verzuie, industrială, a mistuit rămășița de cadavru și coșciugul de copil.

Din întâmplarea aceasta, multă vreme o spaimă

grozavă a bântuit satele din preajma schelelor petrolifere.

* * *

In inima câtorva dintre aceste schele am fost martor al unor explozii de proporţii şi o violenţă care le scoate din rândul accidentelor de muncă, trecându-le într'acela al marilor dezastre. Patru-cinci sonde care se aprind în câteva clipe una dela alta cu o bubuitură formidabilă, flăcări uriaşe de câte treizeci de metri, dinăuntrul cărora ţâşnesc oameni înnebuniţi de groază, cu hainele aprinse, şi se tăvălesc pe jos muşcând pământul, sunt fapte pe care le-am văzut cu proprii mei ochi. Oameni sfârtecaţi de explozii, urlând de durere, trimişi la spital pe nişte paie într'o căruţă trasă de boi ; spitale unde personalul cercetează actele rănitului, în timp ce acesta moare în stradă ; doctori plictisiţi şi nepricepuţi, privind cu silă omul mutilat care le cere să-l salveze, sunt deasemeni fapte pe care le-am văzut cu proprii mei ochi, ticăloşii neînfierate încă.

A fost o epocă fericită în petrol, când pământul avea grijă să îngroape el însuşi oamenii ucişi. Pe atunci, mersul lucrurilor nu era incomodat de cadavre sau de oameni mutilaţi care trebuesc duşi la spital. Era la început de tot, pe vremea puţurilor săpate cu târnăcopul. Oamenii porneau dela suprafaţă pentru ca, lovitură după lovitură, să nu se mai oprească decât atunci când dădeau de petrol. In fiecare dimineaţă, puţarul, îmbrăcat în piei de viţel, era lăsat cu funia în adâncime. In cap avea o pălărie de tablă, să-l apere de bulgării care puteau să cadă din hârdaie. In mâini,

un târnăcop şi un felinar. De câte ori intrau în puţ, oamenii aceia îşi luau rămas bun dela viaţă.

Incendiile pe atunci se petreceau acolo, în adâncime. Ceva se strica la felinar şi gazele din fundul puţului luau foc. La suprafaţă nu răzbătea decât fumul şi câte un vaet. Alteori, se surpau ghizdurile puţului. Câteodată, se rupea funia şi hârdăul cu pământ cădea înapoi.

Aşa au început accidentele de muncă în petrol. Cu oameni arşi de vii în fundul pământului sau îngropaţi sub straturi grele, prăbuşite. Ei au deschis drumul spre marile dezastre care aveau să urmeze.

Dar de curând, după zeci de ani de sonde săpate pe cale mecanică, o societate nouă, „Romăno-Africana", revenise la cel dintâi sistem, dându-i o aplicare ce ar fi trebuit să însemne în exploatarea zăcămintelor de petrol o revoluţie. După ce ajungeau la trei sute de metri, puţarii începeau să sape galerii orizontale, procedeu ne mai întâlnit în petrol, în care urma să se colecteze prin scurgere ţiţeiul de pe un vast teritoriu. De data aceasta, în locul cailor, oamenii coborau în puţ sau erau traşi afară cu motorul electric. Un ventilator uriaş împingea vagoane de aer pe zi, în fundul pământului, în galerii.

Era într'o sâmbătă după amiază când oamenii dela suprafaţă şi-au dat seama că în puţ s'a petrecut o nenorocire. Se nimerise acolo un inginer inimos, care a coborît numaidecât. Pe primul om cu oasele sdrobite pe care l-a întâlnit l-a luat în braţe şi, suindu-se în hârdău, a dat semnalul să fie traşi afară. Motorul a sbârnâit, curelele de transmisiune au prins să ples-

nească pe roți și cablul a început să-i tragă la suprafață.

Inginerul, cu muncitorul mutilat în brațe, cu tâmplele svâcnind, aștepta clipa când avea să zărească lumina zilei. Urcau greoi. Și deodată, după ce suiseră abia o sută de metri, s'au oprit. Curentul electric se întrerupsese dela uzină ; în întreaga regiune petroliferă motoarele stăteau. Era un fapt în fața căruia nimeni nu mai putea face nimic.

La gura puțului s'au adunat sute de oameni, ca ori de câte ori se petrece o nenorocire. Când după două ore a venit însfârșit curentul, motoarele au tras la suprafață o tragică imagine : un om desfigurat, pe jumătate înnebunit, năclăit de sânge, cu mâinile încleștate în jurul unui rănit fără cunoștință.

Inginerului, un om tânăr, în următoarele douăzeci și patru de ore i-a albit părul. Povestind mai târziu, încă se mai cutremura la amintirea celor o sută douăzeci de îngrozitoare minute, celor două ore petrecute în gol deasupra prăpastiei. De jos auzea gemetele celorlalți răniți, svârcolindu-se pe fundul puțului. Cel pe care îl ținea în brațe, suspendat, se sbătea de moarte, iar gândul care îl chinuise cel mai mult, măcelărindu-l ca un cuțit asasin, era că din clipă în clipă îl va scăpa și-l va auzi rostogolindu-se peste ceilalți.

*
* *

A fost atunci la „Româno-Africana" o întâmplare neobișnuită și atroce. Dar ea nu poate fi privită decât ca un preludiu al marilor catastrofe : explozia sondelor în erupție. Aici, nenorocirea are de martori pe

toţi muncitorii din schelă, alergând îngroziţi la locul dezastrului.

O sondă în erupţie liberă, când ţiţeiul n'a putut fi captat pe ţevi şi ţâşneşte în aer ca un gheiser, e mai primejdioasă decât dinamita. Sunt în construcţia ei vagoane întregi de scânduri îmbibate cu ţiţei. Când se aprinde, ia foc toată în aceeaşi secundă, ca o gămălie uriaşă de chibrit. Fâl! Şi o flacără de treizeci de metri bufneşte spre cer.

Înăuntrul sondei sunt de cele mai multe ori oameni, scăldaţi din cap până în picioare, leoarcă de ţiţei. Când se aprind, ard ca nişte torţe.

Când a luat foc sonda No. 3, „Romăno-Belgiana", era într'o după amiază de toamnă. Au murit atunci patru sondori şi inginerul David Munroie. Era pe dealurile dela Chiciura. Sonda se ridica pe o coamă, între copaci tot atât de înalţi cât şi ea. Când am ajuns acolo ardea şi pădurea, copacii luau foc unul dela altul. In locul unde fusese sonda era un morman uriaş de jăratec. Blocul masiv al motorului şi toată fierăria topită străluceau, încălzite la alb. La treizeci de metri, dogoarea era atât de mare, încât oamenii care au înaintat până acolo au simţit cum începe să li se pârlească părul de pe faţă şi de pe mâini. Inginerul David Munroie fusese surprins de explozie în uşa sondei, în clipa în care voia să se uite la ceas. Alţi trei oameni pieriseră înăuntru. Un sondor robust care se afla afară a fugit, dar, din prima clipă, flăcările l-au ajuns şi hainele i-au luat foc. Conştient încă, a căutat să se salveze aruncându-se dela o înălţime de 10 metri într'o baltă de spüllung.

Dar în cădere, hainele au început să ardă mai viu, încât a ajuns în mlaştină aproape gol, ars pe tot corpul. Urlând, s'a tăvălit prin noroi pe o parte şi pe alta şi, până să i se poată veni în ajutor, a murit cu capul în mâl, sbătându-se groaznic. Când l-au tras afară, noroiul lipit pe el în straturi groase, pătruns în arsurile adânci, semăna a piele de crocodil. Fusese un sondor, un om cumsecade şi sdravăn, iar moartea aceea groaznică îl prefăcuse în monstru.

* * *

In timpul acesta, în vale, dezastrul lua proporţii. O scânteie ajunsese până acolo şi alte două sonde luaseră foc una după alta. In jurul lor ardeau trei rezervoare de ţiţei. Acolo nu murise niciun om. Dar lumea urmărea cu sufletul la gură ceeace se putea întâmpla din clipă în clipă. Trei sondori care văzuseră incendiul primei sonde, oamenii arşi de vii, care ştiau că-i poate aştepta aceeaşi soartă, se aflau, fiecare, în vârful unei sonde, la geamlâc. Cum erau în apropierea noului incendiu, pentru a preîntâmpina orice nenorocire, sondorii le părăsiseră. Dar trei dintre ei se urcaseră sus, să le apere. Atenţi şi agili, urmăreau scânteile pe care vântul le aducea dinspre cele două sonde aprinse. Dacă vreuna cădea pe sonda lor, cu un sac ud o înnăbuşeau, sărind imediat la cealaltă care venea prin aer. Odată, acolo sus, o bucată de parapet s'a aprins şi n'a mai putut fi stins cu sacul. Cu câteva lovituri repezi de topor omul a desprins atunci scândura aprinsă şi, luând-o în mâini, a aruncat-o departe de sondă. Sunt sondori eroi, al căror nume nu-l ştie nimeni.

Veghea sondorilor în vârful unor sonde înconjurate de flăcări şi lupta lor înverşunată cu ploaia de scântei care vin prin aer e dramatică şi emoţionantă la culme. In orice clipă poate veni din adânc o răbufnire de gaze şi atunci sonda s'ar aprinde de sus până jos, fără s'o mai poată stinge cineva. Da, sunt sondori eroi al căror nume nimeni nu-l ştie.

In locul unde a fost „No. 3 Româno-Belgiana" se ridică un mic monument de marmoră în amintirea inginerului David Munroe. De jur împrejur copaci scheletici, vitriolaţi, cu crăcile negre, contursionate. Sunt monumente naturale — patetice, sguduitoare — în amintirea sondorilor arşi de vii.

* * *

„Incendiul dela Ramoleia" este cea mai mare catastrofă din petrol, din ultimii ani. O săptămână mai târziu îşi ridica flăcările de pe ambele coperţi ale acelei reviste italiene, care îşi înspăimântă cititorii ilustrând cele mai groaznice întâmplări de pe faţa pământului. Cititorii acelui număr au avut de ce să se înspăimânte. Cu atât mai mult, sutele de oameni care am fost acolo şi am văzut întreg dezastrul.

Era tot într'o toamnă, într'o duminică, la Runcu. Cei dela „Ramoleia" o nimeriseră. Sonda făcea de câteva ore erupţie ; zeci de vagoane de păcură gâlgâiau în beregata ei. Şi năvăleau atât de multe gaze, încât turla nu se mai vedea, părea înconjurată de fum. Sondorii priveau dela distanţă această deslănţuire năpraznică, în timp ce văile băuiau de mugetul nemaipomenitei erupţii.

Dar înăuntru nu mergea totul bine. Mai era nevoie de o operaţie acolo, în interiorul sondei, şi pe urmă puteau să stea şi să privească zile întregi.

Maistrul sondor şef, chirovnicul, a strâns personalul sondei, a strâns şi de pe la celelalte sonde vreo duzină de oameni. Au pătruns înăuntru precauţi, mergând în vârful picioarelor, ca şi cum astfel ar fi putut să conjure primejdia. Pentrucă aveau de demontat şi apoi de montat ceva, şi trebuiau să bată cu ciocanele, le-au înfăşurat bine în cârpe, să nu se izbească fier de fier, să nu se iţte vreo scânteie.

Deasupra lor, în turlă, şuvoiul izbea cu violenţă. Uneori, câte un bolovan scuipat din măruntaiele pământului lovea în scândurile sondei, spărgându-le. Sondorii ascultau cu respiraţia oprită. Nu trebuia mai mult decât o scânteie. Dacă piatra se izbea de un cui, de o bucată de fier...

S'a izbit. O bubuitură formidabilă şi toată sonda a sărit în aer. Au sburat peste deal, în văile celelalte, bucăţi de lemn aprins, capete de oameni, mâini smulse din umeri. Şi o coloană uriaşă de flăcări s'a ridicat până la cer. Sirenele au urlat lung, lugubru.

Dintre oamenii dinăuntru s'au mai văzut doi. Unul care, fără să fi luat foc, a fost trecut prin scândurile sondei, în prima clipă a detunăturii : amestec de carne omenească şi lungi fâşii de brad.

Celălalt, prefăcut într'o torţă, s'a tăvălit pe pământ până ce hainele i-au ars de tot şi atunci a luat-o la fugă, plângând şi urlând de durere, până la dispensarul din Buştenari, cale de câţiva kilometri. Lumea, care în după amiaza aceea de duminică se plimba pe drum, a văzut îngrozită cum dinspre Runcu apare un

om gol, cu tot trupul o rană. Din beregată îi ieşeau cuvinte neînţelese, o sfâşietor de neomenească bolboroseală. S'a prăbuşit în pragul dispensarului, gemând, plângând în hohote, tânguindu-se înspăimântător.

* * *

Acest episod al incendiului dela „Ramoleia" n'a fost ilustrat de revista italiană. Numai cei care erau de faţă au putut să vadă spectacolul groaznic al omului care, pe jumătate ars, a mai avut puterea să fugă până la poarta dispensarului. Trebue spus că în Runcu, ca şi în atâtea alte schele petrolifere al căror nume e pomenit cu satisfacţie în dările de seamă ale societăţilor dela Londra, Paris şi Anvers, dar unde o catastrofă se poate deslănţui în orice clipă, nu există o singură ambulanţă, un singur pachet de vată, un singur flacon cu tinctură de iod. In aceste schele petrolifere, celebre pe tot continentul, nu există nimic, dar absolut nimic din ceeace ar putea scăpa dela moarte sau ar aduce o alinare în suferinţele omului căzut pradă flăcărilor. Am văzut cu proprii mei ochi oameni sdrobiţi de explozia unui motor, aşteptând pe o rogojină câte două, trei ore, până ce venea să-i ia din sat o căruţă cu cai sau cu boi, după cum se nimerea.

La depărtări de 10—12 kilometri, în rafturile dispensarelor, în pachete frumos rânduite, îi aştepta porţii de chinină şi de sare amară. Atâta tot. Porţii de chinină şi de sare amară ! Ca şi prin infirmeriile regimentelor, cu bolnavi roşi de cele mai grave flagele, în schelele petrolifere îşi arată rânjetul acelaşi remediu unic şi sinistru: doza de chinină, doza de sare amară. Acolo unde petrolul gâlgâie ca o gargară de

aur, pentru omul cu picioarele sdrobite de angrenajul motoarelor : chinină şi sare amară. Acolo unde e Niagara milioanelor, pentru omul ars de viu : chinină şi sare amară. Pentru toţi cei cu oasele rupte, cu ţeasta sfărâmată în faimoasele schele petrolifere : chinină şi sare amară.

De când a început viaţa petrolului, au fost zeci, sute, mii de oameni care au murit ca nişte câini, pe o rogojină, lângă sondă. Au fost alte zeci, alte sute, alte mii care au murit dela început, din prima clipă a exploziei.

In cimitirele satelor din Prahova sunt morminte în care câte un pumn de oase, câte un trup carbonizat, au fost îngropate în mici cosciuge de copil. Pe vremuri, fuseseră oameni întregi, sondori sdraveni, cu umerii laţi, cu faţa udă de ţiţei şi sudoare. Aveau unii din ei nevastă. Alţii, mai tineri, ibovnice, cu care se întâlneau noaptea, pe furiş. Le plăcea să asculte cântece din armonică şi să bea vin... Au sărit cu sonda în aer, au ars de vii, au fost sdrobiţi în explozii. Numele lor cine-l mai ştie ?

În unele nopți, pe dealurile din preajma schelelor petrolifere, trec flăcări și se aud glasuri. Sunt sondorii care se întorc acasă. Scăpați dela lucru pentru 48 de ore, pe seară, nu vor să-și piardă noaptea și pornesc de îndată la drum. Merg cu piciorul, câte 15—20 de kilometri, până în satele lor îndepărtate. Dintr'o bucată de sac vechi, răsucită și îmbibată cu țiței, fiecare și-a făcut o torță. După ce trec de zona gazelor, le dau foc. Și astfel, în grupuri de câte 10—15, străbat dealurile, pe poteci înguste, lăsând câte 4—5 sate în urmă, până ce ajung într'al lor, aproape de zorii zilei, cu torța pe sfârșite, fumegând.

Pornesc uneori din schelă în amurguri de iarnă ; în ceață, grupul lor de umbre pâlpâitoare e ciudat și fantasmagoric. Alteori pornesc vara la miezul nopții, când sirenele din Runcu șuieră prelung. In satele pe care le străbat, oamenii aud prin somn cum bocanci țintuiți cu fier se lovesc de bolovanii drumului, în timp ce camera se umple de lumina torțelor svârlind pe ziduri crucea ferestrelor. Peste câteva clipe e din nou liniște și întuneric. Pâlcul sondorilor a ieșit din sat, urcă o coastă de deal spre pădurea în care se

pierde. Și, peste un ceas, alte lumini, alte glasuri, alte bocănituri pe bolovanii drumului.

De departe se văd cum vin, ca într'o poveste, ca într'o legendă. Flăcări migratoare în noapte. Numai când se apropie, la lumina torțelor apar fețele omenești, negre de fum și de muncă, lucind de sudoarea care le curge de sub căciulă. Greoi, masivi, străbat satul adormit, iar lumina le aruncă timp de câteva clipe umbrele gigantice pe ziduri, ca și cum din trupul lor ar țâșni alte ființe, uriașe, adevăraților sondori, umbră simbolică a forței care zace în străfundurile lor. La o cotitură a drumului dispar, unul după altul. Târziu, pe creasta dealului din față, printre crengile copacilor, luminile migratoare reapar.

Toți oamenii dorm, pământul pare pustiu, dar sondorii merg întreaga noapte, ducându-se peste dealuri spre satele lor, negri la față, în mâini cu torțe fumegânde.

Celor ce-i văd trecând prin întuneric, ei par eroii unei nescrise legende.

1934

Tăbăcării

O INDUSTRIE FETIDĂ

Există într'una din arhivele țării noastre un document de pe vremea lui Alexandru Vodă Caragea. Valoarea lui stă în aceea că însuși Vodă Caragea a scris cu propria-i mână o rezoluție, pe care a iscălit-o și a întărit-o cu pecetea domnească. Din document se pot afla următoarele : un tăbăcar de pe vremea aceea, care își trimisese fiul la învățătură în străinătate, făcea cerere către domnitor să-l primească într'una din slujbele dregătoriei, dat fiind învățătura pe care o dobândise. Dar Vodă Caragea a scris pe colțul acestei petiții : *„Cuvine-se tăbăcarului cofa, cleștele și c... de câine, iar nu politicești treburi."* Și astfel fiul tăbăcarului n'a putut să intre în slujba domnitorului.

Ceeace trebue reținut din acest document e că, pe vremea lui Caragea, la tăbăcitul pielei erau folosite fecalele de câine.

Cu un trecut atât de glorios, nu-i greu de bănuit ce este și astăzi industria tăbăcăriei. Tehnica modernă nu i-a scăpat pe tăbăcari de fecalele de câine, ci le-a făcut să năvălească asupra lor în cantități mai mari încă. Nu mai sunt așteptate să iasă din pântecul câinelui, ci sunt fabricate pe cale sintetică, mai împuțite, mai fetide, și sunt trimise cu butoaiele în tăbă-

cării, să tăbăcească pieile. Pielea animalelor o tăbăcesc o singură dată. Dar de zeci de ori, de sute de ori, tăbăcesc pielea oamenilor care muncesc acolo.

O tăbăcărie din zilele noastre e tot ce poate fi mai odios pe faţa pământului.

*

* *

Pe cheiul Dâmboviţei, aproape de abatorul care le furnizează materia primă, se întind tăbăcăriile; un întreg cartier. Sunt vreo zece fabrici, aşezate una lângă alta, majoritatea având poarta pe strada Verzişori. Strada Verzişori! Cred că n'are pereche în Bucureşti. Lungă, bolovănoasă, se târăşte printre două şiruri de ziduri şi de clădiri înalte, posomorîte. Dinăuntrul lor se aude tot timpul un sbârnâit puternic, ca de aeroplan. Nu sunt decât maşinile care presează talpa. Sus de tot, câteva ferestre prin care se văd atârnând de grinda podului, într'o imagine macabră şi grotească, pieile puse la uscat. Par monştri spânzuraţi.

Strada Verzişori e rezervată exclusiv tăbăcăriilor. Niciun om care n'are legătură cu ele nu se aventurează pe aici. De aceea, în orele obişnuite ale zilei, când nu intră sau ies lucrătorii, strada Verzişori e cu desăvârşire pustie. Ţipenie de om. Numai sbârnâitul perseverent şi sutele de piei spânzurând la ferestrele superioare. Iar uneori, în poarta fabricii, călare pe prag, o apariţie masivă şi mustăcioasă, cu un castron de postav maro pe vârful capului: portarul albanez. Dacă eşti lucrător şi vrei să ieşi, sau dacă nu eşti lucrător şi vrei să intri, nu se poate. Mustăciosul păzeşte cu priviri încruntate, pline de duşmănie.

Aşa se prezintă strada Verzişori dela un capăt la al-

tul. Pustie, dezolantă, cu porți mohorîte, cu acel sbârnâit strident care te face să bănui că înăuntru se petrec lucruri penibile, ca într'un loc de supliciu.

Un miros acru de borhot industrial plutește în aer. Și, într'o după amiază la ora patru, bolovanii străzii răsună de hurducăturile unei căruțe. Vine din partea cealaltă, gemând sub greutate, trasă de un singur cal. Un om lat în spate, voinic, dar murdar și puțind a hoit, o conduce. Vine dela abator, încărcată cu piei proaspete, umede încă, pline de sânge, de abia jupuite de pe trupul animalelor. Cum sunt aruncate una peste alta, cele câteva zeci de perechi de coarne ce împung aerul dau căruței înfățișarea unui monstru greoi, ce s'ar îndrepta spre o pradă fără scăpare. Nu sunt închiși acolo, în curtea fabricii, câteva sute de lucrători, galbeni, lipiți pe lângă ziduri ? Nu spre ei se îndreaptă oare mătăhălosul monstru ? Când poarta se deschide și namila intră greoaie, nu se aude un vaer prelung, o lamentație dureroasă ce vine parcă din infern ?

*

* *

După câteva săptămâni de tentative zadarnice, am izbutit să pătrund însfârșit într'o tăbăcărie. Ce groaznică realitate, care întrece cu mult cea mai neagră închipuire ! Impreună cu pictorul Perahim am făcut o călătorie memorabilă și dureroasă, în cursul căreia de atâtea ori ne-a venit în minte : „Lăsați orice speranță..." Nu-mi pot stăvili desnădejdea când mă gândesc că, oră de oră, faptele acestea se petrec acolo și nimeni nu le știe, și nimeni nu le poate opri.

Când poarta s'a închis în urma noastră, am simțit că fabrica ne înghite. Traversăm o curte cu pietre mur-

dare, între care boleşte o apă stătută, roşiatică. Întreg pavajul are această culoare roşiatică, spălăcită, murdară. Iar aerul din curtea fabricii pare o emanaţie a lui. Îl simţi cât e de murdar, îţi dai seama de murdăria lui ca de aceea a unor zdrenţe, într'atât e de soios când pătrunde în nări, când trece prin traheie să chinuiască plămânii. Dar nu e numai murdar, nu e o simplă putoare. Nu i se poate spune astfel. Hoiturile, smârcurile pline de miasme, put. In tăbăcării e ceva mai mult decât atât. La putoarea pieilor de animale se adaugă mirosurile chimiei industriale ; laptele de var, şi vitriolul, şi tot ceeace e toxic şi corosiv ocupă aici cel dintâi loc. Din acest amestec infernal, dintre duhoarea hoiturilor şi acizii chimici, s'a născut mirosul specific al tăbăcăriilor. El nu numai scârbeşte, ci e în acelaşi timp un miros caustic, corosiv ; arde plămânii, ochii, epiderma ; te vitriolează.

Cum trăiesc oamenii în acest infern ?

*
* *

De pe când nu pătrunsesem bine în inima fabricii, i-am văzut. Doi câte doi, încovoiaţi sub un drug de lemn pe care duceau un hârdău plin cu murdărie. Ei înşişi, din cap până'n picioare leoarcă de murdărie, având drept îmbrăcăminte un sac fără nicio formă, pe care zoile se depuseseră în straturi. Uneori, clătinându-se sub marea greutate, făceau să se balanseze hârdăul, şi atunci îi stropea un val de murdărie fetidă, care li se scurgea apoi în şiroaie pe pulpele goale.

Alţi oameni descărcau căruţele cu piei murdare şi pline de sânge. Apucau de un colţ şi trăgeau cu nă-

dejde până ce pielea ceda şi le cădea în braţe ca o iubită. Oamenii le duceau într'o magazie întunecoasă. Am intrat după ei. Pe jos, ciment. Şi pe ciment, din maldăre enorme de piei puse la sare, se scurgeau cele mai pestilenţiale zemuri. Culori murdare şi leşioase, printre care se deosebeau uneori şuviţe de sânge. Aici mirosul era mai mult rânced decât corosiv.

O duzină de oameni munceau. Luau pieile în braţe, le întorceau pe o parte şi pe alta, le dădeau sare. Pieile erau ude. Aţi mirosit vreodată un câine ud de ploaie? Închipuiţi-vă atunci cum pot duhni cele câteva mii de piei din prima magazie a tăbăcăriei. Acolo, rămân timp de câteva săptămâni, să putrezească puţin. Apoi sunt trecute la cenuşar. La fiecare piele două lucruri trebuesc atacate: părul de deasupra şi grăsimea dinăuntru. Pentru această dublă operaţie sunt duse la cenuşar. Tot oamenii le duc şi tot în braţe. N'au cum se feri, trăiesc amestecaţi cu murdăria şi duhoarea, frecându-şi tot timpul braţele, pieptul şi obrazul de pieile ude şi împuţite.

La cenuşar, pieile sunt introduse în băi de lapte de var. Părul e atacat la rădăcină, grăsimea disolvată. Şi în aceeaşi încăpere — o sală lungă şi întunecoasă — sunt aşezate la rând trunchiurile pe care pielea e întinsă pentru a fi deperizată, roasă de păr.

* * *

Mai întâi, e trecută printr'o maşină care smulge părul mai gros. Apoi e dată pe mâna oamenilor. In capul fiecărui trunchi, în care îşi propteşte pântecul, lucrează un 'om înarmat cu o cuţitoaie enormă. De di-

mineaţa până seara, zeci de oameni trag la rindea, pe o parte şi pe alta, pieile scoase din cenuşar.

In botul cuţitoaiei se adună şi curge apoi jos părul putrezit de pe o parte, grăsime şi bucăţi de carne de pe cealaltă. Jos, lângă fiecare trunchi, creşte un morman de murdărie infectă, pe care vin s'o încarce oamenii cu hârdaiele.

Lipsită de păr, bucata de piele, albă, jilavă, are o înfăţişare abjectă şi scârboasă. Acest aspect şi-l pierde treptat, pentru a-l câştiga pe acela obişnuit al tălpii, într'altă sală, unde sunt gropile care conţin argăseala. Sunt zeci de astfel de gropi. Intre ele, o bordură îngustă de ciment pe care trebue să mergi cu atenţia cea mai mare pentru a nu cădea tu însuţi în zeama argăselii. Oameni aproape goi, desfiguraţi, muncesc o muncă satanică.

Fiecare bucată de piele legată de un drug de lemn e introdusă într'un rezervor şi scoasă peste o oră pentru a fi trecută în altul, unde argăseala e mai tare cu un grad. Din grad în grad, 30—40 de rezervoare succesive care exală miasme asfixiante. E o viziune de infern munca acelor oameni goi, trecând printre zeci de gropi aburinde cu pieile monstruoase, păstrând încă forma capului şi a picioarelor, aşa cum au fost jupuite de pe animal.

Insfârşit, în alte gropi enorme, adânci de câte zece metri, pieile sunt îngropate pentru câte 2—3 luni. Vagoane întregi de talpă stau astfel îngropate în pământ, cu rumeguş de coajă de stejar presărat între ele. E metoda vegetală.

Metoda minerală, mult mai rapidă, unde operaţiile se socotesc nu cu lunile, ci cu orele, constă în trata-

rea pieilor cu substanțe corosive. In secția acestei metode, butoaie uriașe sunt învârtite de puterea motoarelor. Înăuntru sunt închise pieile și acizi puternici. Aici mirosul nu e pestilent, ci caustic. Când mașinile se opresc și capacele butoaielor sunt desfăcute, o tărie otrăvitoare invadează fabrica, și o zeamă verzuie, vitriolantă, se scurge pe șănțulețele arse ale cimentului.

Pe urmă, sunt vârîți oameni acolo, în interiorul butoiului, să dea afară pieile. Când ies din nou la lumină, nu scot o singură vorbă, dar privirile lor spun că se întorc din infern.

* * *

Seara se duc acasă ; dar oricât s'ar spăla acești oameni, când duc pâinea la gură nu le miroase a pâine, ci a piele udă, de animal mort.

În atmosfera pestilentă şi caustică a tăbăcăriilor, muncesc de dimineaţă până seara bărbaţi, femei şi copii. Femei, pentrucă sunt plătite mai puţin decât bărbaţii, copii, pentrucă sunt plătiţi mai puţin decât femeile. Dacă o maşină lucrează mai uşor, încât la conducerea ei ar fi nevoie de un efort mai mic decât acela de care e capabil un lucrător, atunci la maşina aceea e pusă o femeie. Chiar dacă forţa acesteia e mai mică decât aceea pe care o necesită maşina. Repartiţia se face întotdeauna în aşa fel, încât pierderea să fie de partea lucrătorului. Dacă mersul normal al unei maşini cere coeficientul de muncă 100, pe care îl posedă un om ce trebue plătit cu 80 de lei pe zi, atunci la maşina aceea e pus un om al cărui coeficient de muncă e 85 şi care e plătit numai cu 60 de lei. Diferenţa de 20 din preţul muncii rămâne întreprinderii, iar diferenţa de 15, până la coeficientul de muncă pe care îl reclamă maşina, trebue suplinită de lucrător, scoasă dinăuntrul lui, de unde o şti, cum o putea. Maşina are nevoie de 100 şi stoarce din om 100.

Maşini care au nevoie de 100 şi în faţa lor oameni care nu pot da decât 85, aceasta e legea neclintită a tuturor întreprinderilor. Şi nu numai cu privire la ma-

şini, ci la orice fel de muncă făcută de oameni care trebuesc plătiţi pentru aceasta. Cu mari predispoziţii pentru raţionamentul matematic, stăpânii nu se pot împiedica de a judeca astfel : Această ladă pentru a fi dată jos din camion are nevoie de un om a cărui putere ar trebui plătită cu 80 de lei pe zi. Să punem unul plătit numai cu 60 de lei, are să se opintească mai mult, dar tot are s'o ridice. Iar la lăzile mai mici la care s'ar fi potrivit tocmai bine puterea omului de 60 de lei, să punem unul de 40 sau o femeie. Şi la treburile pe care ar fi putut să le facă femeile, să aducem copii. Socoteli, socoteli.

Un registru mare stă deschis pe biroul întreprinderii şi un funcţionar cenuşiu scrie în el cifre lângă cifre. Fiecare cifră, fiecare nouă operaţie aritmetică, urmăreşte să mai rupă o bucată din pâinea lucrătorilor. Să scădem salariile cu 5 la sută, să-i punem să lucreze într'un tempo accelerat, cu 8 la sută. Să stoarcem din ei sânge mai mult cu 3 la sută. Păianjenii negri ai cifrelor apar în registre, iar în casele lucrătorilor pâinea se împuţinează, în interiorul fabricii motoarele merg mai repede, mai istovitor, şi seara lucrătorii ies cu capetele năuce, cu plămânii în agonie.

Nu e o muncă în care să stai să-ţi mai tragi sufletul şi apoi iar să începi munca din tăbăcării. De dimineaţa până seara trebue un continuu şi suprem efort. Se munceşte repede, repede, gâfâit, ca şi cum peste câteva minute ar trece un tren, şi toată lumea trebue să se grăbească să fie gata, să nu-l piardă. Maşinile merg mânate vertiginos de motoare, cer mereu piei noi pe care să le frământe şi dacă gura lor flămândă rămâne o clipă fără hrană, scoate un ţi-

păt alarmant, care se aude până la direcție. Ca să nu se întâmple una ca asta, ca să nu-și facă sânge rău patronul, 200 de muncitori, prin ale căror mâini trebue să treacă succesiv pieile înainte de a ajunge la mașină, se grăbesc, se pun în același tempo accelerat ca și mașina, iar viteza ei îi târăște fără milă, într'o epuizare totală.

*

* *

In primele etape pe care le parcurge pielea de îndată ce a intrat pe poarta tăbăcăriei, aspectul nu e deloc industrial; nicio mașină nu se vede. Pentru primele operațiuni nu e nevoie de pricepere, de îndemânare, de carnet de lucrător; ci de o putere de vită, de îndobitocirea celui ce își vinde brațele. Sunt greutăți mari de ridicat, piei murdare de luat în brațe pentru a fi trecute dintr'o magazie în alta. Munca asta o fac ardelenii. Veniți de peste munți cu o ladă în spate și cu două palme mari, bătătorite, au fost luați într'o zi și aduși cu turma în fabrică. Pe pietrele pavajului se mișcă grotesc ca niște pinguini, alunecă, se îndeasă unul în altul. Până ce sunt puși la muncă. In munca brută, grea, de bivol, le trece spaima de huetul fabricei, le trece și dorul de casă. Vine scrisoarea de peste munți că perceptorul a luat vaca și că băiatului i s'a betegit un picior de trebue dus prin spitale. Ochii ardeleanului se întunecă, fața se posomorăște, sub cămașa murdară mușchii se umflă, ar lua pe cineva de gât și l-ar da cu capul de pereți. Dar nu are în față decât o căruță plină cu piei murdare și sângerânde, aduse dela abator. Inversunat, le ia în brațe, muncește cu furie, orbește,

fără să vorbească, fără să-şi tragă sufletul sau să facă ţigară. Prin fereastra cabinetului său, directorul zâmbeşte mulţumit: ardelenii sunt muncitori supuşi, cu tragere de inimă.

Peste două săptămâni n'a mai rămas nimic din cioarecii albi, din ciubotele date cu seu, din privirea ageră dela început. Tăbăcăriile tăbăcesc.

Pentru a munci nu e nevoie numai de o putere de vită, ci şi de o vigilenţă mereu trează. Apar maşinile care trebuesc conduse, supraveghiate cu atenţie. Singurii oameni care se încumetă să lucreze sunt oltenii. Exasperaţi de o sărăcie atavică, ahtiaţi după fiecare leu în plus pe care ar putea să-l câştige dacă ar vinde din puterea lor de muncă tot ce se poate vinde, oltenii luptă cu valurile de acizi, mânuie maşinile, introduc şi scot din butoaiele cu soluţii caustice pieile crude ale animalelor. După şase luni trebuesc schimbaţi. Mai mult nu-i ţine direcţia fiindcă ştie că, altminteri, într'o zi i-ar găsi întinşi pe lângă butoaie.

La etajele superioare încetează murdăria şi otrăvurile asasine, pentru a începe aspectul maşinist al tăbăcitului. Maşini pentru tăiat talpa, maşini pentru călcat, maşini pentru întins. Maşini. Maşini. Maşina pentru presat talpa face acel sgomot asurzitor de motor de aeroplan. De jos, pieile sunt aduse încă jilave şi groteşti, mai păstrând forma în care au fost jupuite de pe animal: o insulă sdrenţuită şi întortochiată, după cum parlagiul a desfăcut-o de pe cap cu urechi cu tot, cu picioarele mai late în dreptul genunchiului. Cuţitele intră în funcţiune, neregularităţile cad, puternica maşină îşi începe sbârnâitul, le apasă, le netezeşte, un ţiuit asurzitor umple fabrica şi creierii. Haos.

Prin ferestrele murdare se văd în curte oamenii cu hârdaie; cei care cară borhotul tăbăcăriei, rămăşiţele împuţite. Se duc, vin. Se duc, vin. Tăbăcăria tăbăceşte. Maşinile nu se opresc o singură clipă. Aceea de călcat, încălzită cu aburi, când trece peste talpă fumegă şi scoate din ea ultimele miasme. Pe fruntea oamenilor năduşeala curge în şiroaie. Nu e o muncă să stai să-ţi mai tragi sufletul.

* * *

Trecem pe o punte înaltă, suspendată, în altă aripă a fabricii: secţia tăbăcitului mineral. Suntem la etajul acelei secţii în al cărui subsol muncesc olteni; acolo unde o zeamă verzuie şi caustică se scurge din butoaie pe şănţuleţele arse ale cimentului; acolo unde aerul e atât de otrăvitor, încât unii fabricanţi au cumpărat lucrătorilor măşti de gaze. Dar cu masca pe obraz efortul pentru mânuirea pieilor este atât de extenuant, încât muncitorii au renunţat la ea şi preferă să întâmpine valurile otrăvitoare ale aerului deadreptul. Intre zidurile coşcovite, tuberculizate, ale secţiei minerale, nu s'a auzit niciodată o glumă, n'a răsunat niciun hohot de râs, niciun surâs n'a luminat vreuna din feţele oamenilor, care rămân tot timpul încruntate, amarnice.

Deasupra acestui infern caustic, ca şi dincolo la secţia vegetală, sunt înşiruite, într'o sală imensă, maşinile care moaie, calcă, netezesc pielea. Aş vrea să vă descriu una, aşa numita „gură de leu". Atunci când nu merge, când se află în repaus, seamănă într'adevăr cu un leu. Cu unul care ar sta aşezat pe labele de dinapoi, cu capul drept, clasica poziţie de rege

al animalelor, privind în faţa lui pustiul. In faţa leului nostru nu e pustiul, ci un lucrător în mână cu o bucată de piele care trebue muiată. Aici se fabrică pielea propriu zisă. Boxul. Maşina porneşte. Leul se repede jumătate de metru, dă cu capul de o scândură, cască gura, se retrage (închide gura, strânge bine maxilarele de fier) şi iar se repede, şi iar cască gura, din ce în ce mai repede, ameţitor aproape. Scheletu-i de fier păcăne, trosneşte din încheieturi, pare că din clipă în clipă are să se desmembreze, să se facă ţăndări. Dar nu se împrăştie, funcţionează perfect, satanic. Lucrătorul care ţine bucata de piele în mână o aşează în aşa fel pe scândură încât, atunci când leul se repede, gura lui s'o apuce de un capăt şi s'o tragă înapoi. De capătul celălalt, omul trebue să ţină mai departe. Când leul ajunge la loc, în poziţia iniţială de rege al animalelor, fălcile i se descleştează, dau drumul bucăţii de piele, iar lucrătorul o trage repede şi i-o pregăteşte din nou s'o înhaţe şi s'o morfolească. Asta înmoaie pielea. E un fel de scărmăneală, un fel de harţă, care ar putea să aibă haz, dar cum ţine de dimineaţă până seara, e obositoare cumplit.

Lângă „gura de leu" sunt alte zeci de maşini mergând repede, în ritm mecanic, lucrătorul trebuind să se ţină după ele. Zeci de maşini, mii de bucăţi de piele, câteva sute de lucrători. Ei se împart şi maşinilor, şi pieilor, dând fiecăreia tributul de sânge şi sudoare pe care îl pretind.

La şase seara când sirena fluieră, câteva sute de braţe cad moarte în jos. Talentaţi dansatori şi dansatoare ale ţării mele, voi care aţi redat în dans cum cade pasărea lovită de plumb, cum trebue să se

mlădie trupul la o poezie de Arghezi, duceţi-vă şi munciţi o săptămână, zi de zi, într'o tăbăcărie, şi pe urmă veniţi şi redaţi cum cad moarte braţele lucrătorilor la ora şase seara. Ar fi un dans al timpului nostru, care ar exprima viaţa şi chinul a mii de oameni.

*

* *

Maşinile s'au oprit, braţele cad moarte în jos. Pe urmă se duc la frunte şi o şterg bine, apăsat, dintr'o parte în alta, de sudoare. In subsoluri, unde murdăria e mai grasă, mai compactă, oamenii şi-o rad de pe mâini cu briceagul. De prin secţii ies pâlcuri, pâlcuri, în curte. Aerul e mai puţin fetid, le mai înviorează plămânii. Dar capul e încă năuc, maşinile de presat talpa mai sbârnâie în creier. Subsolurile, atelierele au rămas pustii. In curte sunt aproape 400 de oameni. In fiecare tăbăcărie muncesc aproape patru sute de oameni.

Afară, dincolo de poartă, îi aşteaptă pe lângă ziduri, ca la închisoare şi ca la spital, nevestele. Când a fluierat de şase, s'au sculat în picioare, s'au pregătit să-i întâmpine.

Dar poarta mai rămâne închisă. Se pare că înăuntru se petrece ceva. Percheziţia, şoptesc între ele nevestele lucrătorilor. Şi prin ochi le trece o undă de dispreţ.

Intr'adevăr, înăuntru e percheziţie. Direcţia vrea să se asigure că n'a fost sustrasă nicio bucată de talpă de vreunul din cei patru sute de lucrători, care, ei, îşi lasă acolo bucăţi de plămân.

ÎNMORMÂNTARE CU DRAPEL

Odată ieşiţi din fabrică, deşi s'ar părea că până a doua zi vor fi cu desăvârşire liberi, stăpâni pe cugetul şi pe acţiunile lor, în realitate muncitorii sunt prinşi într'o reţea foarte abil împletită de conducătorii întreprinderilor: birocratismul. Stăpânii tăbăcăriilor şi-au dat seama că nu pot apare în faţa lucrătorilor decât înconjuraţi de mistere, cifre, forme.

Dacă şapte muncitori ar fi pătruns în biroul directorului cu mâinile murdare şi aspre de muncă şi ar fi avut în faţa lor un om pur şi simplu, în cămaşă lucioasă de poplin, făcându-şi freza în oglindă, poate că în mintea lor s'ar fi trezit ideea nedreptăţii care li se face. Pentru a nu se întâmpla una ca asta, directorul a ştiut că e neapărat necesar să se înconjoare de un mister, că între cămaşa lui de poplin şi sdrenţele muncitorilor trebue pusă o barieră. Această barieră e registrul, sunt cifrele, contabilitatea, birocraţia.

Cu timpul, ficţiunea a devenit mai tare decât realitatea. Acum, ficţiunea e stăpână pe realitate, o comandă, o conduce. Directorul şi registrul lui.

Singura realitate a fabricii sunt maşinile puternice de oţel, şi ei, lucrătorii, cu mânecile suflecate, cu bra-

ţele grele de muncă. Cu toate acestea, în fabrică, mai puternic decât oricine e registrul. S'ar părea că de el depinde şi mersul maşinilor, şi respiraţia lucrătorilor, tot ce se petrece acolo. Dacă registrul nu vrea, nu se poate face nimic. El, directorul, ar vrea... Dar nu-i îngăduie registrul...

Poţi să lucrezi o săptămână întreagă, dacă a fost omis ceva în registru, înseamnă că n'ai lucrat, că nici nu exişti. O maşină poate să-ţi prindă degetele şi să ţi le sdrobească sau să te tragă cu totul dedesubt şi să te omoare. Dacă pe cartea chitanţă lipseşte timbrul de 25 de bani din ziua aceea, înseamnă că maşina nu ţi-a prins degetele, că nu te-a tras dedesubt, că nu te-a omorît. Sub această teroare a registrelor trăiesc muncitorii, tot atât de chinuiţi de recea lor implacabilitate ca şi de emanaţiile corosive ale tăbăcăriei.

Sute de oameni muncesc ca într'un infern, iar dreptul lor la viaţă e hotărît de paginile unui registru. Dar plămânii pe care i-a tuberculizat acidul nu sunt înscrişi în registru. Nici kilogramele de sânge stoarse din oameni picătură cu picătură. Nici copiii care aşteaptă acasă flămânzi. Acestea toate nu sunt scrise în registru.

In registru scrie că lucrătorul s'a oprit într'o zi să fumeze o ţigară şi că trebue amendat. In registru scrie câţi centimetri pătraţi de piele a stricat în altă zi. La sfârşitul săptămânii se trage linie dedesubt şi se socoteşte.

Dacă ar fi numai murdăria îngrozitoare, dacă ar fi numai miasmele, dacă ar fi numai maşinile satanice... Dar mai e şi registrul. Cu cele dintâi, muncitorii s'au învăţat, ştiu cum să lupte cu ele. Dar în faţa registru-

lui sunt desorientaţi. Registrul e mai tiranic decât maşinile, mai nemilos decât butoaiele cu borhot caustic. De plămânii, de sângele, de viaţa muncitorilor, registrul nu vrea să ştie nimic. La adăpostul registrului, directorul amendează, tiranizează, concediază, asasinează, având aerul că e el însuşi o simplă unealtă a paginilor de hârtie, a cifrelor negre, tiranice, asasine. Pe director, pur şi simplu, lucrătorii l-ar mai putea încolţi uneori. Dar între ei şi el e registrul. In numele registrului se fac toate mârşăviile. Viaţa a patru sute de oameni, viaţa adevărată, viaţa vie, plină de sânge, de foame şi de suferinţă, e ţinută în loc; tumultul ei e stăvilit de câteva pagini de hârtie, de câteva cifre negre. Ficţiunea e mai tare decât realitatea. E o splendită şarlatanie a stăpânilor, care îşi camuflează beneficiile şi trăiesc liniştiţi, adăpostindu-se în monstruoasa cetate a birocraţiei.

*
* *

Lăsaţi douăsprezece ore pe zi în libertate, dincolo de zidurile mohorîte ale fabricii, poate că lucrătorii s'ar fi apucat să gândească prea mult şi prea independent la viaţa lor, la valurile de acizi caustici care le atacă plămânii, la directorul care le urmăreşte munca din fotoliul de piele.

Muncitorii trebuiau ocupaţi şi în afară de fabrică. Şi astfel s'a născut sindicatul tăbăcarilor. S'ar părea la prima vedere că, dimpotrivă, sindicatul s'a iscat ca un nucleu în massa lucrătorilor pentru a formula revendicările lor, pentru a lupta împotriva exploatării. Aşa ar fi trebuit să fie sindicatul. Dar când era pe

cale să se formeze, patronii, deşi se chema că era organizat împotriva lor, s'au bucurat; ei ştiau ce are să se întâmple. Puţin mai târziu, cancerul negru al birocratismului s'a infiltrat şi în organismul tânăr al sindicatului, i-a mortificat ţesuturile. Au apărut statute, regulamente, cereri de înscriere, taxe de înscriere, primiri, excluderi, registre, registre, registre. Stăpânii tăbăcăriilor puteau să doarmă liniştiţi. Birocratismul îi salva şi de data aceasta. Moartea şi ficţiunea puneau stăpânire pe viaţă.

Astfel, organizaţi într'un sindicat birocratic, muncitorii tăbăcari când părăsesc fabrica plină de miasme otrăvitoare sunt angrenaţi pentru tot restul zilei într'o maşină care îi macină şi îi învârteşte pe loc. Se mai poate face ceva? Acei care nu sunt înscrişi în registrele sindicatului sunt ca şi cum n'ar fi... Plămânul tuberculizat dacă n'are cerere de înscriere, nu e plămân, nu e tuberculizat.

Stăpânii tăbăcăriilor pot fi liniştiţi. Dintre registre n'a izbucnit niciodată flacăra revoltei. Iar muncitorii de dinafara registrelor nu sunt socotiţi muncitori.

Vin apoi celelalte întâmplări ale vieţii care destramă şi risipesc revolta. Un maistru care are trecere în sindicat stă pe o stradă periferică fără lumină şi canal. Programul partidului liberal promite acelei străzi lumină şi canal. Şi maistrul se înscrie la liberali. Altul se înscrie la ţărănişti fiindcă naşi-su e agent electoral în partidul ţărănist. Când muncitorii se întâlnesc afară din fabrică, e vorba de afişe şi semne electorale. La sindicat e vorba de excluderi sau de taxe de înscriere. Numai seara, uneori, cu nevasta mai rămâne timp de vorbă despre munca din fabrică, de-

spre mirosul groaznic al tăbăcăriei, despre murdăria din care abia au ieşit şi unde trebue iar să se întoarcă.

E drept că atunci când mor, dacă sunt membri vechi ai sindicatului, dacă au plătit cotizaţiile regulat, li se dă drapelul să-i ducă până la cimitir.

*

* *

Aceasta e isprava patronilor, din a căror dorinţă ocultă muncitorii au fost organizaţi în sindicate cu registre şi drapel. Fără registre şi fără drapel s'ar fi organizat ei, muncitorii, oamenii cu plămânii în veşnică agonie. Fără registre şi fără drapel s'ar fi organizat ei dacă li s'ar fi îngăduit să se organizeze, împinşi de rana care îi durea mai mult. Atunci Tacu Ion ar fi fost scutit de ruşinea înmormântării cu drapel tricolor şi cu discurs ţinut de contabilul tăbăcăriei.

Tacu Ion — e câtva timp de atunci — lucra în subsolul unei tăbăcării, la cenuşar. Lucra la o maşină cu valţuri multe şi cuţite tăioase, învârtite de un motor puternic. Trebuia să potrivească în gura maşinii — ducându-şi degetele doar la câţiva centimetri de roţile cu dinţi şi cuţitele mecanice — bucăţi întregi de piele care urmau să fie desfăcute în două, fabricanţilor părându-li-se prea groase pentru o singură talpă şi vrând să ia preţul de două ori. Maşina care să le desfacă în două se născocise. Şi oamenii care să mânuiască pieile în gura ei flămândă se găsiseră. Tacu Ion era unul dintre aceştia. Îşi cunoştea bine meseria. Dar de pe la patru după amiază era atât de obosit, că oricât ar fi vrut, nu mai găsea în muşchii sleiţi în-

demânarea şi forţa de care maşina avea nevoie. Tacu Ion s'a dus şi a reclamat direcţiei. A spus că trebuesc făcute două schimburi sau, dacă nu, să i se dea un ajutor, că el singur nu mai poate. Direcţia ştia că maşina e periculoasă, că nu multă lume se încumetă să lucreze la ea, de aceea, în loc să-l dea pe Tacu Ion afară cum ar fi făcut cu oricare altul din altă secţie, a început tratative. I-a oferit 20 de lei pe zi mai mult. să tacă şi să lucreze mai departe. Direcţia ştia că orice ajutor i-ar fi dat, ar fi costat-o 50 de lei pe zi. De aceea s'a arătat generoasă şi i-a mărit salariul cu 20 de lei. Tacu Ion a primit şi a lucrat mai departe.

A lucrat până într'o seară când mai erau câteva minute până la încetarea lucrului. Atunci mâinile i-au intrat una după alta în angrenajul de roţi dinţate şi cuţite tăioase al maşinei. Sgomotul oaselor sdrobite, răcnetul sălbatec al muncitorului mutilat au fost acoperite de ţipătul inconştient al sirenei dela ora şase.

Din celelalte secţii au năvălit muncitorii şi femeile. Sângele lui Tacu Ion se împrăştia proaspăt, cald, generos, peste pielea murdară pe care o avusese în braţe.

A fost dus la spital. A murit. A fost înmormântat cu drapel.

*

* *

Dar cei care au murit din pricina lăcomiei stăpânilor, cu plămânii arşi de vitriol, cu oasele sdrobite de maşinile satanice, cei care o viaţă întreagă şi-au dat tributul lor de sânge industriei infernale a tăbă-

citului, nu pot fi răscumpărați de comedia unei înmormântări cu drapel.

Drapelul nu este decât simbolul diversiunii pe care sunt obligați s'o accepte ; de pe urma drapelului, stăpânii fetidei industrii trag foloase nebănuite.

Cuvine-se acestora nu numai cofa, cleștele și vorba lui Vodă Caragea...

1934

Țara de piatră

Urmașii lui Horia
Munții de Aur

URMAŞII LUI HORIA

MUNŢII APUSENI

De felul cum s'au aşezat Moţii în Munţii Apuseni, deveniţi legendara lor ţară, cei ce o cercetează pot avea o imagine dură şi de o arhaică frumuseţe, dacă în măruntaiele acestor munţi vor pătrunde câteva sute de metri, până la straturile preţioase de aur.

Două lucruri sunt preţioase în Munţii Apuseni şi le-au făcut faima: oamenii şi aurul. Sunt în ţara noastră munţi mai înalţi şi de o frumuseţe grandioasă, dar le lipsesc pe dinăuntru filoanele de aur, iar pe dinafară aşezările permanente de oameni, sub toate consecinţele stâncii şi ale anotimpurilor vrăjmaşe. Numai în Munţii Apuseni oamenii sunt legaţi pe viaţă şi pe moarte de stânca nefertilă; sate crescute pe suprafaţa aridă a unui granit căptuşit cu aur.

Aur şi oameni. Aceste două prezenţe au făcut ca nişte munţi mai mici, mai puţin prăpăstioşi, să întreacă în glorie şi în deslănţuiri de evenimente toate celelalte masive din lanţul impresionant al Carpaţilor.

Şi dacă vrem să vedem cum s'au aşezat oamenii în aceşti munţi arizi, când de jur-împrejur erau numai câmpii fertile, să pătrundem înăuntru, în măruntaiele lor.

In minele de aur se află imaginea dură de care a fost vorba. Intre roci masive, strâns încleştate una de alta, fâşii abia perceptibile de aur te fac să citeşti, ca în palmă, destinul clocotit al oamenilor.

A fost mai întâi, în ceeace priveşte aurul, un cataclism geologic.

In interiorul acestor munţi vulcanici se vede, ca într'o vitrină, cum s'au aşezat unul peste altul straturile de lavă fierbinte, incandescentă. Galerii de sute de metri secţionează profilul încruntat al muntelui, şi ochiul omului sosit de afară poate surprinde, la lumina felinarelor cu carbid, cele mai vechi secrete ale pământului. Felii groase de stâncă se îmbucă una cu alta, merg în tovărăşie o sută de metri, pe urmă se desfac, o alta intervine triunghiulară şi fâşia subţire, abia perceptibilă, care le despărţea, se bifurcă, o parte porneşte la stânga, cealaltă în jos, spre inima pământului.

Fâşia subţire, dintre cele două stânci care se suprapun, este filonul de aur. După cum el merge la stânga sau la dreapta, coboară sau urcă, oamenii au săpat galeriile, urmărindu-l centimetru cu centimetru. După cum locul dintre stânci a fost mai larg sau mai îngust, el se îngroaşe sau se subţie, se scurge în alte câteva crăpături şi, apoi, iar se adună la un loc. In masa de piatră a muntelui, filoanele de aur se răspândesc ca sistemul nervos al unui corp omenesc; fire şi firişoare se întretaie, se adună şi se împrăştie apoi în toate părţile, până foarte departe, drepte, răsucite, tremurătoare, zeci de mii de firişoare, o adevărată puzderie. In acest labirint haotic şi chinuit,

oamenii urmăresc filoanele de aur centimetru cu centimetru, spărgându-le cu dinamită.

La început au fost numai straturi de stânci, unul peste altul, cum s'au suprapus în urma marilor evenimente geologice. Printre ele, pe un horn larg, a început apoi să curgă lava fierbinte, clocotitoare, a erupției și a cataclismului. Intre atâtea materii scuipate cu îndârjire afară, cu voie sau fără voie, urca și aurul, lichefiat și zăpăcit, târît în această incandescentă deslănțuire.

In minele adânci ale Munților Apuseni, se vede perfect tot ce s'a petrecut atunci. Aurul lichid și fierbinte s'a strecurat printre stânci mai suplu decât o șopârlă, s'a scurs, a umplut toate găurile, cele mai fine crăpături.

Pe unele stânci se vede, parcă ar fi stropit cu bidineaua. Firișoare subțiri, ca nisipul. Ele au ajuns acolo, tot strecurându-se prin pori, prin canaluri cât firul de ață. Inchipuiți-vă aurul în panică, surprins de cataclism, topit, sosind speriat și gâfâind, căutând să se strecoare la adăpost între crăpăturile strâmte ale stâncilor. Aici a rămas apoi, pentru totdeauna. Și la lumina felinarelor cu carbid, la sute de metri în interiorul muntelui, degetul poate urmări pe stâncă drumul lui de necrezut, așa cum a avut loc atunci, sub presiunea teribilei erupții, a marelui eveniment geologic.

Degetul îl poate urmări pe stâncă. Iar drumul acesta, neregulat, hărțuit, urmat în panică, e valabil nu numai pentru aurul de dinăuntru, ci și pentru oameni, pentru așezările lor dinafară.

Intre oameni și aur, un paralelism elocvent, în felul

cum au mers, în cauzele care le-au pricinuit drumul : presat, încleştat, printre stâncile aspre ale munţilor ; sub lumina soarelui pentru oameni, la întuneric, în măruntaiele muntelui, pentru aur.

Ţara Moţilor se află în inima Munţilor Apuseni, nu prea înalţi, dar acoperind o bună parte din întinderea Ardealului. Pentru a ajunge aici, dela nord, dela răsărit sau din orice altă parte a punctelor cardinale, trebue să mergi câte o sută de kilometri printr'un defileu îngust de munţi stâncoşi. O sută de kilometri de drum în interiorul unor munţi, nu pentru a-i traversa, ci pentru a ajunge abia în inima lor. Vă puteţi da seama ce înseamnă aceasta...

Aşa se face că oamenii care trăiau aici, cu toate că luptau numai cu furci şi topoare împotriva unor armate organizate, n'au putut fi învinşi niciodată de aceste armate şi, pentru răpunerea lor, a trebuit să se recurgă la viclenie şi trădare.

Aşezarea oamenilor în Munţii Apuseni n'a fost de bună voie, ea ţine de cataclism, a avut loc în panică, sub presiunea unor evenimente deslănţuite cu o putere care trebuia să sdruncine din temelii şi să nărue suporturile lumii de până atunci.

In măruntaiele munţilor, la izbucnirea erupţiei vulcanice, aurul a năvălit în toate crăpăturile stâncilor, s'a strecurat, a umplut cele mai mici şi mai întortochiate goluri. Afară, pe deasupra crestelor aspre, din stâncă în stâncă, din văgăună în văgăună, tot mai la fund, tot mai în inima de piatră a munţilor, au început să se scurgă oamenii, când dincolo, departe, în câmpiile fertile, au început stăpânirile care le răpeau libertatea. Un cataclism nu mai puţin intens, nu mai

puţin dramatic decât celălalt cataclism, al fierbintei şi cotropitoarei erupţii vulcanice.

Se vede înăuntrul minelor cum aurul n'a lăsat liberă crăpătură în care ar fi putut să se ascundă. Se vede, afară, între crestele munţilor cum oamenii la rândul lor au folosit, pentru a se adăposti, cele mai strâmte şi încurcate văi, cele mai neaşteptate văgăuni. După cum s'au furişat ei cât mai adânc, cât mai între stânci, se poate bănui ce mare era pârjolul care îi împingea din urmă. Se poate imagina cum au năvălit cu toţii, masă compactă de oameni, lichefiată de spaimă, cum, întocmai ca aurul, s'au scurs printre crăpăturile stâncilor, s'au adunat câte doi, trei într'un gol mai mare şi au rămas acolo, nemişcaţi, lipiţi de stâncă, veacuri întregi.

Iar pentru tot ce a fost mai pe urmă, în veacurile care au urmat, paralelismul dintre oameni şi aur devine mai valabil, mai acut. In ceeace priveşte exploatarea, urmărirea până în pânzele albe. Şi a aurului. Şi a oamenilor.

Tot din interiorul minelor adânci, putem să ridicăm o imagine revelatoare pentru felul cum au trăit oamenii sute de ani, după ce, în afara munţilor, noua orânduire şi-a început domnia. Pentru a ne da seama cum a procedat nobilimea feudală faţă de oamenii retraşi între stâncile Munţilor Apuseni, să coborîm din nou în minele adânci de aur. Aur şi oameni. Acestor două filoane li s'au luat urma şi au fost vânate, au fost stoarse de tot ceeace au putut să dea, prin cele mai teribile procedee.

Incă de pe vremea Romanilor era folosită metoda focului. Cantităţi enorme de lemne erau coborîte în

crăpăturile munților — acolo unde se găsea aur — și un foc uriaș ținea câteva zile până ce stânca devenea incandescentă. Atunci, aruncau asupra ei mari cantități de apă. Piatra plesnea, se scorojea și, dintre fărâmiturile ei, se alegeau bucățile prețioase de aur.

Cu mult înainte de Avram Iancu și de Horia, istoria Ardealului a cunoscut răscoala lui Doja Gheorghe. In armata lui, țăranii români și țăranii unguri au luptat cot la cot împotriva nobilimii maghiare. Dar Doja Gheorghe a fost prins și călăii l-au așezat de viu pe un tron de fier înroșit în foc, iar pe cap i-au pus o cunună de fier fierbinte.

Așa a fost martirizat în 1514 Doja Gheorghe. Cei nouă tovarăși ai lui, căpeteniile armatei de răsculați, au fost obligați, sub o ploaie de bice, să taie cu cuțitul din trupul fript și să mănânce, să mestece între măsele și să înghită carnea batjocorită și martirizată a acestui prim mare răzvrătit de pe pământurile Ardealului.

După el au mai fost alți răzvrătiți, și stăpânitorii n'au stat o clipă la îndoială să folosească și împotriva lor metoda focului.

Aur și oameni. Exploatare a aurului, exploatare a oamenilor. Prin orice mijloace să se pună mâna pe tot filonul, să se stoarcă din el tot ce poate să dea. Acei oameni sălbatici și slabi din Munții Apuseni valorau, pentru stăpânitori, greutatea lor în aur. Și cum n'ar fi făcut atât, când dintr'o săptămână, iobagi cum erau, trebuiau să muncească șase zile pentru stăpânitori, fără plată, fără mâncare, fără să primească în schimb decât bătăi cu biciul. Cum nu se poate mai prețioasă, era vâna aceasta de oameni! Pentru a pune mâna pe

ea, pentru a nu o mai scăpa din mână, nobilii feudali au uzat de toate procedeele.

Degeaba au fugit oamenii o sută de kilometri în inima munților, degeaba s'au așezat în cele mai strâmte văi. Când hoarda flămândă le-a luat urma, când au mirosit ei ce pradă bună sunt acești oameni, câte lucruri se pot stoarce din mușchii lor, partea întunecată, de jale și iobăgie a istoriei a început.

S'a întrebuințat împotriva acestor oameni focul, li s'a pus dinamită în măruntaie, au fost săpați cu dalta și cu ciocanul, li s'au rupt oasele, li s'a scos măduva din șira spinării, au fost găuriți, sfredeliți, întocmai ca și minele de aur, au fost urmăriți până în fundul lor cel mai adânc, pentru a vedea ce mai ascund acolo, pentru a stoarce din ei ultima picătură pe care o mai puteau da. Au fost exploatați ca niște mine de aur, cu sete, cu înverșunare, cu patimă nebună. Dalta și sfredelul stăpânitorilor i-a găurit, i-a ciuruit, le-a ajuns până'n măduva oaselor, pe care au supt-o, flămânzi, afară. Oamenii aceștia au răbdat, au lăsat să fie storși, supți, până la ultima picătură. Atunci au izbucnit.

Și istoria a cunoscut înainte de revoluția franceză, una din răscoalele cele mai cumplite și mai pline de sânge. A fost a lui Horia, Cloșca și Crișan.

Urmașii acestora, drecți, os din osul lor rupt sub roată, sânge din sângele lor curs sub loviturile biciului, trăiesc și azi mai departe, în aceleași locuri, tot atât de lipiți de stânci, tot atât de înrudiți cu munții și cu încruntata lor măreție. Sunt Moții pe cari îi vom cunoaște acum.

Dela Turda spre Abrud, pleacă de două ori pe zi o mocăniţă. E cel mai bun mijloc pentru a ajunge în Ţara Moţilor. Sunt aproape o sută de kilometri pe care mocăniţa îi face cam în cinci ore. Sunt două mocăniţe. Una pleacă din Turda, alta din Abrud, cam în acelaşi timp, aşa că la jumătatea drumului se întâlnesc şi îşi mai reîmprospătează forţele, scoţând mult fum pe coş. Pe urmă, fiecare pleacă mai departe.

Mocăniţele trag în Ţara Moţilor, pe o linie îngustă de jucărie, câte trei-patru vagoane. Impărţite şi ele în clase. In clasa întâia şi a doua călătoresc ofiţeri, funcţionari ai statului sau negustori veniţi după aur. Lume de toate felurile, amestecată.

In clasa a treia nu e niciun fel de amestecătură. E viaţa adevărată de aci, din Ţara Moţilor. Oameni cu cojoace enorme de piele de oaie întoarse pe dos, pe când, în contrast izbitor cu acest vestmânt polar, pe vârful capului cei mai mulţi poartă abia o tichiuţă, o pălărie plată, ca o farfurie întoarsă cu fundul în sus. Şi gerul e întotdeauna dela minus douăzeci de grade.

In trenul acesta, încă înainte de a ajunge în inima

Ţării Moţilor, am văzut două lucruri minunate. Am văzut o femeie mâncând un măr şi felul cum Moţii privesc munţii. Pe urmă n'am mai văzut nimic atât de adânc, atât de revelator.

Aşezaţi pe băncile de lemn ale vagonului, Moţii priveau munţii. Erau colţuroşi, prăpăstioşi, acoperiţi de zăpadă, tari, de gresie, formaţi din stânci aspre şi învălmăşite. Moţii îi priveau. Tăcuţi, pe gânduri, cu fruntea încruntată, pleoapele lor se închideau şi se deschideau, lăsând să se strecoare munţii înăuntru, în fâşii subţiri, ca şi cum ar fi fost o băutură rară, pe care ar fi vrut să o guste cât mai îndelung. Erau Moţi care se întorceau din câmpie. Nu priveau munţii. Ii sorbeau încet printre pleoape.

In vagon, mai veneau dela Turda un acar dela calea ferată şi nevasta lui. Oameni tineri. Femeia avea mâini mici şi o eleganţă naturală în gesturi, o eleganţă simplă care urca la suprafaţă din adâncimea oaselor, ca şuviţa limpede a unui izvor. Avea ochi negri, vii, şi uitătura mirată, ca de veveriţă. Cu toate că tânără, faţa începuse să fie brăzdată. Privind desfăşurarea peisajului, sau altă desfăşurare, interioară, de sentimente, se încrunta uneori. Fruntea ei avea atunci ceva agresiv. O agresivitate concentrată şi amară.

La o staţie, o femeie vindea mere dintr'o traistă. Un om gros, îmbrăcat nemţeşte, s'a coborît şi a cumpărat. Bărbatul femeii, ceferistul, avea o tabacheră cu tutun. Omul care cumpărase mere isprăvise tutunul. Atunci el i-a spus ceferistului : poftim un măr pentru nevasta dumitale şi dă-mi şi dumneata să fac o ţigară că mi-am terminat tutunul.

Femeia a pus mărul alături pe bancă. Bărbatul ei

a scos un briceag, l-a deschis şi a îndemnat-o să mănânce darul omului gros, care acum îşi pufăia mulţumit ţigara.

Femeia a început să mănânce mărul. Mari actriţe ale lumii, unde sunteţi, să vedeţi pe această ţărancă, pe această femeie din Ţara Moţilor, mâncând un măr ? Mânca ? Mânca ; şi în acelaşi timp părea că se roagă, că spune o poezie, că stă de vorbă cu munţii.

Intâi a luat mărul şi l-a privit câteva clipe printre pleoapele pe jumătate închise. Era respect, admiraţie şi bucurie, puţin tristă, puţin amară, în faţa acelui lucru pe care îl avea în mână. Cred că numai pescuitorii de perle au privit în felul acesta splendorile smulse din fundul oceanului.

Pe urmă a început să taie mărul cu briceagul. Dar cum aş putea să reproduc în cuvinte eleganţa din gesturile acelei femei ? Nu numai că nu era nimic obişnuit, nimic vulgar, dar părea că oficiază un cult, că se împărtăşeşte dintr'un mister. Când lua bucata de măr şi o ducea spre gură, buzele ei păreau că murmură o rugăciune.

Mi-am adus aminte de Biblie şi de rugăciunile pe care le spuneau primele seminţii de oameni ori de câte ori întâlneau elementele vitale ale naturii. Atunci când se spălau pe mâini cu apa râurilor, atunci când vedeau soarele, atunci când se pregăteau pentru marea bucurie de a mesteca o bucată de pâine făcută din grâul pământului.

Intre gesturile vechi de două mii de ani ale acelei femei din Munţii Apuseni, urmaşă a Dacilor şi a Agatyrşilor, şi gesturile femeilor din Biblie nu era nicio deosebire. Aceeaşi simplitate neînvăţată, necopiată

după modele dinafară, ci pornind dinăuntru, din străfundul oaselor. Aceeaşi divinizare a elementelor naturii, marea bucurie de a intra în contact cu ea. Marea bucurie de a vedea lumina soarelui, de a putea face gesturi, de a mesteca între măsele esenţele pământului concentrate în sfera primordială a unui măr.

In acest timp vagonul de clasa a treia, mocăniţa, celelalte vagoane, pătrundeau tot mai mult în inima munţilor acoperiţi de zăpezi imense.

Problema sărăciei din Țara Moților, despre care s'a vorbit și s'a scris atâta, se complică și devine într'un anume sens o problemă irezolvabilă, prin dragostea profundă a acestor oameni pentru munții lor singuratici, stâncoși și nefertili. Măsurile economice luate fără a ține seamă de acest element ancestral, n'au putut da rezultate.

Iată, de exemplu, s'a emis ideea : să-i luăm pe Moți și să-i colonizăm în câmpiile fertile ale Banatului. Moții s'au înscris pe liste și s'au dus bucuroși. Dar după două luni au fugit din câmpiile Banatului și s'au întors acasă, în munți.

Intrebați, Moții au dat pretutindeni același răspuns, ca și cum ar fi fost învoiți : nu putem sta în câmpie, că ne uscăm. Noi suntem învățați să trăim la umbra brazilor.

Și astfel Moții s'au întors în munți, la sărăcie. Să se despartă de munți nu pot, că se usucă ; iar munții sunt stâncoși, arizi, nefertili.

Sterilitatea lor nu poate fi rezolvată doar cu decizii. Și nici atașamentul Moților pentru munți, atașament care merge până la încăpățânarea de a nu ieși toată viața din văgăunile de piatră în care i-a pecetluit un

trecut năpraznic și vijelios. Ei pot rătăci o vreme prin țară, cu ciubere sau alte treburi. Dar dela un timp îi prinde dorul și nimic nu-i mai poate opri să se întoarcă acasă. Virtute sau păcat, Moții își iubesc munții cu o dragoste organică, subterană, neajunsă în sfera exprimării, rămasă în adânc pe fundul oaselor.

Pe dedesubt, prin cele mai adânci zone ale ființei lor, Moții sunt legați de munți cu lanțuri trainice, cu neputință de rupt. Ei nu știu să vorbească multe despre dragostea lor; simt numai că, după câteva luni în câmpie, încep să se usuce.

Singur Giură Nicolae era un Moț detracat, în sensul că în loc să tacă și să privească munții, încruntat, îi plăcea să vorbească de câte în lună și stele. Astfel se face că tot povestindu-și viața a venit la rând și războiul mondial. Atunci Giură Nicolae și-a tras pantalonul până la genunchi: pulpa era uscată pe os, tăiată, găurită, cicatrizată și cusută în toate sensurile. A pus apoi degetul într'un loc pe greabănul gâtului și s'a văzut urma schijei de obuz. Giură Nicolae a fost în armata austro-ungară și s'a luptat pe frontul italian. Povestește încântat despre isprăvile lui. A fost rănit și iar s'a întors și iar a fost rănit. A fost trimis după aceea pe frontul rusesc.

— Tare am avut de suferit acolo, oftează acum din fundul inimii.

— Te-au rănit iar?

— Nu m'au rănit, n'am avut nimic din partea asta, dar țara e numai câmp și câmp.

— Nu-ți place la câmpie?

— Nu-mi place? Nu că nu-mi place. Da' nu pot! Eu nu pot fără munte!

Ce nu poate Giură Nicolae fără munte ? Tot. Tot ce poate altminteri, cu munte. Să fumeze ţigară, să stea de vorbă, să se uite lung la ascuţişul toporului.

In Ţara Moţilor, toporul nu e numai un lucru oarecare din inventarul gospodăriei. Toporul e o unealtă esenţială, un element de viaţă, ceva indispensabil, pretutindeni prezent, ca apa, ca aerul, ca respiraţia. La Câmpeni, jumătate din vitrinele prăvăliilor sunt ocupate numai cu topoare, de toate dimensiunile, aranjate în toate felurile, cu tăişul scos la iveală. E marfa căreia trebue să i se dea locul de cinste. Moţii vin din creierul munţilor, dau o roată prin târg, se uită lung la vitrine şi pornesc înapoi cu un topor în mână.

Un om şi un topor, un om şi un cal, un om şi un brad, acestea sunt aspectele sub care se prezintă viaţa aici. Un om şi o femeie, o femeie şi un copil, o femeie şi un caer de lână — şi gata, viaţa a epuizat toate combinaţiile pe care le putea face. Sunt numai câteva lucruri, simple, elementare, şi aceasta e adevărata sărăcie din Ţara Moţilor. O sărăcie în sensul rezumării vieţii numai la câteva elemente, indispensabile. Rusticitate. O casă : o cameră. O cameră : un patrulater de lemne de brad bătute unul peste altul. Atât. Înăuntru alte câteva bucăţi de lemne : un pat, o masă. Asta e totul. E o sărăcie prin lipsă de obiecte. Aceste obiecte sunt atât de puţine, atât de nude, încât nici nu pot sugera măcar imaginea mizeriei.

Sărăcia din Ţara Moţilor, e *sărăcie lucie*. Mizeria presupune o anumită promiscuitate, murdărie, haine sdrenţuite, prăbuşiri interioare. Nimic din toate acestea în Ţara Moţilor. Oamenii sunt săraci, o sărăcie liniară, limpede, dreaptă. Şi când spun aceasta, nu îmi

fac o imagine despre mizerie numai din aspectele pe care ea le ia în cartierele periferice ale marilor orașe, ci chiar la țară. Sunt sate unde într'adevăr se poate spune că e mizerie. Curți pline de noroi, băltoace infecte în care scurmă porcii, case dărăpănate, scorojite, copii murdari, plini de bube. Toate acestea nu se pot petrece decât în satele de câmp, acolo unde e pământ moale, humă, și mizeria găsește material în care să lucreze.

Țara Moților e o țară de piatră. Mizeria n'are material în care să lucreze. Viața se reduce numai la câteva elemente. Pentru a fi mizerie ar trebui să fie mai întâi lucruri în care mizeria să se manifeste. Un om și un topor. Ce le poate face mizeria? O bucată de scândură de brad. Ce-i poate face mizeria? Ce să sape, ce să scurme, ce să prăbușească? Totul e aspru, gol și tare ca stâncile munților din jur. Sărăcia din Țara Moților e o sărăcie de piatră, o sărăcie de stâncă tare. Ce e, în ce privește bogăția, fertilitatea, mai sărac ca o stâncă? La fel cu stâncile din țara lor, sărăcia Moților e o sărăcie nudă, lipsită de aspectele mizeriei. E ca sărăcia unui om în pielea goală, lipsit până și de sdrențele necesare ca să poată avea o înfățișare mizeră.

In Țara Moților nu sunt decât brazi, oameni, topoare și stânci. Mizeria n'are cum să le folosească pentru a crea un spectacol halucinant, așa cum se petrece în țările de pământ, în mahalalele marilor orașe. Țara Moților e o țară de piatră unde și sărăcia e aspră și tare ca piatra.

Dacă țara e de piatră și sărăcia tot de piatră, dacă viața e pusă sub zodia viforoasă a munților aspri, cu

creste ascuțite în bătaia vântului, dacă raporturile între oameni și natură se fac sub semnul stâncii și al granitului, mai rămân înăuntrul lor mărunțaiele de carne pe care spirocheții și microbii tuberculozei le sfredelesc, în Țara Moților, ca și în orice altă parte. Afară nu se vede nimic. Dar în fund de tot, se petrec lucruri care nu mai sunt tot atât de simple și de elementare ca raporturile dintre om și topor, dintre om și pădure. Și astfel, Moții sunt puși pe picior de egalitate cu restul lumii, intră în cercul civilizației, nu prin felul lor de viață, ci prin felul lor de boală.

Din tot ceeace a născocit civilizația modernă, ei nu intră în contact nici cu lumina electrică, nici cu cinematograful, ci cu reacția Wassermann și cu neosalvarsanul. Numai boala lor are aceleași exigențe ca și în restul lumii civilizate; viața e cu sute, poate cu o mie de ani în urmă.

Dacă oamenii aceștia n'ar fi cunoscut boala, ei ar fi rămas și pe dinăuntru cu toate virtuțile și defectele stâncii, așa cum sunt înafară. Aspri, colțuroși, năprazници.

Doar în comuna Albac (Comuna lui Horia) din o sută de oameni cărora li s'a făcut reacția Wassermann, 97 au ieșit sifilitici.

Și brazii, înalți, semeți, cutezători, sunt roși pe dinăuntru de carii. Și stâncile aspre, stâncile de granit, sunt mâncate de crăpături și în unele nopți se prăbușesc cu sgomot, în fundul prăpăstiilor.

Dacă n'ar fi fost boala, oamenii aceștia ar fi putut părea de granit, oameni de stâncă tare, fără niciun fel de crăpătură pe dinăuntru. Dacă n'ar fi fost boala... Așa, ce stranie, ce ne la locul ei este prezența siringii

cu lichidul roșu al neosalvarsanului, în țara aceasta unde nu sunt decât munți, păduri de brad și topoare. Numai în privința aceasta, a sifilisului și a tuberculozei, Țara Moților nu mai e o țară de piatră, ci vulnerabilă ca toate celelalte mizerabile provincii. Draperiile de piatră ale munților, care au oprit armatele asupritoare, n'au putut să oprească armata subtilă a spirocheților. Se spune că fosta stăpânire știa în ce grad e întinsă molima aici și se bucura că acest neam, care i-a dat atât de lucru, e ros pe dinăuntru, subțiat, minat de bolile grave în care ea găsea un aliat. Războiul de bacterii preconizat pentru viitor, e după cum se vede, o infamie mai veche. De pe urma acestei metode de a subția rezistența poporului exploatat, sunt și acum atât de mulți brazi în cimitirele din Țara Moților, atât de mulți brazi, adică atât de multe morminte de oameni.

Cimitirele din Țara Moților!

Dintru început nu se pun cruci la căpătâiul oamenilor tineri, ci cel mai înalt brad pe care toporul l-a găsit în pădure.

Un om și un brad. Viața e aici simplă, elementară. Atât cât trăiesc, sau în fața morții, Moții sunt la fel cu stâncile aspre, bătute de vânt. Nu se văicărește lumea prea mult și mai ales nu se fac acele interminabile pomeni din părțile de pământ ale țării. Totul e aspru și uscat, ca stânca. Toporul taie din pădure cel mai înalt brad, îl curăță de crengi până aproape de vârf și îl pune la căpătâi.

Singura alintare, singurul ornament, sunt bucățile de lână colorată pe care femeile le anină de crengile

din vârf. Lâna se găseşte în casă, e ca şi toporul; dela oraş nu se cumpără niciodată nimic.

Sufletul acestor oameni nu cunoaşte jalea şi marile disperări ale câmpiilor nesfârşite. Incruntaţi, tăcuţi, aspri, colţuroşi. Nu vorbesc. Aşa cum au născocit tulnicul şi fluierul pentru a-şi spune jalea înlocuind cuvintele, aşa pun bradul la căpătâiul mortului tânăr. Trece vântul printre crengi şi cântă el mai bine.

Fluiere imense sunt brazii înalţi ai cimitirelor. In lemnul de brad e închisă toată jalea omului; destinul, în stânca aspră, bătută de vânturi. Un om şi un brad, un om şi o stâncă. Atât.

UN OM A TRECUT PESTE MUNȚI

Luni și marți a nins cantități formidabile de zăpadă. Miercuri a fost o zi liniștită. Vine vorbă că pe drum, spre celelalte sate, zăpada e mai înaltă de un metru. Joi a început să ningă și să viscolească din nou. Până vineri seara, ninsoarea densă, compactă, nu încetase încă.

— Mâine, n'o să se poată face târg, spun negustorii. In fiecare sâmbătă, la Roșia-Montana, se face târg săptămânal. Vin țărani din zece, cincisprezece sate de jur-împrejur. Aduc cu spinarea mere, nuci, smântână și lapte. Își cumpără din târg talpă pentru opinci, iar cei mai săraci din ei, câte o traistă de mălai.

Vineri noaptea a viscolit mereu, până târziu. Abia spre ziuă vremea s'a mai potolit. Zăpada pe munți atinge doi metri.

Cu toate astea, sâmbătă dimineața târgul a început să se înfiripe. Pe la ora opt și-au făcut apariția primele femei, încotoșmănate, înfofolite, cu vestmintele impregnate de zăpadă. In hainele lor, dintr'un material aspru și grosolan, cu pori adânci, tare încrețite, reproducere în stofă a peisajului, a munților stâncoși și frământați ; în hainele acestea zăpada a pătruns

adânc, s'a bătut bine, ca şi cum ar fi făcut parte din urzeală. Puţin cocoşate, semănând cu nişte mogâldeţe, cum treceau coama muntelui, femeile aduceau doniţe cu lapte.

In Ţara Moţilor nu există sticle decât la prăvălii, şi acolo numai câteva, mai puţin de o duzină. Incolo, numai vase de lemn, doniţe, ciubere, în fel de fel de forme şi mărimi. Laptele se vinde în nişte donicioare de lemn, ceva mai mari de un litru, numite cupe. O cupă e cam ce era pe vremuri ocaua : cinci litre. Li se astupă gura cu un capac, tot de lemn, lipindu-l de fiecare dată cu miez de pâine, şi laptele călătoreşte peste munţi, dîn sat în sat, fără să se verse o picătură.

Au mai sosit între timp oameni cu bucăţi de unt, cu mici ustensile de lemn, cu săniuţe pentru copii. Totul e frecat, impregnat, saturat de zăpadă. Şi locul unde se ţine târgul e o imensă movilă de zăpadă. Oamenii se salută între ei cu sunete guturale, îşi fac unul altuia semne scurte cu mâna.

— Cum ai trecut, măi ? Celălalt râde încet, îşi sburleşte mustaţa. Asta vrea să spună că a avut mult de luptă cu zăpada.

Intr'un târziu, trase de boi puternici, roşcaţi, sosesc şi câteva sănii cu lemne. Dejugă mai la o parte, mai la marginea târgului. Negustorii din Roşia-Montana încep să le dea târcoale, le privesc îndelung, le cântăresc bine cu ochii şi pe urmă pornesc în altă parte cu aerul nesatisfăcut. Oamenii şi boii care le-au adus, gâfâe de oboseală. Boii, cel puţin, au să se odihnească. Dar pe oameni au să-i treacă în curând toţi fiorii. Spaima că se închide târgul şi rămân cu lemnele ne-

vândute. Să te întorci cu ele înapoi în munte? Mai mare jalea de boi!

Un om a trecut peste munții acoperiți de zăpadă și a venit la târgul din Roșia-Montana. A făcut cale de vreo doisprezece kilometri pe jos, cu marfa lui în spinare, luptându-se cu zăpada. In târg, s'a așezat la rând cu ceilalți oameni care vindeau, și în picioare, resemnat, a început să aștepte cumpărătorii. Știți care era marfa acestui om, ce avea el de vânzare în sâmbăta aceea la târgul din Roșia-Montana?

O legătură de lemne de foc, pe care le adusese în spinare dela doisprezece kilometri, peste munte, prin zăpada înaltă până la piept. Vreo patruzeci de kilograme de lemne. Asta era toată marfa lui. Pentru atâta venise la târg. O legătură de lemne, aduse cu spinarea. *Opt lei.* Acesta e cel mai senzațional lucru pe care l-am întâlnit în Țara Moților. Senzațional? Eh, dumnezeule, când mi-am dat seama de ce a fost în stare acest om, când știam că de o săptămână nu mai stătuse zăpada și ce înseamnă să mergi peste munte chiar cu spinarea goală, am simțit că-mi crapă capul.

Dar faptul că ajunsese până aici, nu însemna mare lucru. Acum începea partea mai grea decât trecerea muntelui: să-și găsească un cumpărător. Lemnele se vând tocmai la urmă, spre sfârșit. Așa că mai avea de stat lângă grămada lui, strâmb, ca un semn negru de întrebare pe fondul alb al zăpezii imense.

A început să ningă din nou, fulgi mari și deși, dar târgul e în toi. Gospodinele apar de pe toate ulițele și încep tocmeala. Păstrez o bună amintire tocmelilor din târgurile Țării Moților. Tocmeala e un lucru

grav şi serios, care se face pe îndelete, un lucru nepervertit şi neviclean; o tocmeală limpede, cinstită, asupra căreia se stărue îndelung, de parcă e un ritual plăcut al cumpărării, fără de care târguiala n'ar mai avea niciun farmec. Cea mai lungă tocmeală se duce în jurul ultimului leu. Vin fete de şaptesprezece ani, cu cupe de smântână sau cu unt, şi se tocmesc, se tocmesc, de parcă ar fi negustorese de când lumea.

— Ia, fată, treisprezece lei.

— Ba, bade, *că nu se plătie.* „Nu se plătie" e expresia cu care rezistă preţurilor mici oferite, cei care vând. Ea e pronunţată cu o inflexiune mustrătoare şi înseamnă că suma oferită nu plăteşte valoarea mărfii dar, mai ales, oboseala cu care a fost adusă. Nu se plătie, de unde vin eu cu ea...

In afară de această expresie şi de alte câteva, Moţii vorbesc o românească perfectă, fără niciun fel de accent. Oltenii sau moldovenii se deosebesc, după vorbă, mult mai mult decât Moţii. Cât despre acel fel de a vorbi „ardeleneşte" (no că tunie dracu în tinie!) exploatat pe scenele teatrelor de cartier, el priveşte poate pe locuitorii din alte părţi ale Ardealului.

No, se spune şi în Ţara Moţilor. Orice frază trebue să înceapă sau cu *no,* sau cu *d'apoi.* Dacă nu se spune: no, că mâine mergem la Abrud, atunci trebue să se spună neapărat: d'apoi mâine mergem la Abrud. No, că de mâine o să fie vreme bună. D'apoi de mâine o să fie vreme bună. După trei zile nici nu mai puteam vorbi altfel.

— No, domnule Grigore! Cumperi nişte lemne dela un om? Domnul Grigore se uită la mine şi începe să râdă amical.

— No, că ce te-ai apucat să faci pe aici ?

— D'apoi nimic. Numai că e un om cu niște lemne și zic să le cumperi dumneata.

— No, să vedem, răspunde domnul Grigore. Și pornim prin zăpadă într'acolo.

Ninsoarea a încetat. Domnul Grigore e unul din marii negustori de aici, un bogătaș pe drept cuvânt. In casa lui stau de o săptămână. In afară de cameră, plătesc douăzeci și cinci de lei pe zi pentru cele zece bucăți de lemne cu care se face focul seara. Domnul Grigore e un mare negustor. Are o cârciumă într'o parte a pieții, iar în cealaltă, un magazin de coloniale. Domnul Grigore mai e tovarăș la niște mine cu domnul Gruber. Domnul Gruber e tatăl acelei fete care traversează satul cu un aer de prințesă, însoțită de un câine roșcat, mare cât un vițel. „Cine e ?" am întrebat. „E fata domnului Gruber, are trei kilograme de aur zestre," mi s'a răspuns.

Era o fată blondă, bine clădită și avea un câine mare cât un vițel. Erau munți, erau zăpezi imense, erau multe lucruri în satul acela. Era omul meu, domnul Grigore. Domnul Grigore se agită toată ziua, muncește din greu, seara cade de oboseală, buștean. Domnul Grigore are copii mulți și numai două prăvălii. Minele merg destul de prost. Cinci, șase kilograme pe an. Lucrează vreo două duzini de oameni. Uneori nici n'ar avea cu ce să-i plătească. Noroc că domnul Grigore are prăvălii. Oamenii mai beau o țuică, mai iau o pâine și gata leafa pe-o săptămână. Toți oamenii, care într'un fel sau altul au de luat bani dela domnul Grigore, trebue să treacă mai întâi pe la cele două prăvălii. Ori într'una, ori în alta, suma se achită.

Acum târgul e pe sfârşite. Au mai rămas câţiva oameni răzleţi, ici şi colo. Treptat, îşi iau traista în spinare şi apucă pe cărare spre munte. Un om cu o traistă în spinare, urcând spre munte, singur pe o cărare îngustă, puţin cocoşat, puţin crăcănat, iată un alt tablou în care e cuprinsă toată Ţara Moţilor.

Eu şi cu domnul Grigore mergem prin mijlocul târgului spre semnul negru de întrebare, care de două ore nu s'a clintit din loc.

Homo homini lupus. Nu mă gândisem la una ca asta, dar aşa a fost. Eu şi cu domnul Grigore ne apropiam de omul acela. In drum, ne-am oprit câteva clipe şi am făcut cunoştinţă cu domnul Ţura, alt tovarăş la minele de aur. E voinic, aproape să plesnească. Tocmai şi-a făcut o pereche de cisme noi pe care acum le-a încălţat pentru prima oară. Ni le arată şi ni le explică. O mie cinci sute de lei. Pe vremuri îşi făcea cisme de patru mii de lei. Ehe, pe vremuri... Cismele aveau la toc o dungă de aur. Era pe când nu se întorcea dela Abrud fără cinci lăutari în urma trăsurii.

Mai vine şi un frate al domnului Ţura. Şi el şi-a făcut o pereche de cisme mai pe toamnă. O mie opt sute. Parcă-s mai bune. Le compară şi le confruntă cu celelalte de o mie cinci sute. Nu-s mai bune. Să ştii că l-a păcălit cismarul. La cine le-ai făcut? La Niculaie? Păi tot la Niculaie şi eu. Las'că nu mă mai vede altădată. Mă duc la Ionuş, e tânăr, s'a însurat acum. Crezi că Ionuş? Da, da, lucrează foarte bine.

— Aţi auzit că azi dimineaţă pe la cinci a fost o haită de lupi? Era să mănânce nişte băeşi care veneau la lucru. Ale dracului lighioane! Le ies ochii din

cap acuma. Ehe, zăpadă de doi metri pe munte. Nu mai au încotro. Au să crape de foame.

— Dar cu ce-aveam noi vorbă, ce s'a făcut? Tot șaizeci de mii? Cincizeci să-i spui. Mai mult nu putem, că nici nu face. Așa cu lupii. Sunt flămânzi rău, și-au ieșit din minți.

Cei doi frați își îndreaptă cismele, unul într'o parte, altul în cealaltă. Când sunt la câteva zeci de metri, se opresc și își mai fac semne cu degetele mâinilor. Auzi? Să-i spui cincizeci. Mai mult nu putem.

Semnul negru de întrebare așteaptă mai departe. Mă apropii cu domnul Grigore și îl privesc cu atenție. E un om de vreo patruzeci de ani, de statură mijlocie. Are fața supță, pielea cu țepi, întinsă pe maxilare. Mustățile stau sburlite sub nas. Imbrăcămintea obișnuită, din materialul acela aspru, în care zăpada se impregnează adânc. Picioarele sunt învelite în câteva straturi de obiele, de care zăpada s'a prins și mai vârtos, încât jos, lângă opinci, par niște buturugi, niște trunchiuri de copac, înfipte adânc în pământ. De altfel, în toată înfățișarea lui, cum stă proptit acolo de două ceasuri, e ceva de copac singuratic și ciudat. E un om al pădurii acesta, cu care avem de-aface. Și la picioarele lui, grămada de lemne, netede, grele, de dimensiunile și de forma unui coșciug arhaic, grosolan. Mi-l închipui încă odată, cum a trecut peste munți, bătut de vânturi, înnotând în zăpadă, cu stiva de lemne în spinare. Acum ține mâinile ghemuite în buzunarele prea strâmte. Când le scoate, sunt parcă împușcate cu cremene. In realitate, sunt numai biciuite de vânt.

— No, de vânzare ți-s lemnele? Cum de nu le-ai

vândut până acum ? întrebă domnul Grigore, privindu-le oblic, privire de cunoscător. Stiva era perfectă, lemnele drepte, lipite unul de altul.

— Nu s'o găsit *nimeri* să le ieie, răspunde omul, lăsându-şi greutatea trupului de pe un picior pe celălalt.

— D'apoi că le-oţi lua dumneavoastră, întreabă el apoi tărăgănând vorbele şi privind îndelung. Domnul Grigore, face semn din cap că le ia.

— Le iau. Cât vrei pe ele ?

— Opt lei.

— Opt lei ? Că nu-s aşa multe să facă opt lei. Eu îţi zic şase, vorbeşte domnul Grigore domol. Mie îmi crapă capul pentru a doua oară. Dar omul cu lemnele rămâne neclintit, ca şi cum ar vrea să înfrunte cu privirea pe cineva care l-ar fi izbit cu biciul în obraz.

— Iei şase lei ? revine domnul Grigore, văzând că nu răspunde.

— Ba, domnule, că *nu se plătie.*

Ce nu se plătie, dumnezeule ? Lemnele, că le-a adus peste munţi, sau că stă de vorbă cu domnul Grigore ? Nimic nu se plătie. Nici viaţa, nici cerul, nici pământul nu se mai plătie, dacă din gura domnului Grigore a putut ieşi o astfel de propunere. I-a fost dat s'o audă colo, în creierul munţilor, după ce a nins o săptămână întreagă, unui om care numai el şi oasele lui ştiu ce au avut de pătimit până au răzbit cu legătura de lemne în târg.

Cu toate acestea, pământul nu a sărit în aer, ziua nu s'a oprit în loc, totul a mers mai departe. Şi tocmeala a mers mai departe. S'a ajuns astfel la şapte lei.

— Duci lemnele acolo în curte, i-a arătat domnul Grigore casa sa şi a dat să plece.

— Dar banii ? l-a oprit omul.

— Banii ? Te duci în prăvălie și ceri *vinars* de șapte lei.

Vinars înseamnă țuică în Țara Moților. Pentru șapte lei ți se dă un păhărel cât să-l dai de două ori pe gât.

Un om împins de cine știe ce nevoi venise cu o legătură de lemne să le vândă în târg. Trecuse pe drumuri anevoioase, pe margini de prăpăstii, străbătând prin viscol acești munți teribili. Ajuns în târg stătuse neclintit ore întregi lângă grămada lui de lemne. In fine, venise cineva să i le cumpere. Un domn, un negustor, și îi oferise pe grămada de lemne vinars, cât să dea de două ori pe gât.

Domnul Țura spusese : au ieșit lupii. Intr'adevăr lupii...

Pe valea Arieșului în sus, în comuna Vidra, se află casa în care s'a născut Avram Iancu. Mică, pierdută sub acoperișul enorm care o strivește și o domină. Ferestrele acestei case, în care a copilărit Craiul munților, poți să le acoperi cu palma. Ea pare și mai mică și mai pierdută față de muntele care în spatele ei, dincolo de apa Arieșului, se înalță spre cer, temut și grav.

Locul acesta e unul din cele mai dramatice peisaje din Țara Moților. Cum vii din jos, pe măsură ce te apropii de Vidra, muntele de peste apă se încruntă mai tare, își ascute crestele, crește întunecat spre cer, încât ziua devine vânătă. In fața casei lui Avram Iancu, haotica întrecere a stâncilor atinge apogeul. Creste tăioase, stânci goale, încruntate și războinice; prăpăstii uscate, văi adânci, sgrunțuroase, dureroase pe retină ca o rană de cuțit în carne. E un munte care te doare în fundul ființei, ca și cum ți-ar trece un fier roșu peste oase. Crestele ascuțite, prăpăstiile de granit, îți seacă măruntaiele. Simți cum muntele te lucrează înăuntru, cum te pătrunde până în măduva oaselor și te frământă, te scormone, te preface. Parcă ți-ar semăna pe

fundul ființei niște grăunțe ale încruntării, ale atitudinii moțești în fața vieții.

Ceva crește acum dinăuntru, amar și dârz, aspru, încruntat și nemilos. Și când privești a doua oară muntele, ai poftă să strângi pleoapele peste ochi, să-ți strecori privirile afară, subțiri și metalice, ca într'un duel de săbii cu natura. Dar așa numai Moții privesc munții. Evident, numai Moții. Totuși, câteva zile mai mult în fața acestui munte care îți seacă inima și ți-o face de piatră, și ai să fii la rând cu toți, un încruntat, un aspru, un om cu inima de piatră.

Câteva zile mai mult! Cum trebue că a fost atunci Avram Iancu, care de mic copil a stat sub tăria acestui munte menit se vede să fie plămăditor de suflete omenești, de aspre tipuri umane! De pe când erau fragede și subțiri, oasele lui au fost sub zodia acestui munte plăsmuitor de caractere neînduplecate. Pentrucă s'a născut și a trăit în casa de aici, revoluția lui capătă încă un obraz. Fiți siguri că de marile bătălii care s'au dat în secolul trecut, muntele acesta nu-i străin.

Cum e atunci muntele lui Horia? Munte de piatră, sau altă realitate a lumii sub influența căreia s'a format caracterul lui Vasile Nicola-Ursu din Albac! Poate n'a fost decât un munte interior, o mare îndârjire concentrată înăuntru lui, esența câtorva veacuri amare de iobăgie. Dar, așa cum acestui munte îi corespunde în material uman Avram Iancu, dacă materialului uman al lui Horia i-ar corespunde un munte, atunci, judecând după cei doi oameni, muntele acestuia ar trebui să fie ceva de neînchipuit, esență de granit, cremene, stâncă fulgerată, un lucru unic în lume.

E ceva în felul acesta în Țara Moților: faimoasa

stâncă de bazalt *Detunata*. Ea ar putea să-i corespundă lui Horia şi totuşi e departe de a da imaginea întreagă a iobagului dela Albac. El a fost un om fără pereche, un om de carne şi de sânge, al cărui trup a putut fi supus unui groaznic supliciu, a putut fi sdrobit cu roata şi spintecat cu toporul, dar cu toate că sfărâmat complect, rămâne simbolul unui om de piatră, unui teribil om de granit. Atunci când veţi vrea să evocaţi o imagine de nesfărâmat, numele lui Horia vă poate oferi cea mai elocventă comparaţie.

Măcelărit, sfârtecat, cu părţi din trup spânzurate în patru sate, el trece totuşi în istorie ca un om de piatră, ca un om de cremene, pe care nimic nu l-a putut sfărâma.

Aşa e Horia. Şi în faţa lui, figura lui Avram Iancu, mai apropiat de noi în timp, este mult mai nebulos conturată. Din elemente precise, istorice, Avram Iancu se conturează estompat şi legendar. Din imprecizii, din legende, din negura trecutului, Horia se desprinde masiv şi compact, ca tăiat cu dalta din stâncă. E deosebirea de structură dintre cei doi mari căpitani ai revoluţiilor din Munţii Apuseni.

Horia, iobag bătrân de cincizeci de ani, ţăran încruntat, cu palmele aspre, cu privirea grea şi întunecată. In el, seva pământului urcă deadreptul până în creier, fără să treacă prin niciun filtru, cum ar urca în trunchiul unui copac, cu rădăcinile înfipte în toate crăpăturile stâncii. Trec pe deasupra vânturile năpraznice şi el rămâne neclintit. Horia e omul de piatră în care s'a concentrat toată tăria munţilor aspri şi stâncoşi, toată amărăciunea veacurilor de iobăgie. Profilul lui lăuntric e aidoma peisajului de afară: creste ascuţite,

stânci, prăpăstii, material de granit. Tăcut, întunecat și neînduplecat ca piatra.

Tot de piatră e și Avram Iancu, dar el e o figură romantică, un tânăr inspirat, cu pletele fluturate în vânt, plăcându-i să se plimbe dealungul munților, sub razele lunii. El e un intelectual, un tânăr cult din anul 1848, când jumătate din tinerii Europei și-au fluturat pletele în vânt și au făcut revoluție. In viața lui, mai ales în epoca de tragedie, străbate un suflu romantic, care îl înrudește cu toate figurile romantice ale secolului.

Vasile Nicola-Ursu nu se înrudește decât cu pământul și cu țăranii iobagi. Figura lui de revoluționar nu are nimic romantic, e aspră, e dură, e de piatră tare, cumplită.

Dar ceeace trebue mai ales scos în evidență în revoluția lui Horia, este că dintre cele trei căpetenii ale ei, nimeni nu avea mai puțin de cincizeci de ani. Avram Iancu, când a făcut revoluția, avea douăzeci și patru. Cam aceeași vârstă, a tinereții și elanurilor generoase, au avut-o toți eroii revoluțiilor din secolul trecut.

Numai Horia, Cloșca și Crișan, când au pornit revoluția lor, erau niște oameni bătrâni, de peste cincizeci de ani, cu sângele gros și astâmpărat de viață. Revoluția lor a fost a unor oameni maturi. Când oamenii de cincizeci de ani pornesc să facă revoluție, înseamnă că iobăgia de care au vrut să scape era cumplită. Nu au scăpat. Au fost frânți cu roata.

Iar Horia, Cloșca și Crișan, iobagi bătrâni, oameni de piatră și de pământ, se așează în locul cel mai de cinste în galeria revoluționarilor ieșiți din mijlocul poporului român.

IN NOPȚILE CU LUNĂ, FEMEILE TORC CÂNEPĂ

Într'o duminică, pe valea Arieșului coboară dinspre Albac convoaie de sănii încărcate cu scânduri. Oamenii din comuna în care s'a născut Horia le lucrează singuri, cu fierăstraie primitive, și le duc să le vândă la târgul din Abrud.

Pentru a fi luni dimineață la târg, duminică toată ziua și noaptea fac drumul dintre Albac și Abrud, vreo patruzeci de kilometri, pe orice fel de timp s'ar nimeri. Uneori pe geruri de douăzeci și cinci de grade.

In duminica în care i-am întâlnit, era un viscol năpraznic, de puteai crede că o să mute munții din loc. Ningea torențial. Zăpada venea deasă, răpăia, cădea cu o viteză și o tărie de plumb. La câte un colț de munte viscolul răbufnea, luând sania ca pe o jucărie și purtând-o spre prăpastie. In mijlocul acestui prăpăd, dinspre Albac sosea, abia urnindu-se, convoiul nesfârșit al săniilor încărcate cu scânduri. Sănii greoaie, boii orbiți de zăpadă se opinteau gemând din adâncul mărunțaielor. Pe lângă ei, oamenii, roșii de ger ca niște raci fierți, înnotau în zăpadă până la genunchi, scoteau din beregată câte un sunet gutural, răgușit. Pe hainele și pe fața lor zăpada se prinsese

de cel mai mic amănunt. Deasupra sprâncenelor se adunase deasă, ca pe o streașină.

Lung, nesfârșit, era convoiul oamenilor din Albac. Pe deasupra noastră trecea uneori câte o rafală puternică. Abia un colț al ei ne atingea în treacăt obrazul, jap, jap. Oameni, boi, sănii încărcate de scânduri, parcă fierbeam toți laolaltă într'un cazan imens. Acum, totul pare parcă un vis. Dar pentru nepoții lui Horia, de o sută cincizeci de ani, aceasta e cea mai adevărată realitate.

In fiecare duminică, între Albac și Abrud, se scurge convoiul lor greoi și primitiv. Când se face noapte, oamenii dejugă boii și adorm de multe ori alături de ei, în zăpadă. Spre ora două pornesc din nou, pentru a fi la ziuă în târg. Către prânz, după ce au reușit să vândă scândurile, pornesc înapoi, cu saci de mălai în sanie.

Pe valea cealaltă a Arieșului, spre Vidra, drumul e neumblat.

Acolo, oamenii își fac provizii odată pe an, toamna. Iarna cioplesc din lemn ciubere, doniți, cu care au să colinde peste vară toată țara. Cei mai înstăriți în căruțe. Ceilalți pe spinarea unui cal. Alții, în propria lor spinare. Iarna stau la adăpost și își fac marfă pentru vara următoare.

Pe valea aceasta se află cel mai mic și mai sărac sat: Ponorel. Case mici din bârne, cimitir cu nenumărați brazi împodobiți cu lână roșie, ceeace înseamnă mulți morți tineri în ultimul an.

Statistica primăriei din Ponorel arată că la 1900 de locuitori există următoarea avere:

83 cai,
305 vite cornute,
479 oi,
22 porci,
37 capre,
380 găini,
16 stupi,
72 câini.

Socotiţi câte ouă pot să mănânce pe an cei 1900 de oameni dela cele 380 de găini! Socotiţi câtă untură revine dela cei 22 de porci!

Pentru a vă da seama de sărăcia acestor oameni, socotiţi numărul câinilor: 72 de câini la un sat aşezat în inima munţilor şi pădurilor cu lupi.

Cu toate că pământul din ţara lor e cât se poate de ingrat, sunt Moţi care se ocupă cu agricultura. Acesta este cel mai impresionant capitol al vieţii din Ţara Moţilor: lupta dintre om şi natură, eforturile desnădăjduite pentru a smulge pământului o înghiţitură de hrană. Pe o zi călduroasă de primăvară, câţiva oameni se străduesc amarnic şi cumplit, îşi chinue boii pentru a urca pe coama unui munte o sută de kilograme de băligar. El singur, pus deasupra pământului pietros, îl poate face să dea firul verde al porumbului. Un sat întreg nu se gândeşte toată viaţa decât cum să-l transporte mai lesne sus, acolo unde fiecare om are o palmă de loc.

Caracteristic pentru aşezările omeneşti din Ţara Moţilor e felul în care sunt risipite casele satului: câteva

case într'o vale și pe urmă restul satului împrăștiat pe dealuri, prin munți, prin văgăuni. Sunt sate așa de risipite încât, dacă între un om și un altul este o distanță de numai un kilometru, oamenii aceștia își zic că sunt vecini dulci, adică vecini apropiați. E ceva de neînchipuit un sat din Țara Moților, cu casele acelea împrăștiate la mari distanțe, una pe deal, alta în vale, alta ascunsă în cine știe ce văgăună. Pe timp de iarnă, când zăpezile vin mari, oamenii rămân *complect izolați* unul de altul.

Intr'un sat, un om a vrut să mă ducă într'o zi cu sania, dar n'a putut pentrucă vitele lui se aflau într'un grajd construit mai pe deal, iar în jurul lui zăpada se așezase atât de mare, încât vitele nu mai puteau fi scoase decât la primăvară. Asta se întâmplă destul de des, și cu vitele, și cu oamenii. Câte o familie rămâne izolată în casa ei luni întregi.

Păreau cam ciudați Moții, cu obiceiul acesta de a se cocoța pe cele mai înalte vârfuri. Și nici măcar toți la un loc, ci răzleți, grozav de răzleți. Am privit într'un rând o casă așezată pe coama unui munte, amarnic, bântuit de vânturi. Jos, în vale, era loc destul și liniște.

— Spune dumneata, i-am întrebat pe omul care mă ducea cu sania, Moțul acela, care și-a făcut casa tocmai acolo, nu e el cam *bolunt?*

— Nu e bolunt, săracul, mi-a răspuns omul, dar acolo își are el locul.

— Bine, dar nu găsea pentru casă o palmă de pământ în vale? Să fi fost tot satul la un loc.

— De, de găsit, găsea. Dar dacă stă acolo sus, stă

cu vitele lui. Aşa că nu mai trebue să urce primăvara băligarul.

Aşa dar, omul stă departe de restul satului, izolat, singur pe locul lui, pentru ca gunoiul cu care îl îngraşă, să nu mai trebuiască urcat din vale cu boii sau pe spinarea cailor, muncă îngrozitoare a acestor locuri aspre.

Totuşi, când au de dus sau de adus ceva la casa lor, tot numai pe spinarea calului o pot face. Un om cu un cal de căpăstru, iar pe spinarea calului o pereche de desagi, aceasta e viaţa din Ţara Moţilor. Uneori, pe spinarea cailor e un convoi de nuntă. Mireasa îşi dă voalul la o parte, încalecă bărbăteşte şi porneşte la biserică urmată de restul nuntaşilor, iar lungul şir al călăreţilor nu se strică nici după ce ajung la drumul mare.

Dar înmormântările nu se fac în atâtea rânduri tot pe cai? In multe sate coşciugul, mai ales când e al unui copil, e legat pe spinarea calului şi omul coboară cu el de căpăstru la biserică şi la cimitir. Calul e un animal providenţial în aceste locuri. La toate întâmplările, el e tovarăşul nedespărţit al omului de munte. Şi Moţii sunt oameni de munte. De o mie de ani, ei sunt legaţi pe viaţă şi pe moarte de aceşti munţi încruntaţi, cu creste ascuţite, spintecând simbolic urgia vânturilor.

Am păstrat pentru sfârşit, ca pe un omagiu, rândurile în care voi vorbi despre munca femeilor moaţe. Muncă aspră şi dură, de cele mai multe ori cot la cot cu bărbatul, în pădure, pe drumuri prăpăstioase, în mijlocul haitelor de lupi. Dar nu de asta vreau să

vorbesc. Ci numai de cât trebue să muncească o moață, pentru a scoate din mâinile ei aspre o cămașă de cânepă.

In această țară de piatră și de realități concrete, am întâlnit un singur lucru halucinant: lupta femeilor cu cânepa. Barbară plantă, care pentru a se lăsa prelucrată în pânză, pretinde un tribut de muncă grea, cu care s'ar putea clădi pe suprafața pământului orașe, cetăți, noi piramide. De îndată ce recolta de cânepă e gata, pentru femeile moațe, zeci de mii, femei și fete, începe o viață de trudă. In fața mijloacelor lor reduse, primitive, cânepa e exasperant de tenace și nu cedează decât după ce femeile au prestat un tribut aproape de sânge. Lemnoasă, uscată, se încâlcește, nu-și dă drumul. Și abia după ce firele lungi au fost desprinse de pe lemn, începe adevărata muncă, toată iarna.

La ora trei noaptea, femeile Moților se scoală din somn, aprind lampa, iau cânepa și încep să o toarcă. Se face ziuă, îngrijesc de copii, pregătesc mămăliga și în acest timp nu lasă furca din mână. Și torc în fiecare seară, la lumina lămpii sau a focului, cam până la ora la care cucoanele din București părăsesc sălile de spectacol. La trei noaptea, femeile moațe se scoală din nou. O iarnă întreagă la ora trei noaptea. Afară de luni, când se scoală la două. Pentrucă în ajun fusese duminică, nu lucraseră și se culcaseră mai devreme.

Din toată această trudă, careia îi trebue adăugată aceea a țesutului la război, fiecare gospodărie se alege în primăvară cu un cearceaf scorțos și cu câteva cămăși aspre și negre, care dacă ar fi fost confecționate din „americă", ar fi costat câțiva poli. Munca bărba-

ţilor în luptă cu pământul sau cu pădurea e tot atât de grea şi cu rezultate tot atât de amarnice. Oamenii aceştia trăiesc în urmă cu o mie de ani, nimic nu s'a schimbat în ţara lor de atunci şi până acum. E drept, uneori femeile torc cânepa la o lampă cu petrol. Dar de cele mai multe ori, la flăcările focului. Şi în nopţile cu lună, numai la lumina lunii.

Inchipuiţi-vă o ţară de munţi, o sută de kilometri de munţi în lung şi'n lat. Văi adânci, creste ascuţite, prăpăstii, păduri imense de brad. Peste acest peisaj şi peste satele pierdute în văgăuni a nins trei zile şi trei nopţi în şir. Totuşi, în fiecare seară se mai aude cântecul femeilor din tulnic, trezind cu sunetul lui ecoul munţilor. Dar acum e trecut de miezul nopţii, furtuna s'a potolit, e o linişte imensă. Şi deodată, deasupra acestei ţări de munţi, răsare luna. Crestele acoperite de zăpadă lucesc albe şi reci, ca într'o eternitate polară. Şi totuşi, în această largă şi fantastică linişte a munţilor, ceva începe să se mişte. Luna vede cum în dosul ferestrelor dela casele pierdute pe coaste, încep să apară nişte mogâldeţe, un fel de momâi omeneşti. Sute, mii, zeci de mii. Sunt femeile Moţilor care au simţit că afară trece luna şi s'au apropiat de geamuri să-şi toarcă furca de cânepă. Ele însele în cămăşi grosolane de cânepă. Femei aspre, bătute de vânt, cu mâinile bătătorite, cu fruntea încreţită, îmbătrânite înainte de vreme.

E un spectacol straniu, îşi zice luna, aceşti viermi omeneşti care se agită acolo pe pământ până şi noaptea. E un spectacol straniu, repetă munţii. Şi femeile torc, torc grăbite, de o mie de ani torc grăbite.

MUNȚII DE AUR

ROȘIA-MONTANA

La ora cinci dimineața, când întunericul de iarnă mai apasă peste munți, greoi și compact, peisajul fantastic al Roșiei-Montana începe să se anime. De pe creste, dintre crăpăturile munților, din văgăuni laterale, încep să apară primele felinare ale minerilor. După cum își au casa și satul, unii urcă pe deal spre gura minei, alții, dimpotrivă, au apărut sus de tot, de după o creastă de munte, și încep să coboare în vale. Dela stânga, dela dreapta, din sus, din jos, luminile apar deodată din toate părțile, merg în toate sensurile, coboară, urcă, după cum o cere drumul lor în lungul potecilor, ocolind stâncile, ținându-se pe buza prăpăstiilor... Sute de felinare apar pe rând, în cele mai neașteptate puncte ale întunericului. Pământ orizontal nu există aici.

Normal, oamenii circulă aici pe o linie care oscilează între vertical și orizontal, confundându-se de multe ori cu verticala, apropiindu-se foarte rar de orizontal. Uneori drumul pare că se netezește, dar după doi, trei metri o ia din nou în sus, sau în jos, ținând-o astfel câte un kilometru. Pe linia aceasta circulă minerii, își situează casele: pe creste sau în văi adânci. Așa că omul care se află în mijloc, e înconjurat

de viaţă nu numai de jur-împrejur, ci şi de un fel *de jur-împrejur vertical,* pe sub picioarele lui, şi pe deasupra capului. Aici, cel care ar vrea să îmbrăţişeze dintr'odată toată viaţa, n'ar reuşi doar cu gestul clasic al braţelor deschise. Viaţa cea multă s'ar afla cu sute de metri deasupra, cu sute de metri dedesubt.

Aşa se face că la ora cinci dimineaţa, când minerii pornesc la lucru, felinarele lor apar din toate părţile. Din sus, din jos, mai de pe la mijloc, dela stânga şi dela dreapta. In bezna grea care domneşte pretutindeni, până pe cele mai înalte creste, luminile par că plutesc în aer, într'o imensă gură de prăpastie. E ceva care ţine de haos. Uneori, când întunericul nu e atât de opac şi se zăresc în noapte siluetele masive ale munţilor, migraţiunea aceasta a luminilor se precizează, prinde contur. Se văd parcă pâlcurile de oameni cum trec de pe un munte pe altul, cum ocolesc prăpăstiile, cum coboară pe potecile înguste spre gura minei. Uneori se aud glasuri nedesluşite şi câte un bocanc se izbeşte de vreo stâncă rămasă neacoperită de zăpadă.

Spre ora şase, sgomotele acestea care păreau un început de viaţă încetează complect şi o linişte grea, de moarte, apasă din nou peste întreg peisajul. Un cocoş care cântă vesteşte parcă miezul nopţii. De jur-împrejur domneşte un întuneric profund. La ora şase, noaptea începe din nou. Cele câteva sute de felinare care se clătinaseră pe munţi au fost înghiţite de gurile negre şi adânci ale minelor de aur. Ceva mai târziu, când de pe crestele înzăpezite răsare soarele, el găseşte satul pustiu, lipsit de oameni şi de viaţă, nemişcat, încremenit, ca într'o eternitate polară. Şi rămâne

până spre seară când, de pe gurele minelor, oamenii vor ieşi galbeni, pământii, fiecare cu felinarul în mână. Aşa sunt minerii, fiecare cu un felinar în mână. Din tot ce au la ei, atunci când pătrund în fundul pământului, plămâni, sănătate, vigoare în muşchi, nu se mai întorc afară decât cu felinarul. Iar atunci când coboară pentru odihna de veci, în ultima clipă tovarăşii le aruncă în groapă, peste coşciug, felinarul de o viaţă întreagă. Şi în gând le spun : noroc bun !

„Noroc bun" e salutul minerilor pe care îl spun oricui şi în orice împrejurare. Noroc bun şi în mână un felinar. După asta se deosebesc de ceilalţi oameni care muncesc afară, la lumina zilei. Fiecare muncă îşi are extenuările ei, sudoarea ei de sânge. Dar ceeace e deosebit în viaţa minerilor, tragică deosebire, e că munca lor trebue să se împlinească sub pământ, în întuneric adânc, prin galerii strâmte în care se târăsc ca nişte cârtiţe.

Afară răsare soarele, sosesc în piaţă căruţe cu alimente, un tren porneşte chiar în clipa aceasta din gară ; aici nu se ştie nimic : e în fundul pământului. Afară poate să cadă o ploaie de primăvară sau să se deslănţue o furtună, să vină puhoaiele şi să înnece câmpiile ; aici nu se ştie nimic : e în fundul pământului.

E drept că nici afară nu se ştie nimic din ce se întâmplă aici când fac explozie magaziile de dinamită, când galeriile se surpă peste oameni, când atâtea dezastre au loc în întuneric. Nimic din ce se petrece aici nu poate să răzbată afară, prin stratul gros de pământ care desparte pe mineri de restul lumii.

Pe mare, un vapor tot se mai întâlneşte cu altul, o barcă de pescari tot mai zăreşte alta şi de pe o

creastă de val oamenii îşi fac semn cu mâna. In fundurile adânci ale minelor, oamenii orbecăesc prin galerii strâmte, fiecare în văgăuna lui plină de întuneric, bătând cu ciocanul în stâncă, punând dinamită, înaintând tot mai adânc. Când se întâlnesc la o răscruce îşi strigă unul altuia noroc bun, şi din nou se apleacă peste daltă, sfredelind, înaintând, târîndu-se pe burtă pe sub stânci enorme, tot mai adânc în fundurile negre ale pământului.

Pe timp de iarnă, minerii dela mina statului, unde lucrul e reglementat, văd lumina zilei la ora trei după amiază. Ceilalţi care lucrează în mine particulare sau pe cont propriu, n'o văd niciodată. Dintre aceştia sunt mulţi la Roşia-Montana. Ei lucrează minele „în dijmă", aşa cum ţăranii lipsiţi de pământ lucrau pământul proprietarului. Sunt oamenii cei mai săraci din sat şi proprietarii de mine le dau voie să pătrundă înăuntru şi să scoată minereu, oprindu-şi din zece măsuri două. In alte părţi sunt ingineri, studiind în permanenţă terenul, prevenind pe cât se poate accidentele ; în alte părţi sunt motoare, instalaţii electrice, vagonete ; la Roşia-Montana, în minele de care a fost vorba, nu sunt decât oamenii în mână cu un ciocan şi o daltă. Niciun fel de instalaţie. O poartă de lemn la gura minei şi atât.

Incolo, mina sau *baia* cum îi spun oamenii, o hrubă adâncă, neagră, plină de văgăuni şi de prăpăstii, din fundul cărora minereul este scos în cel mai fericit caz cu roaba, dacă nu cu sacul în spinare.

Oamenii pătrund înăuntrul acestor haotice scorburi, de pe tavanul cărora plouă cu stânci, neînarmaţi, nepreveniţi, neapăraţi de nimic. Sacul în spinare, felinarul în mână, „patronul" de dinamită în buzunar şi

băeşul coboară la sute de metri în pământ să caute aur. Aur ? Aur ! Dar ce fel de aur ! Nici dracul n'ar fi putut să-l împrăştie şi să-l ascundă mai bine.

In fundul pământului, după ce cobori o oră întreagă, mergi apoi printre bolovani, te strecori pe lângă o prăpastie, te târăşti pe burtă vreo sută de metri, urci puţin, cobori din nou şi iar strecurându-te printr'o gaură de şarpe, ajungi la aur. Adică la o stâncă printre ai cărei pori, la fiecare metru cub, se găseşte risipit, de nu-l poţi vedea cu ochiul liber, două fire de aur. Oamenii pun mâna pe ciocan, pe daltă şi pe dinamită şi încep să sfărâme stânca.

După aceea trebue să facă drumul înapoi, cu sacul de minereu în spate, târîndu-se pe burtă, strecurându-se pe sub stânci, ţinându-l uneori între dinţi. Toate acestea în fundul pământului, în cel mai gros întuneric care a domnit vreodată pe lume. In timp ce toată mina se sgudue din temelii de bubuiturile dinamitei, năpraznică descărcare de sgomot, mai impresionantă decât un bombardament de artilerie.

Inainte de a intra în mină, oamenii îngenunche şi spun o lungă rugăciune. Ori de câte ori dau foc la fitilul dinamitei, scurt, pentru a face economie, se închină, strigând : Doamne ajută ! şi fug înspăimântaţi să se ascundă în vreo scorbură apropiată. Când îi ajunge din urmă aerul deplasat cu violenţă de bubuitura exploziei, toate felinarele sunt stinse şi, în bezna grea care urmează, celelalte explozii se succed tot mai aproape, sfărâmându-ţi inima.

Afară, pe pământul muntos al Roşiei-Montane, se înalţă spre cer turlele a şapte biserici. Pe fiecare vârf de munte o cruce se profilează pe cer, şi la toate

răspântiile se înalță o troiță sau un Christ de ipsos, la picioarele căruia sunt cununi veștede de flori.

Viața din acest sat de pe vârful unor munți din Ardeal seamănă cu viața din satele de pescari de pe malul mării, din țările apusene și catolice. Aceeași religiozitate, candele aprinse la toate răspântiile, serbări și slujbe în cinstea sfintei Barbara, patroana minerilor. Aproape în fiecare casă sunt două ciocane încrucișate și deasupra o cruce. Minele toate sunt botezate cu nume de sfinți. La intrarea lor, o cruce enormă sau un Christ.

Ca și în satele de pescari, femeile au același fel de a-și aștepta bărbații plecați undeva unde îi pândesc mari primejdii. In lipsa lor, satul e pustiu: o femeie sau un copil trec drumul și din fiecare amănunt se vede că sunt parcă pe malul unui ocean, în preajma unei realități nemuritoare, de pe urma căreia în fiecare clipă se pot aștepta la o nenorocire.

Cot la cot cu catastrofa, față de care minerii n'au căpătat de o sută de ani niciun nou mijloc să o stăpânească sau să o evite, viața lor a rămas ca în veacurile trecute. In alte părți sunt mine străbătute de curent electric, oamenii coboară și sunt scoși afară cu ascensoarele, înăuntru sunt galerii în care pot merge drept în picioare, dinamita e aprinsă de departe prin contact electric și ventilatoarele scot fumul afară. Aici, după ce pe la ora zece a făcut explozie primul rând de dinamită, mina se umple de un fum gros, înnecăcios, în care oamenii rămân să lucreze până seara. Și seara, pentru a ieși afară, se târăsc pe brânci prin galerii înguste de șobolani. Mineri ca la

Roşia-Montana nu se mai află în nicio altă parte a lumii.

Intr'o iarnă de neuitat, din pricina peisajului exaltat acoperit de zăpezi imense şi din pricina altor imensităţi şi exaltări, interioare, mi-a fost dat să cunosc felul de a scoate aur şi viaţa minerilor dela Roşia-Montana. E o localitate înconjurată de munţi convulsionaţi, înăuntru cărora oamenii sfredelesc fără încetare de două mii de ani, de pe vremea Romanilor. Azi, munţii aceştia sunt ca nişte bureţi aproape, într'atâta au fost de ciuruiţi. Aur a mai rămas puţin. Şi descendenţii unui neam care timp de două mii de ani n'a făcut altceva, îl caută cu desnădejde, coborînd tot mai adânc în fundul pământului. Cu un felinar, cu un ciocan şi un cartuş de dinamită. Isprava lor nu e mai prejos de a acelor oameni oceanici care coboară printre rechini în fundul mării, după perle, cu un singur cuţit în mână.

Am coborît pentru prima oară într'o mină de aur în ziua de 6 Februarie 1935, la şase dimineaţa. Când la două după amiază am ieşit, primul lucru pe care l-am făcut a fost să mă privesc într'o oglindă. Eram atât de plin de imaginile violente ale lumii în care pătrunsesem, eram atât de fulgerat pe dinăuntru de ele, încât îmi părea că am fost preschimbat, că nu se putea să mai am aceeaşi faţă ca până atunci. Se pare că lucrul acesta era atât de adevărat, încât în prima clipă am crezut că nu-i bună oglinda. In apele ei plutea un cap ciudat şi verde, urcat la lumina zilei din străfunduri spăimântătoare.

In zilele care au urmat, coborînd mereu în mină,

m'am obişnuit, şi cred că faţa îmi rămânea neschimbată. Dar înăuntru, o pojghiţă de creier cred că arăta ca pereţii unei case după un bombardament de artilerie. Cu o violenţă asemănătoare ţi se fac cunoscute realităţile minei, începând dela obrazul chinuit al oamenilor, până la bubuiturile exploziilor de dinamită.

In mijlocul celorlalte câteva zeci de mine particulare se află, pe o imensă întindere pe sub pământ, mina statului. Faţă de celelalte, e o mină modernă. Are o linie de vagonete şi câteva galerii lungi, boltite. Cu mina aceasta mi-am început ucenicia, într'o dimineaţă la cinci, când de pe crestele munţilor şi de prin crăpăturile lor adânci au început să apară primele felinare.

Cam pe la mijlocul satului, mai jos de o biserică, mai sus de alta, se află o casă mare, dreptunghiulară, în faţa căreia se înalţă spre cer un şir de brazi înalţi, acoperiţi cu zăpadă în vremea aceea. Patru sute din luminile care se agită pe munţi se îndreaptă spre casa aceasta. E intrarea în mina statului.

Înăuntrul acestei case, în camera cea mai mare, cam cât o sală de restaurant, jos pe podea, se afla un capac ca de pivniţă. Il ridici, şi dedesubt e mina statului. Oamenii coboară pe scări subţiri de lemn, aşezate vertical, încât trebue să se ţină de ele tot timpul cu mâna. In fiecare dimineaţă, cei patru sute de oameni, înşiraţi unul după altul, trebue să coboare în acest puţ adânc, în zece minute. Şi la ora două, după ce termină lucrul, pentru a ieşi la lumina zilei, trebue să le urce din nou, drept în sus. Inchipuiţi-vă această scară absolut verticală, pe care cei patru sute de oameni trebue să urce după o zi de muncă. Fie-

care din ei urcă neîntrerupt, fără să se oprească o singură clipă, intercalat ca o za în lanțul celor patru sute. După o zi de muncă istovitoare în fundul pământului, urcușul acesta satanic durează un sfert de ceas. E un lucru imposibil, de neimaginat. Cu toate acestea, minerii dela Roșia-Montana îl fac în fiecare zi. Nu pot să-mi închipui cum.

Doi kilometri mai jos de această intrare, se deschide un drum orizontal pe care merg vagonetele. Intre aceste două, e un altul în diagonală pe care pătrund inginerii și conducătorii.

In fiecare dimineață, casa cea mare, cu ziduri drepte, ca de cazarmă, se umple cu oameni. E o încăpere cu bănci pe lângă pereți, iar pe una din laturi, cu un fel de catedră ca de școală, pe care se află un crucifix. Minerii încep să sosească și să tropăe pe afară. De pe munți, luminile se scurg mereu în partea aceasta. La cinci și jumătate s'au adunat aproape toți. Fiecare cu felinarul lui de carbid, căruia îi mai dă apă și îi potrivește flacăra. Când apa a stat prea mult deschisă, flacăra țâșnește în sus, cu putere, ca o sondă incendiată. Minerul strânge cu putere șurubul. Carbidul i se pune la socoteală.

Patru sute de flăcări pâlpâe în odaia aceasta mare, cu scândurile acoperite cu straturi vechi de noroi. Patru sute de oameni. E o tăcere prea mare pentru atât de multă lume. Nu se vorbește. Fiecare, tăcut, cu felinarul lui, pe gânduri.

Sunt oameni cu fețe mari, osoase, cu părul năclăit de pământ, cu mustățile țepoase și aspre. Imbrăcămintea le e scorțoasă, cu petice groase în coate și în genunchi. Bocancii uscați, arși de apa prin care merg

în fundul pământului. Şi mâinile le sunt arse, tăbăcite, cu crăpături adânci, pline de pământ. Sunt unii din alte sate, de peste munţi, şi pentru a ajunge aici la timp se scoală în fiecare dimineaţă la ora patru sau chiar la trei. Fac mai bine de două ore pe drum, trecând crestele înalte pline de beznă. Acum au ajuns toţi. Pe munţi nu se mai vede nicio lumină rătăcitoare. Cu cât ceasul din perete, de deasupra catedrei, se apropie de şase, ei părăsesc băncile de pe lângă pereţi şi, în mijlocul camerei, încep să se adune unul lângă altul, să se strângă în turmă.

Bate afară un clopot şi începe apelul. Ianuş Niculae. Este, răspunde cel strigat. Ştefan Vârj. Este.

Pentru mulţi dintre ei, după „noroc bun", aceasta e a doua vorbă pe care o spun astăzi. Pe urmă începe rugăciunea. Cei patru sute de oameni îngenunchiază. Astăzi rugăciunea o spune primarul satului care lucrează şi el în mină, şef de echipă. E un om gras, cu mustăţi mari şi poartă la pălărie, în locul panglicei, fitil de dat foc la dinamită. Rugăciunea e lungă, ţine aproape cinci minute. Minerii îşi pun mâinile lor aspre de muncă una în alta, cu un gest de evlavie copilărească. Pe urmă se pregătesc să intre în mină. Câte unul îşi potriveşte mai bine în buzunar o sticlă cu lapte.

Conducătorul care a citit apelul, deschide o magazie şi împarte la o duzină de oameni ziare vechi. Ziarele vechi sunt un material necesar pentru exploatarea minei, ca dinamita sau carbidul, şi, cântărite cu cântarul, sunt ţinute în magazie. Atunci când se dă foc dinamitei, oamenii răsucesc o bucată de ziar şi, aprinzând-o la flacăra felinarului, o pun la capătul fitilului.

Este categoric interzis să se dea foc direct cu felinarul. S'a întâmplat de multe ori ca, în contactul cu fitilul, flacăra felinarului să se stingă, iar minerul, rămas în întuneric, n'a mai putut fugi şi a fost prins de explozia dinamitei.

Prima echipă de mineri trece în camera unde e gura puţului. Când capacul e deschis, din puţul pe care îl credeam pustiu, ţâşnesc afară doi oameni. Sunt paznicii care peste noapte au fost închişi în mină. Galbeni-verzui, ei vin dimineaţa aici şi aşteaptă sub capac să li se dea drumul. In locul lor încep să coboare echipele, pe rând. Oamenii îşi mai potrivesc sticla cu lapte şi îşi dau drumul pe gura puţului, luminându-şi-l fiecare cu felinarul.

Ultima echipă, ultimul om. Lumina din puţ se duce tot mai la fund, dispare complect. Atunci capacul greu se închide peste ei şi zăvoarele sunt trase. Pe pământ n'a mai rămas nimeni.

Capacul s'a închis peste ultimul om. Sala cu crucifix a rămas goală. E rândul nostru să intrăm în mină. Mario, spune inginerul, pregăteşte şi pentru dumnealui un felinar. Femeia îl umple cu carbid, toarnă apă şi dă foc. E un felinar de inginer, al cărui reflector de aramă avea să-mi frigă în nenumărate rânduri mâinile.

Afară, întunericul stărue compact. Se ghicesc totuşi siluetele masive ale munţilor apropiaţi. Coborînd o movilă de pământ, ne strecurăm pe o potecă îngustă. Intrarea la care ajungem seamănă cu aceea a unui bordei. Numai uşa e din scânduri grozav de groase şi încuiate cu o broască a cărei cheie enormă are un sfert de metru lungime. Un băiat vine cu ea să ne deschidă. In urmă, uşa e încuiată din nou. Când vrei să ieşi, tragi de o sârmă care merge până aproape de birou, într'un copac unde se află un clopot. Nu e singura şi nici cea mai veche dintre instalaţiile primitive ale minerilor din Roşia-Montana. Uneori clopotul se înţepeneşte şi trebue să tragi atât de tare, încât se sgâlţâe şi copacul.

Dar n'ai timp să te gândeşti mai mult sau să ironizezi aceste amănunte. In câteva minute, „Impărăţia"

începe să te uluiască şi peste o oră te afli în plin haos.

Impărăţia e mina statului, şi a rămas până azi cu numele acesta, căpătat pe vremea când era a Austro-Ungariei. Mai înainte a fost a Romanilor. Şi mai înainte a Dacilor. Şi mai înainte... E veche, de mii de ani, şi haotică, Impărăţia ! Nici cea mai bogată imaginaţie nu şi-ar putea închipui ce au făcut oamenii aici, în decursul celor câteva mii de ani de când au început să scoată aur. Sunt cele mai vechi mine din Europa. Inaintea Dacilor au fost Agatyrşii. Şi înaintea lor, alţii. Căutători de aur cu toţii. Romanii au venit în Dacia, atraşi de faima acestor mine. Urmele exploatării lor au rămas intacte, absolut intacte. Galerii drepte, simetrice, săpate cu ciocanul şi cu dalta, centimetru cu centimetru.

Cu totul altceva a fost atunci când s'a descoperit dinamita. Aceasta a rupt neregulat, a făcut hrube şi crăpături adânci, un labirint întortochiat şi colţuros, cum nimeni nu-şi poate închipui că există. Din prima dimineaţă în care am intrat în mină cunosc tot haosul ei, într'o iniţiere neaşteptată şi plină de neprevăzut.

Cu felinarul în mână înaintăm. E la început o galerie de câteva sute de metri, boltită. Mergem pe scânduri înşirate una după alta, prin noroiul galben de pe jos. Miroase a mucegai, a umezeală, a lemne putrezite. Pe urmă nu mai miroase a nimic. Ne-am obişnuit.

Cândva, galeria boltită se termină şi încep pereţii naturali, de piatră. Călcăm acuma deadreptul pe stâncă, uneori goală, alteori acoperită cu pământ.

Peste altă sută de metri, se termină şi galeria aceasta. Şi începe haosul.

Coborîm o scară de lemn, verticală. Când ajungem jos, facem câţiva paşi şi o nouă galerie porneşte oblic, spre fundul pământului. Coborîm pe un drum neregulat, din stâncă în stâncă, înţepenind piciorul. Din nou ajungem jos, mergem orizontal un fragment de galerie, cotim la dreapta odată, şi din nou începem să coborîm printre stânci, când aplecaţi să nu ne lovim la cap, când având deasupra noastră un gol de zece metri. Ridicăm felinarul şi căutăm să vedem în sus, până la tavan. Deasupra, între pereţii prăpăstioşi şi abrupţi, sunt prinse lemne groase peste care s'au făcut poduri. Pe acolo s'au căţărat oamenii după aur în veacul trecut.

Mergem mai departe. Trecem printr'o galerie romană. E dreaptă, cu pereţii regulaţi ca ai unui coridor. Urmele de ciocan care se văd pe stâncă sunt de acum două mii de ani. La capul acestei galerii, din nou începe haosul. O galerie porneşte în jos, alta pleacă la stânga. Pe oricare din ele ai porni, e sigur că peste câteva zeci de metri nenumărate galerii se vor desface în toate părţile, în sus, în jos, la dreapta, la stânga. Cum mergi uneori între pereţi regulaţi, crezi că nimic nu se mai poate întâmpla. Exact în clipa aceea, se deschide în tavan, deasupra capului, o gaură mică, de pod. Dacă te ridici şi te strecori prin ea, un drum urcă oblic până la o galerie romană ; în dreapta se află o prăpastie căreia nu-i poţi zări fundul.

Mine ca la Roşia-Montana, neregulate, haotice, pline de văgăuni şi de sute de scorburi, nu mai sunt nicăieri, în toată lumea. Cele mai faimoase mine nu pot

oferi decât un spectacol banal pe lângă Împărăție. Acolo, pe măsură ce se înaintează, galeriile sunt zidite, niciodată nu va putea fi văzut altceva decât un nesfârșit gang subteran. Aici, stânca a fost tare și totul a rămas după cum a rupt ciocanul și dinamita. Sute de galerii se întretae, pornesc și se afundă în toate părțile și nimeni nu le mai știe socoteala. Pe dedesubtul, în măruntaiele câtorva munți. Sute de kilometri pătrați.

După ce tot coborîm dintr'o galerie în alta, ajungem jos, la „orizont". O rețea de galerii, perfect orizontale, străbate toată mina. Pe unele din ele, șine de vagonet. Aici ajung întâi oamenii și se răspândesc apoi în toate părțile minei. Iată scara pe care au coborît deadreptul dela suprafață, în câteva minute, în timp ce noi am ocolit jumătate de oră pe galeriile oblice și întortochiate. Pornim pe urma lor, spre „fronturile" de muncă.

Primul front de muncă: *Țarina.* După câteva sute de metri pe galeria orizontală, începem să urcăm, să ocolim, să ne strecurăm printre stânci. Și toate acestea, în față și în spate, cuprinși de cel mai profund întuneric. Fiecare își luminează cu felinarul, atât cât să pună piciorul. Incolo, beznă grea, compactă. Întunericul se risipește o clipă, cât trecem, și pe urmă începe să domnească din nou. In drum, zărim ca într'un vis pereți de stâncă, întunecați, străbătuți de dungi și de crăpături, ziduri naturale și masive de cavernă. Intr'o văgăună plină de umezeală, dăm peste un trunchi de copac, acoperit cu un fel de rugină. E un lemn de pin, de pe vremea Romanilor. A servit

drept scară, el singur. Treptele sunt crestate în trunchiul lui, din loc în loc, cât să pui piciorul.

Agăţăm felinarele de stâncă şi începem să ne urcăm printre doi pereţi, ajutându-ne cu mâinile, cu bocancii, cu genunchii şi cu spinarea. Ajungem deasupra asudaţi şi gâfâind. Dar ne-am apropiat de Ţarina. Undeva, de după pereţi, se aud ciocanele. Sgomot surd, înfundat, cu toate că de fier pe fier, de ciocan pe daltă. Când suntem aproape de el, de deasupra, dintr'o scorbură, încep să se rostogolească bolovani. Ne lipim de perete. Inginerul strigă. Avalanşa de bolovani încetează. Din întuneric se desprinde lumina unui felinar, un om se apropie. Noroc bun. E un om cu mustăţile mari, ţepoase, cu un ochi stricat, acoperit pe jumătate de albeaţă. De după pereţii stâncii, ritmul ciocanelor se aude mereu. Urcăm pe povârnişul de bolovani. Sus de tot, într'o văgăună abia începută în peretele drept, câţiva oameni, cu genunchii adunaţi la gură, stau închirciţi şi bat cu ciocanul. Noroc bun. Fiecare îşi are felinarul în dreptul lui, prins cu cârligul de stâncă. Inghemuiţi, bat mereu cu ciocanul, să facă loc dinamitei.

Ne strecurăm pe lângă ei într'o galerie care de data asta coboară. Coborîm, o luăm la stânga, mergem puţin orizontal, la dreapta, coborîm iarăşi şi dăm de alţi oameni aplecaţi peste daltă. Dela aceştia ne târîm aproape pe burtă pe sub o stâncă enormă care apasă asupra noastră, scăpăm într'o galerie al cărei tavan se înalţă, ai cărei pereţi se lărgesc dintr'odată, încât ne aflăm parcă în interiorul unei imense catedrale. Aceeaşi beznă grea, compactă. Desfac de tot şurubul care regulează apa la carbid şi flacăra ţâşneşte albastră, cu

violență. Incerc să văd tavanul. Parcă îl zăresc, parcă ceeace mi se pare a fi stâncă de deasupra, nu e în realitate decât valul de întuneric, pe care lumina nu-l mai poate risipi. Mai multă apă la carbid și felinarul se răsucește, reflectorul îmi vine peste mâini și mi le frige. Și tot nu pot să știu dacă am văzut tavanul.

Acest haotic interior de catedrală nu e natural, a fost săpat de oameni centimetru cu centimetru. Se mai zăresc pe pereți urmele schelelor cu care s'au cățărat după aur. O vână de aur. Oamenii îi iau urma și n'o mai lasă, merg după ea în sus sau în jos, până în inima pământului. Deasupra, la vreo zece metri, într'unul din pereți e o gaură. O altă galerie, inabordabilă acum. Un om a pornit de acolo și cine știe unde a ajuns. Noi o luăm pe aici pe jos, printre pereți, și din nou ajungem în galerii strâmte, care se desfac una din alta la fiecare zece metri. Ne apropiem de alți oameni lucrând cu ciocanul. Drumul e plin cu bolovani enormi și ne strecurăm printre ei cu greutate. Pe urmă urcăm o pantă, ocolim un perete gros de stâncă și ne aflăm în spatele oamenilor care lucrează. Fiecare trebue să facă până la ora zece câte trei găuri adânci de jumătate de metru, în fundul cărora se va vârî dinamita. Adunați sub stânci, bat mereu cu ciocanul, înaintează centimetru cu centimetru.

Mai departe, prin alte galerii. Din câte o văgăună întunecoasă, un om iese cu o roabă plină de minereu, leoarcă de sudoare, gâfâind ca o locomotivă. E o muncă grea, cumplită: oameni de carne și de sânge vârîți într'un munte de piatră, sfredelindu-l, făcându-și loc în el ca niște cârtițe.

Ajungem din nou la orizontul principal, la galeriile

cu linii de vagonete. Pornim pe linia lor spre alt front de muncă, spre *Mişcolţ*. Felinarul e greu în mână, şi mergem din traversă în traversă, timp mult, nesfârşit. Ce straniu mi se pare când inginerul spune că e ora opt şi jumătate. Sunt aici parcă de o veşnicie. Şi iar nu se mai aude decât ritmul bocancilor noştri pe traverse. Galeria e lungă şi netedă ca un tub de ciment. Cândva, în fund de tot, se zăresc agitându-se câteva felinare şi se aude uruind. Soseşte un tren de vagonete. Ne lipim de perete şi lăsăm să treacă garnitura trasă de un motor Diesel. Vagonetele trec greoaie, pline cu minereu umed, murdar.

Şi iar pornim prin galeria nesfârşită. Felinarele îşi pâlpâe flacăra pe pereţi. Imagini răzleţe şi stranii se prind de retină. In şanţul de lângă linie, plin cu apă de culoarea ruginii, o cracă de brad mineralizată. Undeva unde galeria se lărgeşte şi se află în peretele ei o uşă de lemn încuiată, magazia cu dinamită, inginerul priveşte cu atenţie o piatră pe care se află o bucată de humă cu un semn ciudat deasupra. Inginerul netezeşte huma, strică semnul cu ciocanul. E un control al paznicilor de noapte. In vreo cincizeci de puncte principale se află câte o bucată de humă mereu moale, pe care paznicii trebue să pună o ştampilă, semn că au trecut. Dimineaţa, punctele acestea sunt controlate, huma e netezită, pregătind-o pentru ştampilele din noaptea următoare.

Din nou galeria cu linii de vagonet şi undeva în perete o boltă imensă, pietruită, cimentată, în care se află o instalaţie de ascensor. Aici aflu un lucru uluitor. Tot haosul pe care îl văzusem până acum nu era de-

cât parterul minei, partea cea mai apropiată de suprafața pământului.

Mai sunt încă trei etaje în adâncime, mai la fund. Încă trei rânduri de galerii orizontale, fiecare cu șinele lor de vagonet, fiecare cu găurile și văgăunile lor. Aici eram la suprafață de tot. Deabia de acum înainte aveam să intrăm în fundul pământului. Motorul ascensorului e pus în mișcare, ne suim pe platformă și începem să coborîm. Un puț adânc, nesfârșit. Felinarele luminează pereții. Se zăresc scările pe care oamenii urcă și coboară cu piciorul. Ascensorul servește numai pentru tras vagonetele cu minereu. Coborîm, coborîm, la ultimul etaj, în cel mai depărtat fund al minei.

O baltă cu apă ruginie în care e vârît capul unui sorb.

Motoarele pun în mișcare pompele de două ori pe zi, dar apa tot se adună aici, pe fund. Uruit de fier. De pe galerii, oamenii aduc vagonetele pline la ascensor. Galeriile sunt mai strâmte, pline cu noroi, și pereții te apasă, te înnăbușe. Sus parcă ar fi fost un castel. Aici mergem ghemuiți, ne întâlnim cu câte un vagonet și trebue să căutăm loc unde să ne putem încrucișa. Ne lipim de perete, alături de linie, și bocancul alunecă în noroi până la glesnă.

Oamenii care lucrează aici sunt și ei plini de noroi pe mâini, pe haine, pe obraz. Munca e mai grea, mai înfundată, galeriile te strâng din toate părțile. Și aerul de afară ajunge aici mai greu. Se simte că e în fund de tot. Iată o galerie sprijinită cu lemne care s'au prăbușit : e părăsită acum, plină cu noroi. O alta, strâmtă de tot, duce la câțiva oameni care în fund bat cu ciocanul. Noroc bun. Se opresc o clipă, privesc, răspund și pe urmă din nou se apleacă peste ciocan.

Dintr'o groapă de alături, câțiva scot bolovani de minereu mari, grei, așa cum i-a rupt dinamita. Felinarul agățat de un colț de stâncă luminează groapa. Mâinile lor, aspre, groase, cu porii plini de praf de piatră, par ele însile o bucată de stâncă. Și ascensorul ne urcă din nou la suprafață. In dreptul fiecărui etaj sunt alte galerii, alte gropi, alți oameni care bat cu ciocanul, în scorburi în care ajungi târîndu-te pe burtă. In dreptul fiecărui etaj ne oprim, pornim pe o galerie, pe alta, ne întâlnim cu oameni, spunem noroc bun, mai dăm puțină apă la carbidul din felinar, ne strecurăm pe lângă vagonetele care ne strivesc aproape, ajungem la o scară, urcăm, pornim pe o galerie strâmtă, coborîm, dăm de oameni bătând cu ciocanul, noroc bun, mergem mai departe, urcăm din nou o scară, trecem pe lângă o groapă, în fund se aud bătând ciocane, noroc bun le spunem în minte, mergem, mergem, cu felinarul în mână, se zăresc alte felinare, noroc bun, noroc bun, din nou apă la carbid, flacăra țâșnește albastră, de pe o galerie un băiat tânăr împinge un vagonet, în spatele lui e întuneric, în față întuneric, întuneric negru, compact, încă puțină apă la carbid, galeriile sunt strâmte, te apasă, din nou oameni care bat cu ciocanul, din nou noroc bun, și toate astea aici, un kilometru mai în fund, un kilometru mai sus, peste tot același lucru, în toate părțile, în toată haotica Impărăție...

— Oouoo, pușcaa, oouoo, pușcaa... vine dintr'o galerie laterală ecoul straniu al acestui strigăt. Oouoo, pușcaa...

Inginerul scoate ceasul, privește. Dau foc la dinamită, spune el. Oouoo, pușcaa... hăue toate galeriile. Câte, măi? strigă inginerul.

— Oouoo, puşcaa, zece, domnule inginer, oouoo, puşcaa... Şi în clipa următoare, încep bubuiturile. Ceva trosneşte năpraznic, pârâe, sare în aer, bubue formidabil. Pereții galeriilor se sgâlțâe, tremură, de pe tavan se desprind fire mici de nisip. Una, două, trei, urmează exploziile una după alta. Patru, cinci, şase, şapte... câteva clipe trec şi nu se mai aude nimic, aşteptăm, aşteptăm şi deodată, când parcă eram cel mai puțin pregătiți, explozia izbucneşte, scurt, violent, năpraznic. Opt, numărăm noi în gând, în timp ce urechile ne țiue, nouă, zece.

— S'a terminat, spune inginerul, putem merge. Dar când să ieşim din văgăuna în care ne ascunsesem: oouoo, puşcaa, se aude din nou; oouoo, puşcaa, şasee... oouoo, puşcaa... Trei oameni sosesc în fugă gâfâind şi se reped în ascunzătoare, alături de noi. De data asta, exploziile sunt foarte aproape. Aşteptăm încruntați, încordați, până ce se termină.

E ora zece şi cele câteva sute de oameni care au intrat dimineață, dau foc acum. Fiecare la câte trei găuri cu dinamită. E ora exploziilor. O răpăială şi un trosnet general. Dela un capăt la altul, mina e sguduită cu violență din temelii. Sute de metri cubi de piatră sar în aer. După fiecare bubuitură, galeriile hăue multă vreme. Uneori izbucnesc câte treizeci deodată, ca un bombardament de artilerie. Pereții de piatră se clatină, trepidează, sdruncinați până în măruntaie. Haosul minei, destul de mare şi altminteri, creşte, se intensifică.

Ne întoarcem spre Mişcolţ, unde exploziile au încetat o clipă. Se fac pregătiri pentru altele. Supraveghetorii de echipă vin şi măsoară găurile. Fiecare trebue să aibă jumătate de metru, pentru ca dinamita să rupă cât mai mult. E greu de găurit jumătate de metru în stânca tare şi pe când bat cu ciocanele, oamenii se întrerup mereu şi mai măsoară cât au făcut. Uneori, înainte de a se da foc la dinamită, soseşte inginerul şi dacă găseşte gaura prea scurtă e scandal. De aceea, supraveghetorii au grijă. Cum au început la şase dimineaţa, până la zece fiecare om şi-a terminat partea lui de trei găuri. Şi atunci în toată mina pornesc exploziile.

Inainte de a începe, oamenii care le pregătesc, chiar dacă sunt mineri bătrâni, sunt cuprinşi de emoţie şi nelinişte. La Roşia-Montana, au murit destui oameni în fundul minei, pe când dădeau foc dinamitei. Minerii o privesc cu teamă.

Dinamita, acest material care e în stare să arunce munţii în aer, nu e un lucru tare la pipăit. E dimpotrivă un fel de pastă moale ca marmelada sau ca untul. Fără niciun pericol poţi să te joci cu ea în mână, să o frământi ca pe o cocă. Teribila dinamită! Dar pe cât e de moale şi de maleabilă, pe atât e în stare să sfărâme şi stâncile, şi oasele, când are înăuntru o capsă căreia i se dă foc. Fără capsă, arde încet, încât poţi s'o ţii în palmă. Cu capsă, sfărâmă tot ce atinge.

Am stat la nenumărate dări de foc, până în ultima clipă. Oamenii ştiu mai dinainte adăpostul în care au să se retragă. Şi, în timp ce unul, pentru a preveni pe ceilalţi mineri să nu se apropie, strigă în

toate părţile numărul de explozii care au să urmeze, ceilalţi taie fitilul, îl bagă în cartuş, cartuşul în dinamită, dinamita cu multă grijă în gaură. Dacă au lucrat patru oameni într'o văgăună, douăsprezece capete de fitil negru aşteaptă.

— Oouoo, puşcaa, douăsprezece... oouoo, puşcaa... strigă din răsputeri minerul din gura văgăunei. Oamenii care voiau să vină în partea aceasta se opresc, se adăpostesc în vreo galerie şi aşteaptă până ce se termină cele douăsprezece explozii anunţate.

Minerii din văgăună se mai asigură încă odată că au liberă ieşirea. Îşi pregătesc lămpile la îndemână. Scot din buzunar hârtia. Cei mai mulţi fac cruce şi spun: doamne ajută! Dela flacăra felinarului aprind hârtia şi cu ea dau foc fitilului. Acesta începe să ardă repede, repede, cu sclipiri violente. Minerii fug gâfâind unul după altul, aleargă prin galerii şi deabia au timp să se arunce în ascunzătoare, că şi încep bubuiturile. Stâncile sunt sfărâmate, aruncate în aer, se izbesc de pereţii galeriilor, se sfărâmă, e un vacarm şi un trosnet îngrozitor.

Câteodată, minerii numără până la zece din cele douăsprezece focuri pe care le-au pus şi zadarnic aşteaptă să le audă şi pe ultimele două. Trec clipe grele, bubuiturile nu se mai aud. Inseamnă că s'a întâmplat ceva. Unul din mineri porneşte să le cerceteze, să le reaprindă. Şi tocmai când îşi apleacă felinarul spre ele să vadă ce s'a întâmplat, dinamita explodează. Totul în fundul pământului, pe întuneric, în galerii strâmte, apăsătoare. Oamenii povestesc întâmplarea acelui miner care, după ce a dat foc la şase cartuşe, a tot fugit

prin galerii şi nu se ştie cum a făcut că s'a răsucit în loc şi s'a întors tot în văgăuna pe care o părăsise, rezemându-se cu spatele de peretele care peste o clipă a sărit în aer.

Sunt destul de stropite cu sânge stâncile din fundul minelor de aur.

Undeva, într'o grotă, se făceau preparativele din urmă pentru dat foc dinamitei. Erau cincisprezece găuri. Oouoo, pușcaa, cincisprezece... oouoo, pușcaa...

Primarul satului, gros, năduşit, se scotocea prin buzunare după hârtie de jurnal. Fitilul îl purta la pălărie, făcut colac în jurul calotei. Să vadă domnu' numai cum arde fitilu', zice el, şi taie o bucată căreia îi dă foc, aşa, în vânt. Frumos arde! Flacăra aleargă înăuntrul lui ca într'un tub, şi când ajunge la capul celălalt, ţâşneşte afară cu violenţă. Când acolo e dinamita...

Cinci oameni o înfăşoară cu grijă şi o vâră în găuri, până în fund. Capetele negre ale fitilului au rămas afară, aşteptând. Mai strigă, mă, face primarul cu vocea lui răguşită şi groasă ca un fund de butoi în care a stat multă vreme vin. Oouoo, pușcaa... Primarul satului e aici, în mină, supraveghetor. Spre deosebire de ceilalţi mineri, are o basma mare, roşie, cu care îşi şterge sudoarea de pe frunte. Scoate dela brâu, dintre cârpe, un ceas enorm, tot atât de mare cât palma lui lată şi groasă. Dăm foc, domnule inginer. Să rămânem până în ultima clipă în care se poate sta.

propun eu, fascinat de catastrofa pe care cu propria lor mână au s'o deslănţue oamenii.

Vreo doi au plecat. S'a făcut deodată mai întuneric. A plecat şi primarul. Pe galerii nu se mai aude oouoo, puşcaa... Rezemat de perete, privesc oamenii care au să dea foc. Gesturile lor au devenit deodată nefireşti, parcă îi stânjeneşte ceva. Fruntea începe să mă strângă. Sunt apăsătoare toate preparativele acestea. Oamenii răsucesc hârtia, o apropie de flacăra felinarului. Doamne ajută! strigă unul dintre ei tare de tot. Şi ceilalţi îşi fac cruce cu mâinile lor de piatră.

Fitilurile au început să ardă sclipitor, ca un joc de artificii. Oamenii îşi iau felinarele şi se strecoară afară. Privesc în fugă grota, pereţii de piatră care au să sară în aer. Peste un minut, peste cincizeci de secunde... Să mergem, spune inginerul, nu mai avem ce căuta aici.

In galerie, dăm peste primar, gros ca un urs. Peste vreo douăzeci de metri se desface în perete o grotă. Să rămânem aci, propun eu. Rămânem... nu-i prea aproape? întreabă inginerul. Nu-i aproape, pe naiba, nu vă fie teamă. No, că mai sunt oameni, mormăie primarul cu vocea lui groasă.

In fundul grotei, se zăresc câteva felinare, oamenii culcaţi pe după stânci, să se odihnească.

Cum rămăsesem afară, inginerul mă trage înăuntru, în grotă. Mi se păru puţin exagerată această precauţiune. Dar în clipa următoare, prin galerie a trecut un tren năprasnic, vagoanele s'au prăbuşit unul după altul cu sgomot fantastic, îngrozitor. Era aerul deplasat de primele explozii. Dar trecea cu atâta violenţă,

încât părea o masă compactă, un corp tare, metalic. Până în fundul grotei toate felinarele s'au stins dintr'odată. Şi celelalte explozii, trosnete şi bubuituri năprasnice le-am ascultat învăluiţi de întunericul fundurilor de pământ. Toată mina, întregul munte de granit, se sguduia, vibra grav şi profund, haotic.

Prin galerii, năprasnicele trenuri accelerate alergau, se ciocneau, deraiau. Stâncile svârlite cu violenţă se izbeau de pereţi, bufneau, se sfărâmau ca nişte capete fragile de oameni. Şi totul în întuneric dens, de smoală.

După câteva minute abia, vacarmul s'a potolit, sgomotul a început să se subţie şi liniştea s'a aşezat în straturi prin întunericul care ne despărţea pe unii de alţii. Atunci, în fund, au început să scapere chibrituri şi felinarele s'au aprins unul dela altul. Flacăra a ţâşnit în aer, albastră, împrăştiind tenebrele. Şi am putut vedea că, pe obrajii şi în privirile noastre, cataclismul prin care trecusem lăsase urme.

Nimeni n'are voie să se apropie de grota în care au avut loc exploziile. Intoarcerea la locul dezastrului se face cu multă atenţie. Nu pentrucă ar mai fi vreun pericol, ci pentrucă printre stâncile sfărâmate se pot găsi bucăţi de aur. Un infinit număr de măsuri sunt luate, ca aurul să nu poată fi furat.

Nimeni n'are voie să se întoarcă. Timp de o oră, până ce se mai răspândeşte fumul de dinamită, oamenii rămân pe loc, în grota în care s'au adăpostit. Intinşi pe jos, îşi odihnesc oasele de munca grea de până atunci. Unii scot din traistă o bucată de pâine şi o sticlă cu lapte. Nu toţi scot sticle cu lapte.

Câteva zile mai târziu, mă aflam într'o mină par-

ticulară. In minele particulare munca e de zece ori mai grea, de zece ori mai plătită cu sudoare de sânge. După explozie, înghemuiți sub o stâncă enormă care apăsa asupra noastră, oamenii au început să mănânce. Unul rodea o coajă de pâine și bea dintr'o sticlă un lichid incolor, turbure, care părea să fie țuică. Bea cu poftă și din cale afară de multă. Mă uitam la el și așteptam din clipă în clipă să-l aud cântând. Dar omul a băut toată sticla și n'a cântat, ci a rămas mai departe calm și trist, cu mâinile murdare de praf de piatră.

In sticlă avusese zeamă de castraveți, hrana lui de fiecare zi, după ce a sfredelit, cu dalta și cu ciocanul, un metru și jumătate în stânca tare de riolită. Zeamă de castraveți, bucăți de mămăliga, coji de pâine uscată și fum negru de dinamită, iată hrana căutătorilor de aur din Munții Apuseni. Aceasta, și alte câteva lucruri explică îndeajuns de ce acestor mineri le e absolut imposibil să nu fure aur, atunci când mâinile lor obosite și însângerate îl descoperă în fundul pământului, între crăpăturile stâncilor plesnite de dinamită.

Dar nimeni n'are voie să se întoarcă acolo. Desghiocat dintre stânci, aurul așteaptă jos, materie de preț împroșcată printre pietre, ca niște creieri de om în urma unei catastrofe de cale ferată. Aurul așteaptă. Intr'un târziu, oamenii se îndreaptă spre el, numai oamenii de încredere, în frunte cu inginerul, cu conducătorul și cu supraveghetorii. In grotă fumul s'a mai răspândit, dar miroase încă destul de puternic a dinamită.

Oamenii își luminează fiecare cu felinarul și încep să caute. Aurul e prins pe câte o bucată de stâncă, fire subțiri, nestrălucitoare, de o culoare sumbră. In

schimb, *pirita* strălucește să-ți ia ochii. Trebue să te înveți să deosebești aurul. Intre crăpăturile unei bucăți de piatră, ceva strălucește și îți încântă privirea. Dar nu-i aur.

Altădată aurul e pulbere, de nevăzut cu ochii liberi. Dar oamenii cunosc piatra pe dinafară și o pun în cutie. Cutiile în care se strâng cele mai prețioase bucăți de piatră după explozie, par termosuri enorme. Când sunt pline, capacul e închis și sigilat cu ceară. Conducătorul pune o stampilă. Inginerul are și el altă stampilă pe care o pune pe un al doilea sigiliu.

Acesta e un principiu de cea mai mare importanță în controlul minei, în ceeace privește furtul de aur. El se reazemă pe cunoașterea caracterului omenesc. In tot cuprinsul minei, niciodată un om nu e singur, ci pretutindeni sunt cel puțin doi. Doi oameni înainte de a participa la un fapt interzis, se vor teme ca, dușmănindu-se vreodată, unul din ei să nu denunțe. De aceea, nici nu se concepe că un om ar putea merge singur, prin galerii, de capul lui. Intotdeauna, pentru cel mai neînsemnat lucru, trebue să fie doi. Chiar oamenii, pentru a nu da loc la bănuieli, refuză să meargă neînsoțiți. Odată, inginerul a trimis pe unul să arunce în vagonet o bucată de minereu, fără importanță, în care se găsea poate a mia parte dintr'un gram de aur. Aceasta nu l-a împiedicat, atunci când a pornit la drum, să-și ia un tovarăș. Altădată, pe o galerie boltită, la kilometri întregi de orice punct cu aur, am întâlnit un miner singur. Ce cauți aici singur ? l-a întrebat inginerul cu o voce cavernoasă. Iar către mine : n'au voie, n'au voie pentru nimic în lume să meargă singuri prin mină.

Numai cei care merg la privată, rămân înăuntru singuri. Dar aceştia sunt semnalaţi, mai ales dacă au pornit într'acolo dintr'un loc în care se ştie că e aur, şi la suprafaţă li se face percheziţie la piele.

Inginerul apropie felinarul de punctul unde a avut loc explozia şi cercetează filonul. Intre crăpăturile a două stânci enorme, o dungă subţire: aurul. Cu ciocanul e râcâit, şi mai curg câteva grăunţe care sunt şi ele închise în cutie şi sigilate. Acum e rândul minerilor să vină să îngenunche sub stâncă şi să bată din nou găuri, pentru alt rând de dinamită. Dar nu sunt lăsaţi de capul lor, singuri cu filonul. Cât ţine dunga de minereu preţios, filonul e *stropit*. Conducătorul are în buzunar o sticlă cu o soluţie chimică şi stropeşte stânca în toate punctele unde se află aur. Piatra capătă o culoare spălăciţă şi suspectă, ca o rozeolă de sifilitic. Minerul când îşi ia în primire *ortul* lui, cercetează ca toate punctele să fie stropite şi îi cere conducătorului să mai dea cu *farbă* prin unele părţi, pe care el le socoteşte că nu-s îndeajuns de însemnate. Pentru a nu avea discuţii mai pe urmă.

Astfel stropit, nimeni nu se mai poate atinge de filon. Oamenii pun mâna pe daltă şi pe ciocan şi încep să sape alături, în stânca seacă. Atunci când în stâncă se zăresc stufe de aur, punctul acela e acoperit cu ceară, pe care mai marii minei pun ştampila lor, fiecare din ele cu un semn deosebit. Şi oamenii bat cu ciocanul în stâncă şi au grijă să nu strice cumva vreunul din semne. Bat mereu cu ciocanul, tot mai adânc, tot mai amarnic, în piatra stearpă, iar punctele cu aur îi seacă la inimă. In timpul acesta, supraveghe-

torii vizitează alte grote, unde au avut loc explozii şi unde oamenii s'au ţinut de o parte, aşteptând.

După ce aceştia strâng aurul şi stropesc filonul, şi aici încep să se audă ciocanele, mereu, ore întregi. Când fiecare om şi-a terminat cele trei găuri subţiri şi lungi de câte o jumătate de metru, supraveghetorii sosesc din nou, îşi apropie felinarele de stâncă şi examinează cu atenţie filonul, dacă semnele n'au fost stricate. Numai după aceea se pune dinamită, se dă foc şi din nou se adună aurul, e închis în cutii şi sigilat cu două stampile.

Dar sunt apoi vagoane întregi de minereu din care abia la o mie de kilograme se poate scoate un gram de aur. Aceasta va merge afară, la şteampuri, să fie sfărâmat. Sunt stânci mari, dar coapte de explozie şi oamenii le desfac cu ciocanul. Sunt bucăţi mici de piatră, minereu pe care îl scot cu copaia din gropi adânci şi apoi îl poartă în roabă, kilometri întregi, prin galerii strâmte şi apăsătoare. E o muncă surdă în fundul pământului, o muncă pe care niciun ochi străin n'o cunoaşte.

Oamenii au coborît aici pe când afară era încă întuneric deplin. Au sfredelit ore întregi în piatră, s'au târît ca nişte cârtiţe prin galerii strâmte, pline de beznă şi de umezeală. Bocancii lor sunt scorţoşi, hainele groase, pline cu petice. Mâinile umflate, crăpate, pietrificate. Şi obrazurile sunt asemenea pietrii : aspre, tari, imobile.

Către ora două se pregătesc de ieşire. Se adună cu toţii în dreptul puţului şi încep să urce scările aşezate vertical. Patru sute de oameni, înşiraţi unul după altul, spre soare, spre lumină. Urcă drept în sus, ver-

tical, aşa cum urcă arborii spre cer. Dar în acest urcuş de necrezut, oamenii îşi distrug inima şi plămânii.

Afară e soare, frumos, şi în primele clipe lumina ne arde ochii. Dar minerii mai sunt ţinuţi câtăva vreme încuiaţi, în sala îngustă în care răzbate gura puţului. Ingrămădiţi în dosul uşii încuiate, ei aşteaptă. Felinarele continuă să ardă. Chiar ziua, minerii dela Roşia-Montana merg pe drum cu felinarele aprinse. Odată carbidul pus înăuntru, el continuă să se consume, chiar dacă stingi flacăra. Aşa că flacăra rămâne aprinsă.

In sala cea mare de rugăciune, s'au pus câte trei rânduri de bănci care vor despărţi viitoarele şiruri de mineri. Uşa e descuiată şi ei încep să vină, pe rând. Dau conducătorilor felinarul, pe care aceştia îl deschid şi răscolesc carbidul să vadă dacă nu e amestecat prin el vreo bucată de minereu. Apoi minerii ridică braţele în aer şi sunt cercetaţi pe rând, pe spinare, pe la brâu, până la încălţăminte. Dar aceasta nu e decât o percheziţie sumară. Pentru ca ei să nu găsească noi ascunzători, în fiecare zi sunt luaţi, pe lângă cei bănuiţi, câte zece oameni la întâmplare şi trecuţi într'o cameră, alăturată, unde sunt căutaţi până la piele. Oamenii nu ştiu când se pot aştepta la o astfel de percheziţie, se tem, renunţă să mai fure aur, deşi renunţarea aceasta îi doare ca o rană de cuţit. Uneori nu mai pot răbda, fură, sunt prinşi şi daţi afară. Mulţi dintre ei se sinucid. E o tragedie în Munţii Apuseni neputinţa organică a oamenilor de a nu fura aur.

E o tragedie cu tradiţie. Pe vremea ungurilor, dacă furai, acesta se putea socoti act patriotic şi era o mân-

drie să fii prins şi prigonit. Acum, nu mai e nicio mândrie. Acum, e un lucru nedrept, ilegal. Acelaşi aur, furat în aceleaşi împrejurări, de aceleaşi mâini. Au venit stăpâni românii şi de atunci li s'a tot spus că nu mai e drept să fure.

Dar dacă de sute de ani sunt deprinşi să spună că pământul e al lor cu tot ce se află înăuntru, că aurul e al lor şi e drept să-l ia din mină, e greu să schimbi peste noapte acest obicei intrat până în măduva oaselor. Zadarnic se fac toate tentativele de a le scoate din sânge această convingere. Din gură spun şi ei că aurul e al aceluia care le plăteşte leafă şi cumpără dinamita, dar ei cred tot ce ştiu şi fac tot ce ştiu. De sute de ani au tot aşteptat ca pământul să fie odată al lor.

Acest fond sufletesc complectat cu tentaţia pe care aurul întotdeauna a exercitat-o asupra oamenilor, indiferent de loc şi timp, face din minerii Munţilor Apuseni nişte oameni hotărîţi să corecteze cu propriile lor mâini nedreptăţile istoriei. Se fură aur. Un ochi de supraveghetor sau de inginer îi sfredeleşte întotdeauna în spate şi totuşi, cum au o clipă de răgaz, fac cele mai disperate tentative pentru a şi-l însuşi. E o foame organică parcă necesitatea de a sustrage şi a se complecta cu părţi din propriul lor corp, de care ar fi fost deposedaţi. Intotdeauna e în aceşti oameni o îndârjire interioară, conştiinţa fermă că îşi fac dreptate, aşa cum ar crede şi un om care, condamnat de un tiran să stea toată viaţa într'un picior, l-ar pune câte o clipă şi pe celălalt, din timp în timp, când paznicul ar întoarce privirile dela el. Se mai odihneşc şi le mai trece durerea dela inimă, atunci când, după zile în-

tregi de sfredelit în măruntaiele pământului, se pot întoarce acasă la ei cu o bucăţică de aur.

Se odihnesc undeva în străfunduri, unde au loc reacţiile grave ale vieţii, fiindcă în practică furtul bucăţii de aur presupune o muncă grozavă, şi mai ales titanice, penibile eforturi de voinţă, de stăpânire de sine. Atâtea primejdii pândesc pe minerul care a sustras chiar cel mai mic fir de aur! In fiecare clipă poate fi percheziţionat şi dat afară. Dar minerii născocesc cele mai neprevăzute sau mai groteşti mijloace de sustras aurul.

Atunci, când printr' o împrejurare oarecare, în vreun fund de grotă, minerul descoperă câteva stufe de aur şi e singur şi-l poate fura, un tremur violent îl cuprinde şi o luptă interioară de intensitatea unei tragedii se dă în el, între cele două alternative, tot atât de groaznice: să-l ia şi să fie prins, sau să-l lase... Oh! gândul ăsta doare rău de tot... Sunt doar aceiaşi oameni care mănâncă de o viaţă întreagă bulgări de mămăligă cu zeamă de castraveţi.

De cele mai multe ori dacă a fost singur şi nu l-a văzut nimeni, îl ia, îl ascunde cum poate. Dar nu l-a văzut nimeni? Şi de abia de acum înainte începe tortura, chinurile groaznice de erou dostoievschian, cu aurul la el, trecând prin faţa inginerului care parcă îl priveşte astăzi într'un fel ciudat. Şi pe urmă clipa supremă, în sala de percheziţie. De treizeci de zile supraveghetorul şi-a trecut doar mâinile de-a-lungul braţelor şi al picioarelor. Dar dacă, tocmai astăzi? Şi iată că inginerul care până atunci şezuse indiferent lângă uşă, se apropie şi îi spune: treci în camera de alături. Oh, dumnezeule! Gata! S'a terminat!

Ce fac minerii după ce sunt prinşi cu aur la ei ? Să vă povestesc ce a făcut Mihai Covaci. L-au prins la Impărăţie şi l-au dat afară. Avea nevastă şi copii. Era într'o sâmbătă. A doua zi, nevasta s'a dus cu copiii la biserică. El a rămas acasă, a spus că e puţin bolnav. A luat un pachet de dinamită, i-a pus capsa înăuntru şi fitilul. A aşezat dinamita pe podea şi s'a culcat deasupra, cu burta.

L-au adunăt cu mătura de pe pereţi, îmi spune una din femeile satului, (şi face în acelaşi timp gestul cu care au fost măturaţi pereţii, de carne) una din acele femei care te fac să plângi povestindu-ţi viaţa amară a bărbaţilor lor. Bărbaţii nu vorbesc. Ei numai dau din cap, încruntaţi, din capul pietrificat, semănând atât de bine cu stâncile sub care pun dinamită.

M'am gândit multă vreme la moartea năpraznică a lui Mihai Covaci, petrecută acum doi ani. Şi alţii, care fără să fie prinşi furând, dar au rămas fără lucru la minele din Valea Jiului, unde jalea e mai mare, şi-au pus dinamită sub burtă şi şi-au dat foc.

Unora li s'a făcut câte un cântec. Dar niciun cântec nu va putea spune cât e de amară viaţa minerilor, câte tragedii îi pândesc. Unul sau altul, astăzi sau mâine, vor fi adunaţi cu mătura de pe pereţi.

Apoi, este în furtul aurului de către mineri (încă-odată : în neputinţa lor de a nu fura, socotind că aşa e drept, că aurul e al lor) un capitol grotesc, care are loc mai cu seamă la minele marilor societăţi. Acestea, urmărind câştiguri mari, dividende pentru acţionari, sunt mult mai drastice în măsurile de pază şi în suspiciuni de tot felul. Aici, oamenii bănuiţi nu sunt percheziţionaţi numai la piele. Pentru ca nu cumva să

ascundă în propria lor ființă vreo bucată de aur, cum s'a întâmplat uneori, ei sunt închiși într'o cameră separată, ore întregi, până ce simt nevoia să-și deșerte burta. In acest scop, adeseori sunt îndopați cu slănină.

Dacă se găsește un fir de aur, atunci ca și în mină, vine o adevărată comisiune care cercetează mai întâi dacă omul și-a deșertat pântecul complect. Apoi, de față cu jandarmul, aurul e cântărit așa cum e amestecat cu materii fecale și se dresează un proces-verbal de cantitatea găsită. Apoi e spălat și se dresează alt proces-verbal. In cele din urmă e *purificat,* trecut adică prin para unei flăcări. Acum el va putea deveni, fără teamă, inel de logodnă, brățară sau bijuterie de aur. Nimeni n'are să bănue împrejurările triste sau grotești în care a fost adus pe lume.

VERCHEȘ ȘI CÂINELE

Afară, peisajul Roșiei-Montane e unul din cele mai ciudate cu putință. Spre vară, când merg și cele câteva sute de șteampuri cu apă, sgomotul care se ridică dintre munți vestește de departe călătorul că pătrunde într'o lume deosebită. Este în basme un moment asemănător: când eroul ajunge în măruntaiele munților, în lumea piticilor, căutători de aur.

Nu sunt pitici oamenii din Roșia-Montana. Dar aceeași forfotă îi poartă de dimineață până noaptea târziu. Cu felinare în mână intră și ies și iar intră în măruntaiele pământului. Nu au barbă până la brâu. Dar aceeași gravitate în priviri, același obraz imobil și chinuit, de copii bătrâni.

Pe poteci înguste, cai mici coboară dintre văgăunile munților, ducând în spinare coșuri cu minereu. Alături de ei, copii de-o șchioapă, îi duc de căpăstru. E aspră și grea viața minerilor la Roșia-Montana. Acum nu mai e vorba de cei care lucrează la Stat, plătiți cu ziua, ci de căutătorii de aur pe cont propriu. Aur nu-i. De două mii de ani se scoate și munții au fost secătuiți.

Pe vremuri, ros de ploi, curgea pe gârlă, și undeva,

devale, oamenii îl strângeau alegându-l din nisip. Şi acum câţiva bătrâni îşi mai scot o pâine amară spălând toată vara nisipul Arieşului. Se întâmplă să mai scape câte un grăunte, şi se chiamă doar că e un grăunte de aur.

Dar cei mai mulţi coboară ei înşişi în fundul prăpăstiilor, să-l caute şi să-l scoată afară. E o forfotă nesfârşită, un zumzet de stup uriaş. Şi în timpul acesta, peisajul fantastic al Roşiei-Montane îşi proiectează pe cer profilul vulcanic, ca un fund de mare, ca un fragment din lună. Spre Sud, e un munte care te doare pe retină şi ţi se scurge de-a-lungul nervilor până în măduva oaselor, ca priveliştea înfiorătoare a unei răni adânci, a unui trup omenesc mâncat de lepră. E muntele *Cârnicul,* vestit şi istoric, aflându-se pe el *Cetatea,* un lucru care se adresează percepţiei umane cu o violenţă ne mai pomenită. „Cetatea" a rămas de pe vremea Romanilor. E un întreg vârf de munte, ciuruit, găurit, cu grote, cu scorburi, cu pereţi de piatră asemeni unor bureţi marini, sdrenţuiţi, poroşi, extrem de iritanţi prin culoarea lor roşiatică, inflamată.

De jos, din sat, Cetatea îţi atrage privirile, nu te mai lasă, te înnebuneşte puţin. E cu toate acestea un spectacol grandios, de mari proporţii, şi din cale afară de fantastic. Fără îndoială, numai fotografiile lunii mai pot oferi privelişti atât de intense şi de ireale, munţi plesniţi în ţăndări, văi stranii, ciudăţenii din altă lume decât aceea care ne e cunoscută.

La Roşia-Montana, fantasticul e concentrat şi violent, nicio bucată de pământ nu-i permite imaginaţiei să o întreacă. Natura a mers ea însăşi până la cea

mai depărtată limită. Liniile peisajului, culoarea munților, totul e neobișnuit, straniu. Natura e aici violentă și exaltată.

Și încă un element fantastic îl formează nenumăratele cruci, strâmbe, care de jur-împrejur străjuesc orizontul, pe fiecare creastă de munte mai înaltă. Razele soarelui, când răsare și când apune, le luminează din spate și le aruncă umbra spre sat, peste crăpăturile munților.

In sat, la fiecare răscruce, o troiță cu candelă aprinsă. Când șteampurile nu merg e o liniște imensă, în care tot satul pare că se topește. O femeie apare de pe o uliță, cu pași moi, aplecată puțin, parcă s'ar afla într'o biserică. De sub o coastă de deal, trei oameni urcă spre drum, copleșiți de aceeași oboseală, cucernici, plini de religiozitate.

Pornesc spre mina Vercheș. De jur-împrejur stau de gardă, clocotitori, munții roșiatici, frământați, scorburoși, mâncați de lepră. Spre măruntaiele lor pline de tenebre, mă îndrept.

Mina Vercheș. Undeva în coasta muntelui, o ușă. Oamenii îngenunche afară, în noroi sau în zăpadă, și timp de câteva minute se roagă. Pe urmă pătrund în mină.

După tot ce văzusem până atunci, crezusem că n'o să mai fie nimic de care să mă minunez. Nu fusesem încă în mina Vercheș. Și abia mai târziu am văzut că nici Vercheș nu era ultima expresie a vieții de cârtiță pe care o au de dus minerii. Pentru aceasta aveam să văd mina Câinele. Și încă...

Mina Vercheș e o grotă de proporții fantastice, fără

fund aproape. Trecerile cele mai strâmte, încât abia ai loc să te târăşti pe burtă, alternează cu spărturi imense, adevărate prăpăstii, în care cobori ore întregi. La mina Statului tot au mai fost boltite câteva galerii, s'au făcut scări de lemn, s'au înţepenit pereţii care ameninţau să cadă. Aici nu s'a făcut altceva decât să se scoată minereu. Înăuntru nu s'a adus nimic. Şi mina s'a transformat cu timpul în această grotă fără de sfârşit, din ai cărei pereţi abrupţi pornesc în toate părţile nenumărate galerii.

Călătoria în interiorul minei Vercheş este egală ca eforturi şi peripeţii cu o ascensiune în munţi. E chiar o ascensiune, dar pe *dinăuntrul muntelui.* Incolo, aceleaşi stânci cu trepte anevoioase, pe care trebue să te sui ajutându-te cu mâinile şi cu genunchii. După un timp ajungi pe un fel de platou şi la capătul celălalt începi să cobori un povârniş plin de bolovani colţuroşi, rupându-ţi hainele, însângerându-ţi mâinile. Iar mergi în neştire printre pereţi înalţi şi deodată, la dreapta, se desface o prăpastie, o gaură neagră pe lângă care treci pe un brâu îngust. Pe urmă din nou cobori din stâncă în stâncă, te răsuceşti de câteva ori la dreapta ca pe o scară de catedrală, ajungi jos de tot, într'un noroi cleios care în curând te va năclăi din cap până în picioare. O galerie îngustă, ai cărei pereţi colţuroşi se agaţă de haine, le rod, le rup. Doi oameni nu se pot întâlni unul cu altul. Şi totuşi ne-am întâlnit. Venea un miner tânăr, cu un sac de minereu în spinare. Venea de-a-buşilea, gâfâind, cu ochii ieşiţi din orbite. Ne-am strecurat pe lângă el, dar în clipa în care piepturile noastre s'au întâlnit,

presiunea a fost atât de mare, încât credeam că o să ne înnăbușim.

Omul cu sacul a plecat mai departe, drum îngrozitor de greu. Va trebui să urce povârnișul pe care abia l-am coborît. In fiecare zi, de patru ori. Un drum până în fundul minei și înapoi cu sacul în spinare, ține câte trei ore. De dimineață, până noaptea târziu, abia se pot face patru transporturi. Două, poate trei sute de kilograme de minereu. Pe drumul plin de prăpăstii pe care l-am descris. De fiecare dată, ore întregi, cu șaptezeci de kilograme de piatră în spinare. Vă dați seama ce înseamnă aceasta ? E cu neputință să vă dați seama.

Ore întregi, după ce am descoperit aceste lucruri senzaționale, de un senzaționalism crâncen, plătit cu sânge, am stat împietrit, fără voce, cu fălcile încleștate.

Nimeni nu știe nimic din ceeace se petrece la Roșia-Montana, în „minele particulare". Lumea poate crede că sunt într'adevăr mine. Sunt în realitate funduri de infern din care oamenii scot aurul, stropind fiecare grăunte cu kilograme de sânge și sudoare. Omul cu sacul în spinare urcă din fundul pământului spre lumina zilei, urcă neîncetat. Strivit sub greutate, se strecoară prin galerii strâmte, mușcă pământul, înaintează metru cu metru. Sunt urcușuri la care are nevoie să se ajute cu mâinile. Atunci agață felinarul de câte un colț de stâncă și împinge sacul cu capul sau îl târăște cu dinții. E un lucru să înnebunești, să-ți sară capul în țăndări. Când ajunge afară e tot una de noroi, de apă și de sudoare și fiecare bucată de mușchi îi tremură, se sbate agonic.

Poţi să priveşti ore întregi faţa, mâinile sau hainele acestor oameni ; de fiecare dată ai să descoperi un nou amănunt, o nouă urmă a muncii lor îngrozitoare. Hainele sunt numai petice şi la peticele acestea s'au adăugat alte petice. Noroiul a venit peste ele, le-a îmbibat, le-a îngroşat, le-a făcut scorţoase, altoite cu piatră. Mâinile la fel. Obrajii la fel.

Totuşi, oamenii aceştia care scormonesc stânca tare şi o aduc în spate lăsând în interiorul muntelui goluri haotice, seara când ies pe gura minei şi se răspândesc în toate părţile, par nişte umbre, nişte stafii purtate de vânt .

Există în scrierile lui Herodot un pasaj cutremurător. E acela în care vorbeşte de minele de aur chiar din localitatea aceasta în care ne aflăm — şi care acum se chiamă Roşia-Montana. Pe vremea lui Herodot era singurul loc din Europa de unde se scotea aur şi el fusese informat cu preciziune despre ce se petrecea în această parte a lumii.

Herodot descrie galeriile strâmte şi vorbeşte de unele mine unde munca nu poate fi făcută decât de băieţi de treisprezece, paisprezece ani.

Şi azi sunt la Roşia-Montana câteva mine cu galeriile atât de înguste, încât în ele nu pot pătrunde decât copiii, exact până la vârsta indicată de Herodot. Cu felinarul în mână, cu pachetul de dinamită în buzunar, copiii aceştia, cu oasele subţiri, se strecoară în fundul pământului, bat cu ciocanul şi fac să sară stâncile în aer. Cu roabe mici, pe care le împing uneori mergând în genunchi, scot minereul afară. Aici, alţi copii îl încarcă în coşuri şi îl duc pe spinarea cailor peste dealuri, până la şteampuri.

Mina Câinele e ultima care a reușit să mă uimească încă odată, fără să fie însă cea din urmă în ceeace privește strâmtoarea, mizeria, munca îngrozitoare a oamenilor. Sunt altele care o întrec.

In mina Câinele, de pe pereți se scurge în permanență apă, picături mari curg peste oamenii care trec cu minereul în spate sau în roabă. Minereul e umed, murdar, ca lutul. Bocancii intră în noroiul gros și clefăesc tot timpul. Bine că e cel puțin o galerie prin care se poate merge în picioare! Dar laterai, se desfac galerii în care zac tone de noroi frământat, cu găuri adânci, ca un cimitir răscolit din care au înviat morții. Miroase a putregai și a fund de pământ. Intr'un loc, aproape de o prăpastie neagră, prin cine știe ce ciudățenie, e un curent puternic, care de câte ori treci, stinge felinarele.

Mai la fund, după ce ai coborît o vreme, pereții de piatră te înspăimântă prin înălțimea lor. Sus de tot, sprijinită pe doi stâlpi naturali, o stâncă enormă, crăpată în toate sensurile, atârnă peste capetele minerilor și îi face să se înfioare de câte ori trec. N'au altceva de făcut decât să se lase în voia soartei. Totul e la noroc în aceste mine vechi, rămase ca și acum două mii de ani, lipsite de cea mai rudimentară instalație, fără nicio sistematizare. Oamenii vin după minereu cu sacul în spinare și cu dinamita în buzunar, cum s'ar duce cu toporul la pădure, după lemne. Cu nimic mai mult înarmați, pregătiți.

Băiețul, murdar de noroi până în albul ochilor, se strecoară pe sub stâncile amenințătoare. In fund de tot, se vâră în văgăuna lui și scurmă ore întregi, fără să știe nimic din ceeace se petrece în restul mi-

nei. După ce a dat foc la dinamită, nu aşteaptă prea mult să se împrăştie fumul. După cinci minute se întoarce şi începe să lucreze din nou. E un fum gros, înnecăcios, în care nici cu felinarul nu se mai poate vedea nimic. De data asta pare în adevăr un fund de infern. Zile întregi după ce am ieşit afară, am scuipat negru.

Eram cu vreo şase mineri într'o grotă mai mare. Deodată, fără niciun strigăt prevestitor, câteva explozii bufnesc cu violenţă la vreo zece metri. Felinarele sunt stinse, rămânem câteva clipe în întunericul acela de iad. Un miner cam năuc, care îşi avea făcute găurile de cu seară, venise acum, şi fără niciun sgomot de ciocan, pusese dinamită. Alături erau hainele celor şase mineri care, venind, le lăsaseră acolo, pe jos. Pe stânca murdară şi neagră, imaculat şi alb, se scurgea prin buzunare laptele din cele şase sticle sparte de explozie. In ziua aceea, înjurând cu năduf, minerii şi-au mâncat goală pâinea neagră şi uscată, mânjită numai cu fum de dinamită.

Dar mult mai des decât lapte, a curs, în urma exploziilor, pe stânca murdară a minelor particulare, sânge omenesc.

Femeile din Roşia-Montana ştiu să evoce, cu un dramatism de care nici nu-şi dau seama, întâmplările tragice care au avut loc în mină şi au umplut de jale tot satul.

Sunt multe femei pe ai căror bărbaţi îi pândesc tot timpul mari primejdii. Sunt femeile marinarilor. Femeile aviatorilor. Dar dintre toate, poate şi din pricina marei sărăcii, femeile minerilor sunt acelea care participă mai mult la drama bărbaţilor lor. Femeile

minerilor sunt femei deosebite de celelalte femei. E destul să le vezi cum merg pe ulița satului. O mare durere le-a încercat de curând sau așteaptă să le încerce. Dacă nu azi, mâine mâna lor va urca obosită spre ochi pentru a-i șterge de lacrimi amare. Și colțurile gurii trase în jos, ca un oblon peste suferința de fiecare clipă.

Seara, când pornesc după vreo treabă, luminându-și drumul cu felinarul de carbid al bărbatului, abia întors din mină, par și ele niște umbre, niște suflete rătăcitoare, niște stafii, purtate peste munți, în toate părțile, de vânt.

Femeile minerilor din Roșia-Montana povestesc uneori din dramele care au avut loc în fundul pământului. Alături, obosiți, murdari pe mâini, pe haine, pe păr, de noroi și de praf de piatră, minerii dau din cap și adaugă câte un amănunt, care face ca nenorocirea să apară mai cumplită.

A fost minerul acela voinic din Buciumani. Ieșea din mină (ieșea din baie, se dusese pe baie, spun femeile) cu sacul de minereu în spinare. Urcase niște trepte, ajunsese undeva sus. In urma lui veneau alții. Se lăsase pe spate, cu fața în sus, să se odihnească. Mare și grea era stânca pe care o vedea deasupra. A căzut deodată, cum se desprinde un măr din pom. I-a rămas afară doar un picior.

Nevasta a vrut să-l ia , și să-l îngroape în cimitir cu slujbă. Popa era bătrân și nu se putea băga pe baie. Oamenii au spart stânca de peste el cu dinamită, căutându-i oasele cum cauți aurul.

Am stat de vorbă cu minerul care a rămas două zile și două nopți singur în mină, în întuneric de iad.

E nenorocirea care se poate întâmpla cel mai des în minele particulare, unde oamenii umblă câte unul singur kilometri întregi, prin văgăuni pustii. De câte ori pornesc în mină, minerii au grijă să aibă la ei o cutie de chibrituri. De pe urma exploziilor, sau a curenților care se formează între galerii, în nenumărate rânduri felinarul se stinge și minerul rămâne scufundat într'un întuneric opac, prin care cea mai vagă orientare e exclusă. Sunt sutele de galerii prin care trebue să treacă din una în alta. Sunt apoi prăpăstiile, grotele. Nici pipăind ca orbii nu s'ar putea întoarce afară. Minerul trebue să aibă neapărat cu ce să-și reaprindă felinarul.

Dar uneori chibriturile s'au terminat. Alteori, le-a pierdut din buzunar sau carbidul e acela care s'a isprăvit în felinar. Atunci nu mai are de făcut altceva, decât să stea în întunericul compact și să aștepte. Trec uneori zile întregi. Acolo, pe galerii în fundul pământului. Nu e nevoie de prea multă imaginație, de o minte excesiv de superstițioasă pentru a vedea în curând cum din beznele adânci se desprind balauri, fel de fel de duhuri ale minei. In rugăciunea lor, minerii cer să fie scutiți și de întâmplarea aceasta, nu cea mai sângeroasă, dar una din cele mai spăimântătoare din câte pot avea loc în fundul minei.

Omul care mi-a povestit cum a rămas două zile și două nopți era un miner priceput, care avea întotdeauna grijă să aibă carbid și chibrituri destule. Dar cum urca prin galerii cu sacul în spinare, din minereul umed s'a scurs apă prin haină până la cutia cu chibrituri. Când tocmai trecea pe lângă prăpastia neagră, adâncă, i s'a stins felinarul. Niciunul din

chibrituri n'a mai vrut să se aprindă. A pus sacul jos, s'a aşezat pe el şi a început să aştepte. Curând, pe terenul noroios, i s'a părut că sacul alunecă în prăpastie, cu el cu tot. A urlat, a strigat şi din întunericul greu nu i-a răspuns decât ecoul. Patruzeci şi opt de ore a aşteptat acolo, pe marginea prăpastiei. Dar nu se poate măsura în ore timpul în care minerii au stat lipsiţi de lumină, singuri, ca nişte cărţile blestemate, în galeriile strâmte din fundul pământului, pline de întuneric, de tăcere şi viziuni spăimântătoare. Cine îndrăzneşte să măsoare în ore ?

A fost alt miner care timp de zece zile (e ceva îngrozitor, de neînchipuit) a rămas singur în întuneric, în fund de tot. S'a aflat lipsa lui şi l-au căutat, l-au căutat, dar sunt atât de imense, de haotice, minele dela Roşia-Montana ! Intr'un târziu l-au găsit într'o galerie, de nerecunoscut, troglodit, fiinţă ciudată din altă eră. Avea picioarele paralizate şi l-au scos afară cu targa.

Când a dat din nou de lumina zilei, a început să plângă cu hohote, ca un copil. Şi era om mare, vechi miner. Imi povesteşte întâmplarea aceeaşi femeie care mi-a spus şi cum a murit Mihai Covaci, punându-şi dinamită sub burtă, de l-au adunat cu mătura de pe pereţi.

S'a strâns la gura minei tot satul şi a plâns. Şi în timp ce îl duceau cu targa spre casă, minerul plângea mereu cu hohote, fără să scoată un cuvânt. Lumea crezuse că şi-a pierdut şi glasul, cum îi damblagiseră picioarele. Numai când s'a apropiat de casă şi a zărit o pădurice de brazi, pe lângă care trecea în toate zilele, a făcut semn oamenilor să oprească

targa. A stat multă vreme şi s'a uitat la brazi, la fiecare în parte, lung, stăruitor. Şi într'un târziu, omul acela cu faţa plină de pământ pe care lacrimile se prefăcuseră în noroi, a suspinat din fundul pieptului şi, recăpătându-şi glasul, a spus: *O, brazii mei frumoşi, credeam că n'o să vă mai văd niciodată!* Au fost primele lui cuvinte. Şi lumea care era de faţă a fost sguduită din nou de hohote de plâns.

HOLONGĂRII

In unele seri când de oboseală tot satul cade într'un somn adânc, letargic, pe crestele munţilor dinspre Sud încep să se furişeze, una după alta, lumini misterioase. Omul care n'a adormit încă, dar ale cărui pleoape se lipesc de somn, le vede ca prin vis şi gândeşte: holongării. Pe urmă totul adoarme. Numai luminile holongărilor se mai agită câtva timp pe munţi, undeva departe, parcă într'o lume ireală, de neajuns, spre care e inutil să porneşti. Şi pe urmă de unde poţi să ştii: holongării vin, se întorc, în care mină au să se furişeze? Aşa că satul doarme, somn greu, letargic.

In timpul acesta, holongării îşi văd de treabă. Spre miezul nopţii nu mai e pe afară decât cântecul cocoşilor. Ei au ajuns în fund de tot, pe burta minei, şi încep să caute stufele de aur. Sunt oameni cu feţe reci, metalice. Dacă aud vreun sgomot suspect, un rânjet rău le taie, dintr'o parte în alta, figura. Sunt oameni temuţi, cu care nu e niciodată de glumit. Sunt, într'un cuvânt, faimoşii, vestiţii, blestemaţii holongări.

Duhuri ale nopţii. Fantome negre ale fundurilor de mină. Miorlăitori ca pisicile. Sau scoţând răgete de

fiară rănită. Aceştia sunt holongării, duhurile minelor dela Roşia-Montana. Niciodată prinşi. Nevăzuţi. Şi totuşi, oameni de carne şi de sânge, cândva şi ei mineri, cot la cot cu ceilalţi. Astăzi, spectatori ai superstiţiilor, hoţi îndrăzneţi de aur. Aceştia sunt holongării. Hoţii de aur. Hoţi şi mineri în acelaşi timp, pentrucă în tăria nopţii se bagă pe baie cu dalta şi dinamita după ei. Merg deadreptul la stufele de aur, neglijând restul, aşa cum hoţul, pătruns în grădină, fură cele mai frumoase mere ale pomului. Holongării fură doar aurul curat. Minereul îl lasă pentru oamenii care vin ziua, să-l care cu roaba sau cu sacul.

Nu toţi minerii care au rămas fără lucru sau au fost daţi afară pentrucă i-au prins cu aur la ei, se sinucid cu dinamită. Sunt unii în care aceste evenimente pun o îndârjire surdă. Pe fundul oaselor lor, ca pe fundul unui fluviu, peste care se toarnă un pod, se cimentează în blocuri de granit o tărie nouă, o poftă hotărîtă de a răspunde cu asprime, la asprimile vieţii. Aceştia se fac holongări. Privirea li se metalizează, ochiul le devine de uliu şi zâmbetul obosit de altădată li se transformă în rânjet.

Toată ziua, holongării stau acasă şi dorm. Seara pornesc la lucru. Există la postul de jandarmi o listă neagră cu cei bănuiţi a fi holongări. La fiecare dintre aceştia, seara, pe înnoptate, soseşte jandarmul şi bate în poartă. Omul răspunde: *sunt acasă.* Toţi oamenii suspectaţi trebue să fie seara la ei acasă, strânşi de pe drumuri.

Dar între aceşti munţi înalţi, noaptea e de o vastitate polară; îi mai rămâne destul timp holongărului pentru treburile lui nocturne. Câte unul singur, sau

constituiți în bandă, pornesc. Acasă le rămân nevestele și copiii. Nevestele lor sunt acum neveste de holongări. Jalea cumplită din privirile și gesturile lor se complică, își adaugă ura împotriva jandarmului, teama de ceilalți oameni. Sunt mai negre la față, părul le e mai aspru, mai ciufulit.

In tăria nopții, holongării ajung în mină. Pătrund înăuntru și pornesc drept spre locul unde se găsește cel mai mult aur. Au fost o viață întreagă mineri și cunosc fiecare galerie, fiecare văgăună. In afară de aceasta, printre oamenii care lucrează ziua, legal, au un complice care îi ține în curent cu tot ce s'a descoperit peste zi. Minerul nu poate sustrage aurul, e percheziționat, e prins. Holongării sunt marii aventurieri ai minelor. Minerul de zi vine și le vinde punctul unde după săptămâni întregi de muncă s'a dat în fine de aur. Holongării merg la fructul gata copt. Dimineața, când oamenii vin din nou, constată filoanele prădate, mina jefuită.

In nicio altă parte a lumii nu s'ar putea una ca asta. La Roșia-Montana se poate. Numai la Roșia-Montana.

Mai păstrați poate ceva din imaginea minelor de aici, al căror haos de galerii m'am străduit să-l redau, atât cât a putut încape în cuvinte. Sunt câțiva munți întregi, găuriți, ciuruiți, în toate sensurile, până în fundul măruntaielor. Sute de galerii îi străbat în sus și în jos, ca într'un măr stricat, ca într'un plămân bolnav de tuberculoză. Beznă grea, profundă. Galeriile se desfac una din alta, pornesc kilometri întregi în fundul muntelui, îl străbat, trec în partea cealaltă.

Fiecare mină are o intrare oficială, cu poartă și cu lacăt. Dar de undeva dela zece kilometri, din alt sat,

un om priceput poate ajunge în acelaşi loc, printr'o gaură pe care nimeni n'o păzeşte. In orice loc, în orice punct al oricăreia din minele dela Roşia-Montana. Dacă ai pătruns odată într'o galerie, cu ocoluri, cu mari ocoluri, după capriciile acestui fantastic labirint, poţi ajunge în punctele păzite cu cea mai mare străşnicie. La Roşia-Montana nu e nimic de făcut împotriva oamenilor îndrăzneţi din clipa în care au intrat pe baie. Se dau uneori lupte înverşunate. Izbânda a fost totdeauna de partea holongărilor. Intunericul, stâncile, galeriile şi toate celelalte realităţi ale minelor, îi protejează.

Interiorul minelor e astfel alcătuit, încât face imposibilă orice urmărire care ar tinde să-i înconjoare sau să-i prindă. Dacă sunt atacaţi, holongării ripostează cu violenţă. In mină, sunt stăpâni. Numai de teamă că ar putea fi bănuiţi afară pe pământ şi urmăriţi acolo, fac ei tot ce se poate pentru a se strecura nevăzuţi. In fund, când ajung la filoanele de aur, scot dalta şi ciocanul şi se apucă pe înfundate de lucru. Dacă simt că se apropie paznicii, holongării scot din beregată cele mai stranii sunete de care sunt capabili. Mormăituri de urşi, ţipete de bufniţă, miorlăituri groaznice de pisică turbată. In întunericul profund şi în pustietatea minelor, lucrul acesta reuşeşte să înspăimânte cu prisosinţă.

Dacă paznicii înaintează totuşi, miorlăiturile devin mai fioroase şi în cele din urmă o ploaie de stânci îi primeşte. Orice încercare de a te apropia de ei, e inutilă. Holongării ştiu unde se află, ştiu ce au de făcut. Paznicii merg la întâmplare, pe dibuite, din fiecare grotă care se deschide deasupra, o stâncă se poate

rostogoli peste ei. In timp ce unul din holongări face de gardă, ceilalţi îşi pot vedea în voie de treabă. Să li se taie retragerea ? Haidade ! Sunt sute de retrageri, un labirint întreg pe care nimeni nu-l cunoaşte.

Uneori paznicii ies afară şi dau alarma în sat, la proprietarii minei. In toiul nopţii. Cu greu se înjghebează o urmărire, dar de fiecare dată fără vreun rezultat. Se ştie că sunt holongări, se vede locul de unde aurul a fost furat, se bănue în sat cam cine ar fi de vină, dar niciodată un singur holongăr n'a putut fi prins asupra faptului. Când văd că sunt încolţiţi şi nu mai au încotro, lasă la o parte ţipatul ca bufniţele sau aruncatul pietrelor şi, scoţând din buzunar pachete de dinamită, le pun capsă şi, dându-le foc, le aruncă în urmăritori, ca pe nişte grenate semănătoare de panică şi de prăpăd.

Nu mai de mult decât acum câteva luni, a avut loc o astfel de retragere faimoasă a holongărilor. Era într'o duminică dimineaţa. La una din minele particulare se descoperise în ajun un filon bun de aur. Duminica nu se lucrează, toată lumea e la biserică. Rămăseseră totuşi în mină doi paznici.

Pe la zece, au năvălit pe uşa bisericii : holongării, au intrat holongării pe baie, au strigat ei abia mai trăgându-şi sufletul. Proprietarii minei, scurţi şi graşi, au început să alerge ţinându-şi burta cu mâinile. După ei s'a luat şeful de post. Şi oamenii toţi câţi erau în biserică. Slujba s'a întrerupt. S'au vârît în mină şi, tiptil, tiptil, s'au îndreptat spre locul unde se auzeau holongării. Parcă i-au şi zărit în văgăună, şi şeful de post, pare-se mai mult de frică, a răcnit deodată la ei, groaznic.

In aceeaşi clipă, dinamita a bufnit la picioarele lor, stingându-le felinarele, umplând galeria de fum gros, înnecăcios. Holongării se duceau chiuind. Dar şi oamenii şi-au revenit, şi în frunte cu şeful au pornit după ei. A fost o urmărire fantastică. Prinşi parcă de un demon, oamenii alergau prin galerii, chiuiau, strigau, se îndemnau unul pe altul, într'o fugă şi într'un vacarm drăcesc. Erau aproape de tot în urma holongărilor şi nu-i mai slăbeau, din galerie în galerie, dealungul pereţilor înalţi, printre stânci, pe marginea prăpăstiilor înfiorătoare, în întunericul acela de iad. Nu mai era lucru omenesc ce se petrecea. Urlau, alergau, strigau după holongări să se predea, că de data asta nu mai au scăpare. Ecoul minei le revenea în urechi ca un chiuit sălbatec de îndemn la luptă.

Trei bufnituri scurte, una după alta, le-au stins din nou felinarele, în timp ce de sus începeau să se rostogolească stânci. Totul s'a curmat brusc, cum tai un fir de aţă întinsă, cu foarfeca. Holongării au scăpat şi de data aceasta.

Pe la ora două, oamenii ieşeau prăpădiţi din mină. Deabia atunci şi-au dat seama că fuseseră toţi în haine de sărbătoare. Pline de noroi, sfâşiate, de nerecunoscut. Hainele acestea de duminică, prăpădite din pricina holongărilor, le mai regretă şi astăzi oamenii din Roşia-Montana.

De aceea când pe crestele munţilor dinspre Sud apar în unele seri lumini misterioase, oamenii din sat le privesc ca pe ceva de neajuns, un lucru de dincolo de realitate. Holongării, se gândesc ei. Şi pleoapele le cad grele de somn.

Viaţa la Roşia-Montana curge mai departe, gravă,

profundă. In fiecare dimineaţă, la ora cinci încep să se zărească pe munţi felinarele minerilor care se îndreaptă spre Impărăţie sau spre celelalte mine. O oră mai târziu, ei se află în măruntaiele adânci ale pământului, aplecaţi peste daltă, sfredelind în piatră, tot mai la fund, tot mai adânc, pe sub stâncile care îi apasă şi îi strivesc. Bubuituri de dinamită sgudue mina din temelii şi oamenii rămân cu felinarele stinse într'un întuneric de iad, spăimântător.

In minele particulare, oamenii cu feţele mari, osoase, pătrund până în fund de tot, numai cu sacul în mână, îl umplu cu minereu şi se întorc la suprafaţă, drum îngrozitor de greu, prin galerii strâmte, pline de întuneric şi noroi, mereu cu sacul în spinare.

Spre seară, minerii ies pe gura băii, pământii, cu feţele supte, fiecare cu felinarul în mână. De jur-împrejur, munţii vulcanici, roşiatici, roşi de lepră.

Şi pe uşa unei cârciumi, un afiş scris cu mâna :

Sâmbătă 2 Februarie de către seară.

Poftiţi la balul minerilor din Roşia-Montana.

1935

Periferie

SPĂLĂTORESELE

Un roman englez a cărui acțiune se petrece la Dublin începe în revărsatul zorilor. Pe malul unui râu dela marginea orașului s'au adunat câteva zeci de spălătorese care își fac munca în aer liber. Înainte de a vârî rufa în apă, mâna o flutură în aer: asta e cămașa cutărei domnișoare, asta e a nevestei primarului. Și pe limba lor crudă și pitorească încep să comenteze viața stăpânelor care la ora aceea dorm încă. E un prilej de bârfeală de care romancierul a știut cum să uzeze pentru a ne introduce în viața orașului.

Pe vremea lui Niculae Filimon se vor fi spălat rufe și în Dâmbovița. Dar apa ei e azi atât de murdară! Iar viața spălătoreselor din București, muncind în subsoluri sau la mansardă, atât de deosebită de imaginea suculentă a dimineței dela Dublin...

* * *

Ora 5 dimineața, într'o casă de mahala. O lampă nr. 8 cu flacăra scăzută luminează interiorul. Sticla s'a afumat într'o parte. Cinci perechi de nări omenești, scoase din învelișuri după aer, poartă de jur îm-

prejur urme de funingine. Sunt trei paturi în odaie şi o sobă.

De lângă burlanul ei până la un cui de sub icoană e întinsă o sfoară. Câteva rufe atârnă grotești, ca niște broaște enorme spânzurate. Pe o fereastră, două ghivece cu flori ofilite. Pe masă, resturi de pâine; în cameră, respirații greoaie, horcăite. Într'unul din paturi, sub lumina moartă a lămpii, dorm bătrânii. Peste plapoma roșie, uzată, atârnă mâna femeii: slabă, uscată, mumificată aproape. Prin întuneric răzbate de afară geamătul unei sirene. Atunci o altă mână, mai mare, se ridică din partea cealaltă în aer. Lumina o joacă pe pereți. E mâna omului. Se așează peste a femeii și așteaptă o clipă. Au mai stat odată așa, acum treizeci de ani, la cununie. Pe urmă începe să o clatine: Mario, scoal' c'a dat de cinci.

Femeia se scoală. Bărbatul și copiii mai rămân în pat. Femeia se așează în capul oaselor, ridică flacăra în sticla lămpii. Nasul plin de funingine lasă urme negre în lighian. Femeia își pune fustele și basmaua. Bărbatul îi urmărește în tăcere fiecare mișcare. Bărbatul e întotdeauna bolnav sau șomer. Femeia și-a încheiat ghetele lungi, cu șireturi. A mai îmbrăcat o haină pe deasupra și de după ușă a luat pe mână un coș. Femeia a pierit înghițită de întuneric. In cameră a rămas bărbatul și cei trei copii. Într'un târziu, el se ridică până la lampă și suflă în flacără. Afară începe să se crape de ziuă.

Așa începe în fiecare dimineață viața spălătoreselor.

*

* *

Sunt şase sute de mii de oameni în Bucureşti. Deci, în fiecare săptămână, cel puţin şase sute de mii de cămăşi. Aplecate asupra copăii, spălătoresele spală. Intre degetele lor noduroase, scheletice, fiecare cămaşă e răsucită ca într'un cleşte, frecată, întoarsă pe o parte şi pe alta. Când o storc, murdăria curge ca dintr'un burete.

Inăuntrul spălătoriei aerul e irespirabil.

Spălătoresele îşi trec toată viaţa în atmosfera aceasta jilavă, de rufe murdare muiate în apă. Dar cât sunt de slabe, uscate, numai pielea pe os ! Atâta abur pe care îl înghit zilnic, le deosebeşte de celelalte femei muncitoare. O spălătoreasă se cunoaşte nu numai după mâini. In zona noastră geografică sunt câteva meserii care se practică în condiţii de tropice : aer irespirabil, căldură înnăbuşitoare, miasme, extenuări până la leşin.

*

* *

In camera de gardă a Salvării sbârnâe telefonul. Peste câteva clipe o ambulanţă îşi flutură pe străzile oraşului steagul cu o cruce roşie. O stradă, încă una, încrucişare cu un bulevard, un stop cu lumina roşie, încă o stradă. Maşina se opreşte în faţa unei case moderne, cu şase etaje. Sus de tot, la mansardă, în spălătoria comună a blocului, o spălătoreasă a căzut în nesimţire. Doi oameni o coboară pe scara de serviciu. Internul a urcat la faţa locului. Femeia era întinsă, cu braţele desfăcute, pe ciment. Lângă uşă, un maldăr de rufe murdare : ciorapi, batiste, cămăşi.

In cazanul de aramă alte rufe continuau să fiarbă. Abur cald, irespirabil. Internul coboară. Servitoarea

dela etaj toarnă apă peste foc şi încuie spălătoria. Pe străzile oraşului ambulanţa aleargă din nou.

*
* *

Seara târziu, spălătoresele se întorc acasă. Mersul lor, cu şalele frânte, cu capul năuc, le readuce în mahala. Au lăsat-o în întuneric şi o găsesc în întuneric. Toţi ai casei dorm. Spălătoreasa se strecoară pe uşă. Lampa de petrol nr. 8. Îi ridică flacăra şi începe să cârpească o pereche de pantaloni, până ce nu mai simte acul în mână. De multe ori, cocoşii cântă de miezul nopţii. Atunci, buimacă, fără să fi schimbat o vorbă cu nimeni, se culcă lângă bărbatul care doarme de mult. Sub căpătâi pune o batistă. Innodaţi la un capăt, 70 de lei, plata zilei de lucru.

1934

Valea Plângerii se desfăşoară la picioarele mele, imensă. Intinderea ei e încreţită de sute de movile, ce se zăresc ca valurile unei mări. Sunt pe semne grămezile de gunoi. Merg spre mijlocul ei, pe un drum înalt de opt metri, format din gunoi. In fiecare zi, sute de căruţe sunt răsturnate la extremitatea lui, în prăpastie, făcându-l să înainteze cu câţiva centimetri. Acolo, dela extremitate, voi putea privi toată valea. Dar până acolo, la extremitate!

Mai aveam o sută de metri, când m'am oprit, clătinat de tăria unei prea puternice percepţii. Cum mergeam cu pas întins, vrând să ajung în câteva clipe, un val de aer putred s'a abătut deodată peste mine. O duhoare venea ca o ceaţă, dinspre Valea Plângerii. M'am dat câţiva paşi îndărăt. Mirosul a coborît în mine, greţos, ca un unt de ricină, adânc, până în stomac, atacându-l, făcându-l să se contracte şi să se întoarcă pe dos.

Aşa dar, asta era Valea Plângerii!

Din ochi am recapitulat poziţia. Spre dreapta, în fund de tot, se vedeau turlele Văcăreştilor. Mai aproape, pe o colină povârnită, amestec de pete albe şi verzi, marmoră şi trunchiuri de copaci, cimitirul Bellu. In stânga, la aceeaşi înălţime cu rampa de gunoaie, pe

un dâmb de pământ galben, Crematoriul, ca un bolovan enorm, greu de mistuit. In spate, numai la câteva sute de metri, strada din care se auzea clopotul tramvaielor în mers. Iar aici! Eram singur, într'un infern olfactiv. Valurile de putoare năvăleau. Am continuat să merg totuşi spre capătul drumului. Organismul protesta violent, se contursiona, înnebunea în reacţii, în repulsii. Apoi s'a potolit. Dela un timp am mers ca pe o mare calmă, liniştită. Putoarea devenise ceva obişnuit. Sub ea, măruntaiele care se răsculaseră la început, erau strivite ca sub o piatră de moară. Cred că eram verde la faţă. Înăuntru, îmi simţeam plămânii atârnând de trahee, jilavi, murdari, ca o haină plouată într'un cuier. Numai ochiul alerga flămând, se umplea şi se golea de imagini în memorie, ca o cupă de harnic elevator.

Astfel am ajuns acolo unde drumul se prăbuşeşte deodată în Valea Plângerii. O rostogolire de obiecte intrate în putrefacţie care trezesc noi repulsii vizuale. Până şi tubul de pastă Kolynos, până şi cutia albastră de cremă Nivea, pe care le-am identificat în avalanşa gunoaielor, au devenit soioase, pline de murdărie râncedă, respingătoare. Celelalte lucruri? Cine ar putea recunoaşte în această bucată informă, chircită, neagră, pantoful elegant de pe vremuri? Paie tocate, bucăţi de cârpă pe care murdăria s'a adunat în straturi, furculiţe cu un singur dinte, sticle şi becuri sparte, câte o mânecă de haină, toate se rostogolesc deavalma şi, printre ele, ca un leit-motiv, cutiile de conserve, cu capacul dat peste cap, cu marginile dinţate, ca o gură căscată de peşte. Cât de necrezut e că până acum câteva zile toate aceste obiecte s'au aflat într'o casă ono-

rabilă, în rafturi, pe mese, că oamenii le-au ţinut în mâini fără scârbă. Cum de-au ajuns atât de repede fetide, putrede, respingătoare, când nici miasma, nici putreziciunea nu-s proprii substanţei lor? Fiecare obiect luat în parte, îmi este cunoscut, familiar. Cutii de medicamente, tuburi de pastă de dinţi, flacoane de parfum. Toate la un loc formează acum o mare şi compactă scârboşenie. Cine poartă vina descompunerii? Cert e că şi cel mai mic şi mai refractar murdăriei obiect, un nasture de sidef, de exemplu, este aici înjegoşat, scăldat într'un fel de maioneză de murdărie, care pare să fie factorul comun al tuturor lucrurilor din Valea Plângerii. De celelalte componente ale gunoiului nu mă mir, de acelea care aparţin chimiei organice şi-s supuse putrezirii: ouă sparte din care se prelinge o dungă de sânge şi un pui pe jumătate format, coji de cartofi, cepe stricate semănând cu nişte bube, cu nişte tumori îngrozitoare.

*

* *

Am coborît din ochi toată panta de gunoaie, cercetând metru cu metru pojarul murdăriei, acneea, erupţia pestiferată, până în vale, acolo unde se rostogolesc obiectele mai mari, căzute în desuetudine: cuptoare de tablă, căldări, rogojini ferfeniţite, tuciuri de mămăligă sparte, venite unul peste altul, formând acolo în fund, din fier ruginit şi tuci sărit în ţăndări, postamentul viitorilor 5—6 metri de şosea.

Ziua era pe sfârşite. Valea Plângerii se întindea sub privirile mele acoperită de tăcere şi de ceţurile înserării.

Tocmai eram pe punctul să o cred pustie, o mare

moartă, un tărâm blestemat, când mi-am dat seama că unele din acele movile pe care la început le crezusem de gunoi, erau în realitate bordeie. Dintr'unul din ele, ieşise o femeie. Pe urmă, un copil. Valea Plângerii, acolo, în miezul ei, era locuită ! Printre grămezile de gunoi, pe pământul acela de pe care venea o putoare atât de groaznică, trăiau oameni. In fund, spre stânga, am deslușit atunci alte bordeie, în fața cărora, treptat, se aprindeau focurile de seară.

Dar hotărîrea mea de a ajunge numaidecât acolo, la uşa bordeielor, a fost repede contrariată. Tocmai în locul pe unde socotisem să cobor, am zărit deodată guzganii. Sute de guzgani, enormi, lungi de câte un sfert de metru, colcăiau la picioarele rampei, apăreau şi piereau printre gunoaie.

De acum patru ani, când într'o zi de toamnă am dat cu ochii de clădirea hidoasă ca un şobolan opărit, în care se instalau cu solemnitate birourile unui mare ziar, nu mai fusesem cuprins de o scârbă atât de adâncă şi violentă. Cel mai respingător în înfăţişarea guzganilor care colcăiau acolo era faptul că erau atât de graşi. O grăsime soioasă şi hâdă, care ducea la ultima limită întoarcerea maţelor pe dos.

Şi acolo, în valea aceea, locuiau oameni ! Am privit din nou trilogia principalelor puncte de reper : închisoare, cimitir, crematoriu. Intre laturile acestui sinistru triunghi, zăcea, culcată la pământ, ca un imens cadavru intrat în putrefacţie, Valea Plângerii.

Am coborît totuşi spre inima ei. Mi-am impus gândul că scârba, oricât de violentă, nu poate aduce moartea. Şi am căutat un loc cât mai ferit pe care să pun piciorul. Dar pretutindeni, guzganii îşi consumau abjectul

lor ospăţ. Aveau un bot hidos şi un fel respingător de a se linge pe mustăţi. De după un cuptor de sobă stricat, apăreau câte trei, patru, burtoşi, târîndu-se pe pământ sau sbughind-o în vreo ascunzătoare. Ştiam că n'au să mă atace, dar mă îngrozea gândul că vreunul ar putea da peste picioarele mele. La fiecare metru pornea în pământ o gaură neagră în care dispăreau. Mi-am dat seama că pe sub paşii mei, roiesc mii de guzgani. Inaintam cu scurte tresăriri crispate ale feţii.

*

* *

După o serie de aventuri pestilenţiale, am ajuns în preajma primelor locuinţe omeneşti. In jurul lor, locul era tot atât de fetid. La cinci metri de primul bordei, se întindea ultimul cadavru de câine. Iar gunoaiele, cutiile împuţite, cârpele infecte, cepele stricate, înaintau chiar până în uşa bordeielor, făcându-le un fel de peron de putreziciuni. Dintr'unul din ele a ieşit deabuşilea, în patru labe, o ţigancă murdară, năclăită, cu părul curs în laţe şi mi-a pus o întrebare. O întrebare care m'a stupefiat. Anume, ce doresc să cumpăr. Mi-a spus că-mi poate vinde vreo patruzeci de kilograme de cârpe, vreo sută de cutii de conserve şi vreo sută de kilograme de oase. Fiecare sută, 20 de lei.

Ar fi trebuit să cumpăr. Să mă tocmesc şi să cumpăr. Achizitor de oase de cai, iată ce ar fi trebuit să spun că sunt, dacă aş fi avut rutina meseriei de reporter. Valea Plângerii, cu toate tainele ei, mi s'ar fi deschis atunci numaidecât. Dar i-am mărturisit că nu cumpăr nimic, că am venit numai aşa, să văd cum trăiesc. O privire bănuitoare mi-a dat ocol pe furiş şi ţiganca a

reintrat mută în bordei. Am rămas singur afară, stingherit. Mă crezuse dela poliție.

Am început să dau ocol bordeielor. Câini mârâiau fără să latre. Am dat peste o altă bătrână, slăbănoagă, cu nas și bărbie de vrăjitoare. La apropierea mea a rămas liniștită și și-a văzut mai departe de treabă. Afară, în fața bordeiului, făcea de mâncare. Focul era întreținut cu hârtii și cu galoși vechi. Un miros greoi de cauciuc plutea în aer. In cratiță sfârâia un fel de friptură, dar era atât de neagră, încât părea și ea o bucată de cauciuc.

Baba a vorbit. Incet, încet, și-a dat drumul la limbă. Tot felul de văicăreli despre o cucoană care hotărăște soarta celor ce strâng gunoaie. In acest timp observam bordeiele. Le-am spus bordeie, dar nu sunt măcar nici atât. Mai degrabă niște cotețe, improvizații jalnice, de un pitoresc macabru. Sunt făcute din bidoane, din bucăți de tablă sau cutii sparte, îngrămădite una peste alta, având deasupra, ca un bolovan care să le țină împotriva vântului, câte o tidvă de cal. Murdăria maidanului le invadează; nicio barieră, niciun hotar între cele câteva pogoane de câini morți, între teritoriul macabru al guzganilor și aceste locuințe omenești. Insfârșit, privind o rogojină din ușa unui bordei, mi-am dat seama ce înseamnă acea culoare neagră verzuie pe care o au aici toate lucrurile. Erau muștele. Lipite una de alta, nemișcate, umede, formând o masă compactă, vâscoasă.

De peste câmp a venit repede, repede un guzgan și a dispărut printre tinichelele unui bordei. Trăim cu ei, maică, deavalma, că n'avem ce le face. Ne cam mănâncă mămăliga, îi mai gonim noi cu ciomagul, dar

atunci se fac răi şi muşcă. Dacă îi laşi, cotrobăie peste tot, dar nu se dau la om. Dar copiii tot trebue să-i păzim. Spurcăciunilor le place carnea crudă. Li s'o fi urît şi lor cu hoituri. Acum doi ani, pe iarnă, au ros o babă de vie. Cum o fi dormit, că n'a simţit deloc. Dimineaţa s'a trezit plină de sânge şi cu ceafa mâncată.

*

* *

Era întuneric bine când m'am hotărît să plec. Spre dreapta, sub copacii cimitirului Bellu, licăreau câteva sute de lumini. Crematoriul părea un monstru, un duh rău al nopţii. Şi mult mai departe, oraşul izbucnea spre cer ca un strigăt.

Cum căutam să nu calc cumva vreun guzgan, o siluetă svelтă care străbătea noaptea mi-a ieşit înainte. Părea să fie un tânăr lucrător. L-am întrebat de drum şi am pornit împreună. Dar după câţiva paşi, convorbirea noastră a luat o astfel de întorsătură, încât am mai rămas în Valea Plângerii încă patru ore.

Era un băiat de 18 ani. S'a recomandat : Gică Ciupercă. Avea febra destăinuirilor. Citea toate bucăţile de ziar pe care le găsea prin gunoaie. Fiindcă era şi el un locuitor al văii. Nu era ţigan. Dar trăia printre ţigani de doi ani, dintr'o iarnă când, ucenic electrician, gonit din meşter în meşter, singur pe lume, venise în Valea Plângerii să adune lemne.

Şi a rămas printre ţigani. A învăţat să vorbească ţigăneşte şi ştie tot ce se poate şti despre Valea Plângerii. Mi-a povestit. Ne-am întors la bordeie, la tovarăşii lui. Am vorbit despre ei şi despre locul în care trăiesc.

Valea Plângerii este o întreprindere comercială. O cucoană, o negustoreasă, le e ţiganilor stăpână şi regină. O mână plimbă pe un cântar, în alta ţine câţiva poli. Ţiganii duc în spinare şi grămădesc pe cântar tot ce au putut aduna într'o săptămână: hârtii vechi, cârpe, oase, metale. Cucoana le plăteşte după tarif. Intr'o magazie mare grămădeşte tot ce au adus ţiganii. In fiecare zi pornesc la gară camioane grele, încărcate cu marfa extrasă din Valea Plângerii. Cucoana e bună negustoreasă, iar omul ei de încredere, un om priceput. Ii înşeală la cântar atât de groaznic, încât uneori dintr'o sută de kilograme îi scoate numai cu 40. Atunci, de necaz, toarnă şi ei apă peste hârtii şi peste cârpe, dublându-le greutatea.

Cu furie, cu înverşunare, comerţul de gunoaie continuă în Valea Plângerii. Aici nu se şomează. Oamenii trăiesc la un standard de viaţă de câţiva lei pe zi, dar îi au asiguraţi fiindcă în fiecare zi vin sute de căruţe în care oraşul leapădă atât cât ţiganii să nu moară de foame, iar femeia cu cântarul să facă afaceri de zeci de mii de lei.

Valea Plângerii este o mină, ca oricare alta, chiar ca una de aur. Ce importanţă are dacă extragi aur sau oase de cai morţi, când şi acestea se pot preface în aur? In Valea Plângerii, sub cele mai abjecte şi respingătoare forme, zac bogăţii. Acum câţiva ani au venit doi americani care au vrut să exploateze faianţa şi porţelanurile. Aţi făcut socoteală câte milioane de farfurii se sparg în Bucureşti? Apoi lavoarele sau closetele stricate? Şi atâtea altele. Toate, după ocoluri mai mari sau mai mici, ajung în Valea Plângerii.

Dar cei doi americani, în loc să stea într'o mână cu

un cântar şi în cealaltă cu câţiva poli, plătind pe suta de kilograme, au angajat oameni cu ziua. Iar aceştia, au adunat cu atâta tragere de inimă, încât americanii au pierdut în scurtă vreme toţi dolarii cu care veniseră să exploateze Valea Plângerii.

Singurii scormonitori ai gunoaielor au rămas ţiganii. Se vaită că, sus pe rampă, oamenii primăriei îşi opresc tot ce e mai bun. Pe ei nu-i lasă să urce sus, deadreptul la căruţe. Acolo se pot găsi şi linguriţe de argint sau ţigarete de chihlimbar. Tot oamenii primăriei pun mâna şi pe multele piftele care vin dela bodegile din oraş. Dar uneori îi mai ajunge câte un blestem. Astă iarnă, doi dintre ei au găsit o pungă cu mălai. S'au dus la baracă şi au făcut mămăligă. Iar a doua zi au fost găsiţi morţi.

* * *

In cursul zilei următoare am revenit, mult mai devreme. Groapa, cum o numesc locuitorii ei, era în plină activitate, ca o uzină a gunoaielor. De sgomot, de vuiet, niciun şobolan nu se mai vedea. In schimb, haite de câini o străbăteau dintr'o parte în alta şi cârduri de ciori se roteau pe deasupra. La lumina zilei, totul se vedea mai bine. Acum am văzut puii de pisică lepădaţi, aduşi deasupra gunoaielor şi ajunşi în Valea Plângerii unii încă în viaţă. Sunt cea mai plăcută hrană a guzganilor. Unul din care guzganul abia rosese, fugind apoi, mieuna încă viu, însângerat.

In timpul acesta, groapa trepida de activitate. Sus pe rampă, o duzină de vehicule erau descărcate în acelaşi timp, în răcnetele unui logofăt care supraveghea

treaba, pe când mai în fund, altă duzină de căruţe aştepta să le vină rândul la rampă. In fiecare zi, oraşul leapădă cantităţi enorme de gunoi. Oamenii de sus, cu furci de fier în mâini, îl iau în primire. Ţiganii stau jos şi aşteaptă. Când se prăvăleşte o pală mai mare, se reped şi, cu mâini înfrigurate, încep să răscolească. Ochii le ard de nerăbdare. Fiecare căruţă e ca un bilet de loterie şi dacă ai noroc poţi să câştigi lozul cel mare al gunoiului. Linguriţa de argint sau poate inelul de aur. Ţiganii caută. In mâna stângă cu sacul, în dreapta, cu cârligul profesional, răscolesc cât mai adânc. Nu sunt nici linguriţe, nici inele, nici ţigarete de chihlimbar. Iată-i umplându-şi desamăgiţi sacul cu hârtii vechi pentru negustoria cucoanei. Deodată, un murmur de satisfacţie. De sus s'a prăvălit un lot ce pare să fie dela un restaurant. Se văd cremwurşti rostogolindu-se. Gică Ciupercă îi adună unul câte unul. Sunt buni, sunt foarte buni, îmi declară cu entuziasm. Imi dă şi mie să-i miros. Intr'adevăr, nu miros urît. Dar chiar alături de locul unde se rostogoliseră, îngenunchiat, frânt în două, un porc enorm, mort de cine ştie ce boală, putrezea. Am văzut cum o ţigancă bătrână a luat chiar dintre picioarele hoitului un castravete murat, tăvălit prin gunoi, l-a şters cu palma şi l-a mâncat pe jumătate. Restul l-a pus în desagă, pentru masa de seară.

*
* *

Proviziile trebuesc făcute până la 6 seara. După ora asta, oraşul nu mai trimite nimic oamenilor din Valea

Plângerii. Rampa rămâne pustie. Incepe ora guzganilor.

Ţiganii, murdari, zdrenţuiţi, cu pielea tăbăcită de gunoaie, se retrag spre bordeie. Treptat, treptat, se aprind focurile de seară. Copiii, care au colindat Valea Plângerii în pielea goală, încep să se adune. Aduc şi ei câteva oase, adăugându-le la movila din faţa bordeiului. Oamenii mari îi dau ocol, mulţumiţi. Peste două zile au s'o poată duce cucoanei. In faţa unui bordei sunt vreo sută de capete de cai. Unul din ele mai are un ochi.

Femeile pregătesc mâncarea. Tot ce s'a găsit peste zi pe rampă e pus în cratiţă. Pâinea e veche şi mucegăită, dar destulă. Apoi, ţiganii încep să joace cărţi. Pe capete de cal. Sau pe cutia de conserve, ajunsă prin cine ştie ce miracol, nedesfăcută, până în mâinile lor.

Gică Ciupercă povesteşte legenda Văii Plângerii. De mult de tot ar fi fost pe aici o mânăstire. Dar călugării erau atât de păcătoşi, încât într'o noapte s'a scufundat şi în locul ei a ieşit o baltă. Acum, balta s'a umplut de gunoiul pe care oamenii l-au tot adus. Dar pe la margini a mai rămas o dungă subţire de apă.

* * *

Focurile din faţa bordeielor se stinseseră de mult când am pornit spre oraş.

La rampa de gunoaie e un vacarm infernal. Chiţcăituri, hodorogeli de table, bufneli, răbufneli, urlete. O luptă pe viaţă şi pe moarte s'a încins între guzgani. Câte unul din ei ţipă tare, aproape omeneşte. Şi iar se

aude sgomotul înverşunat al luptei. Cândva, un horcăit de moarte. Apoi pământul răpăie din nou sub lupta surdă a desgustătoarelor animale.

Cu pielea încreţită, ajung sub primele becuri. Valea Plângerii rămâne în urmă, fetidă, desgustătoare şi sinistră.

1934

Louis Braille, un francez care a orbit pe când avea trei ani, e autorul alfabetului în relief pentru orbi, un lucru tot atât de emoţionant şi profund uman ca şi descoperirile lui Pasteur.

Datorită lui, orbii au putut să-şi scrie unul altuia, au putut să citească tot felul de cărţi ; o pânză mai densă decât a orbirii a fost ridicată de pe mintea lor. Chiar dacă numărul orbilor din lume ar fi foarte mic, născocirea aceasta care le-a pus la îndemână lumina culturii trebue considerată ca un motiv de mândrie al întregii omeniri.

La Vatra Luminoasă, tinerii orbi din România pot învăţa să scrie şi să citească după metoda lui Braille.

E aici cel mai mare elogiu ce se poate aduce acestei instituţii ; pe urmă încep destule tristeţi. E un prilej de tristeţe poezia războinică pe care Hagi-Neagu a învăţat-o în manualul lui de clasa doua, ca şi faptul că după ce termină şcoala orbii nu prea au ce citi, sau că obligaţi să împletească scoarţe şi rogojini degetele lor se îngroaşă într'atât, încât nu mai pot distinge literele, ceeace înseamnă că orbesc a doua oară. La orbi, degetele nu sunt numai degete, ci şi ochi. Şi când acestor oameni pielea degetelor li se îngroaşă şi de-

vine insensibilă, încât nu mai pot citi nici cărţile imprimate în relief, nu înseamnă că orbesc a doua oară ?

Dacă degetele nu pot duce în creier tot ceeace ochii erau capabili, dacă nu pot transmite culori sau forme, sunt totuşi în stare să ducă, intact, cuprinsul unei cărţi. De aceea am fost cuprins de tristeţe aflând că şi această a doua vedere este dela un timp interzisă orbilor. M'am gândit mult la drama orbului care, nevoit să muncească, pe măsură ce degetele i se îngroaşă, începe să orbească încă odată, de data aceasta definitiv.

* * *

In clasă, copiii orbi stau unul lângă altul, în bănci obişnuite, ca în orice şcoală. Ei ştiu că există un profesor, ştiu că există un catalog şi o catedră, dar din toate acestea n'au văzut nimic niciodată. Profesorul, de cele mai multe ori, e şi el lipsit de vedere. „Cartea de cetire" nu cuprinde decât materia unui trimestru, dar pare un tom. Hârtia e foarte groasă, iar pe o pagină abia încap câteva fraze. La biblioteca azilului, poeziile lui Eminescu, tipărite cu alfabetul Braille, par o enciclopedie : numeroase volume aşezate unul lângă altul. Un calendar pe anul 1935, proaspăt tipărit, are proporţiile unui dicţionar. Iar în dicţionar, pentrucă există un dicţionar pentru orbi la Vatra Luminoasă, ocupă un perete întreg. Un dicţionar simplu, care ar fi încăput cu uşurinţă în buzunarul hainei, dacă ar fi fost tipărit cu scriere neagră.

Cu acest termen ce pare misterios şi conspirativ, orbii numesc scrierea obişnuită, a oamenilor care văd.

Ea este într'adevăr o scriere neagră, o scriere colorată. Scrisul orbilor e lipsit de orice culoare.

Cel mai bun elev din clasa doua e Dumitru Hagi-Neagu, în vârstă de zece ani. Părinţii lui sunt ţărani din Oltenia, dintr'un sat de pe lângă Dunăre. Dumitru era singurul copil orb din sat. Viaţa orbilor la ţară e cât se poate de tristă. Familia se ruşinează cu ei, aşa că-i ţine mai mult pe la grajduri, cu animalele. Dar bătrânului Hagi-Neagu i-a fost milă de copilul lui şi l-a adus la Vatra Luminoasă. La început, a fost tare sălbatec, împotrivindu-se la tot ce i se spunea. Acum, îşi aduce aminte cu superioritate de timpurile acelea şi mărturiseşte convins: Eram tare prost pe atunci...

Astăzi, Dumitru Hagi-Neagu ştie să citească perfect. Degetele lui aleargă pe hârtia groasă pe care nu se văd decât şiruri de puncte în relief, iar gura rosteşte cuvintele aproape tot atât de repede ca şi cum ar vorbi.

Dumitru Hagi-Neagu a învăţat pe dinafară poezii. Le-a spus la serbarea de Crăciun şi recită şi acum una dintre ele:

...şi când treci colea'n ajun
dragul meu de Moş Crăciun
să mi le aşezi în prag,
să mi le găsesc şirag,
o sabie şi un chipiu,
căci aş vrea soldat să fiu;
o puşcuţă mititea,
să plec la război cu ea;
un cal mic şi sprintenel,
să mă bag în foc cu el.

In timp ce declama din toată inima, capul lui atârna înainte ca al unui cal care trage în ham, iar ochii albi, lipsiţi de lumină, se roteau penibil în orbite. De ce sabie, de ce chipiu, de ce puşcuţă mititea? In clasa cincea, un alt elev, plăpând, cu ochii scurşi, declamă şi el cât îl ţin plămânii, că stă de veghe la graniţă, că gloanţele vrăjmaşe nu-i pot pătrunde în piept.

Mari sunt minunile tale, pedagogie!

* * *

Din cei 8948 de orbi din România, la Vatra Luminoasă trăiesc o sută. Ceilalţi cântă din armonică prin trenuri, în vagoanele de clasa treia.

Pentru a întreţine cei o sută de orbi, se pare că subvenţiile nu ajung. De aceea, Vatra Luminoasă s'a transformat într'o mică fabrică, având o sută de lucrători permanenţi. Viaţa lor a fost organizată astfel, încât are ceva din viaţa de fabrică, de mânăstire şi de regiment. In fiecare dimineaţă la 6, clopotul sună deşteptarea.

Orbii ies din chiliile lor, asemeni unor călugări. Apoi, odată cu sirenele fabricilor din Bucureşti, la 8, clopotul sună intrarea la lucru. Atunci orbii se îndreaptă cu toţii spre ateliere. Dar convoiul lor nu seamănă cu al lucrătorilor dela celelalte fabrici. E ceva vătuit în gesturi, în mişcări, şi parcă şi vocile răsună altfel în lungul coridoarelor.

Inăuntru însă, în ateliere, se lucrează cu tragere de inimă, cu o stăruitoare sârguinţă, aşa cum Dumitru

Hagi-Neagu își spunea poezia. Sunt ateliere de perii, ateliere de împletit scaune, ateliere de rogojini și de pantofi de baie. Este apoi tipografia. Cu mult mai simplă decât tipografiile pentru scrierea neagră. Numai că trebue răbdare, multă răbdare. Treptat, au fost tipăriți și Eminescu, și Caragiale, și Creangă.

Atât cât sunt tineri și degetele nu li s'au îngroșat, orbii îi citesc. Pe urmă, începe a doua orbire. Aproape toți sunt oameni săraci, care trebue să muncească, încât născocirea lui Braille nu le mai e de niciun folos, tot astfel cum atâtor milioane de oameni care văd nu le sunt de niciun folos cărțile tipărite cu scriere neagră.

La 12, clopotul sună încetarea lucrului. Câte doi, trei, după cum sunt prieteni sau lucrează în același atelier, orbii pornesc spre sala de mese. O sală mare, cu ciment pe jos, cu mese lungi, nesfârșite. Cum intră, orbii primesc dintr'un coș de lângă ușă jumătate de pâine neagră. Apoi, pe dibuite, se așează la mese, fiecare la locul lui. Sunt obosiți, cu fețele aspre, cu trăsături împietrite. Când e adusă mâncarea, se ridică toți în picioare și unul spune rugăciunea.

La alte mese s'au înșiruit copiii. Stau tăcuți, față în față, fără să se vadă unul pe altul. Sunt toți serioși și gravi. Unul are ochii mari, mari, parcă ar avea în dreptul lor lentile.

Din greșală scapă lingura pe ciment. Aerul vibrează îndelung. Vinovatul încremenește cu capul tras între umeri. Supraveghetoarea, asigurându-se cu coada ochiului că mă uit într'acolo, ia lingura de jos, o șterge

bine, exagerat, şi prevenitoare i-o pune în mână. Copilul mai are încă faţa crispată şi capul tras între umeri.

Zâmbesc cu tristeţe şi îmi întorc privirile spre fereastră.

Afară a început să ningă.

1935

Aşte-vu, mesiö ! Aşte-vu ! Cumpăraţi ciorapi !

Pe strada Bărăţiei, într'un gang, Chitră vinde ciorapi cu defect.

— *Aşte-vu de ba, mesiö ! Aşte-vu !*

Mă opresc şi îl salut. E o cunoştinţă veche.

— *Saliü, mesiö,* răspunde el.

Strada e la ora aceea aproape pustie. Niciun client în perspectivă. Chitră filosofează puţin.

— *Că fer, mesiö ? Il fo manjé.*

— Da, Chitră.

— *Il fo manjé.* Trebue să mănânc.

— Da, Chitră.

— *Je de la marşandis.* Un pol perechea.

— Chitră, ştii, eu port număr mare, ăştia nu mi se potrivesc.

— *Ui, mesiö. Jă se bien. Jă ninsist pa. Că fer ? Il fo manjé.*

— Cât câştigi, Chitră ?

— Nici doi poli pe zi. Nimeni nu cumpără. Oamenii n'au bani. *Le-zöm n-ont pa d'arjan.*

— O duci prost ?

— Prost ? Sigur că prost. *Il fo manjé.*

Buş d'om,

Buş dă şien
Demand dă pen.
— Nu-i aşa, *mesiö?*

Ochii lui Chitră, dintre care unul fuge în altă parte şi pare terciuit în orbită ca o prună călcată cu piciorul, se adună pe cât pot asupra mea. Sticloşi, insistenţi, bântuiţi de pâlpâiri scurte, ei vor să arate că stăpânul lor a spus un lucru grav, a cărui importanţă vrea să o accentueze încă prin toată atitudinea lui. Chitră are înfăţişarea unui om încolţit de viaţă, a unui om care simte cum cineva mare, neconturat, mătăhălos, se apropie să-l strângă de gât, să-l desfiinţeze; şi el, Chitră, se smuceşte, nu vrea să se lase prins, se sbate cu disperare. Acum s'a oprit o clipă, cu părul răvăşit, cu picioarele proptite în pământ cu ciudă parcă şi duşmănie, aşteptând, privind în gol duşmanul nevăzut cu care de atâta timp se luptă. Şi deodată, ca şi cum i s'ar fi părut că l-a contemplat prea mult, iar celălalt o să-l copleşească, începe să izbească din nou, orbeşte, cu disperare:

— *Aşte-vu de ba, mesiö! Aşte-vu!* Cumpăraţi ciorapi!

Chitră nu vorbeşte franţuzeşte. Chitră se luptă cu viaţa. In gâtlejul lui horcăie spaima de neant. E ca un naufragiat care se sbate deasupra apei; nu vrea să se scufunde. De cincisprezece ani putea fi înghiţit în fiecare clipă; de cincisprezece ani a reuşit să se menţină deasupra. S'a dus uneori la fund, a înghiţit o gură de apă amară, dar a dat din mâini cu înverşunare şi a ieşit iarăşi la suprafaţă. Situaţia aceasta, care la naufragiaţii de pe mare se termină sau într'un fel sau în altul după câteva ore, la Chitră ţine de cincisprezece

ani. De atâta timp dă din mâini cu disperare şi ştie că dacă s'ar opri o singură clipă, s'ar duce. Nu vrea să se ducă. Porneşte în fiecare dimineaţă, când încă e întuneric, aleargă, se agită, vorbeşte, caută, cutreeră străzile, vântură toate mahalalele, prinde svonuri care îl fac să-şi schimbe direcţia şi să alerge cu sufletul la gură în altă parte, solicită, cumpără, moaie creionul pe vârful limbii şi socoteşte, se încurcă, se bate cu pumnii în cap, iar la ora şapte, când începe forfota pe străzi, apare într'un gang cu maldărul de ciorapi în faţă.

— *Aşte-vu de ba, mesiõ!*

Chitră e din vechea şcoală a vânzătorilor ambulanţi şi în stilul lui de lucru intră câteva formule franţuzeşti, învăţate pe dinafară.

Sunt şapte ani de când îl cunosc pe Chitră. Ceeace urmează e banal, e după clişeu şi îl urăsc foarte mult că mă obligă la aceasta, dar trebue să vă spun că are acasă o mamă bătrână pe care o întreţine din vânzarea ciorapilor. Am vorbit uneori despre asta. In unele ore de după amiază, când străzile sunt goale, l-am văzut dormind prin lăptării, cu capul pe masă, cu părul căzut în farfuria de mâncare, cu pachetul de ciorapi alături. Prin somnul străbătut de scurte frisoane, vorbeşte, se ceartă cu cineva, bolboroseşte cuvinte neînţelese. Un claxon îl trezeşte. Năuc, cu părul vâlvoi, cu ochii împăienjeniţi, se repede în stradă cu pachetul la subţioară. Poate tocmai acum a trecut clientul care ar fi cumpărat perechea de ciorapi. Şi Chitră rămâne în stradă până noaptea târziu.

Gură de om.
Gură de câine
Cere pâine.

Chitră se crede o gură de om. Numai că după cum mănâncă şi după câte îndură este mai mult o gură de câine.

*
* *

Tot de câine e şi gura sutelor de fraţi ai lui Chitră, vânzătorii ambulanţi. La ora aceasta, ei sunt o adevărată haită. O haită de câini care uneori îşi arată colţii şi mârâie şi vor şi ei să mănânce.

De pe toate străzile periferiei au năvălit în ultimele luni asupra cartierelor comerciale. Circulaţia a fost turburată. Maşinile au trebuit să înainteze ca melcii, pentru a nu strivi hoarda flămândă care umplea strada dela un trotoar la altul. In câteva ore, vânzătorii ambulanţi au subminat deverul marilor magazine. Atunci, în uşa acestora, au apărut alţi câini. Graşi, bine hrăniţi, cu ceafa revărsată peste gulerul cămăşii de mătasă ; au ridicat buza proaspăt rasă şi, desvelind şirul de dinţi puternici, bine înfipţi în maxilare, au început să mârâie. Câinii de stradă, rupţi de foame, costelivi, şi-au arătat şi ei colţii şi au mârâit hotărît. Atunci câinii cei graşi s'au retras în interiorul magazinului şi au vorbit la telefon. După aceea nu s'au mai amestecat.

Dar într'o bună zi au apărut, şi au trezit la început oarecare nedumerire, uniformele verzi ale noilor gardieni municipali. Ceeace s'a remarcat din prima clipă a fost statura lor masivă ; toţi unul şi unul, de parcă

atunci când i-a recrutat i-ar fi măsurat cu stânjenul. Niște vlăjgani, înalți, lați în spete, cu mustață agresivă sub nas, cu obrajii umflați cu pompa ca o minge de foot-ball. Mâna dreaptă, fiecare din ei o avea încleștată pe un corp lungueț, pe jumătate contondent, pe jumătate maleabil, numai bun să se îndoaie pe spinarea indivizilor și să-i atingă pe toate coastele dintr'odată. Retrași în dosul vitrinelor enorme, stăpânii marilor magazine i-au privit cu satisfacție. Ceeace avea să urmeze nu mai era în numele lor personal și al fricei de concurență, ci în numele unor principii pompoase. Așa se procedează ori de câte ori se încearcă exterminarea unui grup social.

* * *

A fost în cea dintâi dimineață o razie de pomină. Din susul străzii Lipscani și-a făcut apariția o camionetă flancată de câte doi gardieni. Cu un picior pe scara mașinii, ținându-se cu o singură mână, ei se aplecau pe cât puteau în afară și cu cealaltă mână smulgeau de sub brațul micilor olteni tablaua cu ciocolată, iar de sub brațul ovreilor bătrâni pachetul cu ciorapi și le aruncau deavalma în camioneta care continua să înainteze ca un tanc în turma cuprinsă de panică. Inspăimântați — era la început de tot când nu se așteptau la o astfel de deslănțuire — fugeau, cădeau, erau ajunși din urmă, pocniți cu instrumentul de cauciuc și li se smulgea marfa dintre degetele încleștate. Din ușa magazinelor, marii negustori priveau placid. Sub sălbatica represiune, hoarda negustorilor ambulanți părea desființată pentru totdeauna.

Dar au trebuit numai câteva minute... Intâi, un huideo formidabil a izbucnit dintr'un capăt în altul al străzii, ca bubuitura unei explozii. Ovreii bătrâni, cu hainele rupte, cu barba plină de sânge, micii olteni, cu ochii plini de lacrimi, au prins curaj şi au răcnit şi ei huideo, cât au putut. A fost aceea o clipă sublimă, un îndemn eroic la luptă. Pe strada Colţea, maşina care voia să şteargă putina a fost ajunsă din urmă, imobilizată şi prada luată înapoi.

*

* *

Vânzătorii ambulanţi n'au putut fi stârpiţi.

Cui ar fi privit aceste evenimente, de pe acoperişul unei clădiri, strada i-ar fi apărut fără îndoială ca o retortă în care ar fi avut loc o teribilă experienţă. Fusese la început haita vânzătorilor ambulanţi. Murdari, flămânzi, rupţi, plini de o hotărîre disperată. Şi peste ei se turnase între aceleaşi trotoare, în aceeaşi retortă, corpul gardienilor municipali. Vlăjgani sdraveni, bine îmbrăcaţi, obtuzi, fără niciun fel de înţelegere pentru suferinţa omenească. Erau serul menit să anihileze invazia microbiană a vânzătorilor ambulanţi. Microbii s'au svârcolit, s'au convulsionat, dar de pierit n'a pierit niciunul. Strâmbi, pociţi, desbrăcaţi, roşi de mizerie, ei au fost mai tari, au rezistat la toate antisepticele societăţii.

*

* *

Am văzut odată în preajma Crăciunului, pe strada Şelari, o scenă admirabilă. In dreptul unui oltean care vindea forme de tablă pentru cozonaci, s'au oprit în aceeaşi clipă două persoane. In faţă, o cucoană scurtă,

grasă, care a întrebat de preț. In spate, o namilă de gardian. Cucoana a început să se tocmească. Din spate, gardianul îl atingea cu cauciucul, pe tăcute, înfundat, să nu-l observe nimeni. Olteanul n'a întors o singură clipă capul. S'a tocmit cu cucoana, i-a vândut, a încasat banii. Și numai după aceea a luat-o la picior.

Pe strada Lipscani stă un domn, un domn adevărat, cu palton negru, cu fața suptă, care ține în mâna dreaptă un șir de șireturi de ghete. Stă așa și așteaptă. Nu strigă niciodată. Pare un spectru.

La începutul căii Văcărești, o femeie bătrână, cu fața stafidită, brăzdată de dungi adânci, învelită în șaluri vechi și rupte, stă rezemată de zidul unei cârciumi. In mâinile uscate, scheletice, ține o cutie cu câteva bucăți de săpun vechi, năclăit, aceleași bucăți de luni de zile. E sigură că nimeni nu le va cumpăra. Totuși, rămâne în fiecare seară, oricât de frig s'ar face, până târziu de tot. Cum stă nemișcată, acoperită cu șaluri, uneori îți vine să crezi că a murit. Dar dacă te apropii, mâna ei întinde cutia cu un gest în care e o mută implorare, dar și o forță de necrezut.

Toți sunt la fel. Toți sunt, asupra morții, învingători.

Toți oamenii care luptă pentru pâine, pentru viață, ajung în cele din urmă învingători.

1935.

TRAMVAI CLASA II-a

La ora 12 ziua, o întreagă lume forfoteşte pe străzile din centru, bărbaţi care ies din frizerii cu obrazul proaspăt ras, din lustragerii cu pantofii lustruiţi cu ceară, din tutungerii cu pachete de ţigări în mână. Pornesc într'o parte şi alta, se încrucişează cu femei care tocmai au ieşit dela coafor, dela manichiureză, din magazinul cu articole de toaletă.

Flori, miros de parfum, dinţi spălaţi cu pastă americană, pardesie ultima modă, pantaloni cu dunga impecabilă, pantofi de antilopă cu tocuri înalte. Soarele lasă să cadă în piaţa Universităţii o lumină vie. E primăvară. Limuzine somptuoase alunecă pe asfalt, lin, ca pe un covor.

Intre acestea, cu uruit de fierărie, soseşte tramvaiul. Suie-te la remorcă, pătrunde într'una din acele cutii pe roate, care cu scârţâit amarnic este târîtă prin tot oraşul la urma vagoanelor motor. Suie-te într'o asemenea remorcă atunci când trece prin forfota strălucitoare din centru! Ajunge un singur pas, pentru a pătrunde într'o cu totul altă lume.

De cum intri, pe cele două bănci de lemn aşezate în lungul vagonului, expresivi ca într'o expoziţie, dai de pasagerii de clasa II-a ai setebeului. Brutală rupere

de contact cu lumea de afară. Nici dinți strălucitori, nici pantofi lustruiți, nici pantaloni cu dungă. Dimpotrivă. Pantofii sunt vechi, cu tocurile tocite, scâlciați și peticiți. Pantalonii sunt mototoliți și fără formă, când prea largi, când strânși pe picior. Iar dinții, negri, cariați, îngălbeniți de tutun. Într'o singură clipă, altă lume; atât de brutal, altă lume.

Pe cele două bănci de lemn, femei bătrâne, încotoșmănate în șaluri vechi, cu picioarele vârîte în șoșoni diformi și umflați, parcă bolnavi de dropică. Oameni de toate vârstele, dar din același aluat social. Cot la cot stă pensionarul bătrân, îmbrăcat în pantalonu-i tocit, cu băiatul de prăvălie, fără palton, în haine proaste de bumbac, cu un șorț verde în față, mirosind a brânză, a măsline și a pește sărat. Alături de ei, câte un țăran cu mustăți țepoase, cu gâtul lung și strâmb, încât nodul lui Adam pare un ou mare, de gâscă. Fete îmbrăcate în stambă, cu câte un basc vechi pe cap, cu mâini umflate și roșii. Aceștia sunt pasagerii de clasa II-a ai setebeului.

Vagoanele-remorci, ca niște carcere pe roate, îi poartă prin centrul orașului, printre palate, limuzine și magazine luxoase. E vorba mai ales de acele remorci din primele timpuri ale tramvaiului, cu două bănci de lemn în lungul lor. Când sosesc în stație, pasagerii sunt supuși la o grea încercare. Chiar cei care, din economie, aveau intenția să se suie în clasa II-a, când văd remorca de tip vechi, renunță și urcă în clasa I. Cei care nu renunță, care tot la remorcă se suie, aceia sunt adevărații pasageri de clasa II-a; oameni pentru care în adevăr un leu este o sumă de ținut în seamă.

De aceea, mai ales în aceste remorci simți din prima

clipă că pătrunzi în cu totul altă lume decât aceea din centrul oraşului, prin a cărui viaţă luminoasă ele trec ca nişte dube.

* * *

Nu e deloc plăcut să călătoreşti în aceste cutii. Sunt vechi, hodorogite, arhaice, caraghioase pe dinafară, strâmte şi inconfortabile înăuntru.

Pe platforma dinapoi abia încap doi inşi şi când se mai suie şi al treilea, e înghesuială; trebue să se frece unul de altul pentru a pătrunde în vagon. Vor fi fost poate pe vremuri o noutate, o ultimă inovaţie a setebeului. Azi, pe cât sunt de confortabile vagoanele de clasa I-a sau remorcile de pe linia 14, pe atât sunt acestea de strâmte şi de barbare. Uşa care ar trebui să alunece în lături, la fiecare cinci centimetri se poticneşte şi oamenii trebue s'o împingă în rate, când nu se încăpăţânează să rămână întepenită.

Pe timp de iarnă, un curent trece în lungul vagonului, luând călătorii în şir. O fi alergând, n'o fi alergând tramvaiul. Dar vântul care aleargă între cele două uşi tare e iute şi ascuţit. Intr'o clipă, oamenii simt cum le ajunge la os. Femeile se zgribulesc, se strâng mai mult în şalurile lor vechi. Cineva se duce, se opinteşte în uşă, încearcă s'o tragă. Chiar dacă reuşeşte, peste un minut iar va fi deschisă. Fiindcă e tramvai, nu vagon-lits. Iar în tramvai, oamenii urcă şi coboară la fiecare staţie.

Desigur că farmecul acestor remorci nu-l constitue numai uşile. Mai e zăngănitul de geamuri şi uruitul de fierărie veche. Dacă vântul te pătrunde până la

şira spinării, sdruncinăturile vagonului ţi se urcă până în creier. Or fi părând, n'or fi părând aceste remorci cutii pe roate când le vezi pe din afară. Dar când mergi cu ele îţi dai seama numaidecât. Din roţile care trosnesc şi scot scântei, trepidaţiile urcă prin băncile de lemn, până în craniul călătorului, în care hăue ca pietrele de moară.

*

* *

La cinci dimineaţa, când întunericul mai apasă oraşul, tramvaiele ies luminate din depouri, pornind pe străzi, ca nişte monştri preistorici. Un huiet de fier umple cartierele.

La ora aceea, o lume întreagă, necunoscută, se scoală şi îşi începe viaţa. Mii de lucrători pornesc spre fabrici şi ateliere. Intr'o oră se scurg în toate direcţiile, într'o mişcare de epopee.

Pâlcuri, armate întregi, străbat străzile. Dacă vreunul din ideologii mişcărilor reacţionare, anti-muncitoreşti, s'ar trezi la cinci dimineaţa şi ar veni în aceste cartiere, ar avea ce să vadă şi ar avea de ce să tremure.

Aici se pune în mişcare viaţa adevărată, ca trupul unui uriaş care se trezeşte din somn. E în fiecare dimineaţă o dublă trezire, din somnul de peste noapte şi din alt somn mai lung. Oameni cu feţe grave, cu trăsături dure, trec o clipă în lumina palidă a felinarelor.

Foarte curând, tramvaiele îi poartă prin toate cartierele oraşului, spre fabricile care îi aşteaptă. Dacă un străin s'ar afla atunci pe străzi, ar vedea un lucru care i-ar stârni mirarea. Nenumărate tramvaie trec,

cu câte două vagoane, cel din spate aglomerat, cu oameni înghesuiți unul în altul ; cel din față gol, aproape pustiu. Pasagerii de clasa I nu s'au trezit încă.

E în adevăr ciudat să vezi cum în fiecare stație, deși vagonul din față e gol, oamenii se suie tot la remorcă, înghesuindu-se unii peste alții, călătorind agățați de scări. E în adevăr ciudat să vezi vagonul din față elegant și gol, doar cu taxatorul, pe când mizerabila cutie pe roate e supraîncărcată cu călători, tăcuți și gravi.

E în adevăr ciudat, dar e și unul din cele mai instructive spectacole din câte pot fi văzute în București.

ORELE ORAŞULUI

Ciobanii care de pe culmile munţilor privesc cerul, ştiu să urmărească în uriaşa lui oglindă reflexele fiecărei ore, unice, fără asemănare cu ale celei care urmează. Ei ştiu deasemeni că altfel răsună în văi vocea oamenilor şi altfel stau firele de iarbă în răsărit, la amiază sau în amurg. Văile sunt populate cu umbre, puse în mişcare de lumina soarelui sau a lunii.

După cum ele cresc sau descresc, după cum timpul înaintează, tot ceeace e în natură are altă culoare, alt reflex şi alt sunet. Pământul învârteşte în spaţiu, dela apus spre răsărit, un uriaş evantai, o vastă succesiune de înfăţişări ale lumii, felurite dela oră la oră.

*
* *

In oraşe, fiecare oră are nu numai culoarea sau sunetul din natură, ci noi caracteristici, proprii vieţii oamenilor laolaltă. Sunt evenimente care au loc în marile oraşe, în fiecare zi, cu o regularitate cosmică, şi dacă s'ar întrerupe o singură dată ar însemna o catastrofă. Oraşul trăieşte în el însuşi, uriaş şi multiplu, şi viaţa lui isvorîtă din munca oamenilor e o

forţă al cărei tumult întrece chiar cel mai puternic fluviu.

Sunt ore ale zilei şi ore ale nopţii, 24 în total, de câte 60 de minute fiecare, şi în ele încap, între un răsărit şi altul, tot clocotul marelui oraş, bucuriile, tristeţile şi disperările oamenilor, pulsul uriaş, adeseori neliniştit, dar neoprit al umanităţii.

* * *

La 5 dimineaţa, pe timp de iarnă, oraşul e încă în întuneric. La Văcăreşti, se mai aude strigătul gardienilor, care alături de ţipătul cucuvaelor a sfâşiat toată noaptea somnul celor o mie de deţinuţi: numărul unu, bineee... Ca o piatră care desprinsă din vârful muntelui stârneşte în cădere o avalanşă, vocile gardienilor se trezesc una după alta, aproape înnebunite: numărul doi, bineee... numărul trei, bineee...

Dincolo de Mandravela, clădirile ospiciului de nebuni stau ancorate în noapte, asemeni unor misterioase corăbii. Acolo, oamenii dorm în braţe cu o păpuşă de lemn sau fac de veghe pe cap cu o chivără împărătească, de carton.

La 5 dimineaţa, în cazărmile dela marginea oraşului, gornistul sună deşteptarea. Accentele metalice smulg din somn soldaţii, care dormeau cu respiraţii adânci, aducându-i nedumeriţi şi trişti la suprafaţa zilei. Mâini noduroase trag în picioare „bocancii statului", şi viaţa cazărmilor începe din nou, la lumina lămpilor, pe când afară e încă noapte.

In acest timp, asemeni unor mori care ar avea de măcinat o ultimă recoltă, tipografiile sunt în plină

activitate. Cu puţin înainte, secretarii de redacţie, obosiţi şi palizi, „au încheiat" ediţia cu ultimele ştiri primite prin telefon, lângă linotipuri. Acum, rotativele şi-au început uruitul lor uriaş, devorând sulurile de hârtie. La 5 dimineaţa, în subsolurile tipografiilor, rotativele scuipă munţi de ziare, învârtindu-se cu maximul de turaţii, ca maşinile unor transatlantice care s'ar fi luat la întrecere.

De prin cotloane, de prin subsoluri, de pe sub poduri, ceata vânzătorilor de gazete se îndreaptă spre tipografii. Rupţi, murdari, plini de păcură şi de cărbuni, vânzătorii de ziare se masează la uşa tipografiilor, în întuneric, în frig, în ploaie, aşteptând clipa când vor putea striga pe străzi marfa lor proaspătă, încă fierbinte, dar din păcate de o calitate tot mai îndoelnică.

*

* *

Şase dimineaţa este ora periferiilor : în dosul perdelelor murdare, făcute dintr'un metru de americă, încep să se agite umbre. E ora când se aprind lămpile. La 6 dimineaţa, de jur împrejurul Bucureştiului, zeci de mii de mâini se întind spre lămpile agăţate în perete şi fac lumină. O mână ridică sticla afumată, iar cealaltă duce chibritul deasupra fitilului.

Pentru a face lumină la periferie e nevoie de amândouă mâinile. In centru, ajunge un singur deget şi lumina ţâşneşte din becuri. Dar la 6 dimineaţa nimeni nu aprinde lumina în centru. Pentru oamenii din centru ora aceasta e poate cel mult ora viselor. Pentru oamenii dela periferie, şase dimineaţa e ora trezirii

la realitate, la o viaţă fără vis, dintr'un somn fără vise.

E ora când mâinile care muncesc, mâinile care ţin între degetele lor acul sau săpunul de spălat rufe, aprind lămpile. Mâini de spălătorese, mâini de croitorese, mâini de femei care lucrează în fabricele de tricotaje, mâini uscate, slabe şi pline de noduri, se îndreaptă prin întuneric, ca spre o icoană la care ar vrea să se roage, spre lampa agăţată în perete. Flacăra pâlpâie puţin, apoi lumina se răspândeşte în cameră. O lumină anemică, de miez de noapte. N'ai crede că la razele ei începe o nouă zi.

Totuşi, sub lumina aceasta roşiatică, viaţa începe. E drept că într'un spaţiu restrâns, îngrămădită între cei câţiva metri pătraţi ai camerei, în care se găsesc patul, maşina de gătit, un dulap, o masă şi uneori încă un pat. Paturile pe care le părăsesc oamenii sunt paturi de scânduri. Sunt paturi tari, de periferie, care rămân goale la 6 dimineaţa.

Sunt fel de fel de paturi în Bucureşti. Cu cât mergi mai spre centru, cu atât paturile sunt mai moi şi oamenii le părăsesc mai târziu. La 4 şi la 5 dimineaţa se trezesc cei care dorm pe scândura goală. Urmează cei care au parte de saltele de paie, cei care dorm pe somiere, cei care au saltele de lână şi perne de puf, din ce în ce mai târziu, până aproape de prânz, ora la care marile cucoane coboară din paturi acoperite cu o spumă de dantele.

Astfel sunt părăsite, dela periferie spre centru, paturile oraşului. Iar fiecărui fel de pat şi fiecărei ore de trezire, îi corespunde un alt fel de a se spăla. Cu

cât paturile sunt mai moi şi oamenii se scoală mai târziu, cu atât se spală mai îndelung şi mai complicat. Patru dimineaţa corespunde unui fel de a se spăla care durează o jumătate de minut şi la care se cheltue o jumătate de litru de apă. Cucoanele care se scoală la vremea prânzului, din paturi de puf, se spală o oră întreagă, consumând un sfert de tonă de apă.

Paturilor cu saltele de paie le corespund lighianele de tablă. Dar sunt şi paturi cu cel mult o rogojină, şi oamenii care dorm pe ele nici nu ştiu măcar ce e un lighian. Din sticla cu apă pentru noapte îşi umplu gura şi, ţuguind buzele, îi dau drumul sau o opresc, ca dintr'un robinet, după cum au nevoie. E cel dintâi sistem de apă curentă pe care l-a cunoscut omenirea. Din câteva guri oamenii izbutesc să se spele pe mâini şi pe obraz. Cei care se scoală la 5 nu ştiu de pasta de dinţi şi nu au prosop. Se şterg pe poalele cămăşii, pe care o vâră apoi în pantaloni.

Către ora 6 îşi fac apariţia lighianul de tablă şi prosopul de americă; apoi, mult mai târziu, peria şi pasta de dinţi şi prosopul pluşat. Pentru cucoanele care părăsesc patul spre amiază, sunt preparate din timp băi parfumate; toaleta lor ţine un ceas, în care timp sunt folosite zeci de borcane cu alifii, oglinzi şi aparate electrice.

Femeile care se scoală la şase dimineaţa au pentru toaleta lor cel mult un săpun, un prosop şi un pieptene, adeseori cu dinţii rupţi. Trei minute după ce s'au dat jos din pat, sunt gata şi se apucă de treabă.

Camera s'a răcit către ziuă şi femeile, îngenunchind

în faţa sobelor ca în faţa unor altare, reaprind focurile.

Alături de sobe au stat toată noaptea, pline cu porumb ca să nu-şi strice forma, ghetele cu care copiii au umblat în ajun prin ploaie sau zăpadă. Femeile le cercetează cu grijă dacă s'au uscat şi, uneori cu un suspin, privesc mai îndelungat pingelele.

La ora 6 dimineaţa, în subsoluri sau în barăcile lor de scânduri, cismarii îşi reîncep munca. In viaţa unui oraş, cismarii sunt oamenii care muncesc cel mai mult şi mai fără folos. La 10 sau 11 noaptea, în gheretele lor e încă lumină.

Înăuntru, un om aplecat peste o gheată bate cu ciocanul. La miezul nopţii şi uneori şi mai târziu, omul e tot acolo, izbind amarnic în talpa ghetelor. După ce au stat câteva ore scufundate în întuneric, la 6 dimineaţa barăcile cismarilor se luminează din nou şi se aude iarăşi ciocanul.

Intre 5 şi 6 dimineaţa, clopoţelul agăţat la uşa brutăriilor începe să sune. Din fund, de după cuptoare, apar oameni greoi. Mâini păroase şi pline de făină poartă pâinea spre mâini uscate, slabe, flămânde. Mâini de femei duc pâinea la sân, ascunzând-o sub şaluri vechi, cârpite. Se aud glasuri de copii, şi mâini mici, roşii de frig, apucând pâinea cu toată puterea de care sunt în stare.

Şase dimineaţa e ora pâinii negre pe care femei şi copii o duc spre casă pe străzile periferiilor, ţinând-o strâns la piept, în dreptul inimii.

*

* *

Spre 7 dimineaţa încep să sosească în Bucureşti trenurile care au plecat de cu seară din oraşele dela marginea ţării. Locomotivele uriaşe înaintează obosite în lungul peroanelor şi se opresc. Lumea din vagoane dă năvală, rostogolindu-se ca un val spre ieşire.

Pe timp de iarnă, în lumina încă tulbure a orei 7, sunt oameni care văd pentru prima oară Bucureştiul şi li se pare haotic. Oraşul se desface din ceţuri, părând că atunci se naşte, gigantic şi monstruos.

Escrocii care îşi fac meseria în preajma gării pândesc în colţul străzii, alegându-şi victima. Omul care a călătorit toată noaptea se vede întâmpinat deodată de un fel de domn bucureştean cu braţele întinse: când ai sosit în Bucureşti?

Câte una din fetele de pe calea Griviţei, palidă, cu cearcăne la ochi, opreşte vreun călător cu haine ţărăneşti: vii să te'ncălzeşti puţin?

Astfel se arată oraşul, din zorii zilei, cu toată mizeria şi ticăloşia lui.

Dar este şi un altfel de oraş.

La şapte dimineaţa, cartierele Bucureştiului par teatrul unei vaste conspiraţii. La ora aceea, nu e casă a cărei uşă să nu se deschidă şi un om să nu se strecoare în stradă, grăbit şi preocupat. La răspântii se strâng în pâlcuri. Tramvaiele îi poartă pe toţi spre porţile uzinelor.

Tăcuţi şi gravi, par că se ignoră unii pe alţii, dar se îndreaptă cu toţii spre aceeaşi ţintă.

*

* *

In natură, ora 8 dimineaţa nu are o semnificaţie deosebită. In oraşe, are însă una cumplită: e ora registrelor. Peste noapte, registrele au stat închise în sertare sau în case de fier, ca în nişte cavouri. Dar la 8 dimineaţa reapar.

E ora când în camerele cu pereţii afumaţi şi cu inscripţia „Scuipatul pe jos strict interzis", registrele sunt larg deschise cu toată suprafaţa lor de cifre, de vid şi de moarte.

Un domn bătrân, cu ochelari, cu umbrelă şi cu galoşi vechi, a luat dintr'o staţie tramvaiul, l-a schimbat cu altul, s'a dat jos, a privit ceasul, a pornit-o repede, a dat un colţ, a ajuns, a urcat gâfâind treptele şi-a svârlit paltonul şi pălăria şi s'a instalat la ghişeu cu registrul în faţă, ca un călău lângă cuţitul ghilotinei. E ora 8 fix.

La 8 şi un minut, prima victimă se şi prezintă. Caracatiţa birocratismului se trezeşte din somn şi-l ia în primire: vino mâine.

*

* *

La 9 dimineaţa, femeile gospodine s'au întors dela piaţă şi îşi încep munca. Dar mai întâi, se privesc câteva clipe în oglindă. Bărbaţii sunt la slujbă, copiii la şcoală. Femeile au rămas singure în toată casa. Se opresc în faţa şifonierului cu oglindă. Intr'o dimineaţă, descoperă cel dintâi fir de păr alb. Sunt năpădite de tristeţe, de senzaţia timpului care trece, a fiinţei fizice care se macină şi se ruinează.

Cu un suspin, pun mâna pe mătură sau montează pe colţul mesei maşina de tocat carne. Şi truda, stăruitoarea şi neştiuta trudă a fiecărei zile începe.

In munca lor, bărbaţii construesc. Pun cărămidă lângă cărămidă, lemn peste lemn, trag linie lângă linie; în fiecare minut au senzaţia că lucrul înaintează şi seara se pot opri să-l contemple.

Munca femeilor e cum nu se poate mai ingrată. In fiecare zi o iau dela cap, fără să ajungă undeva. E o muncă în care nu se construeşte, ci se repară mereu ceeace în următoarele 24 de ore se strică iarăşi. E ca în legenda meşterului Manole, numai că singure îşi zidesc trupul, între pereţii casei în care sunt soţii şi mame, pentru ca viaţa să fie cu putinţă.

Nimeni nu-şi dă seama câtă istovitoare trudă înseamnă acest lucru obişnuit, al fiecărei zile: odăile curate, farfuriile şi paharele la locul lor...

*
* *

La 10 dimineaţa, spitalele cunosc cea mai vie activitate şi cea mai mare emoţie din cursul zilei. E ora „vizitei".

In restul timpului, saloanele lâncezesc. Bolnavii stau în paturi aşezate la rând, citesc o carte sau privesc în tavan. Au boli care se vindecă încet, răni a căror închidere întârzie. Orele trec una după alta, monotone şi lente, ca apele unui râu leneş, plin de plante putrezite. Uneori, străbate din stradă claxonul vreunui automobil şi atunci bolnavii îşi aduc aminte că afară e un altfel de timp, ale cărui minute aleargă.

O singură dată pe zi această atmosferă se însufleţeşte. La ora când medicul şef, urmat de suita lui, părăseşte cancelaria şi începe vizita în saloane. La ora aceasta se hotărăşte care bolnav trebue urcat pe masa de operaţie.

In spitale, 10 dimineaţa e ora destinului. Desigur, oamenii pot muri la orice fel de ore. Dar atât cât au fost bolnavi, marile hotărîri pentru a-i salva, marile tentative pentru a învinge moartea, la ora 10 au fost luate. E ora când drumul bolnavilor poate porni spre moarte sau înapoi spre viaţă. Oră cu soare uneori, pătrunzând prin ferestrele mari, scăldând în lumină saloanele; alteori cu o ploaie posomorîtă şi rece.

După ce medicul şef iese pe uşa salonului, bolnavii se potrivesc în pat pentru o lungă şedere. In vidul care începe, unii intră cu ochii în tavan, alţii pe o carte. Timp de 24 de ore, nimic deosebit nu mai poate interveni în viaţa lor. Ora „vizitei" a trecut.

Tot la ora 10, sute de oameni palizi pornesc spre uşa din dos a spitalelor, pe unde sunt primiţi bolnavii la consultaţii. Din cabinet, vorba medicului se aude până în sala unde pe bănci lungi aşteaptă toţi cei care s'au înscris în registru. Sunt multe femei îmbrobodite, în braţe cu copii care tuşesc până ce devin negri. Sunt bătrâni care abia îşi târăsc pe ciment şoşonii vechi, legaţi cu sfoară. Printre ei, câte un tânăr slab, cu haine mai curate.

Intâi, se aude bolnavul tuşind, apoi vocea doctorului: repaus, aer curat, lapte, ouă... Cuvintele cad grele, ca bucăţi de plumb, în urechile celor care aşteaptă să le vină rândul. Repaus, aer curat, carne, lapte... Ca sub o povară, spinările încep să se încovoaie.

*

* *

Către 11 dimineaţa, personalul hotelurilor începe să ciocănească la uşa acelor pasageri care n'au dat

încă niciun semn de viaţă. Aşa se descoperă sinuciderile despre care au să relateze ziarele de seară.

Dar în viaţa plină de contradicţii a oraşului, ora 11 poate fi socotită ora florilor.

In Piaţa Universităţii, ţigăncile Bucureştiului trăiesc atunci ora celei mai mari exuberanţe, ţâşnind în faţa fiecărui trecător cu braţele pline de flori.

* * *

La ora 12 e miezul zilei. E o oră mai coaptă faţă de celelalte, care rămân mai crude. E o oră matură, plină, rotundă. O serie întreagă de impresii, izvorând din tot ce se petrece în natură, duce la această senzaţie: s'a copt ceva în felul cum curge timpul, e un punct maxim, un miez la care s'a ajuns.

E ora când în drumul lui pe cer soarele a ajuns la cel mai înalt punct şi începe să coboare. Singura oră care s'a putut şti din cele mai vechi timpuri cu precizie. Ora când soarele trece la meridian. Un băţ înfipt în pământ şi iată anticul cadran solar; umbra descreşte minut cu minut, până ce ajunge cea mai mică din cursul zilei. Atunci e ora 12. Ora celei mai mici umbre. Copacii şi munţii, care în răsăritul soarelui au asvârlit peste pământ umbre uriaşe şi fantastice, le văd cum la ora aceasta se strâng la picioarele lor, tot mai mici, gata să dispară. E cel mai înalt punct de triumf al zilei. Puţin mai târziu, soarele începe să coboare şi umbrele se întind din nou pe pământ.

Şi în oraş, miezului zilei îi corespunde un punct maxim al activităţii umane. Ceeace începuse să se petreacă de dimineaţă pare că s'a împlinit şi s'a copt.

Străzile s'au umplut de oameni şi de automobile. In birouri e timpul când telefoanele sbârnâie mai nervos decât la orice altă oră a zilei. E ora ministerelor şi a miniştrilor. E ora grea şi dificilă, când miniştrii încep să primească în audienţă. Un sfert din călătorii care au sosit în Bucureşti, dela război şi până azi, au venit pentru această oră. Ora când miniştrii iscălesc hârtiile pe care le scot din buzunar amicii lor politici.

E ora când din asemenea iscăliturі, pe asemenea hârtii, se pot câştiga zeci de milioane. Fabuloasele afaceri care au avut loc în România în ultimii 20 de ani, la ora aceasta şi-au primit certificatul de naştere.

Pentru ora aceasta, călătoresc toată noaptea cu trenul şi sosesc în Bucureşti prefecţi, partizani politici, tot felul de oameni de afaceri. La 12, ceeace fusese numai un proiect, numai un vis, poate deveni realitate. Ministrul a iscălit. Şi numaidecât păduri încep să fie tăiate, în gări se grămădesc vagoane cu porci, din Constanţa îşi iau drumul vapoare cu petrol.

Ora marilor afaceri e o oră intensă şi multiplă. Soarele trece la meridian, miniştrii iscălesc, oraşul trepidează şi vueşte. Tot la 12, sirenele fabricilor şuieră pentru repaosul de prânz.

Oamenii plătiţi cu 40 de lei îşi întrerup munca pentru o oră, şi aşezându-se pe lângă ziduri, în cea mai mică umbră a zilei, scot din buzunare sferturi de pâine şi desfac din bucăţi de ziar castraveţi muraţi.

Din cel mai înalt punct de pe cer, soarele luminează totul foarte bine.

1938

Vorbind de război și de moarte, spunem adeseori: mormane de cadavre. Dar groaza noastră e totuși abstractă. Intr'o zi însă, vedem cu proprii noștri ochi un biet câine pe care-l calcă tramvaiul și inima ne înghiață.

Dacă vrem să ducem experiența mai departe, există în București un loc unde putem încerca toată spaima, mila și oroarea pe care o poate trezi un morman de cadavre. Se află pe cheiul Dâmboviței și-i spune „Serviciul de ecarisaj".

Serviciul de ecarisaj e locul penibil unde câinii pe care-i prind hingherii sunt omorîți în mod științific, după care sunt jupuiți de piele și fierți în cazane uriașe, pentru a fi prefăcuți într'o substanță cu valoare comercială : 3 lei kilogramul.

*

* *

După ce am văzut toate instalațiile acestei uzine a morții, am urcat într'un pod ca de moară. Un ardelean voinic scuipa tocmai în palme, apucându-se de lucru, cu o lopată.

Se afla acolo pe jos, pe scânduri, un morman de cu-

loare gălbuie. Era un fel de pleavă afânată, pe care ardeleanul o vântura cu lopata dintr'o parte în alta a podului. Ai fi putut crede că sunt tărâţe sau făină de o calitate mai proastă, în podul unei paşnice mori de ţară.

— Dar asta la ce serveşte ? am întrebat.

— Apăi, domnule, a răspuns ardeleanul, asta este praful de câne.

— Cum praful de câine ?

— Iaca aşa: se extrage jos cu maşinăriile din câini. Ii tot fierbe, îi tot fierbe mereu, până ce se prefac în praful ista pe care-l vezi... Şi omul înfipse lopata în mormanul de tărâţe şi vântură încărcătura, lăsând-o să se scurgă prelung.

Cu 48 de ore mai înainte, lopata aceasta de pleavă, care era vânturată acum, gospodăreşte, ca rezerva de măciniş din podul unei mori, fusese un câine pe străzile Bucureştiului. Un câine flămând sau un câine puternic, o jigodie sau un animal de rasă. Intr'o oră fatală căzuse în sbilţul hingherilor. Şi acum era vânturat cu lopata, ca o pleavă.

*

* *

Lucrul acesta se petrece pe cheiul Dâmboviţei, puţin mai jos de abator. Se află acolo o clădire acoperită cu ţiglă roşie, cu înfăţişarea unei gări de provincie.

In câteva încăperi sunt instalate birourile. Toate poartă amprenta instituţiilor subordonate autorităţii supreme a statului : par ale unei percepţii sau circumscripţii de poliţie.

Pe o masă se află un telefon. Acest loc infernal unde se desfăşoară supliciul aşteptărilor şi apoi al execuţiilor zilnice, este legat de viaţa oraşului, liberă, nepăsătoare şi fericită, cu un fir telefonic. Uneori, soneria mai poate sbârnâi în ultima clipă, la şase fără un minut: Allo, allo, este la dumneavoastră un câine mare cu o pată neagră pe frunte? Vin să-l răscumpăr. Şi mâna care-l înşfăcase de ceafă şi se pregătea să-l arunce în camera comună a morţii, îl eliberează.

Dar asta se întâmplă rar de tot. De cele mai multe ori, telefonul nu sună, iar câinii trebue să meargă spre ultimul act al dramei care a început în clipa când hingherul le-a pus sbilţul de gât şi i-a aruncat în dubă.

Pe aceeaşi masă, lângă telefon, se află un registru. Un funcţionar scrie mereu, trage linii şi face socoteli. In privinţa aceasta nu mai încape nicio mirare. Oriunde se petrece ceva pe pământ, trebue să fie un registru.

In registrul serviciului de ecarisaj sunt notate isprăvile zilnice ale hingherilor. Duba nr. 1 atâţia câini, şi duba nr. 2 atâţia. Aduce puţin cu atmosfera marilor Cartiere Generale, la ora când se dau comunicatele cu privire la rezultatul luptei. Divizia nr. 1 de hingheri: 1 câine ciobănesc, 1 spitz, 2 copoi, 1 buldog, 2 câini de măcelari şi un mare număr de jigodii.

Spiritul războinic trăieşte în oameni şi se perpetuează graţie acestor isprăvi de hingheri care formează trei sferturi din satisfacţiile speţei umane, constituită în societate organizată. Procurorii şi comisarii în exerciţiul funcţiei, profesorii urmărind de pe catedră,

ca dintr'o tranşee, pe elevul care nu ştie lecţia, dau drum liber în inima lor necesităţilor atavice de pândă, de vânătoare, de sdrobire a inamicului şi de triumf final.

Hingherii îşi iau aceste satisfacţii într'un mod direct şi brutal. Sunt indivizi cu mutra fioroasă, adeseori cu un ochi prins de albeaţă, cu nasul gros şi turtit, cu dinţi lungi de cal, desveliţi într'un rânjet galben, făcându-te să te înfiori la gândul celorlalţi hingheri ai omenirii.

*

* *

Incăperile dosnice ale serviciului de ecarisaj, unde sunt ţinuţi câinii prinşi, dau în mod net impresia unei închisori americane. De o parte şi de alta a unui lung interval, prin care trec gardienii, se înşiruie într'o perfectă simetrie nenumărate celule cu zăbrele de fier, reeditând parcă pe malurile Dâmboviţei faimoasa închisoare Sing-Sing.

Prima reacţie psihologică din clipa când zăreşti şirul de celule cu prizonieri privind melancolici printre gratii, e asta: toţi au să fie executaţi în 24 de ore. Sub ea vin să se aşeze apoi toate celelalte impresii şi constatări, căpătând o rezonanţă tragică.

Inchişi câte unul, în celulele cu gratii de fier, câinii stau şi aşteaptă. Sunt sute de poziţii în care poate fi aşteptată moartea. Unii stau cu botul întins pe labe, gânditori şi trişti. Alţii îl vâră pe cât pot printre zăbrele, parcă pentru a mirosi libertatea. Alţii dorm un somn adânc şi greu. Toţi îşi dau seama că li s'a întâmplat un lucru îngrozitor, că sunt la porţile morţii.

Sunt câini de toate felurile, de toate condiţiile fizice

şi sociale. Intr'o celulă e un câine puternic, roşcat, cu fălci enorme şi părul lung. Are fără îndoială aerul unui lord. Acum e închis în celulă, egal în faţa morţii cu semenul lui de alături, o biată jigodie flămândă, care a mers toată viaţa pe lângă garduri, cu coada între picioare.

Arareori, în termenul legal al celor 24 de ore, pătrunde pe interval vreun bărbat sau vreo femeie, venind din oraş. Undeva, în dreptul unei cuşti, se opresc. Câinele scoate un lung chelălăit. A fost salvat.

Dar asemenea scene accentuează şi mai mult atmosfera de groază care domneşte în Sing-Sing-ul câinilor bucureşteni. Ceilalţi prizonieri privesc printre zăbrele cu o tristeţe şi resemnare cumplită. Cel care a scăpat se duce scheunând tot timpul, ca un om care nu şi-ar putea opri plânsul după o spaimă prea mare. Ceilalţi rămân să moară.

In cuşca fiecăruia e un castron cu apă limpede. Prea limpede pentru cât sunt de tulburi lucrurile aici. E cupa de şampanie care se oferă condamnaţilor, înainte de execuţie.

Cu castronul în faţă, câinii aşteaptă să moară. Tac şi privesc, cu ochi plânşi, tot ce se întâmplă. Gratiile îi despart de viaţă, de libertate. Puteau să treacă ieri pe altă stradă ; ar fi scăpat, ar fi fost liberi. Acum au să moară peste câteva ore.

Intr'o cuşcă din fund, un câine mic cât un pumn, alb şi frumos, un câine care şi-a trăit viaţa pe perne de mătasă. E nedumerit de ce s'a întâmplat cu el, nu înţelege ce poate fi aceasta. Dacă până diseară la 6 nu-l reclamă nimeni, are să fie executat la rând cu ceilalţi.

E ca în timpul revoluției franceze, când printre tot felul de condamnați urca scările ghilotinei și câte o contesă mică, de porțelan.

*

* *

Alături de camera unde câinii așteaptă ora execuției, e o alta cu cazane uriașe sub care focul arde ca în sala de mașini a unui vapor. Sunt autoclavele înăuntrul cărora fierb cei uciși cu 24 de ore înainte. Intr'un colț se află un cazan vertical, un mare cilindru metalic, sub care deasemeni se face focul, începând de pe la patru după amiază. E primul semn al desnodământului ce se apropie.

In acest cazan oamenii serviciului de ecarisaj pun un amestec de substanțe chimice, menite să producă gazele asfixiante. La șase seara, focul duduie și cazanul pare gata să pleznească sub presiune. De deasupra lui pornește o țeavă groasă în lungul pereților. Trece printr'o încăpere, care e un fel de anticameră a morții, și se oprește în alta unde își deschide larg gura.

Această a doua cameră e sub nivelul celorlalte, ca o pivniță, și se închide cu o ușă grea de fier care e strânsă hermetic, cu șuruburi.

Când se apropie șase seara, ultima clipă a prizonierilor din cuștile de fier a sunat. Hingherii vin, cu mânecile sumese, să împlinească ultimul act al ignobilei lor meserii. Deschid una după alta cuștile și își înfig mâna în ceafa câinilor. Ușa metalică a camerei de expiațiune e larg deschisă. Condamnații sunt aruncați unul peste altul în pivnița întunecoasă. Câinele roșcat și mare e svârlit ca o buturugă și se

aude bufnind pe podea. Intr'un sfert de oră, toate cuștile au fost golite. Afară, în dube, așteaptă noii prizonieri. Aici e o industrie a morții și lucrează neîntrerupt, ca toate industriile.

*

* *

La șase și câteva minute, toți câinii se găsesc în camera morții. In lumina slabă care ajunge până jos, se văd, nedesmeticiți, strânși unul în altul, pe fundul gropii în care au să-și dea sfârșitul.

Ușa metalică scârțâie în balamale, descrie greoi un semicerc și cade peste deschizătura pe care o astupă compact. Oamenii învârtesc piulițele în ghiventuri, le strâng bine, parcă ar monta o piesă într'un vapor.

In cazanul încins gazele stau gata să năvălească. Un om pune mâna pe o roată mică, pe un ventil. Desface încet. Incă o bufnitură. Gata.

Dincolo de ușa metalică, peste haita înfricoșată a câinilor, gazele coboară, năvălesc ca niște balauri, le caută nările, intră prin ele, li se duc în fundul plămânilor, îi asfixiază. Au să fie scoși abia a doua zi dimineață. Un morman de cadavre.

In fiecare zi, un morman de cadavre.

Iar noi, vorbind de război și de moarte spunem adeseori : un morman de cadavre. Dar groaza noastră e totuși abstractă.

Tragedia poporului basc

TRAGEDIA POPORULUI BASC (I)

Juan Gorostiaga, căpitan secund pe Fuerteventura, povesteşte pe puntea vasului său, în Sain Jean de Luz, atât de aproape de cenuşa încă fierbinte a oraşelor basce.

Cred că viaţa mea se va împărţi de acum înainte în două : tot ce a fost până ce nu văzusem bombardamentul aerian al oraşului Bilbao şi tot ce va fi de acum înainte.

Tot ce a fost până atunci, tot ce am ştiut, tot ce am gândit şi am crezut, nu mai are nicio valoare. Am impresia că treizeci de ani am visat sau am dormit. Mă cuprinde o ruşine imensă pentru mine însumi şi pentru oamenii din celelalte ţări, care am putut să ne vedem mai departe de treabă şi să vorbim despre ceeace se întâmpla în Spania, ca şi cum ar fi fost vorba de evenimente de pe o altă planetă.

Această facultate a oamenilor de a trăi liniştiţi mai departe, când alături de ei se petrec tot felul de crime, mi se pare o monstruozitate. Nu urăsc în clipa de faţă nimic mai mult decât jurnalele care au scris despre războiul din Spania în aşa fel încât l-au transformat în subiect de discuţie. Faptul că în alte ţări se discută,

că oamenii își permit să discute despre ceeace se petrece în Spania, mi se pare o crimă tot atât de mare cât și războiul însuși.

Nu e îngăduit să se spună vorbe goale despre o tragedie de felul acesteia. Cei care n'au văzut-o cu proprii lor ochi, mai bine s'o ignore decât s'o cunoască din fraze făcute asupra ei. Eu, care până nu demult o cunoscusem doar în felul acesta, îmi dau seama că o prăpastie desparte realitatea războiului de imaginea lui creată prin cuvinte. Desigur că imaginea e foarte confortabilă, de vreme ce nu le sar oamenilor creierii în aer. Iar cei care în timpul acestui război și-au format o mentalitate militară și l-au urmărit din acest punct de vedere, apreciind fazele luptei, intervenția aviației sau a artileriei, sunt niște oameni inconștienți, pentru a căror trezire sunt sigur că ar fi ajuns cinci minute la morga din Bilbao.

După bombardamentele aviației hitleriste, la morga din Bilbao, cu dalele pline de sânge, erau adunate cadavrele a sute de oameni, bărbați, femei și copii, sfâșiați, sfârtecați, cu carnea ruptă și craniile sfărâmate de bombele avioanelor care se întorceau tefere la baza lor, unde aviatorii aveau desigur să povestească isprava făcută.

Acolo, în sala aceea lugubră, ar fi trebuit aduși să lucreze membrii nepăsători ai comitetului dela Londra, în frunte cu acei diplomați care își permit să stea în fotolii și să discute, pe când asemenea crime au loc în Spania. Ei ar fi trebuit aduși să vadă, și dacă n'ar fi putut suporta și ar fi închis ochii, atunci să li se fi tăiat pleoapele, să vadă bine ce se întâmplă când

sinistrele escadrile ale morţii îşi varsă peste oamenii şi peste casele Spaniei încărcătura lor blestemată.

*
* *

De ce ? De ce ? Iată întrebarea care tot timpul mi-a chinuit creierul. Ce au câştigat aviatorii ? Cine i-a trimis ? De ce i-a trimis ? De patru zile pe front era linişte, nu se trăsese un obuz ; nu mai murise om. Şi deodată, deasupra oraşului, pe când nimeni nu se aştepta, şaizeci de avioane şi-au descărcat bombele în plin, peste case, peste oameni. Frontul a rămas la locul lui, n'a fost clintit cu un singur metru ; nu a fost scos din luptă un singur soldat. Dar au fost omorîţi sute de oameni bătrâni, de femei şi copii. De ce ?

Şaizeci de aviatori au împlinit această treabă sinistră, fără ruşine, fără să le tremure mâna. Niciunul nu s'a prăbuşit de scârbă sau de oroare. Acum, aş vrea să stau faţă în faţă cu ei şi să-i privesc adânc, în lumina ochilor. Poate că unul tot şi-ar sparge capul de pereţi.

*
* *

Fuerteventura intrase în golful profund din faţa portului Bilbao, la cinci după amiază. In urma noastră, la o mică distanţă, venea un cargobot francez, escortat de un vas de război. Oraşul se zărea, adunat între două coline, cu coşurile fabricilor împungând cerul. Totul părea liniştit şi fumul care se ridica din ele era elementul care punea în noi cea mai mare certitudine despre viaţa normală a oraşului, atât de misterios totuşi, de care ne apropiam.

Socoteam că peste jumătate de oră o să fim în port

şi ne închipuiam mulţimea adunată în jurul Fuerteventurei. Atunci au apărut deasupra oraşului primele avioane. De pe Fuerteventura credeam că sunt avioane ale guvernului basc.

Deodată însă, a părut că se schimbă mersul lumii; că începe un altfel de timp; că aerul are o densitate nouă, ca pe o altă planetă. Cerul şi pământul păreau că trec unul în locul celuilalt.

Bombardamentul, mi s'a spus mai târziu, a ţinut douăzeci de minute. Eternitatea n'o să cuprindă niciodată în ea atâta timp.

Oamenii care au măsurat timpul au numărat şi avioanele: şaizeci. Ce pot spune aceste cifre? Un avion este un avion. Două avioane sunt două avioane. Dar şaizeci de avioane, nu sunt şaizeci, sunt o mie, zece mii, o sută de mii, tot focul şi prăpădul apocalipsului.

Dacă ar exista diavoli, duhuri rele, tot ce poate fi mai duşman oamenilor, şi li s'ar da douăzeci de minute în care să-şi arate toată ura împotriva acestora, încercând să-i nimicească, n'ar folosi alte mijloace, n'ar putea da dovadă de o mai drăcească sete de distrugere! O bombă venită din cer e tot ce poate fi mai înspăimântător, mai potrivnic speţei umane şi civilizaţiei pe care a creat-o, punându-le într'o situaţie nouă, inferioară, de muşuroaie de furnici călcate în picioare.

Încleştat cu mâinile pe barele de fier ale Fuerteventurei, le-am văzut căzând şi făcând explozie pe străzile din Bilbao. Fiecare bombă părea că aduce sfârşitul lumii. Case, oameni, căruţe, cai, erau terciuiţi, amestecaţi, trecuţi unul prin altul.

Rotindu-se deasupra acestui infern care era opera

lor, aviatorii păreau diavoli, şi îi uram ca pe nişte diavoli, cu ura întregii omeniri.

Ca prin vis îmi aduc aminte că Fuerteventura a pus maşinile înapoi şi ne-am apropiat de crucişătorul din urma noastră, la adăpost. Pe puntea lui se făceau pregătiri de apărare anti-aeriană. Dar avioanele nu s'au aventurat până deasupra vasului de război. Ele şi-au vărsat toate bombele peste oraş, sfărâmând casele şi oamenii, lăsând în urmă grămezi de moloz şi de cadavre.

Fuerteventura a ancorat în Bilbao, jumătate de oră după ce a încetat bombardamentul. Cerul, dealurile, care fuseseră martore ale prăpădului, stăteau imense şi mute. Aveam un sentiment ciudat că totul s'a sfârşit şi că noi suntem singuri aici, în portul acesta, într'o seară cum n'a mai fost alta în lume.

*

* *

Că n'au fost omorîţi toţi oamenii din Bilbao, aceasta nu poate fi decât un punct de vedere statistic. Felul cum au fost omorîţi, felul cum a fost ucis chiar numai unul din ei, are aceeaşi importanţă ca şi cum ar fi fost ucişi toţi oamenii din lume.

Nu se poate şti nimic despre război până ce nu e văzut. Una sunt ideile pe care ţi le faci despre război citind ziarele, şi alta — fulgerător şi fulminant alta — este realitatea lui, substanţa lui, singura din care trebue să izvorască, după ce o cunoaştem, ideile despre război.

Când, după aceea, m'am întors din nou pe vas cu Martinez Arcega, scriitorul mexican care era cu noi, tot ceeace văzusem se impusese cu atâta violenţă spi-

ritului nostru, încât aveam impresia că ne-au fost jupuiţi creierii. Eram, de altfel, din cap până în picioare, nişte oameni jupuiţi de vii.

După două ore dela bombardament, Bilbao constituia un spectacol capabil să jupoaie oamenii de vii şi să-i umple de sânge. Şi nu priveliştea era cea mai dureroasă, cât conştiinţa că până cu două ore în urmă grămezile de cărămizi şi moloz mai alcătuiau încă locuinţe în care oamenii trăiau fără să ştie ce-i aşteaptă, continuându-şi viaţa începută cu zeci de ani în urmă, viaţă care în acea zi de 10 Iunie 1937 avea să fie întreruptă pentru totdeauna, într'o clipă în care nimeni nu se aştepta la nimic. Bărbatul se întorsese dela lucru, scosese două pesetas şi le dăduse femeii să cumpere pâine. In clipa aceea, de pe aerodromul rebelilor, şaizeci de avioane îşi luau sborul spre Bilbao.

*
* *

Pe Avenida de los Aliados, în faţa unui parc de o splendoare unică, o mulţime de femei şi copii priveau cum sunt scoase cadavrele de sub ruinele unei case cu cinci etaje.

Pe prima targă era purtată spre un camion mare, negru, o fată ale cărei mâini albe atârnau în lungul trupului, liniştite, de parcă ar fi murit de moarte bună. Capul îi era sfărâmat complect: un bulgăre roşu, o bucată de carne vie, sângerândă. Femeile tăceau, privind cu ochi măriţi de spaimă.

Dar pe Avenida de los Aliados nu fusese decât începutul. In partea cealaltă a oraşului, dincolo de Estacion del Norte, în cartierele sărace ale muncitorilor, căzuseră peste o sută de bombe. Totul fusese prefăcut

în ruină ; exploziile spărseseră pereții de piatră, îi svârliseră în aer și nu mai era decât scrum și cenușă.

In jurul ruinelor dădeau târcoale, având pe obraz jale, desnădejde și cea mai mare stupefacție, oamenii care zeci de ani trăiseră în acele case. Mizeria lor fusese atât de mare, încât o crezuseră, desigur, eternă. Acum se terminase, fusese prefăcută în scrum.

Și oamenii ședeau în fața nopții care venea, goi și neînțeleși, ca și cum s'ar fi găsit dintr'odată pe o altă planetă.

*

* *

In lungul unei străzi, peste fluviu, un munte se zărea spre răsărit. Acolo unde era frontul, acoperit de o tăcere amenințătoare. In oraș erau oameni triști, cuprinși de neliniște, în jurul unor case distruse. Mi-am dat seama că e o pornire veche a omului, de pe vremea cavernelor încă, de a avea un adăpost. Iar cei puși deodată în fața locuințelor lor distruse, nu sufereau numai de pe urma pierderii materiale, ci erau încercați de un sentiment de adâncă neliniște, ce părea că privește tot cosmosul ; parcă însăși existența lumii, a sorilor și a planetelor, era amenințată și se înfiora în carnea oamenilor.

In lumina roșiatică a amurgului, priveam această nouă înfățișare a universului.

Izbite de violența exploziei, zidurile s'au desfăcut și au curs până în mijlocul străzii : grămadă de moloz. N'a mai rămas decât un perete, singur și gol, stând sub cer ca un mort în picioare. Cu două ore mai înainte, această ruină sinistră mai era căminul

câtorva familii ; cineva şedea la fereastră şi privea în stradă, o mână se întindea să mângâie obrazul unui copil. In clipa aceea, chiar în aceeaşi clipă, o altă mână, deasupra, în cer, lăsa să cadă peste aceşti oameni care nu bănuiau nimic un trăznet ucigător.

Dacă se pot petrece asemenea fapte, asemenea acţiuni în aceeaşi clipă, o mână pe un obraz de copil, o altă mână lăsând o bombă, în acelaşi punct al pământului, şi restul omenirii ignoră această crimă abominabilă sau e de acord cu ea ; dacă asemenea fapte se pot petrece fără ca dela un capăt la altul al pământului omenirea să se ridice asemeni unor fluvii tumultuoase pentru a-şi striga revolta, aceasta înseamnă că sceleraţii vor prinde curaj şi-şi vor extinde crima.

*

* *

M'am înfricoşat de soarta omenirii mai ales la morga din Bilbao.

Erau sute de cadavre întinse pe lespezi şi pe mese, dar cifrele acestea nu pot să spună nimic. Mie mi se părea că toţi oamenii din lume au fost aşezaţi acolo, cu faţa în sus, morţi pentru totdeauna. Am avut sentimentul că asist la o ultimă noapte a lumii, la un priveghi ce se întindea pe toată faţa pământului.

Erau sute de cadavre, iar în spital mureau alţi oameni pe mesele de operaţie ; noaptea era plină de urlet şi sânge. In sala joasă a morgii, ca o pivniţă, umedă şi rece, priveliştea făcea pe toţi oamenii vii care intrau să se simtă pierduţi pentru totdeauna. Dar fiecare fibră protesta, nu putea să se împace cu consta-

tarea penibilă că oamenilor le poate fi rezervată o astfel de moarte.

Ţin minte o femeie bătrână care părea că a primit în faţă încărcătura de alice a unei arme. Obrazul sângerase din câteva zeci de răni înguste şi adânci, iar în tâmpla stângă, unde parcă fusese înfundat un ţăruş şi apoi tras afară, rămăsese o gaură neagră care se ducea în fund, în adâncime.

Alături de ea era o femeie slabă, uscată, pe care moartea o surprinsese îmbrăcată cu o haină bărbătească şi mâinile îi ieşeau negre din mânecile prea lungi.

Erau multe femei îmbrăcate în negru, culoarea sărăciei în Spania, încălţate cu pantofi vechi, peticiţi, care stăteau cu vârfurile boante şi murdare în sus, sub lumina becului din tavan.

Intr'un colţ erau peste douăzeci de copii, toţi cu ochii deschişi, parcă aşteptând ceva. Un ziarist englez aprindea magnezium şi îi fotografia pe fiecare în parte. Cadavre. Câte cadavre de copii au fost fotografiate până acum în Spania? Oamenii le-au văzut reproduse în ziare şi s'au gândit: e război.

Dar nu. Nu e vorba de război. Vorba aceasta nu poate acoperi crimele din Spania.

TRAGEDIA POPORULUI BASC (II)

În murmurul imens al Atlanticului, îl ascultăm pe Jaime Garcia, căpitanul Fuerteventurei.

După bombardarea oraşelor deschise şi masacrarea populaţiei civile, o singură crimă la fel de monstruoasă se mai putea comite în fiecare zi. Este înşelarea lumii de pe continent asupra motivelor pentru care se bat bascii. A crede, în privinţa acestui război, versiunile puse la cale de agenţiile favorabile generalilor rebeli, înseamnă a comite faţă de poporul basc o crimă la fel de mare cu a avioanelor care îl masacrează.

Cruciada pentru ştergerea bascilor de pe faţa pământului este una din cele mai mari monstruozităţi ale istoriei. Generalii rebeli profită de actualul război din Spania pentru a încheia o veche socoteală pe care o aveau cu poporul basc, pentru a-l extermina, pentru a „scăpa" Spania de el.

De 600 de ani, de când a fost supus de regii Spaniei, poporul basc nu s'a împăcat cu această soartă şi a râvnit întotdeauna o autonomie, de cultură cel puţin. Pentru ea s'a bătut în nenumărate rânduri cu armele şi a încercat deasemeni să o obţină prin ac-

țiune politică. Din pricina aceasta, guvernele din Madrid, fie că au fost ale monarhiei, ale lui Primo de Rivera sau ale republicei lui Alcala Zamora, i-au urît pe basci cu înverșunare și i-au persecutat ca pe niște dușmani ai unității Spaniei. Militarii în sarcina cărora cădea să mențină unitatea tuturor provinciilor supuse de monarhie au avut întotdeauna o aversiune deosebită față de basci și nenumărați generali au afirmat că pentru Spania pericolul basc este cel mai mare.

Care era pericolul basc? Bascii voiau în primul rând să li se dea voie ca în școlile lor să se predea în limba bască. Atât era suficient pentru ca guvernele din Madrid să-i considere trădători și dușmani ai unității Spaniei. Dar eforturile de a-i face să renunțe la aspirațiile lor naționale au fost inutile, deși au luat cele mai aspre forme. După fiecare persecuție, după fiecare înfrângere, bascii se reorganizau și începeau să-și ceară din nou autonomia. Pentru Madrid, existența lor devenise o obsesie.

După anul 1900 a apărut mișcarea inițiată de Sabino de Arana y Goiri, figura de apostol a poporului basc. Această mișcare a însemnat o renaștere a omului basc și a culturii basce vechi, a obiceiurilor seculare.

Pentru aceste legi vechi, atât de vestitele „fueros", bascii au dus o luptă continuă cu guvernele din Madrid, care voiau prin organizația polițienească „Garda Civilă" să fie stăpâne absolute ale țării. Persecuțiile îndurate de toți bascii, în afară de câțiva care, plătiți de Madrid, formaseră un partid monarhist și dispuneau de fonduri pentru a corupe populația, a făcut ca

în jurul mişcării naţionale să se strângă unanimitatea poporului basc: intelectuali, muncitori, preoţi, ţărani.

In viaţa politică a Spaniei, bascii au fost socotiţi la extrema dreaptă: catolici, conservatori, tradiţionalişti, pe când catalanii formau extrema stângă. Sindicatele muncitorilor basci sunt sindicate creştine.

Că acest popor e masacrat acum de avioane germane şi italiene şi se afirmă că treaba asta se face în numele creştinismului şi al naţionalismului, e una din cele mai abjecte minciuni din câte au putut să lanseze oficiile de propagandă naziste.

Tot sângele zecilor de mii de femei şi de copii masacraţi mişeleşte are să cadă asupra generalilor rebeli. Aceştia, stăpâni pe un material de război formidabil, au vrut să rezolve problema bascilor odată pentru totdeauna. Politicienii din timpul monarhiei ştiau că de 600 de ani guvernele din Madrid s'au izbit întotdeauna de o populaţie de cremene: bascii. Gândindu-se că după reuşita rebeliunii au să rămână stăpâni absoluţi peste Spania, generalii s'au temut că în viaţa noului stat, fatal slăbit în urma războiului, veleităţile de autonomie ale bascilor ar putea însemna o forţă de nezăgăzuit şi au decis să rezolve această problemă într'un fel cum nimeni încă nu îndrăznise: prin exterminarea poporului basc. Profitând de confuzia care domnea în Europa şi de armatele străine pe care le aveau la dispoziţie, generalii rebeli au pornit la nimicirea nobilului popor basc.

Moarte bascilor! Acesta e strigătul pe care l-a lansat generalul Mola şi el e repetat de mii de ori pe câmpul de luptă de cei care pornesc la masacrarea acestui popor eroic şi nefericit. Iar crunta răfuială,

veche de 600 de ani, a castei militare din Spania cu o populație care și-a iubit întotdeauna libertatea, e prezentată în Europa drept un episod al luptei împotriva „primejdiei bolșevice".

Pentru popoarele Europei, se pune o întrebare. Dacă interesele imperialismului german, care are nevoie de minele de fier din Bilbao și de baze navale în Biscaia, s'au asociat cu ura generalilor rebeli, pornind la nimicirea unui popor profund creștin cum e poporul basc, sub pretextul „luptei împotriva bolșevismului", ce soartă le așteaptă pe celelalte popoare, ce scrupule își va face nu numai față de independența lor, ci chiar de existența lor fizică, imperialismul german, promotorul războiului total ale cărui prime semne se văd în Spania ?

Ce soartă le așteaptă pe celelalte popoare ? Cum trebue să se dea tumba și cum să asculte ordinele dela Berlin, pentru ca într'o zi dl. Hitler să nu le declare bolșevice și să-și repeadă asupra lor aviația criminală ?

TRAGEDIA POPORULUI BASC (III)

Juan Gorostiaga povesteşte.

Era o dimineaţă de duminică, senină, liniştită. Sunau clopotele bisericilor. In Bilbao, străzile erau pline de bărbaţi, femei şi copii refugiaţi, murdari, în zdrenţe. Mulţi mergeau spre biserică, alţii rămâneau în stradă vorbind între ei. Toţi erau abătuţi, trişti. In faţa bibliotecii, piaţa vastă era plină de oameni. Aceleaşi femei îmbrăcate în negru ; aceiaşi copii cu capul gol, cu părul răvăşit.

Cred că nici tigrii, când vor să-şi prindă prada, nu vin atât de încet. Nu am auzit niciun sgomot de motor. Deodată, o pasăre mare s'a lăsat la câteva zeci de metri de pământ şi o mitralieră a început să răpăie. N'am să uit niciodată. E cea mai josnică faptă pe care am văzut-o în viaţa mea.

Ţipete au umplut aerul şi oamenii au început să fugă din toate părţile. Alte trei avioane au coborît atunci şi s'au luat după ei, urmărindu-i în lungul străzilor, trăgând satanic cu mitraliera. Nu mi-am putut închipui niciodată că oamenii pot fi capabili de atâta bestialitate. Vânătoarea oribilă a ţinut câteva minute ;

pe urmă avioanele s'au ridicat deodată în aer, cu un uruit formidabil al motorului.

In clipa aceea mi-aş fi dat de zece ori viaţa să pot avea în mâinile mele unul din aceşti aviatori.

In piaţă, au rămas vreo zece bărbaţi şi femei svârcolindu-se în bălţi de sânge. Au şuerat sirenele, au bătut clopotele şi au venit ambulanţe. Peste zece minute străzile au fost iarăşi pline de oameni şi inima îmi bătea cu groază la gândul că avioanele pot pândi din înaltul cerului, ca nişte ulii.

Atunci, am aflat că Bilbao n'avea niciun singur avion de vânătoare, niciun singur tun anti-aerian. Aviatorii veneau şi masacrau populaţia cum le plăcea. Nimic nu mi s'a părut mai blestemat, mai duşman oamenilor, decât un cer din care aviatorii hitlerişti puteau coborî fără teamă şi, după ce ucideau femei şi copii, se puteau ridica din nou, fără să li se rupă aripile.

După masă au început să bubuie tunurile. Oamenii din Bilbao şi-au încordat auzul. Se spunea că nemţii au debarcat pe o plajă, lângă San Sebastian, patru sute de tunuri de 305 milimetri. Era un bubuit mai greu, mai profund, cum nu fusese niciodată de când începuse asediul oraşului.

Primul obuz căzut în Bilbao a nimerit în plin: o casă cu cinci etaje a fost prefăcută în ţăndări cu toţi locuitorii ei.

*

* *

Acestea se petreceau duminică, 13 Iunie. O săptămână mai târziu, Bilbao, „cetatea neînvinsă", era ocupată de oamenii lui Franco. Patru sute de tunuri de

mare calibru şi o sută de avioane, împotriva cărora bascii nu avuseseră decât puşti, împliniseră testamentul strategic al generalului Mola : Bilbao era ras de pe faţa pământului.

Generalul insurgent poate fi mulţumit : mii de cadavre de basci au umplut străzile oraşului şi şanţurile şoselei care duce spre Santander.

Strigătul pe care l-a scos la începutul războiului : „Moarte bascilor", a fost împlinit. Bascii sunt morţi. Seceraţi cu mitraliera, sdrobiţi de tancuri şi de obuze, făcuţi una cu pământul.

Generalul insurgent poate fi mulţumit. Şi în faţa oamenilor care fierb în cazane cu smoală şi a tuturor celorlalte cazne ale infernului, el poate spune dracilor cu mândrie : ceeace am făcut noi pe pământ întrece cu mult ce aveţi voi aici.

Pe lângă ceeace s'a petrecut la Bilbao în ultimele zile, infernul pare o oază din timpurile bune ale omenirii. Cei ce şi l-au închipuit, credeau cel puţin că nu merg în el decât oameni care au o vină, un păcat de ispăşit.

Ce vină au avut, ce păcate au trebuit să ispăşească femeile din Bilbao, cu copii în braţe şi cu copii în pântec, bătrânii de şaizeci de ani şi copiii de zece ani, ca în timp ce fugeau spre Santander, la ora două noaptea, să fie urmăriţi de avioane, prinşi în lumina rachetelor şi a proectoarelor şi ucişi cu focuri de mitralieră ? Ingrozitoare vânătoare de oameni, cum poate niciodată nu le-a fost dat să îndure fiarelor sălbatice.

Ce vină au avut nenorocitele convoaie, oamenii flămânzi şi înnebuniţi de groază, porniţi la adăpostul nopţii spre necunoscut, că numai o singură clipă să-i

fi văzut şi ţi se umplea inima de jale? Ce vină au avut acei bărbaţi, acele femei, acei copii şi ce vină am avut noi, cei care am văzut toată infamia şi de acum înainte va trebui să ducem în lume mărturia că prin aviatorii hitlerişti omul e coborît pe cele mai de jos trepte ale nemerniciei?

Sunt martorul uneia din cele mai abominabile crime din câte s'au putut petrece dela începutul lumii şi până azi: uciderea prin mijloace noi şi de o ferocitate neînchipuită a populaţiei civile. Niciodată pe pământul acesta nu cred că s'a putut petrece o ticăloşie mai mare. Ştiu că istoria lumii e plină de fapte îngrozitoare. Ştiu că în urma noastră, a generaţiei care ne aflăm acum pe pământ, e un drum lung, presărat cu camere de tortură şi spânzurători. Ştiu că dela începutul lumii şi până la noi se înşiră milioane de oameni asasinaţi, arşi de vii, masacraţi.

Dar oricât de îngrozitoare ar fi galeria acestor crime pe care omenirea le poartă în spate, n'o să se poată găsi printre ele niciuna care să egaleze masacrul dela Bilbao. Niciodată în cursul istoriei n'au fost ucişi oameni în condiţiuni atât de nedemne, în împrejurări atât de triste şi de penibile pentru întreaga umanitate.

De o parte, o turmă de copii, de femei şi de bătrâni, care încercau să fugă din infernul unui oraş bombardat, iar de partea cealaltă, oameni instalaţi confortabil în avioane, sburând fără primejdie pe deasupra celor dintâi şi secerându-i cu mitraliere satanice. Niciodată între masacratori şi masacraţi n'a fost o inegalitate mai mare, niciodată masacratorii n'au fost mai feriţi de primejdie, mai în afară de orice risc, ni-

ciodată masacraţii n'au format o turmă mai jalnică şi mai lipsită de apărare.

Când au apărut cele dintâi teorii asupra războiului total, când au răsunat în Europa primele aplauze pentru discursurile războinice ale lui Mussolini şi Hitler, cine ar fi putut bănui că omenirea avea să ajungă atât de repede aici ?

Dacă avioanele ar fi fost pilotate de tigri, dacă mitralierele de pe bordul lor ar fi fost mânuite de cele mai crude fiare, cu nimic soarta omenirii n'ar fi fost mai rea. Aviaţia germană care, după Guernica şi Durango, a măcelărit la lumina rachetelor populaţia civilă din Bilbao, a înscris în istoria lumii o pagină nouă, după care nu mai are de coborît nicio treaptă pe scara bestialităţii şi a josniciei. Cele mai negre funduri au fost atinse. Vai de vremurile care vin !

TRAGEDIA POPORULUI BASC (IV)

Seară de seară, lângă catargele Fuerteventurei, Juan Gorostiaga povesteşte.

In noaptea de 13 Iulie, cerul s'a înroşit deodată peste Miravilla şi peste ceilalţi munţi. Ardeau pădurile de brad, incendiate de explozia obuzelor. Nimic nu putea fi mai dramatic decât acea culoare roşie a cerului, pâlpâind, ridicându-se şi coborînd, ca un puls uriaş al războiului.

In port erau îmbarcaţi femei şi copii.

După întâmplările îngrozitoare de peste zi, în Bilbao mai era totuşi loc pentru un spectacol sgudui-tor. Puteau să plângă şi să simtă toată sfâşierea acestui eveniment chiar oamenii care rămăseseră o zi întreagă în pivniţe, în întuneric, în timp ce afară se clătina lumea.

La lumina torţelor treceau femei cu rochii zdrenţuite, gâfâind şi cu obrazul plin de sudoare, de parcă în clipa aceea ar fi lăsat din spate un sac greu. Şezuseră tot timpul pe lângă magazii, fără să ducă nimic în spate. Dar oboseala lor era oboseala războiului. Un singur gând de le trecea prin minte şi era deajuns: casa lor peste care căzuse o bombă şi nu se mai ale-

sese din ea decât un morman de pietre fierbinți, fumegânde. Atunci femeile începeau să gâfâie și-și ștergeau cu podul palmei fruntea acoperită de sudoare.

Ca o turmă obosită și cuprinsă de panică, femeile urcau una după alta pe bord.

Un țipăt, o lamentație izbucnea uneori în noapte, și pe urmă era același zumzet de voci ale unor ființe care se îndeamnă și se ajută una pe alta : por ahi, por ahi, pe aici, pe aici. Treceau printre vagoane, printre scânduri și autocamioane și se suiau pe vapor ! Era totuși ordine și m'am mirat că în haosul bombardamentelor și în fața zecilor de mii de refugiați care năvăliseră prin toate barierele orașului, guvernul basc mai putuse întocmi liste după care să se facă evacuarea. Popor care a dat lumii, timp de veacuri, cei mai vestiți și întreprinzători marinari, bascii au avut în sânge simțul ordinei care trebue să domnească în naufragii și felul cum trebuesc umplute bărcile de salvare.

Dar au fost prea puține bărci pe acest uriaș pachebot care era Bilbao și care s'a scufundat. Atunci, în noaptea aceea, ultima în care s'a mai putut pleca pe mare, îmbarcarea femeilor și a copiilor a ținut până la ora unu. La marginea scării, un bătrân cu fața încadrată de o barbă scurtă citea numele femeilor. Din grupul lor, compact și imobil, se desprindeau mogâldețe negre. Niciuna n'avea mai mult de o legătură cu boarfe, pe care o ducea într'o mână, iar cu cealaltă mână trăgea câte un copil sau doi.

Nu se poate închipui privelişte mai jalnică, mai plină de mizerie, decât femeile acestea trăgându-și după ele copiii și legătura în care aveau tot ce le mai

rămăsese din gospodăria distrusă. Văzusem de cu ziuă asemenea legături desfăcute; realitatea lor era penibilă şi umilitoare. Un popor întreg pornea în pribegie şi în legătură femeile n'aveau decât o pernă, o cratiţă de bucătărie, câteva linguri, o carte de rugăciuni.

Odată a fost strigată o fată singură, de 14 ani, şi ea a apărut, slabă, plăpândă, cu părul desfăcut şi murdar, în picioarele goale, într'o rochie subţire, numai zdrenţe. Aşa pleca la mii de kilometri, singură, goală, fără nimic. Era din Guernica şi tot restul familiei îi fusese masacrat. Spunea mereu, în neştire, privind în vid: LOS ALEMANES, LOS ALEMANES... nemţii, nemţii.

Martinez Arcega a trimis să-i aducă pătura lui de pe Fuerteventura. Dar câţi au fost apoi la fel de goi, cărora nimeni n'a mai avut să le dea o pătură? Câţi au răbdat de frig, tremurând nopţi întregi pe pietrele portului, numai într'o cămaşă subţire şi în picioarele goale, până ce aveau să-i ucidă avioanele germane? Erau rupţi, şi palizi, şi murdari, şi flămânzi, flămânzi cum poate n'au mai fost copii pe lumea asta. Stăteau ziua în jurul Fuerteventurei şi priveau cum se pregăteşte mâncarea marinarilor; poate nici câinii n'au privit vreodată aşa spre blidul oamenilor.

Cine are să poată spune, cine are să poată face omenirea să înţeleagă şi să-i fie ruşine de crima pe care a lăsat-o să fie comisă în Spania cu copiii? Numai pe listele guvernului basc, când a plecat ultimul vapor, mai erau cinci mii de copii care urmau să fie evacuaţi. După 24 de ore, peste Bilbao s'a revărsat o cataractă de bombe şi obuze. Hitler, Franco şi Mussolini erau grăbiţi să-şi asigure victoria. Cum au să răs-

pundă de această crimă în faţa umanităţii ? Cum au să răspundă de sălbăticia aviaţiei lor care nu i-a lăsat pe copii să fugă, măcar pe uscat, în picioarele goale ?

*

* *

De pe puntea Fuerteventurei am văzut toată ticăloşia din lungul şoselei ce duce la Santander. Ce josnică şi îngrozitoare crimă !

In ofensiva împotriva oraşului Bilbao, crimele comise în numele războiului total au atins un punct din care soarta oamenilor pare mai rea decât a animalelor vânate în desişul pădurilor africane.

A fost o sălbatică şi josnică vânătoare de oameni, fără nicio necesitate, numai din plăcerea de a-i ucide.

La Madrid, fusese bombardat un oraş pe care armatele rebele voiau să-l cucerească. La Durango şi Guernica fuseseră distruse, cu oameni cu tot, oraşe deschise din spatele frontului. La Bilbao, nu numai că a fost bombardat oraşul, nu numai că avioanele au mers în lungul străzilor lui şi au mitraliat populaţia, ci chiar atunci când oraşul era aproape căzut, când nu mai opunea nicio rezistenţă, avioanele au secerat mulţimea care fugea în lungul şoselelor.

Şi nu erau decât jalnice convoaie de refugiaţi, sfâşietoare în mizeria lor. Le văzusem pe străzile oraşului, odihnindu-se câteva clipe şi pornind din nou. Niciodată mintea omenească nu şi-a putut închipui tablou mai trist, mai plin de durere.

O turmă de oameni flămânzi, târîndu-se pe străzi, oprindu-se, pornind mai departe. Aceştia au fost seceraţi cu mitraliera.

Erau femei în zdrenţe, în picioarele goale, care

purtau pe cap un sac plin cu boarfe mizerabile. Erau femei slabe, urîte, cu fața neagră, care aveau copii de țâță în brațe. Toate au fost secerate cu mitraliera. Erau oameni bătrâni, cu fața brăzdată de dungi adânci, într'o mână cu un baston, iar în cealaltă cu o legătură de cârpe. Unii din ei aveau câte un geamantan și prezența lui între sutele de boccele făcea ca mizeria să fie mai crudă, mai amară. Toți, și cei cu baloturi, și cei cu geamantane, au fost seceraţi cu mitraliera.

Erau apoi copii, sute și mii de copii, desculți, zdrențuiți, în capul gol și pe fața lor se vedeau mai bine ravagiile foamei și ale teroarei. Au fost, toți, mitraliați.

Am văzut uneori turme de vite care duse spre abator pornesc pe un drum greșit, și paznicii le ies înainte cu ciomegile, le ațin calea și le întorc înapoi.

Așa a fost cu oamenii care au scăpat din Bilbao și au pornit spre Santander. Zeci de avioane le-au ținut calea și nu i-au lăsat să fugă : înapoi în Bilbao ! Inapoi în groaznicul abator din care să nu vă faceți iluzia că ați scăpat ! Avioanele au aruncat bombe, au ținut șoseaua sub focul mitralierelor. Și cei ce încercau să scape, s'au întors în Bilbao.

Dar noaptea, la adăpostul întunericului, au căutat să fugă din nou. Convoiul mergea în beznă : căruțe, ambulanțe, cărucioare, și mii de oameni pe jos, îngrămădiți unii în alții, strânși, speriați, întocmai ca o turmă scăpată pe poarta abatorului. Așa i-au surprins luminile rachetelor și așa i-au ucis bombele și gloanțele de mitralieră.

O sălbatică escadrilă nocturnă, ca un monstru căruia i-ar place să vâneze noaptea, înnebunindu-și

victimele cu strălucirea satanică a ochilor, a apărut deasupra fugarilor.

Dela Portugalete s'a văzut lumina sclipitoare a rachetelor şi s'a auzit uruitul motoarelor, întretăiat de exploziile bombelor şi răpăitul mitralierelor. In zorii zilei, pe şoseaua care duce spre Santander, era o masă de carne omenească, sfârtecată, sângerândă. Şi din şanţuri se mai ridica vaetul celor care nu muriseră încă.

Cei care au ucis astfel, înjosind atât de cumplit numele lor şi al ţării lor, erau aviatori ai Germaniei hitleriste.

Poporul basc a avut să plătească acestor aviatori un tribut teribil. Durango, Guernica, Bilbao. Rase de pe faţa pământului!

De sute, de mii de ori, am auzit această exclamaţie: Los mas criminales son los alemanes. Cei mai criminali sunt germanii.

Los mas criminales... Un întreg popor împotriva căruia s'au experimentat cele mai cinice metode ale războiului total, un popor cu oraşele prefăcute în scrum, cu femeile şi copiii ucişi pe drumuri, un popor batjocorit şi însângerat, aruncă aviatorilor hitlerişti această acuzaţie: Cei mai criminali!...

Valorează minele din Biscaia cât acest oprobiu care astăzi, rostit de basci, va fi mâine al lumii întregi?

Los mas criminales... E un strigăt din guri pline de sânge, un strigăt care îşi va face drum în istorie.

TRAGEDIA POPORULUI BASC (V)

Vorbeşte Jaime Garcia, căpitanul Fuerteventurei.

Din cele patru zile cât am stat în Bilbao, trei le-am petrecut la adăpostul marilor capitaluri engleze. Niciun obuz n'avea să cadă în preajma Fuerteventurei. Eram în zona sacră a oraşului, lângă fabricile în care sunt învestite capitaluri engleze.

Durango, Guernica, au fost prefăcute în scrum şi locuitorii lor trecuţi printr'o baie de foc şi sânge. Pe străzile oraşului Bilbao, avioanele vânau oamenii cu mitraliera şi casele lor au fost sfărâmate de bombe şi obuze. Dar dela începutul războiului, o singură bombă n'a căzut asupra acestor fabrici, deşi ele fuseseră transformate în industrii de război şi produceau gloanţe pentru frontul basc.

Generalul Franco se scoală şi salută cu respect zona în care se află interesele marii industrii engleze. El poate să omoare mii de copii cu bombe, el poate să distrugă toate oraşele Spaniei ; niciun obuz n'a fost tras împotriva acestor sfinte fabrici engleze. El preferă să-şi întârzie victoria, să omoare toţi oamenii din jurul fabricilor, dar fabricile să rămână întregi şi englezii să gândească : e totuşi om cumsecade.

Atitudinea agresivă a generalului Franco faţă de guvernul englez, raporturile încordate dintre Burgos şi Londra sunt o poveste pentru presa europeană. E drept că generalul protestează atunci când vapoarele engleze aduc mâncare republicanilor şi pornesc înapoi încărcate cu femei şi copii. Dar atunci când marile fabrici engleze dela Bilbao produc muniţiuni pentru trupele basce, generalul Franco se scoală şi le salută cu respect. Niciun obuz împotriva acestor fabrici!

Şi totuşi, de acolo veneau gloanţele cu care bascii rezistau, trăgând în soldaţii lui.

Trădător faţă de patria căreia îi jurase credinţă, generalul Franco mai e trădător şi faţă de propria sa armată, faţă de soldaţii pe care îi comandă şi îi duce la moarte. El nu e decât servitorul capitalului internaţional şi cel mult al ambiţiei sale.

*

* *

Stam pe puntea Fuerteventurei, la adăpostul marilor capitaluri engleze. Pe front se auzeau bubuiturile înfundate ale tunurilor. Acolo puteau să moară oameni. Şi pe străzile oraşului puteau să moară, plini de sângele care le ţâşneşte pe gură, cum îi văzusem în ultimele zile. Puteau să moară oricâţi, mii, zeci de mii. Fabricile engleze să rămână întregi.

Lumea pe continent e naivă. Ea crede: generalul Franco urăşte Anglia. Cine e „Anglia"? Marii ei oameni de afaceri? Pe aceştia generalul Franco nu-i urăşte. El îi salută cu respect şi li se ploconeşte. El dă ordin ca niciun singur glonţ să nu se atingă măcar de ştergătoarea de picioare dela uşa fabricii lor.

Capetele copiilor spanioli pot fi făcute terci. Şi pentru ca totul să fie perfect, să întreacă orice închipuire, se chiamă că generalul e naţionalist.

Tunurile bubuiau pe front cu înverşunare. Păreau sgomotul unei cascade de fier topit. Aproape de oamenii care mureau sfârtecaţi de obuze, aproape de această realitate cumplită a războiului, îmi dădeam seama de urzeala lui internaţională, tainică şi abjectă.

Acum, când generalul Franco e stăpân pe zona în care se află fabricile marilor industriaşi englezi, acest general va începe să devină din ce în ce mai legal, iar guvernul dela Valencia din ce în ce mai supărător, din ce în ce mai puţin legitim. Dacă fabricile dela Bilbao n'ar fi avut capital englez sau dacă Franco ar fi trimis avioanele să le prefacă în ruină...

Dar nu. Franco a prefăcut în ruină oraşele paşnice ale spaniolilor, a omorît zeci de mii de femei şi de copii basci, dar n'a lansat o singură bombă împotriva acestor fabrici. Ele sunt ale voastre, ale englezilor şi nu mă ating de ele. Dovezile de respect, chiar când vin din partea briganzilor, emoţionează. Marii industriaşi englezi vor avea grijă să pună o vorbă bună pentru Franco. Şi-l vom vedea pe asasin recunoscut de multe guverne.

TRAGEDIA POPORULUI BASC (VI)

Înainte de a pleca din Saint Jean de Luz, ascult ultimele mărturii ale lui Juan Gorostiaga.

Trei zile şi trei nopţi tunurile au vărsat foc asupra oraşului şi a frontului. O escadrilă de bombardament s'a rotit tot timpul în aer, lăsând să curgă sute de bombe. Să fi apucat Bilbao cu un cleşte şi să-l fi asvârlit într'o căldare cu plumb topit, n'ar fi suferit mai mult.

Dela Portugalete, dela gura Nervionului, priveam cuprinşi de revoltă şi de groază. Treptat, moartea şi pustiul puneau stăpânire pe oraş. Coşurile fabricilor nu mai fumegau. Era semnul cel mai neîndoios că totul se sfârşise.

Câteva bărci cu oameni năuciţi de groază au coborît Nervionul ; veneau parcă din altă lume. Aduceau veşti din Bilbao. Cadavrele zăceau în descompunere pe străzi. De duminică, toţi oamenii ucişi rămăseseră pe loc : în case, în pivniţi, pe străzi. Intr'un tunel de cale ferată se afla un morman de oameni morţi, intraţi în putrefacţie. Erau cele din urmă şi cele mai îngrozitoare ore ale oraşului.

In dimineaţa zilei de joi, căpitanul Jaime Garcia,

care se afla pe puntea de comandă, ne-a chemat sus. La câțiva kilometri, dincolo de Las Arenas, pe o casă izolată de pe malul fluviului, flutura drapelul lui Franco ; două fâșii roșii și una galbenă. A fost pentru noi o clipă grea, de plumb.

Treptat, pe dealurile care domină Bilbao au apărut prăjini în vârful cărora flutura același drapel. Le priveam consternați, cu sentimentul că totul s'a sfârșit.

Dar soldații din Las Arenas, singuri, izolați de restul orașului, strânși între fluviu, ocean și liniile dușmane, pe o îngustă fâșie de pământ, luptau încă. Mitralierele răpăiau nebunește.

In tot lungul fluviului, până în oraș, și în oraș, câte un asemenea mănunchi de oameni rezistau cu desnădejde și înverșunare. Trupelor de infanterie care dădeau asaltul le-a fost peste putință să le ia pozițiile. De fiecare dată au trebuit să vină avioane să arunce asupra lor bombe.

Mai poate aduce vreo mângâiere, mai poate fi de vreun folos faptul că bascii s'au luptat ca niște eroi ? E prea mult sânge țâșnit din piepturi, din guri și din capete sfărâmate, ca să se mai poată vorbi și de altceva decât de această uriașă hecatombă umană. Dar dacă se va vrea să se țină seama de tot ce s'a petrecut, atunci un lucru va trebui să se știe în primul rând : că bascii s'au apărat cu un eroism și o demnitate în fața cărora toate popoarele lumii vor trebui să se încline.

*

* *

Fuerteventura a luat pe bord o parte din oamenii care au apărat Las Arenas. Erau zece soldați, sfâșiați

de oboseală şi de foame, năuciţi de ţăcănitul mitralierelor, cu bărbi murdare de pământ şi de sânge, cu buzele plesnite de sete, cu ochii duşi în fundul capului. Suferinţa lor fusese mai mare decât dacă ar fi murit de zece ori. Nu moartea e cel mai greu lucru în război. Infăţişarea acelor oameni era mai sguduitoare şi arăta mai mult ce înseamnă războiul, decât chiar muribunzii pe gura cărora ţâşneau valuri de sânge. Era de zece ori mai cumplit decât moartea ceeace oamenii aceia înduraseră cu carnea, cu sângele, cu nervii lor: patru zile şi patru nopţi, fără să închidă ochii o singură clipă, sub focul satanic al mitralierelor italiene, izolaţi de restul frontului, singuri pe fâşia de pământ pe care o apărau.

Fuerteventura îi ducea în noapte, pe valurile oceanului, spre Santander. Dormeau cu pumnii strânşi, cu feţele crispate; strigau uneori prin somn. Iar noi, veghindu-i, înţelegeam încă odată ce lucru cumplit e războiul.

*

* *

In Santander, am întâlnit un larg val de suferinţă umană. Soldaţii răniţi în ultimele lupte zăceau pe târgi în faţa spitalelor arhipline, în curţi, sau chiar pe stradă. Erau deasemeni foarte multe femei şi copii, răniţi pe când căutau să fugă. Acum umpleau străzile. In toate părţile nu se vedeau decât capete, sau braţe, sau piepturi bandajate şi se auzeau vaete.

Santander părea un uriaş spital cu zeci de mii de răniţi şi muribunzi. Şi dinspre Bilbao continua să sosească, să umple străzile până la refuz, o mulţime nesfârşită a cărei înfăţişare constituia cel mai sfâşi-

etor spectacol. Îi văzusem plecând din Bilbao. Cei care putuseră să scape de bombe şi de mitraliere soseau mai goi şi mai flămânzi, sfârşiţi cu totul.

Poate numai în ţările asiatice, când bântuie foametea, să mai fie cu putinţă un astfel de exod. În câteva zile au sosit în Santander peste o sută de mii de oameni. Scăpaseră dintr'un oraş incendiat, distrus de bombe. Fiecare obraz era o mască a mizeriei şi a groazei.

Cât ţinea zarea, se vedea convoiul lor şerpuind în lungul şoselei dinspre Bilbao. Un fluviu de oameni, de căruţe, de mizerie şi suferinţă. Se revărsau pe toate străzile, puneau jos balotul pe care îl aduseseră în spate o sută de kilometri şi adormeau.

Pieţele erau o mare de capete, de obrazuri nebărbierite, murdare, un ocean de oameni flămânzi şi prăpădiţi. Din timp în timp ridicau ochii spre cer : ar mai fi putut sosi până aici avioanele. Santander nu va fi un al doilea Bilbao ? Portul era plin de femei şi copii care aşteptau să plece. Sub paza tunurilor de pe vasele de război care patrulau în larg, vapoare plecau spre Franţa, arhipline ; cu oameni îngrămădiţi în magaziile de cărbuni, pe catarge, în bărcile de salvare, pe acoperişurile cabinelor.

Din Santander, mai mult decât de frica avioanelor, plecau de foame. Timpul de când toţi aceşti oameni nu mai mâncaseră nimic, se număra cu zilele.

Duminică, 20 Iunie, a venit vestea că Bilbao a căzut. Bascii se mai bătuseră şi pe malul stâng al Nervionului. Dar totul era pierdut.

Soseau mereu răniţi. Mulţi dintre ei, băieţi de 18 ani. Unul, atât de diafan încât părea o domnişoară,

4501

avea şalele sfârtecate de explozia unui obuz. Se afla în spitalul din Guernica, atunci când oraşul a fost distrus. A văzut tot. Povesteşte. Trei mii de morţi. După fiecare frază, repetă : oribil.

Toţi răniţii care pot să vorbească, relatează fazele bătăliilor la care au luat parte. Dela început, un lucru e sigur pentru soldaţii basci : căror state aparţin armatele cu care au avut să se lupte. Impotriva oraşului Bilbao au fost aruncate aviaţia şi artileria germană şi trupe de infanterie italiene. Acestora li s'au adăugat câteva formaţiuni spaniole de rechetes, monarhişti din Navarra, singura provincie care dela început a fost de partea lui Franco.

Aviaţia germană a dispus de o sută de avioane Heinkel, de bombardament şi vânătoare. Bateriile de artilerie au totalizat o mie de tunuri, dintre care patru sute de calibru 305, cum n'au mai fost folosite pe alte fronturi în Spania. Trebuia sfărâmată „centura de fier" cu care bascii înconjuraseră Bilbao.

Cantitatea inimaginabilă de proectile şi de bombe asvârlite asupra oraşului şi a frontului arată cât preţ pun nemţii pe regiunea minieră de pe valea Nervionului. Armatele lui Mussolini au luptat mai mult pentru a avea o victorie care să le spele de ruşinea dela Guadalajara. Organizaţia de rechetes, pentru a asasina cu revolverul pe bascii care scăpau de mitraliere şi obuze ; pentru a împlini astfel cele două cuvinte din testamentul lui Mola : Moarte bascilor !

Dorinţa generalului a fost împlinită. Bascii sunt morţi. Bilbao a fost ras de pe faţa pământului.

*

* *

Era un copil doar de câteva palme. Cineva îl luase, îl spălase, îi dăduse o bucată de pâine. Muşca din ea, răspunzând liniştit la întrebările ce i se puneau.

— De unde eşti ?
— Din Guernica.
— Unde e mama ta ?
— Moartă.
— Şi tatăl tău ?
— Mort.
— N'ai vreun frate mai mare ?
— Mort.

Era un dialog ? Era un interogatoriu ? Nu. Era o pagină din istoria de azi a Spaniei, încăpută pe mâinile lui Franco, Mussolini şi Hitler.

Generali ai Spaniei şi dictatori europeni, n'aş comite naivitatea să vă scriu într'un ziar pe care nu-l citiţi şi într'o limbă pe care n'o cunoaşteţi, dacă n'aş fi fost martorul unei scene care vă priveşte îndeaproape şi pe care mă simt dator să v'o aduc la cunoştinţă, cu mijloacele de care dispun, chiar dacă vorbele mele n'au să ajungă niciodată până la voi.

O, generali ai Spaniei şi dictatori europeni, să nu vă închipuiţi că am să vă vorbesc despre obrazurile sfărâmate şi pline de sânge ale copiilor care au fost ucişi în războiul acesta. N'am să vă vorbesc nici despre avioanele pe care le-aţi trimis asupra oraşelor deschise să le prefacă în scrum. Toate acestea le cunoaşteţi foarte bine şi nu mă îndoiesc că, în fiecare seară, aviatorii voştri v'au prezentat rapoarte ample asupra crimelor comise.

Generali spanioli şi dictatori europeni, scena pe care vreau să v'o descriu e cea mai mică, în aparenţă cea mai lipsită de importanţă din câte au avut loc în cursul războiului pe care l-aţi pornit. Ziarele n'au scris despre ea şi n'a fost prinsă de niciun obiectiv fotografic. Dar ce semnificaţie cumplită are şi cât e de gravă pentru voi!

Generali spanioli şi dictatori ai Europei, am văzut o femeie blestemându-vă.

Era o femeie îmbrăcată în negru, cu faţa întunecată şi aspră. Singură, pe o colină, la poalele Pirineilor, în lagărul dela Saint Jean Pied de Port, în timp ce soarele apunea, ridicase pumnul spre cer şi blestema. Aş fi dat mult să o fi auzit voi, generali spanioli, care i-aţi fi cunoscut limba şi suferinţa. Aş fi dat mult să o fi putut vedea, voi, dictatori europeni, ale căror avioane îi uciseseră copiii. In clipa aceea aţi fi înţeles că apasă asupra voastră o ameninţare împotriva căreia n'o să vă poată apăra toate armatele pe care le făuriţi, tot fierul pământului prefăcut în tunuri şi obuze.

In clipa aceea v'aţi fi trezit din beţia voastră de sânge şi, privindu-vă unii pe alţii, v'aţi fi întrebat cuprinşi de spaimă : ce am făcut ?

In adevăr, generali spanioli şi dictatori europeni, ce aţi făcut ? Aţi umplut lumea de sânge, aţi trecut prin explozii de bombe şi foc de mitraliere o ţară întreagă, cu femeile, cu copiii, cu oraşele, cu satele ei. In Ţara Bascilor, cruzimea voastră n'a mai cunoscut nicio margine ; era prea bogată prada minelor de fier pentru a mai încăpea vreo milă ; şi unul din cele mai barbare masacre a pus capăt existenţei acestui popor.

Generali spanioli şi dictatori ai Europei, ce aţi făcut ? Aproape de Bilbao, la Derio, câteva sute de bărbaţi, de femei şi de copii, surprinşi într'o zi de duminică de bombardamentul aviaţiei voastre, s'au refugiat în cimitir, ascunzându-se după cruci şi după morminte. Generali spanioli şi dictatori europeni, apărători ai civilizaţiei şi ai creştinismului, timp de câteva ore

aviatorii voştri au bombardat cimitirul. Unul din puţinii oameni care au scăpat de acolo, ştiţi: dela Derio, de lângă Bilbao, în ziua de duminică 13 Iunie, mi-a povestit cum a fost distrus cimitirul şi cum au fost ucişi sutele de oameni care se adăposteau în el. Bombele au sfărâmat crucile, au făcut pâlnii în pământ, au asvârlit afară cadavre, care i-au acoperit pe cei ce nu muriseră încă.

Generali spanioli şi dictatori europeni, ce aţi făcut? Cine sunteţi voi de v'aţi crezut îndreptăţiţi să aduceţi la îndeplinire cuvântul grozav al scripturii: Morţii vor ieşi în locul viilor şi vii vor intra în locul morţilor? Generali spanioli, dictatori europeni, ce aţi făcut?

Generali spanioli, v'aţi bătut joc de carnea şi de sângele poporului căruia îi aparţineţi, cum niciun cuceritor străin nu şi-ar fi îngăduit să o facă. Impotriva lui, împotriva bărbaţilor, femeilor şi copiilor Spaniei, voi aţi adus pe „vitejii fii ai deşertului", faimoasele legiuni de marocani. Vitejii fii ai deşertului au purtat la cingătoare, ca pe nişte trofeie, capetele tăiate ale oamenilor din poporul vostru.

Iar cei dintre ei care au învăţat să conducă tancuri, în unele seri la Oviedo, pentru a-şi mai alunga urîtul, luau prizonierii republicani şi, aşezându-i în mijlocul drumului, cu mâinile şi cu picioarele legate, treceau cu tancurile peste ei.

Generali spanioli şi dictatori ai Europei, voi n'aţi avut niciun respect pentru fiinţa umană. V'aţi bătut joc de un întreg popor; oraşele şi satele lui le-aţi prefăcut în ruină; aţi asasinat oamenii, femeile şi copiii,

şi aţi râs în pumni, plini de mulţumire, încântaţi de sinistra voastră ispravă.

Generali spanioli şi dictatori ai Europei, luaţi seama ! O femeie din Spania v'a blestemat. Dacă aş fi văzut o sută de tunuri îndreptate asupra voastră, încă m'aş fi gândit că aţi putea scăpa. Dar am văzut o femeie blestemându-vă. Felul cum pumnul ei strâns se ridica spre cer, felul cum rostea cuvintele, m'a făcut să înţeleg că n'o să scăpaţi.

Oricât de târziu, oriunde veţi fi ascunşi, blestemul ei are să vă ajungă.

Generali rebeli şi dictatori ai Europei, nimeni n'o să poată risipi norii încărcaţi de trăznete pe care blestemul poporului spaniol i-a îngrămădit asupra capetelor voastre.

Luaţi seama ! Nimeni n'o să vă poată scăpa !

1937.

Evocari

RĂZBOIUL PE APĂ[1]

Cele două monitoare înaintau tăcut pe braţul Oceacoff. Se auzea doar duduitul înfundat al maşinilor lăsate la „foarte încet". La prova, Cap de Fier fumând o ţigară de foi privea în întuneric. Malurile acoperite de stuf mai mult se ghiceau: o dungă mai neagră în noapte. O linişte imensă plutea pe ape şi deasupra lor. Ochiul lui Cap de Fier privea malurile pieziş, le sfredelea. Nu se putea desluşi nimic. Aici n'ar fi trebuit să fie un pâlc de sălcii? se aplecă el spre moş Pandele, iritat că trebue să recurgă la această consultaţie. Şi în aceeaşi clipă îi puse în obraz, ca pe o baterie electrică, lumina groasă, roşie, a trabucului. In mutra lui moş Pandele parcă slobozise cineva, demult, o încărcătură de alice. Zecile de cicatrice apărură la lumina incertă a ţigării. Vederea lor îl înfurie pe comandor şi mai mult. Bătrânul pilot era imobil şi taciturn, tocmai acum când ar fi trebuit discutat în fiecare clipă, lămurit tot ce se zărea pe maluri. Il dădu dracului printre dinţi, cu gura încleştată.

Ofiţerul de cart apăru în umbră. Cap de Fier îi

---

[1] Faptele evocate aici se referă la represiunea sângeroasă a răzvrătirii ţăranilor basarabeni din Tatar-Bunar, în anul 1924. (N. A.)

făcu semn. Să vie secundul. Se auziră pe scara metalică paşii secundului. Locotenent comandor. Cap de Fier avea nevoie să stea de vorbă cu cineva. De câteva minute îl sâcâia un gând. Dacă, aşa cum merg nepregătiţi, se deslănţuie un atac asupra monitorului? Ai auzit bine că au avut două automobile blindate. Şi granate la ei, de parcă ar fi plouat. Secundul aproba monosilabic, în întuneric. Cap de Fier îşi continuă gândurile: se desprind de lângă mal câteva bărci. Vin uşurel, uşurel. Nu le vedem, nu le auzim. Şi ne pomenim deodată cu zece granate pe covertă. Au granate, ai dracului...

Pe neaşteptate, moş Pandele vorbi:

— Peste un kilometru ne oprim. Să trăiţi, domnule comandant. E timpul să ne oprim.

Cap de Fier îl scrută. Aduse maxilarul inferior înainte, parcă ar fi vrut să-l pipăe, să-l atingă.

— Şi de acolo până la mare?

— Cinci kilometri.

„Echipajul la posturile de sosire", tutui în siflia metalică sergentul de cart. Oamenii se adunară la prova, zăpăciţi de prezenţa comandantului acolo, ca o busolă când dă de un câmp magnetic. Sergentul de cart tutuia mereu în surdină, semnale. Facem rondou pe ancoră. E mai bine, vorbi pentru a doua oară moş Pandele. Şi peste două minute vocea comandantului răguşită: Funda ancora! Lanţul urui câtva timp, se opri, se întinse, începu să uruie din nou. Pe urmă fu strâns, încleştat. Adusă de curent, pupa monitorului alunecă la vale, scriind în întuneric jumătatea de cerc, necesară, inevitabilă. Lanţul se mai întinse încă odată şi bastimentul rămase locului, pironit. Două sute de

metri mai la deal, prevenit prin semnale, se oprise şi celălalt monitor.

Unsprezece şi un sfert. Un întuneric deplin domnea pe covertă. Oamenilor nu li s'a dat liber să se culce. Şeful echipajului e chemat la pupă, la comandantul secund. Luminat de un bec, dincolo de puntea de comandă, se vede Cap de Fier mâncând. Vine o adiere de pui fript şi ardei graşi copţi. Cu nările în vânt, marinarii adulmecă. Aprind câteva ţigări din pachete de a treia. Apoi, vocea cu accent oltenesc a lui Ciuncan Ion : Ce-o să fie, măi băieţi ?

Atunci, ca un răsunet parcă, o fâşie de lumină, grea, materială, răbufni dintr'o parte a cerului, despicându-l în două. In clipa următoare, alta izbucni puţin mai departe, alergă pe cer, se întâlni cu prima şi rămaseră aşa, la Zenit, ca două săbii încrucişate deasupra monitoarelor. Dar după câteva clipe s'au stins, s'au reaprins, s'au stins şi iar s'au reaprins. Vorbeau. Erau canonierele sosite pe mare, dela Sulina. Un comandant suprem, un amiral, lua la miezul nopţii conducerea operaţiilor.

La ordinul scurt al secundului, electricienii şi câţiva timonieri au pus în funcţiune proiectorul cel mare al monitorului. Fâşia orbitoare de lumină a ţâşnit printre catarge, le-a întâmpinat pe celelalte, le-a răspuns. Apoi s'au stins toate deodată şi cerul a rămas negru, pustiu.

Atunci au început să trosnească scânteile albastre, electrice, în cabina T.F.S. Mâna palidă, cu inel de logodnă, a telegrafistului, alerga nervoasă pe o coală de hârtie, apoi precipitat pe emiţătorul de unde.

Comunicările primite prin fără fir au pus un ritm

nou în viaţa celor două monitoare. După inspecţia din Mai, comandantul cobora a doua oară, la prova, în cazarma marinarilor. Era întovărăşit de secund şi de şeful de echipaj. Oamenii împărţiţi pe borduri şedeau smirnă. Cap de Fier a dispus să li se dea pe loc repaus. Şi să se aducă încă un bec. A fost adus cel de semnale Morse, cu şnurul lung după el, păstrând contactul dela piciorul catargului. Comandantul a trecut cu statul lui major, şi cu becul mobil, prin dreptul fiecărui om, privindu-l scrutător.

— Pe tine cum te chiamă ?

— Să trăiţi, domnule comandant, sunt soldatul Niţă Vasile din Divizia de Dunăre, escadra...

— Ajunge, l-a oprit comandantul, cu un gest. Din ce judeţ eşti ?

— Să trăiţi, domnule comandant, sunt din judeţul Mehedinţi, comuna Corbu...

— Spune numai judeţul.

— „Spuneţi numai numele şi judeţul", a formulat o regulă şeful de echipaj. Soldaţii îşi spuneau repede numele şi judeţul : Ciuncan Ion, Judeţul Gorj ; Dobrogeanu Gheorghe, judeţul Prahova, pe măsură ce Cap de Fier trecea prin dreptul fiecăruia.

— Dimitrov Pavel, judeţul Ismail.

— Ismail ? a întrebat lung comandantul. Ce comună ?

— Comuna Slobozeni, să trăiţi, domnule comandor.

— Bine, treci deoparte.

— Fiodor Dionisie, judeţul Cetatea Albă.

— Ce comună ?

— Tatar-Bunar.

— **Tatar-Bunar ?**

— Comuna Tatar-Bunar, să trăiți, domnule comandor.

— Bine, tu treci mai deoparte.

Până la sfârșitul rândului n'au mai fost decât din Muntenia și Ardeal.

La pupa, în careul ofițerilor, Cap de Fier, cu o țigară de foi aprinsă, secundul, și încă patru ofițeri. E adus Fiodor Dionisie. Salută și rămâne drepți. Cap de Fier îi face semn să se apropie.

— Caporal Fiodor Dionisie ?

— Da, să trăiți, domnule comandor, sunt caporalul Fiodor Dionisie.

— Cum ești tu, măi, din Tatar-Bunar ?

— Să trăiți, de-acolo este familia noastră, din Tatar-Bunar.

— Ești rus ?

— Sunt basarabean, să trăiți.

— De ce-i zice satului vostru Tatar-Bunar ? Sunt acolo tătari mulți ?

— Sunt numai basarabeni, domnule comandor. Dar prin partea noastră neamurile sunt amestecate. De tătari nu știm. Dar sunt niște sate de găgăuți și de ăia am auzit că se trag din pecinegi.

— Bine, caporal, și zi, ești din Tatar-Bunar ?

— Da, să trăiți, domnule comandor. Din Tatar-Bunar.

— Hm. Pe cine ai tu acolo ?

— Am pe tata, pe mama, frați, surori.

— Frați mulți, măi ?

— Am șase frați, domnule comandor.

— Mai mici ? Mai mari ?

— Toți mai mari, să trăiți.

— Şi ce fac ei ?

— Muncesc pământul.

— Armată au făcut ?

— Au făcut toţi, trei din ei la ruşi.

— Aha, la ruşi. Bine măi, de ce s'au apucat fraţii tăi să facă revoluţie ?

Fiodor Dionisie n'a răspuns.

— De ce, măi ? a stăruit comandorul, ce fel de oameni sunt ei ? Cum e pe la voi, ce i-a apucat aşa deodată ?

— Să trăiţi, domnule comandor, nu pot să ştiu. N'am fost acasă dela Paşti, sunt şase luni de atunci.

— Era sărăcie mare la voi ? interveni secundul şi în clipa următoare se căi că s'a amestecat.

— De, sărăcie era...

— Să lăsăm lucrurile acestea, tăie cu vocea aspră comandantul. Apoi :

— Fiodor Dionisie, tu ai jurat credinţă Majestăţii Sale Regelui.

— Da, am jurat, să trăiţi, domnule comandor.

— Caporal Fiodor, tu ai jurat că ai să-ţi aperi ţara de duşmani.

— Am jurat, domnule comandor.

— Oamenii care s'au răsculat la Tatar-Bunar sunt duşmanii ţării. Ei sunt acum pe aici, prin mlaştini. Noi mâine o să-i împuşcăm. Ei sunt nişte răzvrătiţi, nişte oameni răi pe care armata trebue să-i împuşte.

— Am înţeles, să trăiţi, domnule comandor.

— Caporal Fiodor Dionisie, datoria ta este să tragi cu arma în aceşti oameni, mâine, când ai să primeşti ordin.

— Am înţeles, să trăiţi, domnule comandor.

— Caporal Fiodor Dionisie, ai să tragi fără şovăire?

— Dacă primesc ordin, trag, domnule comandor.

— Dar dacă mâine printre răsculaţi ai să-i vezi şi pe fraţii tăi, ce ai să faci atunci ?

— Dacă primesc ordin să trag, eu trag.

— Aşa, caporal Fiodor. Ai jurat să-ţi aperi ţara de duşmani. Şi fraţii tăi dacă s'au răsculat, sunt duşmani ai ţării. Dacă tragi în ei te propun pentru decorare. Ai să fii un erou.

Cap de Fier îşi luase vânt. Dar după cinci minute, totul începu să i se pară suspect. Măi, fir-ar al dracului de ciolovec, prea a răspuns ca din carte, făcu el către secund. Hm ! Să vedem. In orice caz, cred că trebue supraveghiat. Şi la cea mai mică mişcare, pac !... fără curte marţială, fără nimic.

— Eu cred că n'ar fi bine să creăm drame inutile, începu secundul. Mai bine să-i ţinem închişi undeva, cât vor dura operaţiile...

— De ce să-i scutim ? reacţionă Cap de Fier. Lasă-i să vedem cum au să se comporte. E ca şi un război. Să presupunem că am avea nevoie de ei...

— Nu cred să avem nevoie. De ce mijloace pot dispune răsculaţii ?

— Granate, cartuşe. Mijloace revoluţionare. Noi însă îi vom întâmpina dela început cu mijloace de război.

După câteva clipe de tăcere, măsurate de lumina unei stele căzătoare, Cap de Fier încheie : Ştii, n'o să ne încurcăm cu mitralierele. Punem, dela început, bateria de tunuri...

1934.

CRĂCIUN 1916

Era în 1916. Sunt prin urmare douăzeci de ani de atunci.

A fost un Crăciun întunecat, cu norŏi mult pe uliţe şi cu o burniţă rece. Seara, întunericul cădea dintr'odată şi nicio lumină nu se mai aprindea la ferestre.

Atunci, satul a trăit unul din cele mai triste evenimente din istoria lui. A fost primul Crăciun când oamenii n'au mai putut să-şi taie porcul cum pomeniseră de când se ştiau. A fost un Crăciun ciudat, nelămurit, plin de tristeţi şi nelinişti, cum se întâmplă ori de câte ori o veche tradiţie e întreruptă de împrejurări noi şi brutale.

In viaţa acelui sat erau patru evenimente capitale: când se botezau copiii, când erau cununaţi flăcăii cu fetele, când mureau oamenii şi când, în ajunul Crăciunului, fiecare gospodar îşi tăia porcul. Acest eveniment era într'un anume fel cel mai de seamă.

In anul acela, oamenii nu şi-au mai tăiat porcii. A venit ziua atât de vestită a Ignatului şi a fost o linişte stranie, de sfârşit de lume. Pe vremuri, de pe coline se ridica fumul alburiu al focurilor la care urmau să fie pârliţi porcii. Din zorii zilei şi până spre prânz

se auzeau ţipetele dobitoacelor înjunghiate. Era doar ajunul Crăciunului. Era Ignatul.

In 1916, pentru prima oară n'au mai fost nici ţipete, nici fum. O mare mirare plutea în aer.

*

* *

Aşa a fost în 1916.

Pe la sfârşitul lui Noembrie, ploua încet şi fără sfârşit. Pe uliţele satului se întinsese un noroi subţire, amestecat cu multă apă. Era mai mult un fel de zeamă care se scurgea de pe roţile căruţelor.

Era urît tare şi frig. Undeva peste gârlă fusese jefuită o moară. Mare lucru nu se găsise în ea. Un om cu cojocul vechi, întors pe dos, venea cu un sac de făină, într'o roabă, prin terciul din mijlocul drumului. Fiindcă în faţa casei nu mai avea pod, a umplut şanţul cu nişte lemne şi a trecut cu roaba pe deasupra. Pe urmă le-a scos din noroi, unul câte unul.

Cerul era negru, cum nu mai fusese niciodată dela începutul lumii. Timp de două săptămâni arseseră, ca nişte mări de flăcări, rafinăriile dela marginea Ploeştiului. Până acolo erau trei kilometri. A fost cel mai mare prăpăd pe care au putut să-l vadă oamenii vreodată. Au ars atunci sute şi mii de vagoane cu benzină, câte se aflau în rezervoarele de fier, enorme.

In curţile lungi, de le măsurai cu kilometrul, ale rafinăriilor, rezervoarele stăteau înşirate unul lângă altul, cum stau pe străzile oraşelor casele cu patru etaje. Când se suiau pe ele să le vopsească, oamenii păreau furnici.

Dacă dintr'unul din acele rezervoare era umplut un

tren întreg, lichidul scădea înăuntru doar de câteva palme. Când a fost să le dea foc, să nu cadă în mâinile dușmanului, au venit ingineri specialiști, care au făcut tot felul de socoteli. Erau pogoane întregi de rezervoare și de instalații scumpe, țevi, cazane, manometre și injectoare ; cât vedeai cu ochii. Acum toate trebuiau să fie date pradă focului, nimicite.

In ziua cea mare, sirenele, care altădată nu șuierau decât un minut, de câteva ori pe zi, au început să urle disdedimineață și au ținut-o așa până spre vremea prânzului. Cine a apucat timpurile acelea, nu le mai uită. Parcă suna sfârșitul lumii.

Ceasuri întregi între pământ și cer n'a mai fost decât acel urlet, geamătul apocaliptic al rafinăriilor care urmau să ardă.

Erau multe, de jur-împrejurul orașului, mândre, îndrăsnețe, tentaculare. Aveau nume ciudate pe care oamenii le rosteau cu respect și teamă, parcă ar fi pronunțat numele unor imperii : Vega, Româno-Americană, Astra, Standard, Concordia, Petrol-Blok. Directorii lor erau mai puternici decât un rege. Din curtea rafinăriilor, coșurile se ridicau spre cer, semețe, ca țeava unor tunuri de mare calibru.

Acum, toate acestea urmau să fie date pradă flăcărilor. Către prânz, sirenele s'au oprit. Pe poarta rafinăriilor ieșeau automobile cu militari cu galoane multe, care făceau semn mulțimii să se împrăștie. Pe urmă, sirenele au pornit din nou până la ora două. Atunci iar s'au oprit. Apoi au mai fluierat scurt de trei ori și au tăcut pentru totdeauna.

Indată, flăcări uriașe s'au ridicat spre cer. Dar nu ardea încă decât benzina din șanțuri. Când au început

să bufnească rezervoarele, atunci s'au cutremurat temeliile lumii. Câte doi şi trei kilometri sburau prin aer capacele rezervoarelor, răsucite şi sfărâmate de explozie, încât păreau păsările ciudate din era preistorică. Cădeau pe câmp, acoperind pământul cu fiinţa lor apocaliptică.

Prin ferestrele mici ale caselor, oamenii priveau prăpădul dinspre miază-zi. După o oră s'a făcut atât de întuneric, încât au trebuit aprinse lămpile. Mai târziu, a început să cadă o ploaie neagră. Picăturile mânjeau obrazul ca o funingine şi miroseau a gaz.

Rafinăriile au ars vreme de două săptămâni. Tot cerul era numai flăcări şi fum. Când s'a mai luminat puţin, s'a putut vedea că rezervoarele, altădată albe, netede şi cilindrice, erau acum scorojite şi crăpate ca nişte bostani uriaşi, plesniţi de căldură.

*

* *

Erau blonzi şi obosiţi, murdari de noroi până în urechi şi până în luminile ochilor, nemţii care treceau în convoaie nesfârşite, cucerindu-ne ţara. Căscau spre flăcările uriaşe, care mistuiau la orizont rafinăriile, nişte ochi miraţi, albaştri şi umflaţi de nesomn. De pe tocurile bocancilor, li se scurgea noroiul fleşcăit.

Zile şi nopţi au ars rafinăriile. Zile şi nopţi s'au scurs convoaiele de nemţi. Oameni, oameni, oameni în uniformă, câte o coloană lungă de patru kilometri. Ziua şi noaptea nu se mai opreau.

Dela căruţele de aprovizionare, frumos vopsite şi lucrate în legături trainice de fier, încât se cunoştea că sunt ieşite din arsenale, cădea uneori câte un cal.

Nemții se culcau în noroi alături de el și încercau să-l ridice cu umărul, scoțând strigăte disperate.

Dar de cele mai multe ori calul nu mai putea fi ridicat. Era tras atunci la o parte, în șanț, unde se sbătea câteva ore și înțepenea apoi pentru totdeauna, cu capul dat pe spate, cu dinții rânjiți. Acolo rămânea până ce câinii rodeau toată carnea, lăsând din el o grămadă de oase, murdare de noroi.

Satul a fost martorul mut al tuturor acestor întâmplări. Nimeni n'a murit în el, în vremea aceea. Parcă toată lumea voia să trăiască, să vadă ce se mai întâmplă.

Rafinăriile s'au stins una după alta. Coloanele de nemți s'au oprit. Peste sat a venit și s'a făcut stăpân un om cu haine militare. Singur a venit, singur s'a făcut stăpân și nimeni nu l-a întrebat nimic. Avea pușcă și revolver și toată lumea i-a știut de frică. Era întunecat la față, încruntat și avea o pereche de mustăți groase, răsucite în sus.

Era în uniformă străină, dar știa să vorbească românește.

A spus că el e polițaiul militar al satului.

Nimeni nu l-a întrebat nimic. Au mai venit în sat doisprezece soldați nemți, puși de Komandatură să păzească podul de cale ferată. Nici aceștia nu l-au întrebat nimic, i-au știut și ei de frică.

Intr'o zi, spre amurg, se strecurau pe drum doi oameni, pe jumătate îmbrăcați în haine militare. Erau doi soldați români, rătăciți de regimente sau poate dezertori. Se întorceau pe furiș, spre satul lor, către poalele munților. Erau numai zdrențe. Dar printr'una

din acele ciudățenii ale războiului, erau încălțați cu niște cizme noi, frumoase.

Polițaiul satului i-a văzut și i-a oprit. Apoi a început să-i mâne dela spate cu pușca. S'a întâlnit cu învățătorul la care stătea în gazdă și acesta l-a întrebat unde se duce.

— Mă duc să-i împușc pe ăștia, a răspuns el. Cei doi soldați au început să plângă și să ceară iertare. I-a dus până la marginea satului. Acolo a cerut dela o femeie o lopată și i-a pus să-și sape singuri groapa. Oamenii săpau și plângeau.

Când groapa a fost gata, i-a pus pe cei doi soldați să-și scoată unul altuia cizmele. Apoi i-a așezat în genunchi, la marginea gropii, unul în spatele altuia. I-a împușcat pe amândoi cu un singur glonț. Pe urmă le-a luat cizmele și a plecat cu ele spre casă.

Cei doi oameni au fost îngropați numai în cămașă, fără sicriu. Erau oameni străini, nimeni n'a aflat niciodată nici cum îi chema, nici din ce sat erau.

* * *

După această întâmplare n'a mai fost în sat decât liniște, întuneric și noroi. Rafinăriile se stinseseră de mult. Viața își urma cursul sub acoperișuri de șindrilă, în dosul ferestrelor mici, cât două palme. Polițaiul umbla după țuică, găini și femei. Lumea se obișnuise cu el. Era cel mai puternic stăpân.

Acum, preocuparea de căpetenie a oamenilor erau porcii. Cum să-i îngrașe, cum să-i ferească să nu fie

luaţi de patrulele care se abăteau din când în când prin sat. Nemţii intrau în curţi, dădeau târcoale pe la cocini, cercetau bine să nu le scape cumva porcul. Dar şi oamenii se învăţaseră să-i facă nevăzuţi.

Cu cât se apropia Crăciunul, cu atât creştea grija şi viclenia oamenilor. Prin funduri de curţi, prin câte o groapă, pe unde nu gândeai, câte un porc era adăpostit şi parcă ştia şi el ce se întâmplă, stătea acolo, în întuneric, tăcut, ca un conspirator care ştie ce primejdii îl pândesc.

Preparative mari erau făcute în vederea tăierii. Porcii urmau să fie înjunghiaţi în miez de noapte, un singur guiţat să nu se audă. Fiecare familie aştepta îngrijorată noaptea desnodământului. Era un complot al întregului sat. In viaţa lui, zilele Crăciunului erau singurele zile de mâncare pe săturate, de burţi pline. Copii, femei şi bărbaţi vegheau, cuprinşi de nelinişte.

Cu trei zile înainte de ajunul Crăciunului, s'a oprit în capul satului un convoi de căruţe şi în fruntea convoiului era poliţaiul. A luat casele pe rând. De unde ştia ? Acolo unde porcul era în şură, mergea deadreptul la şură ; acolo unde era în pivniţă, mergea deadreptul la pivniţă.

Oamenii priveau tăcuţi, întunecaţi la faţă. Doar femeile şi copiii ţipau laolaltă cu porcii târîţi spre căruţe. Poliţaiul îi lăsa să ţipe şi pe unii, şi pe alţii. Spre seară, când toţi porcii au fost încărcaţi, caravana a pornit petrecută de bocete ca o înmormântare.

Când a venit noaptea, geamătul a încetat. Ici, colo,

s'a aprins câte o luminiță și satul s'a strâns în propria-i durere. A doua și a treia zi a fost liniște, liniște deplină.

A urmat un Crăciun trist și flămând.

In țară erau armate dușmane.

1936

Pentru noi, monitorul englez, ori de câte ori îl vedeam, cu tunurile vopsite alb, cu puntea strălucind ca o oglindă, era prilej de stupefacţie. Pe o Dunăre orientală, printre mizerabile şlepuri şi caicuri, monitorul acela, plutind cu toată prestanţa engleză, ne făcea impresia unui lord, în ţinută de gală, mânând cu o nuia un cârd de gâşte pe islaz.

E drept că noi eram în acea vreme nişte băieţi care luau foarte puţine lucruri în serios, şi prin urmare nici drapelul imperiului britanic, oricât de solemn ar fi fluturat la pupa unui vas cu multe tunuri. Ce căuta această fortăreaţă engleză pe la Zimnicea, pe la Turnu Măgurele sau pe la Calafat, noi nu puteam înţelege în vremea aceea şi tare ne nedumeream.

Vasul englezilor era din toate punctele de vedere, şi mai ales al curăţeniei, o adevărată bijuterie, ceeace pentru noi constituia un fapt consternant. Noi ştiam cu câtă trudă barbară, neomenească, se poate menţine un vas într'o stare de aproximativă curăţenie; noi ştiam ce înseamnă să strălucească toate alămurile, dela capacul busolei, cât un dovleac, până la acelea cât un inel de cucoană; noi ştiam ce înseamnă ca puntea, în toată lungimea ei, dela proră la pupă, să fie ca apa unei singure oglinzi, fără umbra niciunui

călcâi năduşit; noi ştiam ce înseamnă să-ţi păstrezi hainele albe, imaculate, nemânjite de funinginea de cărbune care din coşul bastimentelor se cernea ca un praf fin şi afurisit pe toate lucrurile; noi ştiam foarte bine toate acestea şi cu toată truda noastră, care ni se părea infernală, nu le izbuteam decât în mică măsură, pe când pe vasul blestemaţilor englezi păreau fireşti, cum ai fi tras din ţigară.

Căpitanul nostru, uluit de câte acte de insubordonare şi mici rebeliuni se poate face în stare o bandă de băieţi de 14-15 ani, roşi de alte preocupări decât de aplicarea strictă a regulamentului de bord; când încerca să ne atragă atenţia asupra bastimentului englez, dându-ni-l de exemplu, primea răspunsuri pe care trebuia să le accepte ca pe o dezarmantă fatalitate:

— Englezii sunt la a suta generaţie de marinari.

— Tata nici nu ştia să înnoate.

— Din neamul nostru, eu am văzut prima oară un vapor.

— La noi în sat nici nu se ştie că există vapoare.

Stupefiat de atâta „bolşevism", comandantul pleca în oraş şi ne lăsa de capul nostru. Iar Capeţ, bucătarul, un ins scurt şi gras, dar pe care îl cuprindeau adeseori accese de furie, izbucnea: Cum să nu fie lună? Cred şi eu că le convine! Ştiţi cât are fiecare marinar pe zi? O liră sterlină! Asta face o mie de lei! O mie de lei pe zi, fiecare ţopârlan de englez!

Noi nu credeam, asemeni lui Capeţ, că englezii, camarazii noştri de navigaţie de pe vasul Majestăţii sale britanice, ar putea fi nişte ţopârlani. Dar mia de

lei pe zi ne impresiona în mod deosebit. Măi, fir-ar al dracului! Noi nu aveam de cheltuială decât cel mult un pol pe săptămână.

*
* *

Toate acestea s'au petrecut câţiva ani de-a-rândul, prin 22, 23, 24, 25, după Cristos şi, evident, după 1900.

Monitorul englez era un vas alb, ca o lebădă, pe când ale noastre erau cenuşii. Intotdeauna pus la punct, fără nici cea mai mică neglijenţă pe bord, de parcă peste câteva minute avea să primească un amiral în inspecţie. Echipajul mânca la ore fixe, la locul reglementar, în timp reglementar, în ţinută reglementară. Zile de-a-rândul, săptămâni de-a-rândul, în câte o vară călduroasă, când totul era toropeală şi somnolenţă. Când începeam să ne topim de căldură, noi săream peste bord în Dunăre, complect îmbrăcaţi şi, revenind pe vas cu un şuvoi de apă în urmă, stăteam uzi ca nişte paparude până ce, făcându-ni-se iarăşi cald, săream din nou în apă. Englezii făceau baie odată pe zi, la ora indicată de amiralitatea din Londra pentru toată flota britanică.

Regulamente şi programe aveam şi noi destule şi dacă ne-am fi ţinut după ele am fi fost fără îndoială ca englezii, fiindcă erau copiate după ale lor. Dar ţi-ai găsit! La ora când urma să se execute cine ştie ce exerciţiu, săream în bărci şi treceam Dunărea după cireşi sau după pepeni. Pe vasul englez tot echipajul executa programul secundă cu secundă, cu o precizie de cronometru.

Erau în vremea aceea pe Dunăre, şi cred că mai sunt şi azi, mici vase greceşti, de catargele cărora

atârnau, puse la uscat, ismenele căpitanului spălate în apa turbure a Dunării. Erau caice vechi, care navigau duse de firul apei, ca niște cotețe enorme. Erau șlepuri pe care căpitanul locuia cu toată familia, cu nevasta și cu copiii, și mai creștea pe bord, de parcă ar fi fost la o fermă, câte o duzină de găini. Adeseori ne trezea din somn cântecul vreunui blestemat de cocoș sau guițături de porc. Nevasta căpitanului spăla rufe într'o copaie de lemn sau gătea mâncare pe o sobă așezată la pupa, sub tenda cârpăcită, încât vasul părea mai mult o șatră de țigani. Dar aceasta era Dunărea, oamenii ei: greci, bulgari, ruși, români, sârbi și turci; vapoarele ei, mizeria ei.

Prin această lume pestriță și plutitoare, monitorul englez trecea imperturbabil. Imperturbabil când arunca ancora în porturi care se chemau Oltenița, Silistra, Zimnicea sau Turnu Măgurele. Imperturbabil când acosta lângă șlepuri, pe bordul cărora copii murdari plângeau să li se dea dovleac copt, iar porcii din cotinețe guițau după dovleac crud.

*

* *

Acest contrast estetic ni se părea cel mai izbitor din enigmatica prezență a monitorului englez pe apele încă turcite ale Dunării românești. Nu puteam pricepe cum englezii pot trimite frumusețe de bastiment să stea pe Dunăre, departe de țară, fără niciun rost, printre șlepuri vechi și remorchere infame.

— Ce-o fi căutând lordul ăsta în putina cu bragă a Dunării? nu mai sfârșeam noi să ne minunăm, ori de câte ori îl zăream pe la Hârșova sau Calafat. Bulgarii,

sârbii şi grecii mai aveau un rost să se omoare pe aici, dar englezii ?

— Apără interesele imperiului britanic, ne spunea căpitanul.

— Pe dracu ! De ce nu trage atunci în Ianulea Stamatopol ?

Kir Ianulea Stamatopol era un pehlivan din Tulcea, care îi lucra cu mult talent şi pe englezi, şi pe egipteni, şi mai ales pe olandezi. Era un pirat de apă dulce, faimos tocmai până la Athena. Cum mirosea că a pornit dela Sulina spre Galaţi vreun cargobot al unei mari societăţi străine, Stamatopol scotea din pământ câte o antichitate, vreo putreziciune de şlep în care trebuia să ţină un om să pompeze apa, pentru a nu se duce la fund. Il agăţa de câte o rablă de remorcher şi pornea cu el la vale. Uneori pornea cu câte trei, patru şlepuri, cu un întreg convoi cum s'ar spune.

Cargobotul urca spre Tulcea, ignorând existenţa şi intenţiile lui Ianulea. Când să iasă din canal în Dunăre, peste cine dădea ? Peste un nenorocit de remorcher, care efectua tocmai acolo una din cele mai dificile manevre din câte îi este dat unui marinar să facă. Până să-l compătimească englezul, cargobotul intra cu prora în putregaiuri şi le dădea la fund. Rămas doar cu remorcherul, căpitanul grec se dovedea foarte belicos : „N'ai văzut că făţeam manevră difiţilă ? N'ai văzut ? Nu ştii că aiţi se dă semnal cu sirena ? Munca mea, averea mea ! La judecată merdzem. La tribunalul dela Haga !..."

Dar lucrurile se aranjau la Galaţi. Plătiţi în valută forte, pe căpitanii străini nu-i costa toată afacerea

decât leafa pe câteva zile şi tot le mai rămânea pentru oglinzile sparte prin varieteuri sau pentru capetele ai căror stăpâni erau mari amatori de despăgubiri în lire sterline, treburi montate de cele mai multe ori din fir în păr, ca şi faimoasele naufragii ale faimosului Ianulea.

*

* *

Dar tunurile monitorului englez nu deschideau focul împotriva cafenelei în care Ianulea îşi făcea veacul. Imperturbabil, arunca ancora la Giurgiu, la Zimnicea sau la Turnu Severin.

Intr'o zi, ne-a apucat o adevărată durere de cap. Făceam fel de fel de calcule despre cât costă întreţinerea acestui vas — o liră sterlină de fiecare om pe zi — şi la ce poate folosi asta.

— Măi, nu vă mai bateţi capul degeaba, a spus unul dintre noi. Asta e vax. Auziţi ? Vax ! Un monitor e pentru flota engleză cât un fir de nisip pentru malul Dunării.

— Oriunde e o baltă cu puţină apă trebue să fie şi un vas britanic de război. Apucaţi-vă şi faceţi la voi acasă un lac mai mare şi o să vă pomeniţi a doua zi cu un monitor englez. Asta e !

— Pământul e pământ şi e al fiecărei ţări. Apele sunt internaţionale. Şi din tot pământul două treimi sunt apă. Şi pe toate apele, oceane, mări sau fluvii, plutesc vapoare englezeşti cu tunurile bine lustruite.

— Vă daţi seama ? Dacă au ei un monitor până şi la Calafat ! Ce trebue să fie atunci pe celelalte căi navigabile ale lumii ! Nu un monitor, nu crucişătoare sau cuirasate, ci escadre, flote întregi de crucişătoare şi cuirasate.

Am luat din cabina de comandă o hartă prăfuită a pământului. Părea o bijuterie încrustată cu enorme smaragde. Lacuri, fluvii, mări şi oceane. Ape, ape, ape. Toate internaţionale, toate brăzdate de vapoare engleze de război.

Am pus degetul pe hartă: Gibraltar. Aici este o escadră engleză. Malta: aici mai cu seamă este o escadră engleză. Pireu: vapoare englezeşti. Canalul de Suez: escadră britanică. Marea Roşie: vapoare englezeşti. Bab-el-Mandeb: vapoare englezeşti. Oceanul Indian: escadre britanice. Şi mai departe, în mările Chinei, la Shanghai; pe coastele Australiei, la Singapore şi la Melburn, câte vase englezeşti de război? In adevăr, monitorul de pe Dunăre era un simplu fir de nisip pe lângă atâtea escadre de torpiloare, contratorpiloare şi cuirasate, fiecare din ele cu sute de oameni echipaj.

— Şi fiecare om, o liră sterlină pe zi.

Simţeam că ameţim.

— Solda pe o singură zi a acestor echipaje face, desigur, mai mult decât a costat podul dela Cernavodă.

Eram ameţiţi de-a-binelea, încât am sărit în Dunăre să ne desmeticim.

Trebue să recunosc încă că în mintea noastră de derbedei nautici, imperialismul Marii Britanii trezise nedumeriri dintre cele mai juste.

1938

Pamflete

O PROPUNERE

Am stat aseară de vorbă cu prietenul meu pianistul, al cărui humor straniu mi se face cunoscut uneori.

Cred, a început prietenul meu, că imoralitatea vieţii noastre politice se datoreşte în mare măsură unui cuvânt, şi anume cuvântului „ministru". Vorba aceasta are o influenţă nefastă asupra omului politic român şi de aici ni se trage toată nenorocirea. „Ministru", e o drăcească alcătuire de silabe. Mi-nis-tru. Ceva, un fior rece, de sadică plăcere, îţi trece prin şira spinării. Sunt oameni care suferă de boala aceasta. Şi nu se liniştesc decât atunci când reuşesc să ajungă miniştri. Un prieten al meu, care e văr după mamă cu un subsecretar de stat, mi-a povestit că după ce îi apăruse decretul de numire, l-a putut observa printr'o indiscreţie în cabinetul său de lucru: întins pe canapea, cu faţa în sus, cu ochii închişi, murmura cu buze livide, pradă unei satanice emoţii: mi-nis-tru; sunt însfârşit ministru.

Sub vraja acestui cuvânt, lumea noastră politică, a continuat prietenul meu pianistul, colcăie ca o mlaştină sub razele lunii. Posibilitatea de a deveni ministru, ca şi panica de a nu mai fi, agită smâr-

curile vieţii politice până la fund. Cele mai scârboase lighioane se trezesc la chemarea cuvântului blestemat. Cu un infinit desgust urmăresc pe triştii eroi ai vieţii noastre politice. Ii simt : au pielea udă de o sudoare lubrică la gândul numai că ar putea fi încă odată miniştri, în nefericita ţară a valahilor.

După cum vezi, a continuat cu multă tristeţe prietenul meu, cele mai jalnice fosile, cele mai scârnave epave se trezesc şi gingiile lor încep să morfolească din nou cum fac copiii când le e de ţâţă — atunci când cuvântul ministru le gâdilă timpanele. Nu-ţi mai vorbesc de ce se petrece în umbră, ori de câte ori evenimentele politice lasă să se întrevadă posibilitatea de a se numi noi miniştri : intrigi, umilinţe, venin, plecăciuni, pupături, tot felul de turpitudini. De ce ? Ca omul să se poată întinde pe canapea, rostind cu ochii închişi : ministru, sunt ministru...

Mă gândesc uneori la metoda descântecului, a continuat prietenul meu pianistul.

Există în limba noastră un cuvânt cu influenţă nefastă asupra unor anumiţi oameni ? Există vorba ministru ? Nimic mai firesc decât să căutăm altă vorbă care să ia tăria celei dintâi, s'o anihileze adică. Aşa procedează de sute de ani oamenii dela ţară când cred că un duşman a aruncat asupra lor un blestem. Merg să li se descânte. Prin urmare să căutăm şi noi, poporul român, cuvântul magic care să ne deslege de relele căzute pe capul nostru, de imoralitatea provocată de cuvântul ministru.

Nu prea mă pricep la vrăjitorie, a mărturisit prietenul meu pianistul, dar sunt sigur că în vocabularul nostru se găseşte cuvântul de care avem nevoie. Iată,

mă gândesc adeseori ce ar fi dacă marilor demnitari ai țării li s'ar spune altfel ; dacă în loc de ministru li s'ar spune, de pildă, „făcăleț". Să putem citi în ziare : dl. X. a fost numit făcăleț la finanțe. Sau : dl. făcăleț de industrie și comerț pleacă diseară la Paris. Sau : dl. făcăleț de interne inspectează prefecturile din Ardeal. Sau : discursul rostit la radio de primul făcăleț al țării.

Nu e așa că vraja s'a risipit ? Că niciun fior nu ne mai trece prin șira spinării ? Iată : se schimbă făcălețul de domenii. Făcălețul de instrucție s'a întors aseară în Capitală. Am impresia că dacă ar putea apare astfel de titluri în ziare, viața noastră politică ar fi mai puțin pestilentă. Cu atât mai mult cred în eficacitatea acestui procedeu, a încheiat prietenul meu pianistul observațiile sale pline de un atât de straniu humor, cu cât nu-mi pot închipui că vreun om politic român, stând pe canapea cu fața în sus, ar putea rosti cutremurat de emoție : fă-că-leț ; sunt însfârșit făcăleț.

1935

SĂ NU UITAM DOFTANA

Acum, după ce s'au consumat cele două întâmplări bufe despre care presa a scris pe larg, cheful pe care dl. Vasilescu, arestat la Văcărești l-a tras la „Leul și Cârnatul", ca și escapada d-lui Coroiu, binecunoscutul bandit botoșănean, care a făcut o demonstrație de evadare revenind după câteva zile în celula sa, ne gândim că oamenii care au citit toate acestea și n'au fost niciodată la închisoare sau n'au pe nimeni în închisoare și nici n'au avut prilejul să vorbească vreodată cu cei care au fost acolo, oamenii aceștia, pe drept cuvânt, vor putea crede că închisorile noastre sunt niște așezăminte în care se petrec tot felul de lucruri delicioase. Vor putea crede că în aceste pușcării de operetă nu e deloc dezagreabil să trăiești, de vreme ce te poți plimba prin curte în pijama, de vreme ce ai nenumărați servitori gratuit și mai ales de vreme ce poți din timp în timp să faci un chef în oraș, pentru a mai cheltui ceva din milioanele pentru a căror ilegală agonisire te afli închis. Oamenii neinformați, cei fără frați, fără surori, fără rude sau prieteni închiși, vor crede că viața în închisoare e dulce și că închisorile românești sunt niște instituții complect

lipsite de seriozitate, de vreme ce deținuții își bat joc de ele cum vor.

Ne permitem să spunem că ultimele două întâmplări de operetă n'au atins cu nimic prestigiul închisorilor noastre. Avem destule închisori serioase în care, așa cum trebue să fie în închisoare, se suferă cumplit. Printre ziduri igrasioase și reci, trec spectrele puș-căriașilor tuberculoși, cărora li se refuză orice asis-tență medicală. He, he, domnii mei, să nu judecați după Coroiu și Vasilescu; avem închisori serioase din care nu se evadează niciodată, închisori în care cei intrați își lasă pe lespezile de piatră întâi sângele din plămâni și apoi ciolanele. Avem închisori în care se suferă cumplit, în care se bate cu strășnicie, în care se rabdă de foame și se crapă de frig.

E o greșală să ne temem că ne-am putea face de râs cu închisorile noastre. Avem închisori bune, închi-sori adevărate, cu un regim strașnic care bagă groaza în deținuți. Să nu se uite de exemplu că între cheful d-lui Vasilescu și evadarea banditului botoșănean s'a petrecut un fapt care arată adevărata față a închi-sorilor noastre. Exact între cheful d-lui Vasilescu și evadarea banditului Coroiu, în toiul ilarității generale, Direcția închisorilor a dat un comunicat prin care anunța că la Doftana, temnița de tristă amintire, mun-citorul Mariniuc a fost găsit spânzurat în celula sa. A doua zi, ziarele au informat printr'o scurtă notiță că familia celui decedat a depus o plângere la Minis-terul de Justiție, prin care cere anchetă asupra ca-zului dela Doftana, sinuciderea lui Mariniuc fiind din cale-afară de suspectă. Ați înțeles, cel puțin aproxi-

mativ, despre ce este vorba. Nu vă temeți. Directorii închisorilor nu-și primesc leafa degeaba.

Chefurile d-lui Vasilescu, evadările d-lui Coroiu, să nu ne alarmeze. La o sută de kilometri de București, la Doftana, deținuții sunt găsiți spânzurați în celule, în mod inexplicabil. La aceeași închisoare și la atâtea altele, deținuții sunt schingiuiți, brutalizați, tuberculizați, distruși sistematic. Să nu judecăm lucrurile după întâmplările de operetă din ultimele zile.

Și ori de câte ori asemenea întâmplări ar vrea să ne facă să credem că în închisorile noastre se petrec lucruri amuzante, să ne aducem aminte de Doftana.

1935

DEMONSTRAȚIA GENERALILOR

Se vede că n'au mai putut să rabde generalii dela Berlin, de-au ieșit să defileze, cincizeci deodată, cum s'a petrecut la parada de duminica trecută.

Dl. Hitler, înconjurat de mareșalul Mackensen, de generalul Goering și de alte spectre ale morții, printre care un general în vârstă de 90 de ani, a primit cu o vădită satisfacție defilarea celor cincizeci de generali în fruntea cărora se afla însuși fostul Kronprinz, aclamat, se zice, cu frenezie de mulțimea care participa la festivitate.

Recunosc că nu e un spectacol obișnuit un pluton de generali, bătând talpa pe străzile Berlinului. Pe străzile acelea unde, dela război încoace și mai ales în ultimii ani, mulțimea asistase la altfel de defilări, care din nefericire nu puteau fi aplaudate. De câteva ori pe săptămână treceau convoaiele cenușii, de oameni cu fețele supte, purtând placarte pe care scria : Vrem pâine ! Dați-ne de lucru ! Suntem șomeri ! Acestea erau defilările obișnuite la Berlin. Bărbați și femei se scurgeau printre ziduri demonstrând, cerându-și dreptul la viață. Din zi în zi, numărul lor se îngroșa. Un milion, două, trei, cinci, șase milioane de șomeri.

Dar dl. Hitler a fost adus la putere. Decorul s'a schimbat, fanfarele au început să cânte şi în locul milioanelor de şomeri, demonstrează acum generalii. Dacă flămânzii ar încerca să formeze vreunul din cortegiile care străbăteau pe vremuri Berlinul, batalioanele de asalt i-ar snopi. Acum e momentul generalilor.

Cu câtă sete, cu câtă poftă au defilat duminica trecută bătrânii generali! Cincisprezece ani au răbdat, au stat în umbră, au suferit. Nimeni nu-i mai băga în seamă. Imensele pieţe unde odinioară trupa tremura când îşi făceau apariţia, erau pline de civili care mergeau fără cadenţă, vociferau, cereau pâine pentru toată lumea. Dacă s'ar fi dus în faţa lor şi le-ar fi strigat: „Drepţi!" gloata de civili i-ar fi huiduit. Cumplită decădere pentru naţiunea teutonă. Dar, slavă Domnului, timpurile bune se reîntorc. Naziştii au strigat: La o parte cu şomerii! Să demonstreze generalii!

Şi astăzi, pe străzile Berlinului au ieşit generalii. Cincizeci deodată, cot la cot, vrând să arate pe semne că ei erau adevăraţii şomeri ai naţiunii germane.

Ce voiau şomerii zdrenţăroşi care defilau până acum la Berlin? Pe placartele lor scria: Vrem pâine! Generalii nu purtau placarte, dar după felul cum băteau pasul, revendicările lor erau limpezi: Mucezim! Vrem armată! Daţi-ne oameni pe care să-i comandăm!

După cât de călduros i-a aplaudat dl. Hitler, nu ne putem îndoi că revendicările lor vor fi privite cu multă solicitudine.

Milioanele de nemţi care n'au putut obţine pâine, vor avea în schimb generali. Peste puţin timp vor trece din

nou pe străzile Berlinului, în pas cadențat, în uniformă militară. Defilările lor vor fi preludiul războiului.

Aceasta urmăresc cei cincizeci de generali care au demonstrat duminica trecută la Berlin, cerând dreptul de a conduce oameni la moarte.

1935

MADAM ANA, HITLER ŞI SCUMPETEA

Prietenul meu pianistul, al cărui humor straniu mi se face cunoscut uneori, îmi povesteşte ultimele sale aventuri.

De când guvernul a pus noile taxe pe consumaţie, începe prietenul meu, madam Ana, care înainte ofta de două ori în fiece dimineaţă, acum oftează de cinci ori. Vai, doamne, viaţa e scumpă, vai, doamne, spunea până acum madam Ana de câte ori venea dela piaţă şi se lăsa obosită pe scaun cu coşul de târgueli în mână. De două săptămâni madam Ana soseşte dela târguit mai obosită, deşi se pare că aduce mai puţin în coş şi, ştergându-şi broboanele de sudoare de pe frunte, oftează rotindu-şi ochii cu desnădejde prin cameră: Vai, domnu' Ionel, viaţa s'a scumpit de nu mai poţi să te atingi de nimic. Cafeaua, domnu' Ionel, zahărul, carnea şi peştele care îţi place dumitale. Vai, doamne, nu mai putem trăi, doamne, doamne.

Madam Ana e o femeie grasă, năduşită şi cumsecade, continuă prietenul meu. După ce bărbatul ei, care ţinuse contrabasul la Operă, a murit, madam Ana a vrut să se întoarcă în Germania, la părinţi, dar pe urmă s'a răsgândit şi a rămas tot aici. Din două camere închiriate, una mie şi alta domnului Ionel, îşi

scoate mâncarea ei și a feciorului, elev de liceu. Fiul d-nei Ana, care până acum câțiva ani se juca pe stradă cu bile, a devenit un tânăr serios și grav. Primește reviste din Germania, din care a și decupat un portret al lui Hitler și l-a pus în perete și se pare că are o uniformă cafenie, pe care o îmbracă duminica în secret.

Din inițiativa acestui tânăr, madam Ana ne-a oferit de curând o masă copioasă, cu vin și prăjituri. Aceasta s'a petrecut în ziua în care Germania a reintrodus serviciul militar obligator. Mi-am spus că e o chestiune de prestigiu național, așa că atunci când tânărul a strigat: Trăiască Hitler, am ciocnit paharul și am răspuns: La mulți ani, să vă trăiască!

Peste vreo două zile însă, continuă prietenul meu, madam Ana a început să reducă treptat porțiile de mâncare.

Vai, doamne, viața s'a scumpit, vai, doamne, a oftat ea din adâncul inimii, plimbându-și circular ochii prin cameră. Și cum tocmai îi oprise pe portretul lui Hitler, am ridicat degetul fulgerător și i-am replicat:

— Dumnealui e de vină!

— Hitler? a strigat înspăimântată madam Ana.

— Da, doamnă, Hitler.

— Cum a putut să scumpească Hitler viața în România?

— Doamnă, eu nu mă ocup cu politica și nici cu economia, dar toată lumea știe că noile taxe pe consumație, care au scumpit atât viața, au ca scop strângerea de fonduri pentru înarmarea țării. Ori, țara se înarmează pentrucă domnul Hitler a introdus serviciul militar obligator și se pregătește de război. Dacă

dumnealui nu făcea una ca asta, nu se scumpea nici viața în România. Așa că eu n'am nicio vină și te rog ca pe viitor porțiile de mâncare să fie cum erau înainte de ultima ispravă a domnului Hitler.

— Și madam Ana te-a ascultat ? îl întreb pe prietenul meu pianistul.

— Da de unde ? Ne-a dat afară, și pe mine și pe domnu' Ionel, iar în locul nostru i-a adus fecioru-su doi nemți care o salută cu brațul întins, strigând : Heil Hitler !

1935

MONUMENTUL DELA ADUA

Cum ar fi azi, italienii au început acea vânătoare modernă de oameni, căreia i se spune războiul african. Peste două zile au pătruns în Adua. Peste încă două zile, i-au tras un monument în oraşul proaspăt cucerit.

După cât ne ajută memoria, nu ştim ca în decursul celor câtorva mii de ani de istorie omenească, de istorie a războaielor prin urmare, să se mai fi inaugurat cândva vreun monument după 48 de ore dela victorie.

E o ispravă de care numai setea de glorie a d-lui Mussolini se putea face capabilă. Să ţii monumentul gata pregătit în spatele frontului, şi de îndată ce trupele au pătruns în oraş să-l şi inaugurezi, iată o culme a fanfaronadei fasciste. Oamenii aceştia au plecat la război cu monumentul după ei, aşa cum unii se duc cu gramofonul la pădure.

Păcat de sângele care curge pe pământul african. Fiindcă altminteri, dela Polul Nord la Polul Sud, omenirea avea prilejul să izbucnească într'un imens hohot de râs. Şi poate că, în cantităţi continentale, ridicolul ar putea ucide chiar fascişti.

1935

In fiecare oraş de provincie trăieşte câte un nebun adevărat şi un nebun politic. Nebunul adevărat umblă pe străzile din centru aproape gol, uneori tăvălit în noroi, cu o cunună de flori veştede pe cap, îngenunchie în faţa stâlpilor de telegraf, se bate cu fruntea de pământ şi, din când în când, cere de pomană.

Nebunul politic este de obicei şeful organizaţiei locale a partidului dela guvern. Umblă înconjurat de câţiva lingăi, face chefuri în toate nopţile, are o listă de duşmani pe care-i lucrează, trimite vorbă la instituţii cine să fie concediat, să nu mai poată câştiga în oraş o pâine, iar din când în când o face lată : urlă, vociferează, trage cu revolverul, fiindcă i s'a năzărit că opoziţia vrea să răstoarne guvernul.

In oraşele de provincie mai sunt apoi marii negustori. Oameni care au apucat „timpurile bune". Din băieţi de prăvălie au ajuns comercianţi de vază, proprietari ai caselor din centru.

In viaţa oraşului, ei reprezintă simbolul bogăţiei şi al opulenţei. Dar şi al nesimţirii. Sub ochii lor de vulpoi bătrâni, insensibili la orice suferinţă, ceilalţi

oameni aleargă la slujbă cu ghetele peticite, cu cămăşile murdare, nebărbieriţi şi mizeri.

In fine, sunt „cuconii", marii potentaţi. Cuconu Mihai, cuconu Alexe, cuconu Fănică. Tot oraşul se descoperă şi se apleacă până la pământ, când trece prin faţa cuconilor. La aceste saluturi de sclavi, cuconul respectiv răspunde cu o mişcare obosită şi dispreţuitoare a capului, având aerul că se miră: cine vă mai ţine şi pe voi pe faţa pământului, muşte netrebnice ?

1935

Se știe că familia este celula de rezistență a statului. Dacă familia e sănătoasă, atunci și statul se poate considera sănătos. Din păcate, familiile au tradiții. Și tradițiile costă bani. De pildă, la Paște e tradiția să se mănânce cozonac. O familie fără cozonac de Paște e o celulă bolnavă în organismul statului. Și dela celulele bolnave pot surveni surprize neplăcute.

Conștient de importanța acestui principiu, guvernul a fost dispus să facă tot ce e posibil ca de Paște cât mai multe familii să funcționeze normal, pe bază de tradiții. Și astfel s'au dat ordine categorice să se plătească lefurile și pensiile tuturor, până în cel mai îndepărtat colț de țară.

Pensionarii statului, care n'au altă treabă decât să asculte cu sufletul la gură tot ce spune guvernul, au aflat de această nobilă decizie și au început să se prezinte pe la ghișee. Spre marea lor dezamăgire, n'au putut încasa nimic, dar absolut nimic; nici măcar un leu. Pensionarii au plâns, s'au văicărit, dar nimeni nu le-a putut veni în ajutor.

N'au fost bani? Eh, dacă n'ar fi fost bani s'ar fi resemnat oamenii. Ceva mult mai grav se întâmplase.

Nu era dl. Praporgescu. Dl. Praporgescu plecase cu câteva zile înainte pe munte și uitase „să ia măsuri pentru emiterea acreditivelor necesare plății pensiilor în toată țara". Dl. Praporgescu plecase și uitase de acreditiv, așa cum își uită unii batista acasă. Plecase în munți. Unde să-l cauți, de unde să-l iei ? Și astfel, pensionarii unei țări întregi au trebuit să aștepte și să rabde. Au aflat cel puțin că mai marele lor din Ministerul de Finanțe și-a petrecut vacanța pe munți.

Nefești au fost Bucegii în această vacanță. Au atras un grup de sportivi și au omorît doi dintre ei. L-au atras și pe dl. Praporgescu. Pe dumnealui nu l-au omorît însă. L-au lăsat să se întoarcă, mai mare peste mizeria pensionarilor.

1935

SUBLOCOTENENTUL PETRESCU ARE PE CONŞTIINŢĂ DOUĂ FECIOARE

Ar fi fost de mirare ca sublocotenentul Adrian Petrescu, în complexul de anomalii de care a dat dovadă, în pornirea lui de a mutila fecioarele bătrâne, să se mulţumească numai cu o singură victimă. Când a văzut că în crima pe care a comis-o s'au descoperit asasinii şi că s'a făcut chiar reconstituirea, sublocotenentul Petrescu, împins de marea lui perversitate şi câtuşi de puţin din mustrări de conştiinţă, a făcut mărturisiri complecte, recunoscând că el şi nimeni altul a ucis-o pe Maria Şerbănescu. Prin aceste mărturisiri, poliţia română, mult prea venerabilă fecioară, primeşte din partea sublocotenentului Petrescu lovituri tot atât de sadice cât şi prima lui victimă.

Vasăzică, ceeace susţineau numai calomniatorii că uneori poliţia prezintă drept autorii unei crime oameni nevinovaţi, primeşte azi o fulminantă confirmare. In lumea ocnelor, e fapt curent prezenţa unor inşi ce ispăşesc o crimă pe care n'au comis-o. Firește, crima au recunoscut-o după o lungă ciomăgeală, dar uneori intervine o tranzacţie între părţi, între criminali şi poliţie. Mă, Bot de Câine, spune comisarul, eu te am la mână cu chestia cutare şi cutare. Pen-

tru toate astea la un loc ar fi să iei cincisprezece ani. Recunoaşte colea şi chestia asta, conexăm dosarele şi mă fac luntre şi punte să iei numai zece ani.

Bot de Câine recunoaşte, comisarul ia notă bună şi e avansat, presa scrie că avem poliţie modernă şi toată lumea e mulţumită.

Pe Bot de Câine din cazul Mariei Şerbănescu l-a chemat Caisă şi pentrucă avea numai o faptă în faţa justiţiei şi patru copii acasă, n'a vrut să recunoască. Dar după ce au intrat în funcţie vinele de bou şi lighianul cu mangal aprins, deasupra căruia a fost aşezat cu capul în jos, tot a recunoscut. A mers şi la faţa locului şi a făcut reconstituirea. In actuala sesiune, Curtea cu juraţi urma să-l judece pentru asasinarea Mariei Şerbănescu.

Şi s'ar fi petrecut totul întocmai, dacă perversul sublocotenent n'ar fi intervenit cu mărturisiri complecte, taman când lucrurile începuseră să meargă pe roate. Să se fi ştiut! Ar fi trebuit închis la balamuc, pus în cămaşă de forţă! Inchipuiţi-vă! După ce se făcuse şi reconstituirea!

Biata poliţie română a primit lovituri de un sadism de neînchipuit, încât o putem considera ca pe o a doua victimă a sadicului sublocotenent Petrescu.

1935

Frumos ar fi fost, firesc ar fi fost, ca statul în loc să cheltuiască milioane pentru plimbările în străinătate ale fiilor de metrese ministeriale, să fi cumpărat cu banii aceştia cărămizi şi să fi clădit. Să fi clădit de exemplu multe case pe malul mării, să-l fi acoperit de case dela Constanţa şi până la graniţa bulgară. Şi în aceste case să fi trimis în timpul verii toţi copiii din ţară, un milion de copii sau câţi vor fi fiind. Să nu fi scăpat niciunul, mai ales dintre copiii mahalalelor.

Frumos ar fi fost. De pe întreaga întindere a ţării, toţi copiii să fi mers la mare. Soarele, nisipul şi apa albastră nu lipsesc. Dar ţărmurile stau pustii; soarele usucă pietrele, valurile spală stâncile, în loc să spele şi să înzdrăvenească trupurile gălbejite ale copiilor. Miniştrii care nu ştiu cu ce drept îşi spun ai sănătăţii, au lăsat nefolosit imensul rezervor de viaţă de pe malurile mării.

Se va spune probabil că „în măsura posibilităţilor" copiii sunt trimişi la mare şi se vor cita coloniile şcolare. Mai întâi, care e origina acestor faimoase colonii? Obiceiul unor femei dela periferie de a porni la cerşit în braţe cu un copil care nu e al lor, îl prac-

tică şi feţe mai simandicoase. Când în vreunul din oraşele ţării, câtorva cucoane li se face de vilegiatură la mare, merg la primărie, la prefectură şi pe unde mai pot, şi adună fonduri pentru 'o colonie. La începutul verii pornesc, luând şi vreo 10—15 copii, fiindcă altminteri prea ar fi de oaie.

Am avut prilejul să văd cum se trăieşte într'o asemenea colonie. Cu cei 20 de copii cred că se cheltuieşte mai puţin decât cu directoarea şi neamurile ei. Directoarea e oribil de grasă, cărnurile i se revarsă din costumul de bae, are mustăţi pe la colţurile gurii şi o căutătură rea, de căţea bătrână. Şi-a adus în schimb o nepoţică drăgălaşă, care vine la plajă într'un costum verde. Şi-a adus şi doi vlăjgani de nepoţi, pare-se băieţi de liceu, care au fost angajaţi ca pedagogi. Şi-a mai adus şi o altfel de rudă, o fată bătrână cu faţa veştedă, care dorind şi ea să meargă la mare, a fost angajată cu educaţia religioasă. Vine pe plajă cu o carte de rugăciuni şi-i pune pe copii să spună Tatăl nostru.

Toate aceste animale îşi aleg din hrana copiilor ce e mai bun şi tot din banii lor îşi plătesc locuinţe confortabile. In schimb, copiii trebue să le spună de zece ori pe zi „Sărut mâna" şi să se topească de recunoştinţă pentrucă i-au adus la mare. Cum va fi fiind viaţa lor sub tutela acestor femei cu mustăţi, nu e greu de închipuit. De altfel, toată lumea poate s'o vadă.

In fiecare dimineaţă, cei 20 de copii îşi fac plaja, în picioare, cu mâinile ridicate pe cap, stând nemişcaţi timp de o oră şi intonând un cântec stupid. Bătrâna îi priveşte cu multă satisfacţie, întinsă într'un şez-

long, cu picioarele ei de elefant unul peste altul. Printre rândurile de copii, cei doi vlăjgani se plimbă cu căutături de sergenţi instructori. Dacă un copil nu stă drept sau îşi ia mâinile de pe cap, pedagogul îi arde o labă peste ceafă. Dacă victima nu cântă mai departe, ca şi cum nimic nu s'ar fi întâmplat, primeşte încă două palme. Din şezlong, mai ameninţă şi beşniţa cu o nuia.

Ar fi trist dacă până la urmă nu se va găsi cineva care s'o ia puţin de mustăţi.

1935

ALCOOLIC ŞI BOLNAV DE SIFILIS

Fostul magistrat Pastia, vinovat de crimă, a declarat că e alcoolic şi bolnav de sifilis. Adică iresponsabil. Urmează să se constitue o comisiune de medici care să-l examineze şi să se pronunţe. Comisiuni de felul acesta s'au mai constituit. Mai exact: se constituie ori de câte ori un domnişor comite o crimă. Şi pentru domnul avocat Nicolaescu şi pentru cei trei elevi dela liceul Lazăr care au asasinat pentru a jefui, s'a constituit câte o comisiune care să examineze dacă nu sunt cumva iresponsabili.

S'ar părea că societatea noastră bună este atât de convinsă că de asasinate şi infamii nu-s capabili decât cei de jos, încât ori de câte ori unul din sânul ei comite o crimă, consternarea e mare şi problema iresponsabilităţii se pune automat. Nu le vine oamenilor să creadă că un moşier, un magistrat sau orice altfel de domn din societate este capabil de acţiuni care vin în atingere cu codul penal. De obicei, codul penal este rezervat lepădăturilor dela periferia societăţii şi dacă vreun domn bine are ghinionul să cadă în ghiarele lui, se recurge cu toată graba la unicul mijloc care l-ar putea salva: iresponsabilitatea.

Nu interesează că de cele mai multe ori comisiu-

nile de medici se pronunță pentru deplinătatea mintală a celui inculpat. Interesează faptul că numai când un grangur e la ananghie, lumea se gândește că ar putea fi iresponsabil.

Dar dintre atâția criminali de rând care au furat și ucis nu din voluptate, ci dintr'o proastă orânduire a societății, dintre atâția criminali de rând care înfundă ocnele, câți n'or fi oare cu adevărat iresponsabili? Pentrucă, vedeți, nu e vorba de acea nebunie deplină care te face să te dai cu capul de pereți, ci de nuanțe ale nebuniei. Rămâi mai departe ca toți oamenii, dar dacă somitățile medicale te declară iresponsabil, scapi de pedeapsă, fără să fii obligat să te dai cu capul de pereți. E o perspectivă care, fără excepție, a surâs tuturor criminalilor din lumea bună.

Fostul magistrat Pastia e cel mai recent amator de iresponsabilitate. Tot scrutându-și trecutul și tarele fizice, a descoperit cu o supremă bucurie că e alcoolic și bolnav de sifilis. Pe jumătate salvat. Și a făcut cerere de expertiză.

Recunosc că alcoolul și sifilisul pot face un om iresponsabil. Dar dintre cei pe care fostul magistrat Pastia i-a trimis la ocnă, câți n'or fi fost alcoolici și bolnavi de sifilis?

Și pe urmă, dacă se pune problema iresponsabilității, există ceva care te poate face tot atât de iresponsabil cât și alcoolul. Oamenii care au ucis din foame nu sunt mai puțin iresponsabili decât acest bețiv care vrea să scape pentrucă înainte de crimă a băut trei zile în șir la bodegă.

1935

În societatea noastră civilizată, dacă se întâmplă ca pe stradă un domn să lovească din greşală cu piciorul alt domn, atunci spune deodată foarte afectat: pardon, îşi scoate pălăria, face o plecăciune şi spune încă odată pardon, în timp ce al doilea domn spune şi el pardon, şi se înclină şi-şi scoate pălăria. E mai mare plăcerea să stai şi să-i priveşti cât sunt de civilizaţi şi cum îşi cer unul altuia mii de scuze. Mii de scuze, domnul meu, nu vă pot spune cât regret. Vai, nu face nimic, e puţin şi din vina mea. Şi iar îşi scot pălăriile şi se salută.

Lucrurile se schimbă însă când unul dintre aceşti domni se află la volanul unei maşini şi dă peste alt domn. Nu numai că nu se opreşte să-l ajute, ci de îndată ce şi-a dat seama că a făcut una boacănă, o şterge cu toată viteza. Şi cel călcat rămâne în mijlocul drumului, amestecat cu praful, plin de sânge, cu oasele rupte. Nici saluturi până la pământ, nici pardon, nici mii de scuze. Domnii în chestiune nu sunt politicoşi şi civilizaţi decât atunci când nu-i costă parale. Dacă te-au călcat odată pe bătătură ar fi ca-

pabili să-ți ceară scuze toată viața. Dar dacă ți-au sdrobit oasele, nu stau nicio clipă pe gânduri să spele putina.

1935

INSTANTANEU IN ZORII ZILEI

Una din isprăvile cele mai obişnuite ale aşa zisei lumi bune a Bucureştiului este accidentul de automobil la şosea, în zorii zilei. E ora când se sparg chefurile din restaurantele dela Băneasa sau de prin cârciumile care au fost modernizate şi li se spune baruri. In faţa acestor localuri, trecătorul singuratec dela unu, dela două sau dela trei noaptea, abia se poate strecura, străzile fiind blocate de maşini, mai toate limuzine, eleganţi monştri de oţel dormind în noaptea vastă şi tragică a oraşului. Stăpânii acestor splendide automobile sunt înăuntru, la chef. Abia în zorii zilei motoarele maşinilor încep să necheze ca o herghelie de cai scăpaţi din grajd. O clipă mai târziu, gonesc năpraznic pe străzile Capitalei.

Cucoane, cuconiţe, domni şi domnişori, iau loc la volan şi apasă acceleratorul până în fund, ca şi cum ar fi vorba de un spasm amoros. Cucoanele, cuconiţele, domnii şi domnişorii vor să guste după beţia şampaniei, beţia vitezei. Limuzinele trec ca nişte trăznete pe lângă agenţii de circulaţie, care de uimire nici nu mai duc fluierul la gură. In ele s'a zărit, într'o jumătate de clipă, o învălmăşală de trupuri, de mătăsuri şi de plastroane, obraji aprinşi, guri râzând

cu danturi impecabile, un râs deslănțuit, triumfător, dezarmând și umilind trecătorii. Dar de abia aceștia întorc capul, când îi zăresc intrând cu toată viteza în vreun copac. „Accident de automobil la șosea".

Mașina s'a spart ca un dovleac enorm, svârlindu-și sâmburii afară. Pe caldarâmul murdar, trupurile îmbrăcate în smokinguri și mătase se svârcolesc într'o baltă de sânge. Danturile impecabile au sărit în țăndări. Plastroanele sunt rupte, mătasea sfâșiată, obrajii sfărâmați, ca și cum peste niște bijuterii de preț ar fi căzut un ciocan greu, implacabil.

Din a doua mașină care stopează la locul catastrofei, cheflii coboară cu părul vâlvoi, cu cântecul înghețat pe buze, privind năuci la tovarășii de petrecere, încărcați în ambulanțe și duși la spital.

Puțin mai târziu trec stropitoarele primăriei, care spală asfaltul de sânge, de icre negre și de șampanie.

1935

SCRISOARE DESCHISĂ PRIMULUI PROCUROR

Domnule prim procuror, între miile de nedreptăți de care presa nu poate pomeni și la care justiția rămâne indiferentă și rece ca un îndepărtat luceafăr, între atâtea mari infamii rămase nepedepsite, infamia petrecută zilele trecute e o infamie mai mică, dar reprezentativă, de care nimeni nu ne-a putut interzice să ne ocupăm și de care ne-am ocupat în speranța că de data aceasta cel puțin forțele răului vor fi învinse și infamia sancționată. E vorba, domnule prim procuror, de acea neomenească și revoltătoare faptă pe care ziarele au numit-o cu drept cuvânt barbarie. E vorba de ceeace s'a petrecut pe șoseaua Cotrocenilor când un medic al serviciului sanitar a încercat să confisce și să denatureze cu soluții toxice înghețata vânzătorilor ambulanți, presupusă nehigienică. Las la o parte, domnule prim procuror, faptul că milioane de țărani mănâncă mămăligă din porumb stricat și serviciul sanitar nu se amestecă nici chiar atunci când se îmbolnăvesc de pelagră. Las la o parte faptul acesta penibil și mă întorc la tristul nostru erou, la medicul Mihail Petrescu, care se bucură în clipa de față de o celebritate de asasin. Grăbit, se vede, să-și împlinească misiunea și să asiste la grandioasa paradă ce urma să

începă, medicul acesta a găsit cu cale să termine mai repede cu un vânzător ambulant, care probabil că își apăra cu desnădejde marfa, aruncându-i în față conținutul caustic al unei sticle.

Faptele sunt cunoscute, domnule prim procuror, și calificate de oprobiul public, după cum am mai spus, drept o revoltătoare barbarie. Știu că pentru delictul sau crima de barbarie nu există articol în codul penal. Dar pentru desfigurare de persoane există. Pentru această vină au stat la închisoare multe femei care și-au desfigurat iubiții cu vitriol. Mult mai gravă, fapta medicului Mihail Petrescu poate fi încadrată cu ușurință în rigorile acestui articol al codului penal.

Arestarea lui, pe care o merită cu prisosință, ar fi un act de ordine publică și ne-ar da iluzia că nu suntem cu totul la discreția și la bunul plac al oamenilor cinici, care și-au găsit un loc în ierarhia statului.

Cu multă părere de rău îmi este dat să constat, domnule prim procuror, că și de data aceasta justiția pare să nu poată nimic față de faptele unui personaj dotat probabil cu excepționale merite electorale. Totuși, pentru a nu mai rămâne nicio îndoială că ați avut cunoștință de cele ce s'au petrecut, îmi permit, domnule prim procuror, să vă sesizez de grava desfigurare comisă de medicul Mihail Petrescu asupra vânzătorului ambulant Constantin Bondoc și să vă rog să luați măsurile pe care le dictează legea, după cum se spune, egală pentru toți cetățenii țării.

1935

SCRISOARE DESCHISĂ BANDITULUI COROIU

Domniei-sale
Domnului Coroiu
Bandit

Județul Botoșani

Iubite domnule Coroiu,

Sunt un vechi cititor al isprăvilor dumitale banditești, cărora ziarele le-au dat cuvenita extensiune. Celebritatea dumitale a atins apogeul pe ziua de ieri când s'a aflat de scrisoarea prin care comunici condițiile în care ești dispus să te predai, fără amestecul jandarmeriei.

Iubite domnule Coroiu, te felicit pentru condițiile pe care le pui și care pot da prilejul să se deschidă un proces așteptat de multă vreme. Judecarea generalului Dumitrescu, în care mulți văzuseră procesul întregii jandarmerii, tărăgănează. De altfel, nu interesează faptul că un general a luat, cu mâini îmbrăcate desigur în mănuși de piele de căprioară, câteva milioane dintr'o cassă de fier, mută, rece și insensibilă. Interesează cei douăzeci de lei pe care șefii de post îi scot dela țărani, după ce mai întâi le-au muiat bine fălcile, cu pumni fără mănuși de piele. Dela toți țăranii, în toate comunele de pe cuprinsul țării. Iubite domnule Coroiu, acesta e adevăratul proces al jandarmeriei și am mare speranță că prin predarea d-tale va putea începe însfârșit desbaterea lui.

Fiindcă, vezi d-ta, domnule Coroiu, te bucuri în clipa de față de o mare celebritate. Vorbele d-tale, ca

şi declaraţiile miniştrilor pe timp de criză, sunt reproduse de toate ziarele. Nimeni nu ia în seamă când vreun ţăran povesteşte ce a păţit la postul de jandarmi. Cu d-ta însă, celebrul bandit, are să fie altfel. Ştiu că n'o să se schimbe mare lucru. Dar cel puţin o să afle lumea.

Iubite domnule Coroiu, am mare încredere că odată predat, vei spune povestea lungă şi dureroasă a raporturilor dintre ţărani şi jandarmi. Vei bine merita dela întreaga suflare românească, dela atâţia obijduiţi care au rămas o noapte la posturile de jandarmi şi n'au mai fost oameni toată viaţa.

Iubite domnule Coroiu, îţi urez să te predai în cele mai bune condiţiuni.

1935

SCRISOARE DESCHISĂ
DIRECTORULUI GENERAL C.F.R.

Domnule Director General,

Subsemnatul, român, creştin ortodox, domiciliat în Bucureşti, am onoare a vă aduce la cunoştinţă că vagonul A.B. 30.134 e plin de ploşniţe. Sâmbătă, 13 Aprilie a.c., acest vagon făcea parte din garnitura trenului de Constanţa. Am intrat într'un compartiment de clasa II-a tocmai când o cucoană corpolentă, ducând la nas două degete, în care se pare că strivise ceva, exclama cu desgust: Ploşniţe! Ceilalţi călători, aprinzând lumina cea mare, deoarece până atunci nu arsese decât becul de noapte, ce dă o atât de plăcută lumină albastră, au început şi ei să se agite şi să blesteme.

Domnule Director General, ce să vă spun? Pe frumuseţea de pluşuri a compartimentului, ploşniţele se încrucişau în toate părţile. Mergeau în sus, în jos şi în diagonală. Doamna cea grasă fusese complect invadată. Le lua cu mâna de pe ceafă şi le strivea jos cu piciorul. In cele din urmă, o ploşniţă enormă i-a ieşit din mâneca rochiei şi nu ştiu cum făcea că se tot răsucea după degetul gros, încât i-au trebuit câteva clipe să poată prinde, în timp ce lumea i-o arăta: uite-o, uite-o, a apucat pe dedesubt.

Mai mult nu ştiu ce s'a petrecut, Domnule Director General, pentrucă marele ceas de pe peron a arătat 23

şi 25 şi trenul s'a pus în mişcare, ducând spre câmpiile Bărăganului pe cucoana grasă, pe ceilalţi pasageri şi sutele de ploşniţe, afară de mine, care am sărit jos din mers, renunţând să mai văd Marea Neagră.

Când să ies de pe peron, am vrut să reclam cazul unui domn cu şapcă roşie. Dar dânsul era tocmai ocupat cu un individ pe care doi soldaţi îl escortau între baionete lungi. Şi m'am temut să nu se simtă ultragiat în timpul serviciului şi să nu dea ordin să mă aresteze şi pe mine. Se pare, Domnule Director General, că e mult mai uşor să arestezi indivizi, decât să prinzi ploşniţe. Aşa că am venit acasă, de unde cu mult respect vă scriu aceste rânduri, rugându-vă să daţi o sentinţă de moarte împotriva ploşniţelor din vagonul A.B. 30.134.

Rămânând şi mai departe un client credincios al căilor ferate române, vă rog să primiţi, Domnule Director General, asigurarea deosebitei mele consideraţiuni.

1935

SCRISOARE DESCHISĂ
PORCULUI CARE A VENIT IN BUCUREŞTI

Scumpe şi distinse oaspe al oraşului nostru,

Am citit cu o vie curiozitate afişul care anunţă sosirea d-tale în Bucureşti. Sunt fericit că am putut să-l remarc în noianul de afişe care inundă Capitala. Mă înfior la gândul că aş fi putut trece pe lângă el fără să-l bag în seamă şi aş fi ignorat astfel preţioasa d-tale prezenţă. Că nu s'a întâmplat o asemenea nenorocire o datorez exclusiv felului ingenios în care a fost ticluit afişul.

Intrând aseară pe la orele şapte în tipografie, am zărit un număr de patru oameni ocupaţi să-şi epuizeze scuipatul, lipind timbre de 10 bani pe câteva teancuri de afişe. E o operaţie pe care am văzut-o de nenumărate ori şi aş fi trecut desigur fără să mă opresc, dacă din mijlocul afişului nu mi-ar fi atras în mod fulgerător atenţia următoarele cuvinte: UN PORC, scrise cu litere foarte groase. Se fac uneori aici afişe electorale şi, bănuind ceva gras la mijloc, m'am apropiat să văd despre care porc este vorba. Am citit atunci, după cum am spus, cu o vie curiozitate, afişul în chestiune.

A sosit deîa Cluj !
Ne mai văzut ! Ne mai auzit !
UN PORC
Viu, de rassă, 4 ani,
Cu o greutate de 700 kilograme,
2.20 metri lungime.

Permite-mi, scumpe oaspe al oraşului nostru, să-ţi urez bun venit şi să-ţi prezint cele mai sincere felicitări pentru performanţele realizate. Dar mai ales cred neapărat necesar să te felicit pentru minunata idee de a părăsi Clujul în favoarea Capitalei. Nici nu poţi să-ţi închipui ce mare bucurie mi-a făcut sosirea d-tale printre noi.

Iţi doresc din toată inima să nu încerci nicio dezilu-zie în oraşul acesta pe care te-ai decis să-l cinsteşti cu prezenţa d-tale. Judecând după cele petrecute până acum, s'ar părea că tuturor porcilor care au venit aici le-a mers bine şi n'au avut să se plângă de nimic.

Nu ştiu, scumpe şi foarte preţiosule oaspe, dacă în scurtul răstimp de când te afli în acest oraş ai avut răgaz să te informezi despre situaţia porcilor care îl locuesc. Imi permit să-ţi spun că e strălucită. Nu ştiu deasemenea cu ce fel de gânduri ai venit. Imi închipui că n'ai să rămâi toată viaţa în baraca din Târgul Moşilor, unde oricine te poate vedea contra taxei de 1 leu. Pentru început e bine, e chiar foarte bine. Mulţi dintre porcii despre care îţi spuneam adineaori că au o situaţie strălucită au început-o mai de jos. Nu trebue să ai nicio grijă cu privire la viitor, dar e nevoie ca la momentul oportun să te decizi pentru una din carierele pe care confraţii d-tale le-au îmbrăţişat şi n'au avut ce să regrete.

Se pare, scumpul nostru musafir, după cele ce se scriu despre d-ta, că ai fi un porc cu totul excepţional, un supraporc, care lipsea oraşului nostru. Fii bine venit! Din clipa în care ai păşit pe peroanele Gării de Nord, te afli într'un oraş în care prin calitatea d-tale vei ajunge repede pe cele mai înalte trepte. Iată, e suficient să închid o clipă ochii şi te şi văd: cu frac, cu joben, cu multe decoraţii.

Scumpul meu porc, sunt din cale-afară de fericit că îţi pot anunţa toate aceste lucruri plăcute. Am o profundă simpatie pentru d-ta, mă bucur că eşti un porc fenomenal de 700 de kilograme şi ai tăiat dintr'odată pe toţi porcii Bucureştiului, care n'au mai mult de 120-150 de kilograme. Mănâncă şi bea bine! In clipa în care ascensiunea d-tale va începe, patria îţi va cumpăra o limuzină care să poată transporta şi două tone.

Nu-mi mai rămâne, scumpe oaspe al oraşului nostru, decât să te felicit încă odată pentru minunata idee de a veni să te stabileşti printre noi. Un singur punct negru ameninţă cariera d-tale. E nevoie, scumpe oaspe, să nu te mărgineşti a fi numai un porc pur şi simplu. Caută dacă se poate să fii cât de mult, cât de stăruitor, un porc de câine. Atunci nimic nu va mai sta în calea d-tale şi vei ajunge departe.

Primeşte, te rog, urări de sănătate şi asigurarea deosebitei mele consideraţiuni.

1935

O DISCUȚIE DESPRE AMERICA

Prietenul meu pianistul, care are un humor straniu în felul de a povesti lucrurile, îmi relatează ultima sa aventură :

Am asistat la o discuție despre America, a început prietenul meu. Aceasta s'a petrecut într'un restaurant din Capitală și mărturisesc că m'a interesat în cel mai înalt grad.

Obișnuiesc, a continuat prietenul meu pianistul, să mănânc uneori câte un mușchi în sânge. Sunt seri în care restaurantele cu grătar exercită asupra mea o atracție irezistibilă. De obicei le prefer pe acelea cu aer de cârciumă, în care cântă un lăutar sau doi. Un astfel de local e pe undeva, pe lângă strada Romană. Îi zice „La Chiriac".

In seara despre care e vorba, se nimerise să fiu singurul mușteriu la Chiriac. In afară de mine, nu se mai aflau decât cei doi lăutari, așezați pe estrada din colț. Nu cântau. Ședeau unul lângă altul pe scaune și priveau în gol. Păreau să fie oameni de vreo 40 de ani, corect îmbrăcați și distinși la înfățișare, ceeace m'a făcut să bănui că fac parte dintre lăutarii cari au absolvit conservatorul. Aveau acel aer, atât de cunoscut mie, a anumitor domni bucureșteni.

Deodată, a continuat prietenul meu, mi-am dat seama că între cei doi s'a angajat o discuție despre America. Eram aproape și am auzit tot.

— Cică în 1936 America o să se scufunde, a început unul.

— Tț, tț — a plescăit celălalt din limbă — nu mai spune!

— Daa... Scrie la ziar că se scufundă.

— In 1936?

— Da, așa cică, în 1936.

— Măi, măi, toată America?

— Păi toată. Se duce dintr'odată.

— Te pomenești. Și tare-i mare.

— Oho! Nici nu se compară.

— Să știi c'atunci dispare și oceanul.

— Care ocean?

— Păi Pacific, eu zic.

— Să știi. O să fie groasă.

— Pân'la noi n'ajunge, în orice caz.

— Noi suntem Europa.

Pauză.

— Da'cu cu America e sigur?

— Așa e vorba. Cică în 1936. Lăutarul pronunța întreg: o mie nouă sute treizeci și șase.

— Dar de ce naiba s'o fi scufundând?

— Eu știu? O fi ceva.

— La ziar nu scrie?

— Nu. Numai că în 1936 se scufundă.

— Măi, ce-o să mai fie! Eu zic poate că și de casele alea înalte...

— De...

— Prea le-au făcut înalte.

— Prea de tot. Se duce pământul ; nu poate să le ție.
— S'au ars americanii.
— O s'o pățească urît.
— Treaba lor.
— Așa e. Treaba lor.

O altă pauză. Pe estradă, cei doi lăutari stau scufundați în gânduri. Pe urmă:

— Măi, scrie în ziar ?
— Sigur, în ziar. Că'n 1936.
— Măi, americanii sunt șmecheri.
— Ce-are face ?
— Măi, n'o fi cumva vreo propagandă ?
— Ce propagandă ?
— Așa, propagandă ! Să se sperie toți jidanii de acolo și să fugă în Europa.
— Măi... Ete-te... Să știi c'o fi și una ca asta.
— Să știi c'așa e.
— Atunci e bună.
— Ce ?
— Propaganda.
— He, he, americanii...
— Șmecheri, dom'le. Să știi că cu asta scapă de jidani.
— Nu ca noi.
— Te pui cu americanii ?

Ce să-ți mai spun, a încheiat prietenul meu pianistul. Fusesem cam trist în seara aceea. Dar trebue să mărturisesc că atâta enormă prostie m'a înveselit. Șefilor, le-am strigat, să știți că mi-ați plăcut. Fac cinste cu un chil de vin.

Izolați pe estradă, într'o splendidă superioritate, ei au primit complimentul, zâmbind condescendenți și gravi.

1935

Trebue să-i recunoaștem d-lui Costică Vasilescu, căruia opinia publică i-a atribuit în mod spontan și definitiv supranumele de Cantalup, o anumită linie. Fostul meșter potcovar, ajuns erou principal în afacerea de multe milioane a transferului, cunoaște nu numai gustul cantalupului, mâncat în compania excelențelor liberale, ci și cum să se așeze în fața justiției încât să pară nu un om inocent, cum încearcă escrocii de rând, ci un binefăcător în plină acțiune.

Nu l-am văzut pe Cantalup decât în fotografii, dar mi-l închipui perfect, cu gesturi domoale și prevenitoare, cu nu știu ce aer protector față de oamenii pe care primea să-i escrocheze. La Văcărești, unde își continuă stilul de viață, i se spune, și se pare că deloc în derâdere, „domnul Guvernator".

Dacă dl. Vasilescu n'ar fi fost arestat, vă asigur că avea să ajungă departe. Nimic nu-i lipsea. Tupeul mai întâi. Pe urmă, calmul imperturbabil pe care nu și l-a pierdut nici în boxa acuzaților. Și, în fine, un dram de patriotism care nu strică niciodată.

Dl. Costică Vasilescu-Cantalup știe să-și afirme, între două capete de acuzare, dragostea pentru țară.

De când se află în boxa acuzaţilor, d-sa insistă mai ales asupra sentimentelor patriotice care-l însufleţesc:

„După câteva zile, Staerke mi-a spus că are mulţi duşmani la Banca Naţională şi că ar fi mai bine să realizeze afacerea prin Bursa Neagră. M'am opus categoric şi mi-am zis că acel care defăimează Banca Naţională nu-i bun român şi că trebue să împiedic să se lucreze în contra interesului ţării".

Aţi observat? Ca foarte mulţi patrioţi din aceeaşi categorie, dl. Vasilescu nu poate admite să se lucreze „în contra intereselor ţării".

D-sa spune:

„La siguranţa generală am explicat d-lui Stănescu să nu continue cercetările, aici fiind vorba de o chestie de guvern şi de interes superior al ţării..." In adevăr, cum nu se băgase de seamă că dl. Vasilescu îşi construise cu milioanele în chestiune un bloc în Capitală? Cum nu se băgase de seamă că escrocându-i pe belgieni, despre care avusese prilejul să constate că nu sunt... buni români, d-sa lucra în interesul superior al ţării?

Ceeace e mai interesant, e că de dragul interesului superior al ţării, dl. Vasilescu a făcut şi... sacrificii. Când i s'au cerut înapoi trei milioane ca Staerke să nu mai facă scandal, d-sa a răspuns: „Dacă e vorba de interesul superior al ţării, fac acest sacrificiu".

Bravo Cantalup!

1935

VENERABILII

Venerabil e dl. Tony Iliescu în tripla sa calitate de om bătrân, vechi liberal şi vicepreşedinte al Senatului. Mai venerabil încă e dl. Leonte Moldoveanu, tot om bătrân, tot vechi liberal şi pe deasupra preşedinte al Senatului, superior în grad d-lui Tony. Le-a fost dat acestor tovarăşi de preşedinţie asupra maturului corp, cum se obişnueşte să se spună, să aibă spre sfârşitul vieţii lor, când erau mai respectaţi ca oricând, nişte aventuri extrem de neplăcute pentru orice muritor, dar mai ales pentru nişte onorabili senatori.

Despre cei doi tovarăşi de fotolii în incinta Senatului s'a aflat că erau în afara lui tovarăşi, unul cu Costică Vasilescu-Cantalup, altul cu Eugen Grosz-Cagero, care ţin afişul în două din cele mai mari escrocherii din ultima vreme.

Cu acest prilej, oamenii pentru care o mie de lei sunt o avere, ţăranii cărora pentru o mie de lei perceptorul le vinde boii, croitoresele cărora pentru o sută de lei li se sechestrează maşinile de cusut, au auzit vorbindu-se din nou despre milioane: despre zeci, despre sute de milioane, care nu sunt abstracţiuni, ci milioane concrete, care au stat în mâna escrocilor.

concret, aşa cum în mâna oamenilor săraci stă doar bucata de pâine neagră. Milioane concrete care au existat şi s'au transformat în palate şi limuzine concrete, care mai există încă. Ce ar putea fi mai umilitor pentru oamenii simpli, ce palmă i-ar durea mai mult, decât această sarabandă a milioanelor, impudică şi profanatoare, ca dansul unor porci într'un cimitir.

Guvernului liberal care a răscolit afacerea Skoda scoţând ţipete moralizatoare i-a fost dat să-şi vadă în foarte scurtă vreme moraliştii în noroi. In mai puţin de şase luni, vicepreşedintele şi apoi preşedintele Senatului sunt implicaţi în potlogării de sute de milioane.

Trăieşte în ţara aceasta un om fericit, care la Iaşi, la Constanţa sau la Tg. Jiu, civil sau în uniformă de maior, călare sau cu târnăcopul în mână, vorbeşte tot timpul, minunându-se singur de ce spune şi lingându-se pe buze ca de miere. E dl. Tătărăscu. Am vrea să-l auzim pe dl. Tătărăscu vorbind şi în această împrejurare. Indiferent cum, la radio sau în parlament, civil sau în uniformă de maior, pe jos sau călare, numai să spună câteva cuvinte despre cei doi venerabili senatori, prieteni şi tovarăşi cu Vasilescu-Cantalup şi Eugen Grosz-Cagero.

1936

UITE POPA NU E POPA

Am vrea să ştim, în naivitatea noastră, câteva lucruri simple, elementare. Am vrea să ştim mai întâi de toate dacă mai există sau nu mai există scandalul Grosz-Cagero. Dacă există, să ni se arate cum există, unde este Grosz, ce a devenit Grosz, cum de nu se mai suflă o singură vorbă despre Grosz? Dacă nu mai există, atunci să ni se spună de ce după atâta tămbălău, arestări senzaţionale, poliţie, siguranţă, descinderi, vom arde cu fierul roşu, etc. etc., totul s'a terminat mai repede decât un foc de paie?

De ce a fost arestat Grosz, de ce a fost percheziţionat Grosz, de ce a fost înjurat Grosz, dacă în cele din urmă nimeni nu mai ştie nimic despre Grosz?

Ştim că în bâlciuri sunt pedepsiţi şmecherii care păcălesc lumea, cu „uite popa nu e popa". In bâlciul politic este permis să umbli cu „uite popa nu e popa"? Au venit procurori şi miniştri şi au spus: scandal, escrocherie, afacere de două miliarde. Care e popa? Lumea care era de faţă şi a văzut bine cartea cu pricina a spus: Grosz e popa. Bine, au spus procurorii, să amestecăm cărţile şi să emitem mandatele de arestare. Care e popa? Uite popa, a răspuns ţara întreagă. Dar când au fost întoarse cărţile pe faţă, nu mai era

popa. In locul lui au ieşit nişte pârliţi de funcţionari, care au fost vârîţi la închisoare.

Noi, la fel cu ţăranii care-şi pierd prin bâlciuri polii şi ceasul, când am auzit de miliarde, de Cagero, de fierul roşu, ne-am repezit ca proştii. Aceştia sunt popii? Ei sunt! Dar când am întors cartea pe faţă, nu mai erau popii... Nici Grosz, nici ceilalţi.

Ni s'au dus banii, ni s'a dus entuziasmul, ni s'au dus ceasurile dela brâu. Ne uităm la cei care au manevrat cărţile şi ne vine să-i întrebăm: cum făcuraţi, neică?

1936

MOCIRLA

Descoperirea asasinilor din bulevardul Brătianu rămâne pentru noi pe planul al doilea, faţă de tot ce s'a desvăluit cu prilejul acestei enigmatice crime. Nu ne preocupă atât cine ar putea fi ucigaşul din cele câteva persoane puse în discuţie. Dar nu ne putem opri să nu subliniem cât de murdare ne apar raporturile care, cu mult înainte de crimă, când viaţa eroilor se desfăşura normal, se stabiliseră între femeia ucisă şi amanţii ei, între ea şi familie şi între amanţi şi familie.

Roiesc în această afacere câţiva oameni unul şi unul. Ca într'o izbutită comedie de moravuri, în care personajele nici n'au nume, se învârtesc în jurul artistei, rând pe rând: inginerul, diplomatul, avocatul, fratele, mama şi toţi ceilalţi. Splendidă galerie de monştri morali. In fruntea ei se cuvine să punem pe distinsul avocat, cumnat cu artista asasinată, care îi combină afacerile, ocheşte pe cei pe care îi crede nimeriţi să-i fie amanţi şi duce un trai fericit de pe urma aventurilor ei galante cu oameni generoşi. Iar atunci când actriţa pare dispusă să se încurce cu pârliţi, distinsul avocat intervine, trage palme, terorizează.

Oamenii umili din această ţară au aflat cu stu-

pefacție de gesturile largi ale amantului inginer. El se întâlnește cu actrița la Constanța și o vede în pardesiu: poftim o sută de mii de lei să-ți cumperi blană. Pe urmă, după ce blana a fost cumpărată, trebuia stropită, evident, cu șampanie. Mama actriței bea șampanie și își ceartă fata că nu i-a cumpărat o perdea. Inginerul: poftim, doamnă, trei mii de lei pentru perdea. In altă zi, actrița se întâlnește cu inginerul și îi spune: mi-ar trebui niscaiva parale, am acontat un apartament de nouă sute de mii de lei. Și inginerul: poftim acum patru sute de mii, n'am mai mult, restul mai pe urmă.

De unde avea oare distinsul inginer atâția bani? Răspunsul n'a întârziat: lucra pentru primării caldarâmuri de câte 30—40 de milioane. Era un om important în țara aceasta, un om de societate, avea nevastă pe care o stima și o iubea, cum a declarat unui ziarist. Avea probabil și sute de lucrători pentru caldarâm, pe care îi plătea cu 30 de lei pe zi. Mergea în schimb acasă la actriță și juca partide de table la 5000 de lei miza, pe care avea grijă să le piardă.

De pe urma acestui binefăcător, trăia bine actrița, și de pe urma actriței, toată familia. Un tânăr frate, care aștepta în bucătărie când inginerul era în dormitorul soră-si, a dat fuga, după moartea acesteia, la Sinaia, să-l mai tapeze pentru ultima oară. Elefantul a mai scos o sută de mii de lei, chipurile pentru cheltuelile de înmormântare. Pe urmă, după ce-au luat banii, toată familia l-a arătat cu degetul: el e asasinul!

Dacă o fi el asasinul, sau cumnatul, sau sora, sau fratele, sau mama victimei, ce importanță mai are?

Marea mulțime e uluită de tot ce i-a fost dat să afle; și tuturor celor care au fost puși în discuție, și fratelui, și mamei, și surorei, și cumnatului, și inginerului, și lumei pe care o reprezintă, le-a intentat proces pentru o crimă mai gravă decât asasinatul.

1936

MĂRIREA ŞI DECADENŢA UNOR CASTRAVEŢI

Motto:

— Ce avem azi de mâncare, frati-miu?

— Supă de castraveţi.

— E bună, frati-miu?

— E bună, frati-miu, da' e amară al dracului.

Când vine primăvara în ţară şi se petrec toate despre câte au vorbit poeţii, când se întorc berzele, cocorii şi înfloreşte liliacul, când o viaţă nouă începe în oraşe şi pe câmpii, atunci, între toate aceste manifestări ale primăverii îşi fac apariţia şi primii castraveţi.

Intr'o seară pe Calea Victoriei, grupuri se opresc în faţa unei vitrine, scot exclamaţii admirative şi comentează. Dincolo de cristalul imens, sub lumina unor becuri orbitoare, primii castraveţi ai anului sunt prezentaţi pe o lungă tipsie, ca nişte obiecte de artă, ca nişte splendide trofee.

Când vine primăvara în ţară şi apar cei dintâi castraveţi, sunt rari şi scumpi, iar bogaţii oraşului se grăbesc să-i aibă la masă, ca pe nişte prinţi a căror prezenţă le-ar face onoare. In restaurantele în care mănâncă miniştrii cu soţiile lor decoltate şi cu gâtul prins în coliere se întâmplă în unele seri de primăvară ca marele industriaş sau marele bancher care i-a poftit la masă, studiind lista, să scoată un mic răcnet de satisfacţie: aha, zice el, salată de castraveţi! Şi toată masa se scoală în picioare şi citeşte

admirativ, ca și cum ar silabisi cartea de vizită a unui conte: sa-la-tă de cas-tra-veți.

O farfurie cu salată de castraveți costă cât o căruță de pâine, dar marele industriaș comandă. Un fior trece prin sală până la bucătărie; toți consumatorii întorc privirile spre bogătașul care a cerut o salată de castraveți, și însuși stăpânul restaurantului, în haină de gală, prezintă distinsului client comanda excepțională.

Când vine primăvara în țară și apar cei dintâi castraveți, sunt verzi și proaspeți, lungi și netezi, tineri și superbi ca niște efebi; iar atunci când sunt rontăiți în dinți au desigur un gust foarte bun, de vreme ce sunt vânduți cu sute de lei la marile magazine de pe Calea Victoriei, în fața cărora domni și cucoane se opresc și exclamă: ah, au ieșit castraveții!... cu același aer cu care ar spune: ah, s'a întors prințul la castel!

Când se apropie toamna și străzile orașului sunt pline de căldură și de praf, iar toată lumea bună e de mult la munte sau la mare, castraveții, care și-au pierdut puțin câte puțin din importanță, ajung pe ultima treaptă a degradării. Din vitrinele de pe Calea Victoriei, unde au ocupat o vreme locul de cinste, au fost expulzați de mult; iar în marile restaurante nimeni nu mai comandă salată de castraveți. Acum, castraveții stau în grămezi enorme, deadreptul pe trotuar, la colțul străzilor murdare, amestecați cu noroiul, cu praful și cu pământul, și nu rareori sunt călcați în picioare. Acum, castraveții costă 30 sau 25 de bani bucata și se vând uneori chiar cinci la leu.

E drept că atunci când se apropie toamna, înfăți-

şarea lor e mult schimbată. Nu mai sunt tineri, nici subţiri, ci, dimpotrivă, s'au scurtat şi s'au îngroşat; coaja nu mai le e verde, ci galbenă şi acoperită cu pete şi negi, ca pielea solzoasă a reptilelor. Când se apropie toamna, castraveţii sunt moi şi găunoşi, veşteji şi bătrâni, burduhănoşi şi lipsiţi de orice frumuseţe. Dar răul cel mare e că gustul lor delicios a devenit amar, uneori amar ca fierea.

Când se apropie toamna şi castraveţii sunt amari, devin hrana de fiecare zi a salahorilor, a hamalilor, a femeilor sărace şi a ţiganilor. Miile de oameni care muncesc la uriaşele blokhausuri ce se ridică în centrul oraşului nu cunosc altă hrană. Dimineaţa, mănâncă un sfert de pâine cu un castravete; la prânz, o jumătate de pâine cu doi castraveţi, iar seara, îşi iau un sfert de pâine şi un castravete. Pâinea e neagră şi mică, iar castraveţii sunt groşi, plini cu seminţe şi amari.

Şi n'aş fi ştiut că se poate face din ei şi supă, dacă doi puşcăriaşi n'ar fi vorbit în curtea închisorii:

— Ce avem azi de mâncare, frati-miu?

— Supă de castraveţi.

— E bună, frati-miu?

— E bună, frati-miu, da' e amară al dracului.

Când se apropie toamna, castraveţii sunt groşi şi amari şi se vând cu 25 de bani bucata. Dela un capăt la altul, ţara mănâncă pâine sau mămăligă cu castraveţi. Iar puşcăriaşii între ei: Ce avem azi de mâncare, frati-miu? Supă de castraveţi, frati-miu.

1936

Să-mi fie îngăduit să spun câteva cuvinte despre cum a decurs, în acest an, Paștele la Veneția. Spre deosebire de celelalte orașe ale lumii creștine, unde în Sâmbăta Paștelui localurile de petrecere sunt închise și muzicile nu au voie să cânte, la Veneția, la marile restaurante din piața San Marco, orchestre în fracuri impecabile cântau pentru consumatorii așezați în jilțuri de pai. Cântau pentru cele câteva mii de snobi și pentru cele câteva mii de femei elegante care veniseră să facă Paștele la Veneția.

In biserici se desfășurau slujbe fastuoase, cum numai regisorii catolicismului știu să pună în scenă. Peste capetele celor care se plimbau în piața San Marco, mii de clopote băteau cu stăruința cu care ar fi vestit sfârșitul lumii.

Sub vuietul acelui cer de bronz, mai aproape de oameni, muzicile cântau și femeile, răsturnate pe speteaza fotoliilor, mâncau înghețată, cu linguriță de argint. Pentru a se plimba prin fața acelor femei sosite din toate orașele Europei, de pe ulițele Veneției ieșiseră tot felul de fanfaroni. Tineri amploaiați la vamă se plimbau în niște uniforme de ambasadori. Pudrați pe obraz, pe gât și pe ceafă, treceau înzorzonați și

țanțoși, cu capul acoperit cu o pălărie à la Napoleon. Alții, dimpotrivă, numai cu o simplă cămașă neagră, pe care aveau prins în dreptul inimii un imens cap de mort din aluminium și, ce-i mai straniu, cu un cuțit la brâu, treceau foarte aferați, ca și cum s'ar fi dus la o conspirație, pentru ca după două sute de metri, când promenada se sfârșea, să se întoarcă înapoi, cu același aer de oameni puși pe lucruri mari. Femeile Europei îi priveau cu ochi albaștri sau negri, printre gene făcute cu rimmel. Unele, dându-și capul pe spate, râdeau. Aveau dinți foarte albi, de care lingurițele se ciocneau scoțând un sunet cristalin.

Târziu după miezul nopții, când toată această lume se dusese la culcare, a dat un ropot de ploaie și s'a făcut deodată frig.

Atunci, a început să miaune o pisică. Stăruitor, plângăreț, lugubru.

Clopotele nu mai băteau, lăutarii nu mai cântau, miile de lumini din piața San Marco erau stinse. Intr'o Veneție neașteptat de rece și întunecoasă, o pisică flămândă a mieunat toată noaptea.

Era poate glasul din străfunduri al Italiei...

1936

INSTANTANEU ELECTORAL

În bulevardul Montparnasse am asistat la o selectă întrunire electorală, pe care n'am s'o uit multă vreme. Toţi participanţii păreau croiţi după acelaşi calapod, aleşi parcă de un regisor de geniu.

Cum erau? Mai întâi, teribil de graşi. Sau mai de grabă, corpolenţi. Erau corpolenţi mai în vârstă, care păreau butoaie, şi corpolenţi mai tineri, ca nişte butoiaşe. Toţi erau rumeni la faţă, ca şi cum ar fi fost hrăniţi cu un medicament special. Aveau obrazul moale, ca de fată. Unul din ei fuma un trabuc, pe care îl sugea ca pe un biberon.

La acea întrunire veniseră parcă din instinct. Veniseră acolo, unde ştiau că au să fie apăraţi, graşii şi cei cu frizuri impecabile. Toţi aveau capete parcă abia ieşite din mâna coaforului.

Pe estradă, oratorul avea ce avea cu Anglia. Anglia e mama tuturor răutăţilor.

Apoi, a trecut la altă ordine de idei: comuniştii au mai multe parale decât noi. Ziarul „L'Humanité" a lansat o listă de subscripţie şi a strâns în două săptămâni un milion de franci. Cum au putut ei să strângă un milion? Ce înseamnă aceasta? Inseamnă că au

cu ei pe capitaliști. Capitaliștii le-au dat. Comunismul și capitalismul merg mână în mână.

Oratorul a arătat în fundul sălii un afiș: o cassă de bani deschisă, plină de saci de aur, iar în dreptul ei o seceră și un ciocan.

Comunismul și capitalismul merg mână în mână, repetă oratorul. Noi suntem și împotriva comunismului, și împotriva capitalismului. Noi vom elibera Franța din sclavie.

Tinerii cu obrazul roz și cu frizuri impecabile aplaudă de mama focului, dându-și iluzia că sunt revoluționari.

In pauză, unul dintre ei, mai roz la față decât ceilalți, povestește cu voce plângătoare: Am fost aseară la comuniști, să văd ce spun, dar m'au bătut și m'au dat afară. Acum vin la voi, sunt de partea voastră.

La tribună a apărut un nou orator și, ridicând două degete în aer, izbucnește: Două țări mizerabile sunt pe lume: Anglia și Rusia.

Mărturisesc că dacă printr'un efect de regie i-aș fi văzut pe toți într'o livadă, păscând iarbă și mugind ca viteii, nu m'aș fi mirat.

1936

BANI FALSI

Prietenul meu pianistul, coborînd contrariat dintr'un tramvai, sub privirile pline de suspiciune ale taxatorului, îmi spune:

Ştii ce înseamnă în zilele noastre în Bucureşti un om suspect? E un om care vrea să schimbe o sută de lei. Mai ales atunci când ceri un ziar sau un bilet de tramvai, lucruri care costă doar câţiva lei. Când întinzi moneta de o sută, taxatorul sau chioşcarul face: Hm! parcă ar zice: De ăştia mi-ai fost? Şi se uită la tine pe sub sprâncene.

De câte ori am o sută de lei, când se apropie momentul s'o schimb, începe să mă strângă gulerul şi să-mi curgă pe şira spinării şiroaie de sudoare. Omul căruia i-o întind mă măsoară din cap până'n picioare ca un procuror şi eu mă fâstâcesc complect şi încep să bâlbâi: Să vedeţi, e bună, e foarte bună. Dar cum să-i dovedeşti?

Când au apărut, cu ani în urmă, primele monezi false de o sută de lei, nu se cereau cunoştinţe speciale şi nici un talent deosebit, pentru a le deosebi de cele bune. Dădeai banul de trotoar şi dacă, în loc

să sară în sus şi să sune, cădea greu, lipindu-se de caldarâm, ştiai că e fals şi pretindeai altă monetă.

Din păcate, acele timpuri fericite au trecut. Tot refuzând banii de plumb şi având grijă să nu primesc decât pe cei cu sunet, s'a întâmplat totuşi, ca la un moment dat, alţi oameni, cărora voiam să le dau aceşti bani, să-i refuze, pretinzând că sunt falsi. Bine, dar sună... spuneam negustorului, cuprins de nelinişte. Sună, sună, dar să vedem cum sună, răspundea el. Şi luându-ţi banul, îl punea pe unghia degetului gros şi, cu un gest scurt, îl svârlea în aer. Moneta se răsucea cu câteva sute de turaţii pe minut, scoţând un ţiuit prelung, care te făcea să crezi că e bună. Te înşeli, spunea negustorul, şi scoţând din tejghea altă monetă, o arunca la fel în aer: Asta e bună! Mărturisesc că nu-mi puteam da seama cum suna a lui.

In nenumărate rânduri mi s'a întâmplat ca o sută de lei de care mă temusem că e falsă să scoată un sunet mulţumitor pentru unii oameni, care au primit-o fără dificultate. Aceştia aveau desigur o ureche mai proastă ca a mea. In schimb, monezi de care eram sigur că sunt bune, n'au fost acceptate de stăpânii unor urechi care aveau, se vede, calităţi superioare.

Aşa se face că banii buni sau falsi, în mod obiectiv, nu mai există, ci ei sunt buni sau falsi în funcţie de urechea celui care trebue să-i primească. Dar s'a mai întâmplat ceva: am auzit oameni nevoiţi să se dea jos din tramvai, ca mine adineaori, spunând cu disperare: Banul e bun, dar de cât a fost sunat, şi-a pierdut sunetul. S'ar putea la urma urmei şi una ca asta.

Fapt sigur e că în lipsa unui criteriu obiectiv, monete false și bune circulă amestecate, greu de deosebit din pricina impreciziunii simțurilor noastre sau ceeace e și mai rău, cele bune sunt luate drept false, și cele false drept bune. Cum se întâmplă de altfel și cu oamenii și cu ideile, a încheiat prietenul meu pianistul, încercând să schimbe suta de lei la un chioșc la care tocmai sosiseră ziarele de după amiază.

1936

Nu sunt un cititor pasionat al Monitorului Oficial şi trebue să însemn aici întreaga mea părere de rău, fiindcă, deşi nu se vinde pe stradă şi nu are titluri groase peste pagină, s'ar părea că această foaie conţine lucruri senzaţionale. Nu mai departe decât acum câteva zile a apărut în Monitorul Oficial o listă uluitoare :

Un nasture de fier, un băţ lung de zece centimetri şi gros de doi centimetri, un galoş vechi, o strachină spartă, una bucată de hârtie albă, un cui ruginit (exact ! exact ! totul e absolut exact !) o cutie de chibrituri fără chibrituri, o bucată de sfoară lungă de 15 centimetri, una cutie de cremă goală, două peniţe vechi, şi aşa mai departe. Pe două coloane se înşirau fostele corpuri delicte pe care un judecător de instrucţie le scosese în vânzare pentru despăgubirea statului.

Cine se va apuca să citească Monitorul Oficial n'o să regrete, cu toate că lectura lui în mod greşit e considerată plicticoasă.

Citeşte Monitorul Oficial ! este prin excelenţă un sfat dat în derâdere.

Acum două zile, mărturisesc că pentru prima sau a doua oară în viaţa mea citeam Monitorul Oficial.

Afară era primăvară, era soare şi frumos, dar eu şedeam şi citeam Monitorul Oficial. Oamenii au uneori astfel de apucături ciudate. Ciudate sunt de altfel şi numele oamenilor, mai ales acelea care apar în Monitorul Oficial. Dl. Mototolescu urmăreşte pe d-na Maciolla pentru 20.000 lei ; la Medgidia e scos în vânzare terenul d-lui Nazif Salim de pe str. Calipetrova Nr. 5. Şi aşa mai departe.

La un cap de pagină scria : „Chibriturile. Societatea anonimă română pentru fabricarea şi comerţul chibriturilor".

Chibriturile le cunoaşte toată lumea. Sunt nişte beţe într'o cutie care costă doi lei. Doi lei de ici, doi lei de colea, probabil că se strâng multe milioane. Monitorul Oficial ne dă acum prilejul să aflăm cum devine cazul cu aceste milioane. In materie de milioane, oamenii au fost întotdeauna curioşi. Mi se va ierta prin urmare indiscreţia de a mă fi apucat să citesc bilanţul Societăţii de chibrituri.

Cine a spus : picătură cu picătură se face balta mare, n'a greşit. Monitorul Oficial dă acum o strălucită dovadă. Tot picurând câte doi lei de cutia de chibrituri, s'a făcut o baltă de câteva sute de milioane, întinsă pe o pagină întreagă a Monitorului.

Până am traversat balta asta de milioane cu privirea, am obosit de parcă aş fi trecut Oceanul Atlantic. Terenuri, construcţii, etc: 19 milioane. Cassa şi bănci : 291 milioane. Portofolii şi efecte de primit : 145 milioane. Diverse conturi tranzitorii : 120 milioane. Şi aşa mai departe, până ce se face un total de 680 de milioane. Sau cifra exactă: 680.694.307. Prin urmare şi 7 lei. Fiindcă aşa sunt bilanţurile acestea :

atâtea sute de milioane şi 7 lei şi 50 de bani. Şmecheria cu 7 lei şi 50 de bani e pentru vulg. Să rămână cu gura căscată şi să-şi închipuie că bilanţurile fac parte din ştiinţa astronomiei, unde se socoteşte totul până la o miime de milimetru şi de secundă. Oamenii proşti care n'au decât 2—3 mii de lei pe lună, dar care în socotelile lor neglijează să ţină cont de 50 de bani, rămân cu impresia că din pricina imperfecţiunii lor de a nu socoti cu gravitate de savant şi jumătăţile de leu, nu le este dat să se bucure de cifrele superioare ale sutelor de milioane.

Dar bilanţul Societăţii de chibrituri publicat în Monitorul Oficial Nr. 51 din 3 Martie a. c. abia la urmă prezintă surpriza senzaţională. După ce am tot citit cifre cu 2 sau 3 lei în coadă şi cu sute de milioane în cap, mi-am zis: ia să vedem acuma cine sunt savanţii astronomi care fac aceste calcule precise şi uluitoare ale celor doi lei pe care noi îi dăm la chioşcul de tutun?

Am citit şi am rămas perplex, ca un chibrit fără gămălie. In Monitorul Oficial, la sfârşitul bilanţului, acolo unde trebue să fie iscăliturile, scrie aşa:

Preşedintele Consiliului de Administraţie: (indescifrabil).
Administrator delegat: (indescifrabil).

Splendid, nu? Societatea de chibrituri, 200 de milioane, 500 de milioane, 680 de milioane, iar dedesubt:

Preşedintele Consiliului de Administraţie: (indescifrabil).

Mititelul de el!

Parcă ar fi vorba de o citaţie oarecare, iscălită de eternul grefier „Indescifrabil". Se poate admite, este serios, ca în Monitorul Oficial care e şi Monitor şi

Oficial să apară un bilanț de sute de milioane iscălit : indescifrabil ?

Iată la ce descoperiri senzaționale duce lectura Monitorului Oficial. Niște ăia, niște... indescifrabili, care mânuesc o societate de sute de milioane. Închipuiți-vă, adunarea generală a acestei societăți convocată pentru 19 Martie ora 11 în Calea Victoriei 68. Un automobil sosește și din el coboară : Marele Indescifrabil. Ia loc la masă, având în dreapta pe Indescifrabilul Nr. 1, iar în stânga pe Indescifrabilul Nr 2. Indescifrabilii discută despre milioane, indescifrabilii constată că sunt prea multe bețe de chibrituri într'o cutie, indescifrabilii iau hotărîri. Conspirativi, misterioși, indescifrabili.

Discreția aceasta e emoționantă. Au întocmit un bilanț de 680 de milioane și l-au publicat, fiindcă îi obligă legea. Dar pentru atâta lucru să iscălească, să iasă din colțul lor modest ? Pune, domnule, Președintele Consiliului de Administrație : Indescifrabil.

Indescifrabilii își încasează milioanele, indescifrabilii mănâncă icre negre, indescifrabilii își construesc palate. Noi, ăștilalți, plătim câte 2 lei 20 de bețe de chibrit și nici nu avem onoarea să știm cine strânge milioanele.

Domnilor... indescifrabili, dacă am să aflu cumva numele d-voastră, vă asigur că am să vă fac celebri. Fiindcă, pe cuvântul meu, meritați.

1937

DESPRE RÂIE

Am să-ți vorbesc, a început într'o seară prietenul meu pianistul, al cărui humor straniu mi se face cunoscut uneori, despre râie.

Râia, după cum toată lumea știe, este o boală de piele de care suferă mai ales caprele; de aceea se și spune „capră râioasă", și probabil tot de aici vine și „țapul ispășitor", fiindcă nu e plăcut să ai o soție râioasă.

Există însă, a continuat prietenul meu pianistul, și altă boală care n'are nicio legătură cu epiderma; o maladie pricinuită de un virus primejdios căreia românii îi spun tot râie. De acest gen de râie suferă mai ales cucoanele. Dar cum boala e ereditară, poate trece și la unele progenituri de sex masculin. Vom avea, prin urmare, râioase și râioși.

Respectuos cum sunt, a continuat prietenul meu, față de manifestările spiritului popular, m'am gândit adeseori de ce-or fi botezat românii această boală râie. Dar trebue să mărturisesc că multă vreme meditația mea a rămas infructoasă și abia în timpul din urmă am înțeles sensul acestei denumiri. El e simplu și cât se poate de logic. E vorba de necesitatea scărpinatului care caracterizează cele două boli. Când

caprele suferă de râie, simt o nevoie imperioasă să se frece de garduri. Când cucoanele suferă de râie, trezesc în ceilalți oameni o poftă teribilă să le scarpine.

Râia cucoanelor, a precizat prietenul meu pianistul, nu are nicio legătură cu epiderma, ci e un fel de a fi, un fel de a te purta, ceva ce s'ar putea numi un stil de viață. Există un stil de viață râios, așa cum există epiderme râioase.

Ceeace e grav pentru societatea bucureșteană la care mă refer în deosebi, e că acest fel de râie nu e socotit o boală rușinoasă. Pe când cei a căror epidermă e bolnavă se feresc și caută să se vindece cât mai repede, cei care au râia ca stil de viață nu dau dovadă de vreo oarecare decență și nu se vindecă decât rareori, când vreun om necontaminat îi supune unui energic tratament.

Prietenul meu pianistul a continuat: Sunt multe locuri și multe localuri în București unde se adună râioșii și râioasele între ei și stau de vorbă și pot fi observați. Eu însă îi studiez aproape zilnic, pe traseul tramvaiului 14.

Cred că singur ai băgat de seamă că, spre deosebire de restul orașului, pe linia 14 sunt niște remorci de tip nou, spațioase și curate, adeseori mai confortabile decât vagonul din față. Ori ce se întâmplă?

La Traian, de pildă, așteaptă zece persoane. Patru domni, cinci cucoane și o femeie. Dinspre șoseaua Ianculuí sosește tramvaiul. Prin ferestre se vede că vagonul din față e plin; nu mai sunt decât două locuri. La remorcă, nu sunt decât trei pasageri. Cele cinci cucoane se suie în vagonul din față; două se

așează, iar celelalte rămân în picioare. Mai se suie și trei domni. La remorcă se duce femeia și un singur domn. Tramvaiul pleacă și ajunge la Pake.

La Pake, sub umbra castanilor, așteaptă patru cucoane. Toate se urcă în vagonul din față. Tramvaiul pleacă și ajunge la Calea Moșilor. Acolo e lume multă, peste cincisprezece persoane. Toți văd că vagonul din urmă e gol, dar nici nu se gândesc să apuce spre ușa lui. Se grămădesc la cel din față și așteaptă să le vină rândul. La Armeneasca, la fel. La toate celelalte stații, la fel.

Ușa vagonului din urmă stă larg deschisă, dar amatorii sunt rari, pe când la ușa celui din față domnii și cucoanele fac coadă. Stai și te întrebi: ce dracu i-a apucat? Nimic. E râia. Râioasele și râioșii, de-ar fi să-i pici cu ceară, nu pot merge decât cu clasa întâi.

De aceea îți spuneam, a încheiat prietenul meu pianistul, că spre deosebire de capre care se scarpină singure, râioșii trezesc în oamenii sănătoși pofta să-i scarpine, iar uneori chiar să le tragă palme.

1937

„SUBMARINE NECUNOSCUTE"

Cele mai dulci ştiri pe care le furnizează agenţiile Stefani şi D.N.B. sunt cu privire la ceeace se petrece în Mediterana. Mai întâi a fost lansată formula „submarinelor necunoscute". De câte ori în preajma coastelor spaniole şi chiar mai departe, uneori foarte departe, în apele Dardanelelor chiar, câte un vas guvernamental este lovit de o torpilă şi se scufundă în câteva minute cu echipaj cu tot, delicioasele agenţii Stefani şi D.N.B. se grăbesc să transmită : un submarin de naţionalitate necunoscută...

Formula e confortabilă, umoristică şi lugubră. E un cumul de calităţi pe care numai presa doctorului Goebbels le poate întruni.

E confortabilă, pentrucă la adăpostul ei submarinele germane şi italiene care operează în Mediterană îşi pot face de cap, pot comite adevărate acte de piraterie, fără ca guvernele cărora aparţin să aibă de dat vreo socoteală opiniei publice mondiale.

E umoristică fiindcă, în fond, toată lumea ştie ce fel de macaroane se servesc la prânz echipajelor de pe acele faimoase submarine necunoscute.

Şi e lugubră pentrucă nenumărate vieţi de marinari au fost jertfite până acum, prin mijloacele bru-

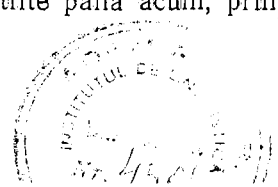

tale ale războiului, fără ca în Europa să fie vreun război.

Submarine moderne scufundă vapoarele comerciale ale unor state pașnice. Torpila străpunge pereții de metal, face explozie și vaporul duce în fundul mării, în câteva clipe, o încărcătură de sute de milioane de lei și multe vieți omenești. A doua zi dimineață, D.N.B. transmite: un submarin de naționalitate necunoscută...

Când submarinele germane au scufundat în timpul războiului trecut vasul Lusitania, o mare emoție a domnit în toată lumea și oprobiul opiniei publice mondiale a căzut, greu, asupra Germaniei.

Astăzi, submarinele statelor care fac războiul fără să-l mai declare, comit asemenea acte de brigandaj de două ori pe săptămână. Asupra Germaniei și asupra Italiei nu mai cade însă niciun oprobiu.

Astăzi, agenția D.N.B. — minunată, superbă, extraordinară — transmite în toată lumea, transmite cu furie, cu înverșunare: submarine de naționalitate necunoscută...

1937

Pe la mijlocul lunii Iulie au venit în Saint Jean de Luz niște domni tineri, destul de veseli, care au închiriat o vilă. Domnii erau italieni. Erau îmbrăcați elegant și apăreau în fiecare zi, frumos bărbieriți, pe plajă. Astfel a luat naștere la Saint Jean de Luz o redacție a agenției „Stefani".

Activitatea acestei redacții nu s'a lăsat multă vreme așteptată. Iar începutul a fost mai mult decât promițător. Datorită tinerilor dela Saint Jean de Luz, lumea a putut afla că președintele guvernului basc a fost asasinat în urma unui complot. Știrea nu s'a confirmat. De aceea, a fost repetată peste două săptămâni. Președintele este și astăzi în viață. Dar pe tinerii italieni, atât de frumos bărbieriți, nimic nu-i jenează.

Acum câteva zile, din orașul de pe coasta Oceanului Atlantic a pornit o știre împinsă pe cabluri, în toată lumea. La ore târzii din noapte, când cu multă trudă secretarii de redacție întocmesc ziarul de a doua zi, pe masa lor a apărut deodată, sgomotoasă, sforăitoare, „senzațională" telegramă a agenției Stefani din Saint Jean de Luz:

„Catalonia capitulează. Fără condiții". Cea mai

îndârjită provincie a Spaniei împotriva castei militare care a pus la cale rebeliunea ar fi hotărît să facă act de supunere față de „guvernul" dela Burgos. Nici mai mult, nici mai puțin.

Agenția Stefani transmite că a sosit la Bayonne o persoană (!) dela Barcelona. Această persoană a destăinuit că la Barcelona ar fi avut loc o mare întrunire și că președintele generalității catalane ar fi declarat că pentru a salva (!) Catalonia, ar fi în stare să rupă relațiile cu Valencia și ar merge chiar până la o capitulare.

Adunând „ar fi avut loc" cu „ar fi declarat", tinerii italieni au ticluit la un pahar de vermut o știre „senzațională", pe care toate ziarele o publică, unele ca o curiozitate, cu semn de întrebare, dar o publică totuși. Când n'au fost adevărate știrile „din izvor care nu sufere nicio desmințire", ne putem da seama cât e de gogonată aceasta, țesută din „ar fi"-uri.

Catalonia, tragica, eroica, măreața Catalonie își urmează destinul pe care n'o să-l schimbe tocmai veselii băieți dela Saint Jean de Luz.

1937

Mai țineți minte ? Era, dacă nu mă înșel, numai cu un an în urmă, cu douăsprezece luni adică, sau cu trei sute șaizeci și cinci de zile. Pe vremea aceea era epoca de glorie a unui om de dreapta, pe care-l chema Leon Degrelle.

Leon Degrelle și cu câțiva prieteni ai lui, belgieni, fuseseră aleși deputați și-și colindau țara.

Dar dacă și-ar fi colindat numai țara ! Toată Europa era străbătută de svonuri, de șoapte, de ecouri. Auziți ? Un nou dictator se ivește. Unul teribil, Leon Degrelle. Prin cafenele, prin redacții, prin cluburi politice, trecea același fior : Leon Degrelle, șeful partidului Rex.

Rex ! De mii de ori era imprimat în ziare cuvântul acesta. Temutul partid de dreapta era lansat ca mărcile de pastă de dinți. Rex spune că asta e bine. Rex arată că asta e rău. Rex protestează. Rex amenință. Rex pedepsește.

Fotografia lui Leon Degrelle apărea în fiecare zi în jurnale. Leon Degrelle a plecat. Leon Degrelle s'a întors. Era un băiat de treizeci de ani, frumos, cu părul buclat, surâzător ca un june prim. Și toate cucoanele din Europa au devenit deodată rexiste. Că-

măşile pe care le purta Leon Degrelle, batista, cravata, totul era interesant, uluitor, epatant.

Odată, şeful partidului Rex a plecat în provincie cu trenul şi s'a suit într'un vagon de clasa treia. Trei sferturi din Europa a leşinat.

Leon Degrelle, în clasa treia! Câtă senzaţie, ce fiori! Cui i-a mai dat prin minte un act atât de sublim? Ce şef de partid s'a mai suit vreodată în clasa treia? Şi ideologii dreptei au avut de scris o lună de zile despre genialitatea, simţul politic şi sex-appealul lui Leon Degrelle.

In ţară la noi, toate gazetele şi gazetuţele de dreapta îi trăgeau cu rexismul şi cu Leon Degrelle. In fiecare zi era o veste despre acest copil teribil al Europei. Cum deschidea gura Leon Degrelle şi rostea cinci cuvinte, toate ziarele se repezeau să reproducă, să comenteze, să teoretizeze.

Pentrucă fascismul avea nevoie de o propagandă deşănţată, un băiat frumos şi zevzec, care ar fi fost bun de dansator într'un local de noapte, fusese ridicat la rangul de personalitate europeană. Din păcate, au venit alegerile care trebuiau să facă din Degrelle dictatorul Belgiei.

Fără să ţină seama de dezamăgirea cucoanelor din Europa, alegătorii belgieni şi-au spus cuvântul şi de atunci copilul răsfăţat al dreptei e mai puţin decât un pisoi opărit.

1937

Pe vremea monarhiei şi apoi a republicii guvernate de partidele reacţionare ale lui Lerrux şi Gil Robles, generalul Franco îndeplinea, atunci când era nevoie, rolul de călău al poporului spaniol. El a comandat una din unităţile care au participat la sângerosul masacru din Octombrie 1934, împotriva minerilor din Asturii. Evenimentele de atunci au fost un fel de pregătire, o repetiţie generală a măcelului care avea să înceapă doi ani mai târziu.

Când a venit la putere, în urma alegerilor din Februarie 1936, Guvernul Frontului Popular s'a găsit nu numai în faţa unei violente opoziţii de dreapta, — care, deşi reprezentată slab numericeşte în Cortezuri, punea la cale numeroase atentate şi lansa în stradă bandele de „pistoleros" — ci şi în faţa unui aparat de stat care nu se sfia să-şi arate simpatia pentru vechiul regim. Noul regim, sincer republican, căuta să transforme în funcţionari corecţi, cu obligaţii precise faţă de lege şi de popor, pe toţi micii despoţi instalaţi în cursul anilor în toate satele şi oraşele Spaniei. Nemulţumirea acestora era făţişă. Dar guvernul voia să procedeze cu tact şi a dat dovadă de multă răbdare faţă de actele de indisciplină sau chiar de sabotaj, ale vastei reţele de mici dictatori

locali, ale aparatului administrativ, moştenit dela monarhie.

Datorită acestei politici de împăcare, cu rezultate atât de funeste, generalul Franco, călăul din Asturii, deşi urma să fie destituit, a fost trimis să comande o unitate în insulele Canare. Acolo a avut destul timp şi libertate completă să comploteze împotriva republicii.

Francisco Franco este un exemplar tipic al castei militare spaniole. Castă ale cărei virtuţi războinice nu s'au exercitat în ultima sută de ani decât împotriva ţăranilor spanioli. Pentru generalul Franco, tip de mentalitate feudală, lumea se împarte în două: ofiţerimea şi gloata celor care nu fac parte din ea.

Inainte de izbucnirea rebeliunii, figura cea mai reprezentativă a dreptei era Gil Robles, faimosul conducător al C.E.D.E.I., şeful reacţiunii spaniole. A doua zi după insurecţie, cei ce cunoşteau configuraţia politică a Spaniei se aşteptau ca Gil Robles să joace un rol activ în noul stat „naţionalist". Dar de când a izbucnit rebeliunea, Gil Robles se găseşte la Lisabona şi n'a pus o singură dată piciorul pe pământul spaniol.

Pentru mintea strict cazonă a generalului Franco, chiar un om ca Gil Robles—cu toate că reacţionar şi de extremă dreapta — tot este un fel de bolşevic, de vreme ce vorbeşte de realităţi sociale, curente politice, muncitori, salarii, sindicate etc. Concepţia generalului Franco e mult mai simplă: cizma, cravaşa, cazarma.

Nici după un an şi jumătate, cu toate că în acest răstimp consilieri hitlerişti şi fascişti au fost ataşaţi

pe lângă persoana sa, generalul Franco nu s'a lămurit ce este un stat şi ce fel de probleme pune conducerea unui stat, fie el chiar creştin, militarist, naţionalist şi aşa mai departe. Cele câteva cuvântări pe care le-a rostit dovedesc o pauperitate intelectuală şi un vid de gândire de care nu se putea face capabil decât reprezentantul unei caste militare. Puţinele interviewuri pe care le-a dat nu fac decât să întărească această impresie: „viitoarea organizaţie a statului naţionalist spaniol se va inspira din admiraţia faţă de regimul din Germania..." şi alte lucruri de genul acesta.

Rolul pe care generalul Franco îl joacă acum în văzul întregii lumi, în Spania, e acelaşi pe care l-a jucat întotdeauna, în regiunile în care se făceau represalii: călău al propriului său popor. Un general spaniol, cu mâinile şi cizmele pline de sânge.

1937

MÂNA DOCTORULUI GOEBBELS IN SPANIA

Acum câteva săptămâni, agenţiile de presă au adus vestea că la Salamanca, oraşul de reşedinţă al generalului Franco, a avut loc cu mare fast „sărbătoarea rasei", fără să dea însă nicio lămurire în ce priveşte originea sau semnificaţia acestei sărbători.

Jurnalul sonor a adus acum câteva imagini ale faimoasei „sărbători a rasei." Sunt pline de revelaţii. Poate nicăieri ca în Spania „naţionalistă", obiectivul cinematografic n'are de prins atâtea minciuni, pe care să le denunţe apoi lumii, peste capul celor care credeau că-şi fac cu ele propagandă. Jurnalul sonor este un cuţit cu două tăişuri şi cei care vor să se servească de el, camuflând realitatea, riscă să fie demascaţi şi să plătească adevărului un tribut plin de sarcasm.

Generalul Franco a vrut să arate lumii că în Spania naţionalistă domneşte ordinea şi că el este un adevărat şef al poporului spaniol. A reuşit să demonstreze încă odată în ce grad aşa zisa mişcare naţionalistă este opera unor puteri străine, mecanică şi artificială, fără nicio legătură cu structura intimă a poporului spaniol.

Să ne oprim mai întâi la denumirea parăzii dela Salamanca : „sărbătoarea rasei". Nici după vizionarea jurnalului sonor, spectatorul nu este mai lămurit cu privire la semnificaţia acestei sărbători. Să fie sărbătoarea rasei spaniole ? E drept că au defilat 35 de mii de falangişti, după cum a anunţat agenţia Stefani. Dar pe ecran s'au văzut, probabil că operatorul era un amator de pitoresc, mai mult detaşamente de marocani, trecând călări prin faţa lui Franco, desvelindu-şi într'un surâs fericit dinţii ascuţiţi şi albi, în mijlocul feţelor negre, încadrate de bărbi sălbatice. Marocanii păreau foarte mulţumiţi de rolul pe care îl aveau la acea paradă. Să fi fost atunci sărbătoarea rasei arabe ? Poate că da, dar pare din cale-afară de bizar ca un naţionalist de talia lui Franco să organizeze o sărbătoare a rasei arabe, într'un moment în care „ţara sa" sângeră atât pe fronturi.

Cu acest prilej trebue să spun că generalul Franco s'a obişnuit cu obiectivul cinematografic. Anul trecut zâmbea prosteşte şi avea un aer tare bleg. Azi, nu se mai intimidează. Ştie că e filmat şi încearcă să-şi joace rolul cu prestanţă. Priveşte semeţ şi arogant, merge ţanţoş şi dă capul pe spate. Are, însfârşit, ceeace se chiamă morgă. Dar ce vedem ? Că Franco este o copie fidelă a d-lui Mussolini. La fel îşi bombează bustul, la fel se crăcănează pe amândouă picioarele. Dictatorul Italiei i-a furnizat lui Franco nu numai avioane, tancuri şi voluntari, ci şi atitudini, cu toate că de atâtea ori a declarat că fascismul nu e marfă de export.

In realitate, toată „sărbătoarea rasei" a fost o schimonosire a obrazului spaniol, după chipul fascist. Tri-

buna uriașă, cu stâlpi înalți, din vârful cărora fluturau stindarde, era nu o copie fidelă, ci identică până în cele mai mici amănunte cu tribunele construite de național-socialiști în Germania. Părea că a fost demontată pur și simplu dintr'un oraș german, după încheerea parăzii, și trimisă în Spania. Totul era nemțesc în acea tribună ; de cea mai strictă autenticitate nemțească.

Pe treptele ei, generalul Franco s'a suit cu mersul d-lui Mussolini și a primit defilarea falangiștilor spanioli. Puteai să juri că sunt niște batalioane de asalt, defilând în oricare oraș al Germaniei naziste. Așa cum n'a avut tunuri sau oameni, Franco n'a avut nici idei.

Totul în serbarea dela Salamanca trăda mâna doctorului Goebbels, diabolicul maestru de ceremonii al celui de al 3-lea Reich.

Era limpede că prea multă bătaie de cap nu i-a trebuit. Toate formulele întrebuințate de nazism în Germania fuseseră expediate, fără nicio ajustare, în nefericita patrie a lui Franco. Marfă în serie.

1937

APARAT PENTRU TĂIAT PĂRUL DIN NAS

Prietenul meu pianistul, pe care nu-l mai întâlnisem de mult, îmi povestește:

Acum două seri am privit îndelung o vitrină de pe Calea Victoriei. Era expusă, acolo, o casetă de sticlă plină cu decorații.

Văzând marea lor cantitate, m'am gândit că sunt acolo probabil în vederea vreunui eveniment fericit. Tocmai se vorbise cu insistență despre retragerea guvernului liberal.

Negustorul care își garnisise atât de copios vitrina, se gândise pe semne că decorațiile vor avea mare căutare cu acest prilej, fiindcă nu s'ar putea ca după ce au fericit țara timp de patru ani, excelențele liberale să treacă în opoziție numai cu o tinichea de coadă.

Ceeace mi s'a părut însă straniu, a continuat prietenul meu, e că deasupra casetei cu decorații se afla un ciudat și minuscul obiect de care era rezemată o etichetă. Obiectul în chestiune avea înfățișarea unei brichete sau a unui cartuș nichelat: un corp cilindric cu un fel de rotiță dințată la una din extremități. Pe etichetă scria: „Nou! Aparat pentru tăiat părul din nas și din urechi".

Mărturisesc că am rămas încântat de această splen-

didă născocire. Aşa dar, aparat pentru tăiat părul din nas!

Trebue să ne bucurăm că am ajuns cu civilizaţia până aici şi că paralel cu gazele asfixiante care ne vor veni într'o zi de hac, avem la dispoziţie şi un aparat pentru tăiat părul din nas.

Dar aparatul fiind, ca orice noutate, destul de scump, probabil că în România singurii cumpărători vor fi deocamdată doar excelenţele liberale, care astfel îşi vor putea petrece timpul în opoziţie tăindu-şi părul din nas în mod elegant, operaţie de preferat celei de a tăia frunze la câini. Acesta pare şi tâlcul vitrinei în care negustorul a împerechiat atât de straniu marea cantitate de decoraţii cu aparatul pentru tăiat părul din nas.

Dar, a încheiat prietenul meu pianistul, pentrucă veni vorba: pe când aparatul pentru tăiat lungul nasului?

1937

SĂPĂTURI DE TOAMNĂ

Suntem atât de eminamente agricoli, obiceiurile plugăreşti sunt atât de intrate în structura noastră psiho-fizică, încât nici oraşul mai mare pe care îl avem, Capitala ţării, nu-l putem lăsa nelucrat.

Nu ştiu dacă aţi băgat de seamă că Bucureştiul este săpat în fiecare primăvară, este prăşit peste vară, iar toamna este arat din nou, în vederea cine ştie căror misterioase semănături. De cum se desprimăvărează şi zăpada se duce de pe străzi, apar oamenii angajaţi să sape Bucureştiul. Sunt înarmaţi cu târnăcoape şi, pornind din capătul unei străzi, dau asfaltul la o parte şi scurmă pământul în toată lungimea ; câte un pogon pe zi.

In primăvara trecută, am avut surpriza să constat că acest gen de agricultură se modernizează. Pe calea Victoriei, care e şi ea săpată de două ori pe an, au apărut nişte maşini speciale, un fel de tractoare de arat oraşul, care fac parte probabil din stocul comandat de guvern pentru a mecaniza agricultura ţării.

După ce străzile Bucureştiului au fost astfel arate dela un capăt la altul, sunt aşternute din nou cu un strat de asfalt. După cât se pare, săpăturile sunt fă-

cute pentru a îngădui plugarilor bucureşteni să semene cabluri de sârmă, ţevi de plumb şi diferite bucăţi de fontă. Dar aceste seminţe se vede că germinează foarte greu, pentrucă peste vară echipele cu târnăcoape mai desfac odată asfaltul să cerceteze cum le merge.

Insfârşit, în Septembrie, încep marile săpături de toamnă. Pogoanele de străzi sunt răscolite din nou dela un capăt la altul, pământul e scormonit adânc şi se strânge o bogată recoltă de robinete şi cabluri de sârmă. Văzând toate acestea, nu se poate să nu admiri profunda cunoaştere a legilor agricole de care dau dovadă edilii Bucureştiului.

Treceţi pe Calea Victoriei şi veţi avea bucuria să constataţi că ne aflăm în plin sezon al săpăturilor de toamnă.

1937

FANTOME BENEVOLE

În fiecare noapte, un personaj lugubru, îmbrăcat după moda veacului trecut, apare dintre copacii Cişmigiului şi începe să dea târcoale clădirii mohorîte în care e adăpostit ziarul „Universul". Se învârteşte prin faţa porţilor, priveşte pe rând toate ferestrele şi în cele din urmă intră. A doua zi apare în „Universul" un protest împotriva noastră şi o solidarizare cu „marele român".

De trei ori într'o săptămână a protestat personajul lugubru. Nu am mai trecut demult pe strada Brezoianu, dar sunt sigur că şi acum dă târcoale „Universului", cu un protest proaspăt în buzunar.

Fiindcă dacă sunt fantome de vânzare şi Stelian Popescu le-a cumpărat ori de câte ori a avut nevoie de giruri morale, sunt în schimb şi fantome benevole, care nu cer niciun ban. Ele sunt fericite să le apară numele la gazetă şi să fie scoase din umbră, măcar o singură clipă, în văzul ţării întregi.

Asemenea fantome, retrase în vreun oraş de provincie, urmăresc rubrica morţilor în ziare şi sunt fericite când moare câte un om mai de vază şi pot transmite condoleanţe care au să fie citite şi comentate. Desigur idealul este ca, participând la înmormântare, să se

facă o dare de seamă în ziarele de a doua zi şi să fie trecuţi în selecta şi întristata adunare.

Din acest fel de clientelă a publicităţii ocazionale şi-a recrutat de data aceasta, în mod exclusiv, protestatarii şi indignaţii, directorul ziarului „Universul". Fie că fantomele cu oarecare prestigiu sunt obosite să se vândă mereu aceluiaşi cumpărător, fie că au cerut prea mult, Stelian Popescu n'a publicat până acum decât semnăturile unor fantome benevole, cunoscute de toată lumea că dau târcoale ziarelor, zi şi noapte, în buzunar cu proteste, cu moţiuni, cu condoleanţe sau cu felicitări, gata oricând pentru orice fel de eveniment.

Acum îi s'a ivit o ocazie nesperată : „Universul" a deschis larg porţile şi fantomele benevole, clienţii publicităţii ocazionale, dau năvală. E singura pomană pe care a făcut-o Stelian Popescu în viaţa sa.

Pentru strigoi.

1937

VOCABULAR ELECTORAL

Primul cuvânt din vocabularul electoral este: „Fraţilor!“ Al doilea: „Hoţii!“

Aceste două vorbe sunt primele pe care le învaţă candidatul la deputăţie sau agentul electoral. Sunt şi cele mai des rostite. Toată gama electorală are loc între Fraţilor şi Hoţii. Fraţii sunt oamenii din faţa candidatului. Hoţii sunt oamenii din partidul advers, care au nenorocit ţara. Intre Fraţilor şi Hoţii se sbate toată elocvenţa oratorilor şi este cuprinsă toată realitatea campaniei electorale.

Aceste cuvinte de ordine ale propagandei electorale, aceste leit-motive ale ei, nu s'au ales desigur la întâmplare dintre toate vorbele limbii româneşti şi nu sunt lipsite de o semnificaţie asupra căreia să se poată medita. Aşa dar: hoţii. Nu cunosc prea bine cuvintele de ordine cu care se face propaganda electorală în celelalte ţări, în câte se mai face, dar cred că nicăeri nu se face atât de mult uz ca la noi de un cuvânt care să aibă semnificaţia acestuia.

Limba noastră e plină de cuvinte pitoreşti şi ele sunt întrebuinţate în mod copios de oamenii care au vreo răfuială între ei. Dintre toate aceste cuvinte, oamenii politici au ales unul singur: hoţii. S'ar fi putut

spune despre adversari că sunt proşti sau incapabili; că sunt urîţi, sau guşaţi, sau beţivi, sau că le miroase gura. Nu li se spune decât într'un fel: hoţii. Ori de câte ori e vorba de adversari: hoţii.

Aceasta este una din primele şi cele mai mari realităţi ale campaniei electorale în România: hoţii. La fiecare afirmaţie din acestea, mulţimea care ascultă huidue şi strigă: Hoţii la puşcărie! Iar vorbitorul, de pe estradă, reia şi el: Da, aşa e, hoţii la puşcărie! Acordul e unanim şi mulţimea se bucură ca şi cum ar fi în faţa unor fapte împlinite.

De câteva ori, în cursul câtorva dramatice campanii electorale, România a fost sguduită dela un capăt la altul de acest strigăt de război: Hoţii la puşcărie! Totuşi, niciodată hoţii în chestiune n'au intrat în vreo puşcărie.

O altă formulă electorală, care deşi foarte uzitată apare stranie când încercăm să medităm asupra ei, este: Fraţilor. Ciudată inspiraţie a avut candidatul care s'a adresat prima oară alegătorilor cu acest cuvânt. In limba română sunt deasemeni multe cuvinte prieteneşti pe care ar fi putut să le întrebuinţeze. Dintre toate, l-a ales pe acesta: Fraţilor. Nici mai mult, nici mai puţin. După împrejurări poate deveni: Fraţi ţărani, sau Fraţi muncitori. Dar în esenţă rămâne acelaşi: Fraţilor.

Fraţilor, adică oamenilor după care mi se rupe inima, oamenilor care sunteţi aceeaşi carne cu mine, acelaşi sânge cu mine şi fiecare rană a voastră mă doare pe mine mai rău decât pe voi. Aşa vorbeşte candidatul român către alegătorii săi: Fraţilor!

In alte ţări, oamenii care iau cuvântul la întruniri

spun: domnilor, sau cetăţeni, sau tovarăşi. Electorul român nu se încurcă însă cu asemenea cuvinte abstracte. Intr'un moment sublim, el a creat o nouă formulă: Fraţilor. In clipa când s'a văzut pe estradă, în faţa mulţimii care îi aştepta spovedania, electorul român a simţit deodată cum i se umple inima de căldură pentru toţi oamenii din faţa lui, un cuvânt a urcat atunci în el, s'a rupt din carnea şi din sângele lui şi a izbucnit, patetic: Fraţilor. Şi de-atunci, Fraţilor a rămas.

In sate umile, uitate de oameni şi de Dumnezeu, răzbate câte un automobil din care coboară un domn gras, cu blană. Mulţimea e adunată la primărie cu goarna, ca la mobilizare. Vin femeile, copiii şi bătrânii şi toţi stau în noroi, cu capul gol, în faţa domnului care a venit dela oraş. Goarna tace. Atunci domnul dela oraş izbucneşte deodată către mulţimea în opinci din faţa sa: Fraţilor!

Cred că e una din cele mai sublime scene din câte pot să aibă loc între hotarele ţării noastre.

A doua vorbă a candidatului e despre miniştrii care conduc ţara: Hoţii! Asta e tot. Fraţii sunt oamenii din noroi. Hoţii sunt miniştrii dela Bucureşti.

Şi din campanie electorală în campanie electorală, din Fraţi în Hoţi şi din Hoţi în Fraţi, viaţa românului trece.

1937

CANDIDAŢI ŞI ALEGĂTORI

Din clipa în care se dizolvă Parlamentul şi se anunţă noi alegeri, ţara se împarte în două: candidaţi şi alegători. Timp de câteva săptămâni e singura deosebire activă şi pasionantă. Cele două tabere stau faţă în faţă şi din contactul lor rezultă toată atmosfera, tot pitorescul şi toate constatările, uneori uluitoare, ale campaniei electorale.

Timp de câteva săptămâni, în lungul şi în latul ţării, toţi candidaţii se prezintă în faţa alegătorilor cu iluzia că au să ajungă aleşi ai naţiunii.

Ca la un joc de noroc, candidaţii de pe lista guvernamentală au şanse duble sau chiar triple faţă de candidaţii opoziţiei. E mai sigur dacă eşti „coadă de listă" a partidului stăpân pe ministerul de interne, pe jandarmi şi cimitire, decât „cap de listă" a unui partid opoziţionist.

Dar cu toată această quasi-certitudine a candidaţilor guvernamentali, campania electorală tot e capabilă să-i neliniştească. Şi pleacă bieţii oameni dela un capăt la altul al ţării, în propagandă. La răspântii, se încrucişează unii cu alţii, ca voiajorii comerciali ai unor întreprinderi care furnizează, în concurenţă, acelaşi articol. In cazul acesta n'ar putea fi vorba, evi-

dent, decât de fericirea țării ! Produs garantat de case de încredere, cu marca înregistrată.

Candidații au uneori titluri academice și întotdeauna titluri patriotice. Sunt decorați, sunt foști deputați, foști primari, foști miniștri ; fel de fel de foști. Și viitori. Alegătorii n'au niciun fel de titlu. Ei sunt o „masă". In termeni politici, se numesc „corpul electoral".

Abia când e convocat corpul electoral, alegătorii încep să prezinte importanță pentru candidați. In cele câteva săptămâni de propagandă, „țara" neliniștește, iar uneori umple de spaimă, pe candidații care iau contact cu ea. Multora le face impresia unui tigru scăpat din cușcă. Dresorii politici sunt prinși de multe ori de grijă: ce are să se întâmple ?

Dar vine și ziua alegerilor și atunci țara e iarăși vârîtă în cușcă, pentru o nouă perioadă. De obicei, în cușca guvernului, care e mai mare și mai cu șmecherie întocmită.

Oamenii politici o au în mână pe încă patru ani.

1937

SUNTEM DIN POPESCU

Îmi minte perplexitatea care m'a cuprins într'o seară ploioasă de toamnă când, întâlnind un convoi de țărani prahoveni cu căruțe, i-am întrebat, așa, ca să intru în vorbă cu ei:

— De unde sunteți, oameni buni?

— Din Popescu.

M'am simțit pocnit cu o măciucă de ironie țărănească.

— Cum asta, din Popescu?

— Din comuna Popescu — au răspuns țăranii — așa îi zice acum satului nostru: Stelian Popescu.

Dacă, în megalomania care l-a cuprins, directorul Universului nu și-a ridicat încă o statuie, a găsit că e bine să boteze cel puțin cu numele lui satul unde-i e moșia. E ridicolă reacțiunea Popeștilor în fața neantului. Nu vor să dispară. Așa cum naufragiatul, înspăimântat de adâncimea oceanului, se agață și de un fir de pai, Popeștii care-și iubesc numele și care suferă la gândul dispariției lui, mai mult decât la gândul propriei lor dispariții, încearcă să-l imortalizeze prin orice mijloace. Dela creionul chimic cu care la vârsta școalei primare și-l scriu pe pereții privăților, trec la briceagul cu care îl sapă în băncile grădinilor

publice sau în coaja copacilor. Cu aceeaşi furie cu care ar procreia cu oricine şi oriunde, Popeştii se iscălesc cu desnădejde, îşi lipesc numele pe bucăţi din materia pe care o presupun că va dăinui mai mult decât ei.

Aceste mesagii disperate adresate eternităţii au partea lor de farmec trist, de măruntă mizerie umană. Lucrurile devin însă hilariante când Stelian Popeştii, pierzând orice simţ al măsurii, încep să boteze satele cu numele lor. In cei douăzeci de ani care au trecut dela război, ţara noastră a cunoscut o infinitate de miniştri şi alt fel de potentaţi care au avut o teribilă spaimă de neant. Fiind încă în viaţă, din diferite demnităţi s'au năpustit pe toponimia ţării.

Şi astfel, într'o seară ploioasă de toamnă, pe drumuri desfundate şi pline de noroi, a putut avea loc acest dialog de un grotesc unic:

— De unde sunteţi, oameni buni ?

— Din Stelian Popescu.

1938

NOUL PORUMBEL AL PĂCII...

Timpurilor noastre le revine meritul de a fi revizuit o serie întreagă de idei şi reprezentări, care duraseră în adevăr prea mult şi trebuiau înlocuite. In privinţa aceasta nu ne putem plânge că în scurta noastră viaţă n'am fi văzut nimic nou sub soare.

Era firesc ca în această prefacere universală să intre şi foarte vechea şi prea idilica imagine cu care oamenii simbolizau pacea. Pe vremea când civilizaţia abia începuse, iar înfăţişarea lumii se reducea mai mult la elementele naturii, oamenii, neavând altceva mai bun la îndemână, aleseseră drept simbol al păcii un porumbel alb, care câteodată avea şi o ramură de măslin în cioc. Veacuri nenumărate porumbelul a tot sburat pe deasupra omenirii, cu excepţia perioadelor destul de dese când era nimerit de vreo săgeată şi pus la frigare.

Trebue să recunoaştem că bietul porumbel devenise un simbol prea fragil pentru pacea care domneşte acum pe pământ. O pace masivă şi grea, după concepţia fabricanţilor de arme, păzită cu tancuri, cu tunuri şi avioane de bombardament. De aceea s'a şi pornit la

o grabnică revizuire a vechiului simbol al păcii şi la înlocuirea lui cu o imagine corespunzătoare.

După multă trudă, căutările au fost încununate de succes. E desigur oarecare deosebire între vechiul şi noul porumbel al păcii, ca de altfel între toate vechile simboluri şi acelea ale timpurilor noastre. Noul porumbel e ceva mai mare şi ceva mai greu: cântăreşte 120 de kilograme. De aceea nici nu sboară decât într'un avion de bombardament. De curând a trecut pe deasupra Alpilor, ducându-se la Veneţia să-l întâlnească pe dl. Mussolini. La Roma şi la Berlin s'a spus că a fost un sbor al păcii. Textual: un sbor al păcii.

Dacă vreţi să ştiţi cine e acest nou şi imaculat porumbel al păcii, numele lui nu e ţinut secret. Il chiamă Hermann Goering.

1938

PE ICI, PE COLO, SAU NEINTERVENȚIA ITALIANĂ

„Pe ici, pe colo, prin părțile esențiale“ e o formulă care își păstrează încă toată savoarea. De când a fost pusă în circulație de genialul ei autor, omenirea a mai născocit câteva sisteme filosofice și multe formulări vestite și-au pierdut actualitatea. „Pe ici, pe colo“ a rămas.

Mă întrebam la începutul iernii trecute, dacă eroii lui Caragiale mai trăiesc. Un tineret încruntat intrase în arenă, cu mâinile mânjite de sânge, împins de o mistică oarbă, lăsând impresia că timpurile lui Cațavencu s'au dus.

Semne venite de dinafara țării noastre arată însă că timpul lui Cațavencu n'a trecut. Ba s'ar părea că eroii lui Caragiale abia își încep cariera continentală. Nouă, care îi cunoaștem de pe când eram copii, ne vine foarte ușor să-i identificăm, nu cu puțină bucurie, în felurite capitale europene.

Și cum nu ne-am bucura văzând că Rică Venturiano, care nu era decât „studinte în drept și publicist“, a ajuns în Italia redactor șef la ziarul „Tevere“ ? Nu e decât o lună de când toți românii, în frunte cu dl. prof. N. Iorga, l-au identificat pe acest erou, minunându-se

de strălucita carieră pe care o face în presa surorii noastre mai mari.

De curând nenumărate ziare engleze au arătat că Italia, în loc să se gândească la retragerea voluntarilor din Spania, cum promisese solemn, a continuat și în ultimele săptămâni să-i trimită lui Franco oameni și muniții.

Aceste afirmații grave necesitau, bineînțeles, o desmințire. Și desmințirea n'a întârziat să vină, cu obișnuita promptitudine, ca oridecâteori a fost vorba de călcarea neintervenției. Ascultați:

1. „Pretinsele aprovizionări italiene nu se întemeiază decât pe alegațiuni gratuite și nedovedite", spune Roma. Și complectează:

2. „Dacă au existat aprovizionări, nu poate fi vorba decât de material menit să dea posibilitatea voluntarilor italieni să-și împlinească misiunea."

Citiți și recitiți aceste două fraze din desmințirea oficială italiană. Și, lăsând azi la o parte drama care rezidă în farsa neintervenției, gândiți-vă cu câtă vigoare e reactualizat marele nostru Caragiale de diplomația totalitară.

„Pretinsele aprovizionări italiene". Adică aprovizionări n'au fost. „Dacă au existat aprovizionări", ele n'au fost aprovizionări în toată puterea cuvântului, ci numai pe ici, pe colo, atât cât voluntarii italieni să-și poată împlini misiunea.

1938

O telegramă sosită în cursul zilei de ieri dela Tokio ne informează că s'ar putea ca Expoziţia Internaţională care urma să se deschidă în acel oraş, în anul 1940, să nu mai aibă loc. Telegrama spune că în şedinţa Dietei japoneze, însuşi prinţul Konoye, preşedintele consiliului de miniştri, a declarat că Japonia s'ar putea vedea obligată să nu mai organizeze expoziţia „dacă situaţia se va agrava".

„Dacă situaţia se va agrava"... Vă rog să apreciaţi neliniştea japonezilor cu privire la viitor, ca şi resemnarea lor în faţa nenorocirilor care ar putea să vină.

Fiii imperiului dela Soare Răsare, care îşi reclamă existenţa dintr'un vulcan şi îşi sprijină civilizaţia pe tehnica modernă, fuseseră, nu mai departe decât acum un an, însufleţiţi de cele mai bune intenţii. Ei voiseră să deschidă o expoziţie internaţională, cum a fost una la Paris în cursul verii trecute. Expoziţia urma să aibă loc la Tokio, odată cu Olimpiada din 1940, care trebuia să se ţină tot acolo, după ce fusese la Berlin, acest eveniment sportiv înţelegând să se deplaseze pe

suprafaţa globului pământesc după liniile triunghiului anti-komintern.

In vederea Expoziţiei Internaţionale dela Tokio, japonezii începuseră propaganda încă de anul trecut, în cadrul expoziţiei dela Paris. Se anunţa astfel popoarelor strânse acolo că un eveniment similar va avea loc la Tokio, în 1940, şi erau invitate să participe.

Acum, prinţul Konoye anunţă că expoziţia s'ar putea să nu mai aibă loc, „dacă situaţia se va agrava". Pentrucă din ziua în care a fost hotărîtă deschiderea expoziţiei şi până azi s'a abătut asupra Japoniei o mare nenorocire, care după toate mai ameninţă şi să se agraveze. Un popor de netrebnici şi de flămânzi, neputând înţelege, din lipsă de cultură, frumoasele intenţii pe care Japonia le nutreşte faţă de el, a dus, prin încăpăţânarea de care a dat dovadă, la o conflagraţie în Extremul Orient. Străduinţele Japoniei pentru a menţine pacea au fost zadarnice în faţa acestui popor războinic, din care zeci şi sute de mii de oameni, însetaţi de sânge, au venit şi s'au aşezat în faţa tunurilor japoneze.

Este firesc ca în urma acestei nenorociri care a căzut pe capul său, Japonia să se gândească să renunţe la expoziţia din 1940. Bineînţeles, numai dacă situaţia se va agrava. Adică, dacă bestiile de chinezi vor continua să se aşeze în faţa tunurilor japoneze, care înaintează în ţara lor atât de paşnic.

Ar fi desigur păcat, o pierdere pentru civilizaţie, dacă, din pricina unor ţopârlani, frumoasa expoziţie proiectată la Tokio n'ar mai avea loc.

1938

INTERESUL POARTĂ FESUL

Ieri am avut una din acele revelaţii cum nu le e dat oamenilor să aibă decât rareori în viaţă. Am înţeles anume ce înseamnă aceste cuvinte: interesul poartă fesul. Le-am înţeles bine de tot, cum n'aş fi sperat că am să înţeleg vreodată ceva în viaţa mea.

„Interesul poartă fesul" e un dicton, ca să zic aşa, cu care făcusem cunoştinţă din fragedă copilărie, dar asupra căruia mintea mea nu se oprise mai îndelung, deşi îl bănuiam plin de tâlc. Dacă, de pildă, „cum e turcul şi pistolul", îmi apăruse în atâtea rânduri cât se poate de limpede şi chiar avusesem ocazia să-i verific justeţea, în schimb „interesul poartă fesul" mi se părea cam abscons, dincolo de înţelegerea mea.

Interesul poartă fesul! Mărturisesc că nu mi-am cunoscut interesul să descifrez sensul acestei formule. Nu meditasem asupra ei şi nu căutasem să trag din ea vreo învăţătură. O găsisem pe pământ, la naşterea mea, aşa cum găsisem cutiile de chibrituri, tocurile dela ghete şi furculiţele. Puteau să fie sau puteau să nu fie.

Desinteresul meu ar fi continuat dacă în cursul zilei de ieri nu mi-ar fi atras atenţia următoarea tele-

gramă Rador: „Alexandretta — Un turc în vârstă de 60 de ani a fost atacat azi de mai mulţi trecători şi bătut crunt cu ciomegile. De pe urma bătăii, turcul a murit. El se făcuse vinovat de faptul că purta pălărie în loc de fes, cum este obiceiul la Alexandretta".

Cum am terminat de citit am exclamat: interesul poartă fesul! Prin urmare, dacă ai interesul să-ţi păstrezi viaţa, atunci trebue să porţi fes. Părea mai mult o potrivealâ de cuvinte, dar iată că rimând interes cu fes, poetul anonim a reuşit să dea lumii unul din cele mai cuminţi şi mai triste sfaturi.

Interesul poartă fesul. Nu-i aşa că părea mai mult un fel de ala bala portocala ? Dar vai, câtă deprimantă şi orientală înţelepciune se ascundea aici, mai deprimantă decât în: „capul plecat sabia nu-l taie". In acest proverb capul se pleacă numai. In cel dintâi, capul trebue să poarte şi fes. Acesta este tristul sens al zicalei cu rime atât de vesele. Dacă îţi cunoşti interesul, dacă vrei să nu ţi se taie capul, atunci fă bine şi poartă fes. Adică, fii la fel cu toată lumea. Iţi place mai mult să porţi pălărie ? Eşti liber. Dar dacă îţi cunoşti interesul, ai să porţi fes.

Dela începutul lumii şi până azi milioane de oameni au purtat fes. La Alexandretta, fesul e fes. In alte părţi ale lumii, fesul e joben sau pălărie tare. De multe ori fesul e un obiect care nici nu se poartă pe cap. Aşa de exemplu, în ţara noastră, în ultimii ani, fesul era o svastică şi oamenii îşi cunoscuseră atât de bine interesul, încât începuseră să o poarte şi unii evrei. Acesta e cel mai mare omagiu ce se putea aduce dictonului în chestiune.

Oameni ca bătrânul turc dela Alexandretta, care a

preferat să moară pe cap cu o pălărie decât să poarte fes, s'au ivit în multe rânduri în lumea aceasta.

Dar din păcate, foarte mulţi poartă fesul; fie că este fes adevărat, ca la Alexandretta, sau svastică şi cască de război, ca în Germania. Niciodată n'aş fi putut bănui că în trei cuvinte, dintre care două rimează destul de caraghios, să poată sta atâta, ca să spun aşa, înţelepciune omenească.

In ce mă priveşte, însă, ţin să declar că merg cu capul gol, fără pălărie, fără joben şi mai ales fără niciunul din fesurile sub care oamenii zilelor noastre îşi adăpostesc ţeasta.

1938

MUTAREA FĂLCILOR LA NAȚIUNI

Din vremea cavernelor, când dacă aveau ceva de împărțit se luau la trântă dreaptă, oamenii s'au civilizat și au ajuns, prin nu știu ce stranii sisteme de educație, să nu se mai bată decât foarte rar dela egal la egal, practica timpului nostru fiind ca un ins să stea smirna, iar altul să-i care palme peste obraji și pumni perpendiculari pe maxilare.

Această operație care, cu un termen militar se chiamă „mutarea fălcilor", e introdusă pe scară largă în cele mai felurite medii unde s'a stabilit o ierarhie.

Societatea modernă a prelucrat oamenii în așa fel încât, împărțiți în cei care mută fălcile și cei cărora li se mută, aceștia din urmă, când e la o adică, stau să primească palmele, nemișcați, ca și, cum ar fi vorba să li se facă o injecție. Viața nu ne-a iertat și am văzut în repetate rânduri cum un om, de multe ori nici mai puternic, nici mai inteligent și nici mai frumos, bate pe un altul, iar victima nu poate riposta în niciun fel, ci stă cu mâinile în jos și înghite. Acesta e termenul: a înghiți.

Dacă omul bătut încearcă să ridice mâna pentru a para, cel puțin o clipă, loviturile necontenite, pedagogul investit de societate cu mutarea fălcilor devine

stacojiu şi începe să urle: ridici mâna împotriva mea, îndrăzneşti să ridici mâna împotriva mea ?

Ceeace ar vrea să însemne: nenorocitule, mai bine nu te mai năşteai !

Un astfel de urlet a scos presa statelor totalitare când guvernul dela Valencia a lăsat să se înţeleagă că dacă se mai continuă barbara masacrare a populaţiei civile, va fi nevoit să trimită avioane care să arunce bombe asupra oraşelor de unde îşi iau sborul escadrilele care înroşesc de sânge teritoriul Spaniei guvernamentale. Răcnetul presei totalitare ne-a reamintit întru totul faimosul: ridici mâna împotriva mea ?

Până acum, popoarele, dacă aveau ceva între ele, se luau la o trântă mai mult sau mai puţin dreaptă. Au fost state puternice care au cotropit ţări mici, dar acestea s'au apărat şi ele cum au putut, lovind unde au nimerit. Niciodată până azi naţiunea agresoare n'a pretins naţiunii atacate să stea în faţa ei în poziţia de drepţi.

Cursul evenimentelor din ultimii ani tinde să stabilească în Europa un fel de ierarhie, de pe urma căreia vom avea state comisari, care îşi vor lua sarcina să aplice corecţii popoarelor inferioare, fără ca acestea să poată măcar crâcni. Cu alte cuvinte, istoria a ajuns în faza mutării fălcilor la naţiuni.

1938

„ULTIMA..."

În țara noastră, dacă nu mă înșel, Caragiale a arătat tot hazul cuvântului „ultimul", rostit ca o sentință, dar într'o dulce contradicție cu realitatea.

Faptele decurg astfel, încât de fiecare dată putem fi siguri că „ultimul" nu e ultimul și „ultima" n'o să fie ultima. Cam despre orice ar fi vorba, începând cu cele mai nevinovate lucruri: o cafea, o țuică, o bere, și ajungând până la acelea care privesc însăși soarta indivizilor. De câte ori o să auzim: „e ultimul", sau „e ultima", să nu ne îndoim că o să continue. „Ultimul" e cel mai sigur semn al continuității și nu e rostit decât pentru hazul situației.

In schițele lui Caragiale, eroii se întâlnesc pe la ora unu la bodegă și beau câte o țuică, două. Apoi, se hotărăsc să comande „ultima". Din clipa aceea, mecanismul diabolic e declanșat. Una după alta vin zeci de țuici, fiecare fiind în mod solemn „ultima".

Din păcate, acest fel al oamenilor de a se păcăli singuri, nu se rezumă doar la țuici. Putem părăsi eroii lui Caragiale, pentru o perspectivă mai vastă, europeană. Așa cum în bodegă, de pe la unu până la șapte seara s'a comandat mereu „ultima", sunt ani de zile de când

în urma isprăvilor dictatoriale tot auzim: „e ultima".

Dictatorii înşişi au prins mecanismul şi înainte de a întreprinde o nouă lovitură îi asigură pe cei ce se arată neliniştiţi: „Nu vă temeţi, e ultima". Şi astfel, dela ultima pur şi simplu, la ultima cu adevărat, sau la ultima pe cuvânt de onoare, au fost până acum vreo zece „ultime".

In bodegă se făcuse numai seară, dar în Europa harta continentului s'a modificat substanţial. Ţări au fost amputate sau chiar au dispărut.

De data aceasta ni se mai anunţă o ultimă: ultima ultimelor.

Dacă aş fi director de circ, aş imagina un număr de clowni, ca lumea să râdă cel puţin. Aş aduce în arenă o căldare cu câteva zeci de găluşti de catran. Şi aş anunţa: „Onorat public, vor veni acum doi fraieri pe care Marele Păcălitor o să-i facă să înghită toate aceste găluşti". Muzica ar începe să cânte şi cei trei eroi ai numărului ar intra în arenă, costumaţi în mod corespunzător.

Marele Păcălitor le-ar oferi la început celor doi câte o găluşcă foarte mică. Fraierii ar înghiţi-o. Pe urmă, ar înghiţi câte una mai mare. Dar la o a treia, şi mai mare, ar începe să se codească.

— Hai, că e ultima, le-ar spune Marele Păcălitor.

— Ultima? ar întreba ei cu o duioasă naivitate.

— Ultima! i-ar asigura Marele Păcălitor. Şi cei doi ar înghiţi-o. De aici încolo lucrurile ar merge automat.

— E ultima?

— Ultima, bineînţeles.

Când s'ar ivi vreo găluşcă prea mare, ar sta puţin

pe gânduri, s'ar consulta între ei pe şoptite şi ar întreba cu o mutră cam acră, dar cu aceeaşi naivitate dela început:

— E sigur ultima?

— Absolut ultima, le-ar răspunde Marele Păcălitor, cu o mână pe inimă.

Iar cu mâna cealaltă ar pregăti o nouă găluşcă.

Poate că invitaţi la un asemenea spectacol, după reîntoarcerea lor dela München, d-nii Chamberlain şi Daladier n'ar mai arăta atât de bine dispuşi.

1938

DE ZIUA NUNȚII TALE-ȚI SCRIU

Stimată domnișoară, nu am să pot veni la nunta d-tale, dar îmi iau îngăduința să-ți scriu.

Pe vremea când eram copil, cu puțin înainte de marele război — e o amintire de familie acest război, nu-i așa domnișoară Krupp ? — era la modă o romanță, cum nu se poate mai sentimentală :

De ziua nunții tale-ți scriu
Acum, câteva rânduri...

Era un cântec trist, stimată domnișoară, și nu bănuiam că mai târziu, după atâția ani, am să-l îngân eu însumi, cum fac în clipa asta, și-am să-i cunosc toată jalea.

Fiindcă, iată-mă devenit eroul sentimentalei romanțe : îți scriu de ziua nunții tale. Și-s trist și nefericit, întocmai cum cântau fetele din mahalalele Ploeștiului :

De ziua nunții tale-ți scriu
Acum, câteva rânduri,
La nuntă n'am să pot să viu
Și de-aș putea la ce să viu
Să mă mai vezi pe gânduri...

In adevăr, domnișoară Krupp, n'am să pot veni la

nuntă. Trebue să mărturisesc că până acum 24 de ore nici nu bănuiam existența făpturii d-tale, pe care o presupun ideală. Abia ieri seară, dintr'un ziar care combină ideologia cu senzaționalul, am aflat că ești pe punctul să te măriți. Ziarul preciza că naș are să fie dl. Hitler și adăuga, ca să stabilească o filiațiune a evenimentelor, că mama d-tale, Bertha Krupp, fusese la rândul ei cununată de Wilhelm al II-lea, Kaizerul Germaniei. Cu acest prilej, ziarul mai reamintea că după numele mamei d-tale, fusese botezat faimosul tun „Dikie-Bertha".

Domnișoară Krupp, eu știu bine că dragostea e un permanent îndemn să imortalizezi numele femeii iubite. Urmând acest îndemn, Petrarca a cântat-o pe Laura, iar Dante pe Beatrice, fiecare după puterile lui.

Dar ce se potrivesc cei doi poeți italieni cu tatăl d-tale. Tatăl d-tale, domnișoară, a fost un om măreț. Cât o vor fi invidiind, de dincolo de moarte, Laura și Beatrice pe fericita d-tale mamă, pe doamna Bertha. Ce palidă figură fac ele în istorie. Pe când „Dikie-Bertha", cine nu știe, e tunul care fusese anume construit pentru a distruge Parisul.

Măreț om a fost tatăl d-tale, domnișoară. Cine dintre muritori și chiar nemuritori, poate să-i stea alături ? Gândește-te : să dormi lângă o femeie, s'o mângâi și să-i spui : scumpa mea Bertha, știind că în aceeași clipă tunul pe care l-ai botezat cu numele ei scuipă foc, dărâmă case, ucide oameni. Ce fior al dragostei pe care nu l-a putut încerca nimeni altul decât proprietarul uzinelor Krupp. Tatăl d-tale, domnișoară !

Sunt numai 24 de ore de când știu că exiști, stimată domnișoară, dar am avut destul timp să te iubesc și să sufăr. Vezi d-ta, eu avusesem în viață câteva idealuri. Voiesem să fiu un asasin celebru și n'am izbutit. Voiesem să fiu un scelerat cum n'a mai cunoscut istoria și nici asta n'am izbutit. In fața atâtor eșecuri, aproape că pierdusem gustul vieții și nu mă mai interesa nimic din ce se petrecea în lume. Când deodată, aflu de existența d-tale. O, dacă ai ști cum mi-a bătut inima în clipa aceea, domnișoară!

Vezi d-ta, domnișoară, s'au măritat multe fete frumoase pe care le cunoșteam și nu mi-a părut rău. Dar nunta d-tale îmi smulge din piept un lung suspin.

Stau și îmi închipui cum are să fie. Știu că glorioșii generali sunt duși la groapă pe un afet de tun. D-ta, probabil, ai să fii dusă pe un afet de tun, la altar. Ești doar fiica uzinelor Krupp, domnișoară. Cât îmi pare de rău că nu sunt eu fericitul ginere. Și din fundul copilăriei mele, urcă toată jalea vechii romanțe:

De ziua nunții tale-ți scriu
Acum, câteva rânduri...

Fetele care o cântau, fete sărace, de mahala, au murit în timpul războiului. D-ta abia te nășteai atunci din dragostea domnului Krupp cu doamna Bertha, în timp ce o altă Berthă, de oțel, vărsa valuri de foc asupra Parisului. Ai fost procreată, domnișoară, în condiții în care n'a mai fost procreat nimeni pe lume.

Sunt tare trist că te măriți cu altul. Mult mi-ar fi plăcut să fiu ginerele lui „Dikie-Bertha". Mult mi-ar fi plăcut să mă însor cu o fată a cărei mamă e jumătate femeie, jumătate tun.

M'aș fi simțit răzbunat de toate crimele pe care n'am fost în stare să le comit.

Dar n'am avut noroc.

Adio, domnișoară Krupp!

1938

MEDITAȚIE DESPRE DANZIG

Prietenul meu pianistul, care nu și-a pierdut humorul straniu nici în aceste împrejurări, mi-a povestit aseară, recitând parcă un poem :

Adeseori, sub privirile mele, Danzig doarme profund.

Sunt astfel de momente când rămân față în față cu el și îl privesc cum doarme. Prieteni temători și ipohondri și-l închipuie scos din fire, cu ochii injectați, turbat, aducând moarte în lume. Nu spun că o asemenea tragică eventualitate ar fi exclusă. Dar, deocamdată, Danzig doarme.

Doarme profund, și mie îmi place să-l privesc și să meditez asupra lui. Stau scufundat într'un fotoliu și îi rostesc gânditor numele : Dan-zig. Sunt unele după-amiezi înnăbușitoare, când lăsând să cadă de pe buzele mele aceste două silabe, simt un fior rece pe șira spinării.

Stau, așadar, singur față în față cu el și, privindu-l pe gânduri, șoptesc : Dan-zig. Desigur că superbul câine n'ar fi prezentat același interes dacă ar fi avut un alt nume. Dar după o veche tradiție a familiei noastre, pisicile, caii și câinii sunt botezați cu

numele care e cel mai mult la ordinea zilei, bineînțeles dacă li se potrivește. Dar, de cele mai multe ori, li se potrivește. Recunosc că e aici căutarea unei voluptăți maliţioase în desfăşurarea evenimentelor istoriei, care vine poate din faptul că în familia noastră e foarte mult gustat Bernard Shaw.

In timpul războiului trecut, când ţara era invadată de trupe străine, pasiunea noastră de copii a fost să numim Kaiser un animal cumsecade, dar cu urechi foarte lungi, care trăgea sacaua cu apă. Deşi aveam doar zece ani, ne gândeam că gluma e pasibilă de Curtea Marţială a Komandaturii şi poate că şi era, dar tocmai de aici venea voluptatea. Nu am păţit nimic, însă odată cu prăbuşirea ilustrului său omonim, Kaiser a avut un sfârşit tragic: a fost călcat de o locomotivă. Nu ştiu dacă pentru omonimul său s'au vărsat cu vreun prilej lacrimi atât de sincere şi fierbinţi.

Când acum câteva săptămâni am primit acest câine măreţ, cu ocazia zilei mele de naştere, vrând să-l botez, un nume a ţâşnit din toate paginile ziarelor, fiind pe atunci, ca şi acum dealtfel, obsesia a două continente şi a trei sferturi din umanitate. Din prima clipă, Danzig şi-a priceput numele şi marele joc a început.

In zilele când se vorbeşte numai despre Danzig, spre care conducători de popoare se încruntă şi-şi fulgeră mânia, privesc cât de liniştit doarme Danzig al meu, neştiutor de cele ce se petrec în politica europeană, şi mă încearcă o senzaţie unică, de ridicol, de farsă enormă.

Sunt zile când numele oraşului nordic, adus de

telegrame, umple lumea de groaza războiului. Atunci eu îl privesc pe Danzig şi mărturisesc că mintea îmi stă în loc. E cu putinţă ? Îl strig deodată înspăimântat : Dan, şi el ridică spre mine capul — zig, şi el începe să dea din coadă. Şi iar mă încearcă o senzaţie de humor violent. Cine ştie, îmi spun eu, poate că în timp ce omenirea e înspăimântată de război, conducătorii dela Berlin se joacă tot astfel cu Danzigul lor. Dan, strigă ei pe deasupra coridorului polonez şi oraşul liber îşi înalţă capul — zig, şi oraşul liber începe să dea din coadă. Lăsând la o parte gluma, nu vi se pare că tot aşa s'au petrecut lucrurile în problema danzigheză ?

Iar în acest timp, sub privirile mele, Danzig doarme profund. Vin ore amare când, lăsându-l să doarmă, încep totuşi să-i vorbesc :

— Măi, Danzig, îi spun eu atunci, nici nu ştii ce nume teribil ţi-a fost dat să porţi. S'ar putea ca peste o lună numele tău să însemne prăpădul. Avioane vor sbura pe deasupra oraşelor ; flăcări se vor ridica de pe tot continentul ; civilizaţia va fi în ruină. Şi tu ai să te numeşti mai departe Danzig.

Poate adevăratul Danzig nu va mai fi pe faţa pământului, nici alte oraşe, nici milioane de oameni ; poate dintre noi toţi doar ţie îţi va fi dat să scapi din catastrofă. Şi ai să mergi prin lume şi o să te cheme Danzig. Puţinii supravieţuitori, auzindu-ţi numele, vor fi cuprinşi de furie şi vor încerca poate să te împuşte sau, dimpotrivă, vor râde cu hohote, ca nişte nebuni.

Îţi dai seama ce destin te aşteaptă, prietenul meu?

Tu vei duce, prin numele tău, lumii de după catastrofă, o cumplită mustrare. In timp ce vei trece printre milioane de cadavre, coada ta va arăta oamenilor cerul, spre a cărui splendoare, atât cât mai era timp, n'au vrut să privească.

1939

Cioara noastră

— Parodierea presei naţionaliste —

HOTĂRÎREA DELEGAȚIEI PERMANENTE A PARTIDULUI „CIOARA NOASTRĂ"

În ziua de 26 Noembrie 1937, a avut loc la sediul central din strada Doamnei Nr. 1 adunarea delegației permanente a partidului „Cioara Noastră". Comitetul executiv al partidului, examinând situația politică în lumina ultimelor evenimente, a luat următoarele importante deciziuni:

Având în vedere situația creată de criza politică din ultimele zile,

Având în vedere faptul că partidul „Cioara Noastră" a fost întotdeauna un partid de ordine și legalitate,

Având în vedere că în repetate rânduri și-a asumat răspunderea situației și totuși din motive pe care se abține să le discute a fost sistematic îndepărtat dela cârma țării,

Având în vedere situația internațională,

Având în vedere conjunctura internă,

Având în vedere că o adevărată destindere nu se poate realiza decât prin luarea răspunderii de către un partid cu rădăcini adânci și sănătoase în masele populare,

Având în vedere că o redresare în toate domeniile

de activitate nu poate fi realizată decât de oameni de mare suprafață și răspundere,

Având în vedere toate aceste fapte ce au o importanță vitală pentru viitorul și temeliile țării, partidul „Cioara Noastră", strâns unit în jurul președintelui său, marele luptător naționalist, marele patriot Kron-Kan, hotărăște:

1) Ieșirea din pasivitatea pe care și-a impus-o în timpul cât a stat în opoziție.

2) Participarea la marea bătălie electorală ce se apropie.

Partidul „Cioara Noastră", păstrându-și convingerea că va găsi ca și altădată ecou în masele electorale ale căror interese le-a păzit și le păzește cu sfințenie, adresează Românilor de pretutindeni următorul apel:

ROMÂNI,

Partidul „Cioara Noastră", partid naționalist și patriot, vine din nou să vă ceară încrederea. Dacă vreți o Românie nouă, oameni noi, moravuri noi și o viață sănătoasă, grupați-vă în jurul nostru ca să pornim marea bătălie pentru salvarea țării. Partidul nostru patriot 100% nu vă face niciun fel de promisiuni. Veți vedea însă realizările noastre.

Președintele partidului ultra-naționalist
(100%) „Cioara Noastră"

(ss) Kron-Kan.

PROGRAMUL DE GUVERNARE AL PARTIDULUI „CIOARA NOASTRĂ"

Alegerile apropiindu-se simţitor, ziarul nostru, singurul obiectiv şi informat, se vede obligat să ţină la curent pe cititorii săi cu mersul ultimelor evenimente politice.

Astfel, suntem în măsură să aducem astăzi la cunoştinţa marelui public programul de guvernământ al partidului „Cioara Noastră". El a fost înmânat gazetarilor de către secretarul general al partidului, după şedinţa delegaţiei permanente. Il dăm mai jos în extenso. E, credem, programul cel mai just, cel mai complect şi cel mai fidel idealurilor noastre ultranaţionaliste şi extrapatriotice.

In ordinea politicii externe — sună programul partidului „Cioara Noastră" — vrem :

In prim rând o politică de bună-înţelegere şi de conciliaţiune cu Suedia şi Danemarca.

O politică de alianţe defensive cu republicile San Salvador, Nicaragua, Chilli, Ducatul de Luxemburg şi Principatul de Monaco.

Alianţe defensive, cu condiţia expresă de a se trece imediat la fapte, cu Japonia, Germania şi Italia.

Denunţarea oricăror legături cu Franţa, U.R.S.S. şi Târnava-Mare.

Recunoaşterea Spaniei de sub conducerea generalului Franco şi ridicarea acestuia la rang de împărat şi de Papă.

In ordinea politicii interne, partidul „Cioara Noastră" îşi propune următoarele:

Inlăturarea definitivă a cenzurii printr'un decret aplicabil peste 49 de ani. Până atunci, toate ziarele vor fi cenzurate în întregime, aşa încât să nu apară decât cu titlul şi cu numele girantului responsabil — care din motive de securitate va fi ţinut arestat. La intrarea în vigoare a decretului, toate ziarele vor fi suprimate. După cum se vede, sub guvernarea noastră presa se va bucura de un regim de perfectă libertate.

Starea de asediu va cunoaşte o eră de mare prosperitate. Nimeni nu va mai avea voie să iasă afară din casă.

Singuri copiii vor putea merge la şcoală, cu lanţuri la mâini şi la picioare şi cu două santinele la spate. Ca să nu răspândească svonuri subversive, la plecare li se va pune botniţă.

Măsurile relative la starea de asediu vor avea urmări fireşti şi în alte domenii de activitate.

Astfel, în primul rând va dispare şomajul. Ne mai fiind voie să se iasă din casă, nu vom mai vedea oameni care aleargă toată ziua după slujbă.

In afara cenzurii, stării de asediu şi a şomajului, programul partidului naţionalist 100% „Cioara Noastră" va produce adevărate revirimente şi în alte domenii de activitate. Partidul „Cioara Noastră" îşi propune să întroneze o adevărată eră de civilizaţie şi de prosperitate în istoria acestui neam atât de necăjit şi de împilat.

Va fi epoca de renaştere a poporului prin străduinţa partidului nostru. Partidul „Cioara Noastră", singurul partid demn, leal, destoinic, patriot, naţionalist, categoric şi necruţător, porneşte la lucru...

IN INTERESUL VOSTRU, ROMÂNI!

Fraţi Români!

Partidul „Cioara Noastră", care a luat recent fiinţă pentru a salva interesele superioare ale neamului, a hotărît să pună candidaturi în alegerile dela 1 Decembrie.

Programul nostru naţionalist 100% a trezit furia adversarilor, care au început o furibundă campanie de calomnii împotriva partidului „Cioara Noastră".

Neputând ademeni masele româneşti să ne părăsească, deoarece ne bucurăm în mijlocul lor de o largă simpatie, adversarii noştri au recurs la tot felul de stratageme. Aşteptând până ce am depus semnalul electoral, *o ghioagă cu măciulia în jos,* adversarii noştri şi-au ales şi ei unul asemănător, *o ghioagă cu măciulia în sus,* pentru a induce masele în eroare.

Fraţi români!

Dacă vreţi binele vostru şi al României, fiţi atenţi la semnele electorale.

Nu trebue să credeţi că dacă semnele sunt asemănătoare, partidele noastre sunt unul şi acelaşi. Intre partidul nostru şi cel al adversarilor noştri e o mare deosebire de ideologie, de tactică şi de program. Nu

confundați ghioagele! Faceți-vă datoria către țară votând cu toții ghioaga cu măciulia în jos.

Frați Români!

Alegerile bat la ușă. In clipa în care veți fi în cabină, să vă gândiți că vă vede îngerul vostru păzitor, care se uită printr'o gaură făcută în tavan. Puneți ștampila pe ghioaga partidului nostru, ghioaga cu măciulia în jos.

Trăiască Partidul „Cioara Noastră!"

Sus ghioaga cu măciulia în jos!

Jos ghioaga cu măciulia în sus!

PRIMUL SEMN AL DREPTĂŢII CARE VINE: ÎNGERII AU VOTAT PENTRU PARTIDUL „CIOARA NOASTRĂ"

ROŞIORI DE VEDE — La secţia de vot din localul gimnaziului de fete a avut loc un fenomen miraculos.

Delegaţii partidelor au constatat că după două minute dela începerea votării în urnă nu mai încăpea niciun buletin. Intrigaţi de acest fenomen, au desfăcut urna şi au constatat că era plină cu buletine de vot care purtau ştampila pe semnul partidului „Cioara Noastră". Liberalii au provocat scandal, susţinând cu neruşinare că urna a fost măsluită. A trebuit să intervină dl. Vasile Labă-lungă, şeful kroncaniştilor din Roşiori de Vede, un om a cărei onorabilitate este în afară de orice discuţie, care a explicat fenomenul în mod ştiinţific. D-sa a arătat că în localitate au votat şi îngerii, chiar din primul moment, şi că buletinele erau ale lor.

Domnul Labă-lungă a precizat că îngerii au obţinut dreptul la vot, deoarece nu puteau rămâne mai prejos decât morţii, lumea cealaltă fiind, după cum se ştie, o lume a dreptăţii.

In faţa acestor explicaţii, şefii celorlalte partide şi-au amintit că, într'adevăr, cu ocazia alegerilor pot avea

loc fenomene supranaturale și au încetat să mai protesteze.

Lista partidului „Cioara Noastră", în frunte cu dl. Vasile Labă-lungă, a fost proclamată aleasă în întregime.

MARE LUPTĂ DE IDEI LA ZIMNICEA

ZIMNICEA — In ziua alegerilor s'a dat în localitatea noastră o mare luptă de idei.

Deoarece semnul partidului — ghioaga cu măciulia în jos — nu îngăduia niciun fel de violență, dl. Nae Turbatu, șeful organizației locale, a hotărît ca bătălia să se dea exclusiv în domeniul ideilor. Cei 214 răniți care la sfârșitul zilei se găseau în spital se datorează faptului că locuitorii din orașul nostru nefiind obișnuiți să gândească atât de profund, multora dintre ei le-a plesnit capul. Adversarii cer ca partidul „Cioara Noastră" să renunțe la lupta de idei, deoarece vechiul sistem făcea mai puține victime.

La ora când telefonez, triumful partidului „Cioara Noastră" e deplin.

Am mai scris aici, cu inima întristată, că presa noastră naţionalistă dă în ultima vreme semne de oboseală şi incoherenţă. Ne pare foarte rău că trebue să facem constatarea aceasta. Dar în acelaşi timp, ne dăm seama de greaua misiune care ne revine nouă, celor grupaţi la „Cioara Noastră", acest ziar tânăr care a dat acum şapte săptămâni semnalul adevăratei redeşteptări naţionale şi a devenit în scurtă vreme promotorul ei.

Avem tot respectul pentru bătrânul nostru confrate „Universul", ale cărui lupte seculare de mai bine de treizeci de ani l-au făcut să devină patriarhul presei naţionaliste şi creştine, singurul ziar din lume care şi-a asigurat zilnic cele trei coloane de anunţuri mortuare, majoritatea creştineşti.

Avem deasemeni multă admiraţie pentru consora noastră „Porunca Vremii", graţie căreia presa română a ieşit din graniţele strâmte ale ţării pentru a intra în concernul presei europene, al cărei centru se află la Berlin sub conducerea celui mai mare ziarist pe care l-a cunoscut epoca modernă, singurul care *n'a spus niciodată* vreo minciună : *doctorul Goebbels.* Articolele pe care colaboratorii acestui ziar le traduc din

nemţeşte au un nivel de cultură europeană şi sunt în acelaşi timp exemple de gândire şi simţire românească.

Am făcut aceste aprecieri elogioase pentru a se vedea toată admiraţia noastră faţă de presa naţionalistă. Trebue să arătăm însă că această presă a dat de curând dovadă de multă confuzie, ceeace ar putea corupe sufletul cititorilor săi. Astfel, cu prilejul comemorării dela Alba-Iulia, am avut surpriza să vedem în paginile consorei noastre „Porunca Vremii" mai multe articole elogioase şi chiar fotografiile faimoşilor Horia, Cloşca şi Crişan. Ce impietate faţă de celelalte fotografii care apar în „Porunca Vremii": a şefilor mişcării gogo-cuziste, adevăraţii martiri ai ideii de redeşteptare naţională.

Mărturisim că la atâta flagrantă contradicţie nu ne-am fi aşteptat din partea unor ziarişti care hrănesc cu ideile lor mişcarea naţionalistă. Cum nu şi-au dat seama confraţii noştri că Horia, Cloşca şi Crişan au fost pe vremea lor nişte periculoşi bolşevici? Cum nu şi-au dat seama că în răscoala lor a fost la mijloc mâna Kahalului?

In interesul marii cauze pentru care ne jertfim şi unii şi alţii, sperăm că întrebările noastre îi vor face mai vigilenţi pe viitor.

CABINETUL „CIOARA NOASTRĂ" A FOST INDEPĂRTAT DELA CÂRMA ŢĂRII

SUNTEM IN PLIN HAOS POLITIC. ŢARA OVAŢIONEAZĂ PE MARELE ROMAN KRON-KAN. MASA DELA CONTINENTAL

După o guvernare glorioasă, care din nenorocire n'a durat decât şapte zile, guvernul „Cioara Noastră" a fost îndepărtat dela cârma ţării.

După cum se ştie, la alegerile generale din ziua de 1 Decembrie, cele mai multe voturi au fost obţinute de partidul „Cioara Noastră", pe semnul „ghioaga cu măciulia în jos", adversarii noştri care candidau cu semnul „ghioaga cu măciulia în sus" fiind respinşi de corpul electoral.

In urma succesului obţinut, dl. preşedinte Kron-Kan a format un guvern naţionalist 100%. Viaţa guvernului „Cioara Noastră" era asigurată pentru multă vreme, iar dl. prim ministru Kron-Kan se pregătea să plece în străinătate spre a da un interview despre noua noastră politică externă şi pentru a semna mai multe pacte defensiv-ofensive .

Dar sâmbătă după masă, tocmai în clipa în care cabinetul „Cioara Noastră" aniversa o săptămână dela venirea la putere, a fost înlăturat dela cârma ţării. De vină sunt adversarii noştri care au convins factorul constituţional că acum nu e momentul ca ghioaga să fie ţinută cu măciulia în jos, şi astfel au fost chemaţi ei la putere. Dl. preşedinte Kron-Kan a cerut audienţă

spre a arăta că dacă interesele superioare ale țării o cer, partidul „Cioara Noastră", fără să renunțe la principiile care îl călăuzesc, poate să întoarcă ghioaga cu măciulia în sus. Dar evenimentele s'au precipitat, încât am fost constrânși să trecem iarăși în opoziție.

Vestea că partidul „Cioara Noastră" a fost înlăturat dela putere s'a răspândit ca un fulger, trezind indignarea întregii țări. Toată suflarea românească își dă seama de marea greșală comisă. Spre seară, o mulțime imensă, cu sufletul îndoliat, s'a strâns la sediul partidului, cerând d-lui Kron-Kan să vorbească. D-sa a ieșit în balcon însoțit de d-na Ortensia Kron-Kan, ca și de statul major al partidului, și a rostit următoarea înălțătoare cuvântare:

Români!

Ghioaga a fost întoarsă cu măciulia în sus. După șapte zile de guvernare părăsim puterea, dar putem privi înapoi cu inima împăcată fiindcă ne-am făcut pe deplin datoria față de țară.

In politica internă, la venirea noastră la cârmă am găsit un adevărat haos. Partidele fărâmițate se luptau între ele, disputându-și puterea și diminuând autoritatea statului. Odată cu instaurarea regimului „Cioara Noastră" am realizat o perfectă ordine, punându-i pe toți cu botul pe labe. Jidanilor care în ultima vreme se obrăzniciseră peste măsură și voiau să ne impună prețurile la exportul pieilor de mânz, le-am tăiat în mod usturător perciunii. Israel tremură. Kahalul e la pământ. (Aplauze puternice. Mulțimea izbucnește în urale. Se aud strigăte: Jos Kahalul! Trăiască marele român Kron-Kan. Sus „Cioara Noastră"! Trăiască Ortensia Kron-Kan.)

Români!

In politica externă am realizat visul nostru milenar, intrând în pactul antikomintern. Cât am stat la putere am trimis din oră în oră telegrame de felicitare la Berlin, Roma şi Tokio. Suntem pe vecie alături de Germania şi Japonia. Am întemeiat axa Bucureşti-Berlin-Roma-Tokio. (Strigăte de trăiască marele Kron-Kan acoperă ultimele cuvinte ale oratorului.)

Români!

In timpul guvernării noastre am început o mare campanie de construcţii. Am pus clanţe noi la şcolile primare şi am schimbat toate giurgiuvelele la ferestrele ministerului de finanţe. Am apărat sănătatea publică, închizând liceele de fete din Moldova, care din lipsă de lemne funcţionau în frig. Deoarece corpul didactic e veşnic bolnav de guturai, am hotărît ca toţi profesorii secundari să fie înzestraţi cu galoşi la preţ redus. (Ura! Trăiască partidul „Cioara Noastră". Trăiască marele român Kron-Kan. Trăiască galoşii cu preţ redus.)

Români!

După şapte zile de guvernare, partidul „Cioara Noastră" pleacă dela putere, cum a venit: sărac şi cinstit. (Murmure de nemulţumire în asistenţă.)

Români!

Fiţi la înălţimea clipei de faţă. In curând vom fi din nou chemaţi la putere. Pentru a schiţa programul viitoarei noastre guvernări, vom lua astă seară cu toţii masa la restaurantul Continental. (Mare însufleţire. Aplauze prelungite şi îndelung repetate. Trăiască marele român Kron-Kan. Trăiască partidul „Cioara

Noastră". Corul partidului intonează imnuri patriotice. Se aud strigăte: Moarte Kahalului! Mulţimea nerăbdătoare scandează în cor: La mititei, la miti-tei...)

BRUNO MUSSOLINI
IN MÂINILE PIEILOR ROȘII

GROAZNICA SĂLBĂTICIE A HOARDELOR COMUNISTE DIN SPANIA
ELE DOBOARĂ AVIONUL IN CARE SE AFLA FIUL DUCELUI
O EMOȚIONANTĂ SCRISOARE A VICTIMEI CĂTRE PĂRINTELE SĂU.
S'A INAUGURAT MONUMENTUL EROULUI

In toate capitalele lumii civilizate, la Berlin, la Roma și la Tokio, ca și în redacția ziarului „Cioara Noastră", a produs o mare indignare vestea că Bruno Mussolini, unul din glorioșii fii ai Ducelui, a fost doborît la pământ de hoardele guvernului din Valencia, în timp ce sbura cu avionul pe deasupra teritoriului republican.

Indrăznelile bandelor comuniste din Spania nu mai cunosc nicio margine. După ce-și permit să-l țină pe generalul Franco de un an de zile la porțile Madridului, după ce vasele lor încurcă navigația în Mediterană, dând mult de lucru submarinelor necunoscute, bestiile republicane, fără să mai cunoască nicio margine în setea lor de sânge și de biserici incendiate, doboară din cer avionul cu care călătorea un copil nevinovat.

Destul cu atâtea crime împotriva umanității! Bestiile dela Valencia au dovedit că sunt capabile de cele mai îngrozitoare fapte. Până ce nu vor dispare de pe fața pământului, lumea civilizată nu va avea liniște.

Noi, redacţia ziarului „Cioara Noastră", înfierăm pe această cale bestiile criminale care compun guvernul din Valencia şi dăm curs telegramelor care vestesc lumii întregi nemernica faptă a bolşevicilor.

CUM S'A INTAMPLAT NENOROCIREA

Roma, 10. — Agenţia Stefani transmite:

O mare nenorocire s'a abătut asupra poporului italian. Unul din cei mai iubiţi idoli ai săi, viteazul Bruno Mussolini, fiul Ducelui, a căzut victimă bandelor asasine din slujba guvernului bolşevic dela Valencia. Pe când Bruno Mussolini sbura cu un avion de vânătoare, trăgând cu mitraliera în porcii mistreţi care compun armata republicană, dându-şi în mod dezinteresat concursul la marea operă de civilizare a Spaniei întreprinsă de armatele italiene, mai multe avioane republicane au pornit să-l urmărească şi l-au obligat să aterizeze pe teritoriul guvernamental.

DUREREA POPORULUI ITALIAN

Roma, 10. Ora 4 p.m. — Agenţia Stefani transmite:

Vestea că Bruno Mussolini a căzut în mâinile pieilor roşii a produs o impresie sguduitoare asupra celor 41.676.329 locuitori ai Italiei fasciste. Organele poliţiei, mergând din casă în casă, au putut să constate în mod oficial că absolut toată lumea este adânc impresionată de această veste, care aduce cel mai dureros doliu peste naţiunea italiană.

De îndată ce ştirea a fost cunoscută la Roma, au început să fie trase clopotele bisericilor din toată ţara. Un număr de 41.676.329 cetăţeni au îngenunchiat în pieţele oraşelor, murmurând rugăciuni pentru sănătatea lui Bruno Mussolini. De comun acord cu miliţiile fasciste, toţi aceşti oameni au hotărît să ţină post până în ziua când vor veni veşti mai bune despre prizonierul bestiilor guvernamentale.

PRESA FASCISTĂ PROTESTEAZĂ IMPOTRIVA BARBARIEI

Roma, 11. — Agenţia Stefani transmite:

Ştirea că Bruno Mussolini a fost făcut prizonier de pieile roşii a fost adusă ieri la cunoştinţa poporului italian îndurerat, prin ediţii speciale ale ziarelor. Astăzi, toate ziarele au apărut cu chemare de doliu şi cu fotografia victimei în mărime naturală. Intreaga presă este unanimă în a vesteji barbaria nemernicelor hoarde care au îndrăznit să-l doboare pe Bruno Mussolini.

Reproducem câteva titluri mai sugestive ale ziarelor: „Setea de sânge a bestiilor comuniste nu mai cunoaşte nicio margine". „Valencia trebue rasă de pe faţa pământului". „Moarte nemernicului popor spaniol, necivilizat şi barbar, capabil de cele mai mârşave crime împotriva umanităţii".

Ziarul „La Stampa" a lansat o listă de subscripţie pentru a se ridica un grandios monument lui Bruno Mussolini, căzut eroic în mâinile pieilor roşii din Spania.

INAUGURAREA MONUMENTULUI

Roma, 12. — Agenţia Stefani transmite:

Astăzi a avut loc inaugurarea monumentului ridicat în cinstea lui Bruno Mussolini, luptător eroic pentru cauza civilizaţiei pe frontul anti-comunist din Spania.

După cum se ştie, monumentul a fost ridicat din iniţiativa ziarului „La Stampa", care a lansat ieri o listă de subscripţie, iar suma necesară a fost acoperită în 32 de minute şi 42 de secunde. Numeroşi italieni, nedispunând momentan de numerar, şi-au donat verighetele. Ducele, mişcat de gestul spontan al poporului italian, a ieşit în balcon, cu o cască de război plină de inele, arătându-le mulţimii, care l-a aclamat în delir, scandând de 374 de ori: „Du-ce, Du-ce..."

Monumentul îl reprezintă pe Bruno Mussolini în mărime naturală: 12 metri înălţime şi 3 metri grosime. Alături de el se află un gigantic avion de bombardament, cu 2 tunuri şi 16 mitraliere. Bruno Mussolini ţine în mână o bombă de 1000 kg., iar Pacea, reprezentată printr'o femeie războinică, îi pune pe frunte o coroană de lauri.

Pe soclul monumentului e scris: Lui Bruno Mussolini, recunoştinţă eternă din partea tatălui său Benitto, a Păcii şi a poporului italian.

DISCURSUL DUCELUI

Roma, 12. — In continuarea solemnităţii ce a avut loc cu prilejul desvelirii monumentului lui Bruno Mus-

solini, căzut eroic în mâinile pieilor roşii, agenţia Stefani transmite :

La ora 16 precis şi-a făcut apariţia Ducele, care în semn de doliu purta la cingătoare mai multe capete de abisinieni.

După ce au încetat aclamaţiile, care au ţinut 1 oră, 36 de minute şi 27 secunde, Ducele s'a adresat astfel poporului italian :

Italieni şi italience ! Veterani ai războiului din Abisinia !

Soarta a fost crudă cu mine, ca părinte şi ca şef al statului fascist. Când mi-am luat sarcina să fiu singurul reprezentant al păcii pe pământ, am ştiut ce mă aşteaptă. Mai cu seamă atunci când m'am hotărît să pacific Spania şi să scap această nefericită ţară de cei 20 de milioane de locuitori ai ei, nişte periculoşi războinici, ştiam că am să primesc lovituri grele. Am ştiut că pentru acest scop nobil va trebui să curgă sângele a zeci şi zeci de mii de italieni, dar nu m'am dat în lături de a-mi împlini până la capăt misiunea. N'am bănuit însă că Bruno va cădea în mâinile bestiilor roşii dela Valencia.

Italieni şi italience ! Veterani ai războiului din Abisinia !

Am citit împreună cu soţia mea scrisoarea istorică trimisă de Bruno prin intermediul unui submarin necunoscut. Felul în care bestiile comuniste se poartă cu acest nobil vlăstar al fascismului întrece orice închipuire. Nemernicii l-au culcat pe o saltea de pae şi, sub pretext că sunt în stare de război, i-au dat să mănânce pâine neagră .Suferinţele lui să ne fie un îndemn sublim la luptă !

Sus inimile, bărbaţi şi femei italieni ! Ora răzbunării se apropie ! Pentru fiecare înghiţitură de pâine neagră pe care o va înghiţi Bruno, un oraş spaniol va fi ras de pe faţa pământului.

Cu această promisiune solemnă, declar monumentul inaugurat.

Ultimele cuvinte ale Ducelui au fost acoperite de o furtună de urale, care au durat 2 ore şi 3 secunde.

SCRISOAREA LUI BRUNO CĂTRE PĂRINTELE SĂU

Roma, 13. — Agenţia Stefani transmite :

După inaugurarea monumentului în cinstea lui Bruno Mussolini, Ducele a convocat Marele consiliu fascist, în mijlocul căruia a declamat scrisoarea trimisă de fiul său din mâinile pieilor roşii, prin intermediul unui submarin necunoscut. Toate ziarele de seară publică în extenso memorabilul document care are următorul conţinut :

Dragă tată,

Mai întâi de toate doresc ca micile mele rânduri să te găsească în cele mai fericite clipe ale celui de al 15-lea an al erei fasciste. Dragă tată, am feştelit-o : află despre mine că sunt prizonier în mâinile bestiilor comuniste. Pe când sburam liniştit pe deasupra frontului şi trăgeam cu mitraliera, s'a apropiat de mine un avion al roşilor.

— Ce vrei, mă ? m'am răstit eu la el. Nu ştii că sunt Bruno Mussolini ?

Dar pilotul comunist îmi face semn să aterizez. Am

aterizat cu gândul să-i trag două perechi de palme. Când am fost jos însă, au sărit pe mine şi, luându-mă de urechi, m'au târît prin mai multe oraşe din Spania roşie, obligându-mă să privesc tot felul de orori comuniste.

Dragă tată, Spania comunistă e un adevărat infern. Pe străzi sunt numai cadavre de femei şi copii. Ai făcut bine că te-ai hotărît să razi de pe faţa pământului ţara aceasta barbară.

Am fost adus la Valencia, unde pieile roşii m'au fotografiat şi au publicat fotografia în ziare, scriind dedesubt: asasin, fiu de asasin. După câte am înţeles, sunt foarte porniţi împotriva ta.

Aştept veşti dela voi, prin cel dintâi submarin necunoscut.

Fiul tău iubit,
Bruno Mussolini

P.S. Dacă îmi ridicaţi monument, să mă faceţi în costumul escadrilei „La disperata".

N. R. După cum reiese din telegramele anterioare, dorinţa eroului a fost îndeplinită. Redacţia ziarului „Cioara Noastră" somează primăria Capitalei ca pe soclul statuii lui Romulus şi Remus sugând laptele lupoaicei, să ridice cât mai neîntârziat un bust al lui Bruno Mussolini, mâncând pâine neagră în mâinile pieilor roşii.

1937

Articole

Timpuri intunecate

LA COMEMORAREA LUI HORIA

Azi, când se comemorează cu discursuri solemne şi slujbe religioase cei 150 de ani care s'au scurs dela moartea ţăranilor răzvrătiţi Horia, Cloşca şi Crişan, nu e rău să ne aducem aminte că în clipa de faţă sunt în cuprinsul ţării noastre mii de ţărani care rabdă literalmente de foame.

Sărbătorirea celor trei bătrâni iobagi, care la vârsta de 50 de ani s'au răsculat împotriva stăpânitorilor feudali, cade, prin nu ştiu ce amară coincidenţă, într'un anotimp care pentru ţăranul român a fost întotdeauna proba de foc a existenţei. Timpul acesta, când iarna e pe sfârşite şi primăvara n'a început încă, reprezintă pentru majoritatea ţăranilor o perioadă grea şi penibilă, un ultim prag, pentru trecerea căruia trebue să-şi adune toate forţele ce le-au mai rămas.

„A ieşi în primăvară", e pentru oamenii aceştia o expresie cu semnificaţii teribile.

A ieşi în primăvară însemnează a te lupta cu desnădejdea din urmă împotriva foamei care te asaltează. Oamenii simt că aici e nodul existenţei lor, că dacă reuşesc să reziste încă o zi, două, vor scăpa de moarte.

Lupta ţăranilor pentru a ieşi vii în primăvară e

cel mai dramatic episod din viaţa ţării noastre. Neştiuţi de nimeni, pierduţi în sate acoperite de zăpezi, se sbat să scape din ghiarele iernii, care în aceste zile devin ale morţii. Alături de ei, împărtăşesc acelaşi sumbru destin tovarăşii de muncă şi de suferinţă ai ţăranilor: caii, boii, vacile.

Când s'a terminat ultimul fir de mălai în ladă, atunci se termină şi ultimul braţ de paie în coşar. Oameni şi animale încep să rabde de foame. In aer e presimţirea primăverii. Oamenii aduc din pădure bucăţi de lemn verde, pe care le pun în iesle sub botul cailor. Astfel, reuşesc uneori să-i scoată în primăvară. In prima zi cu soare apar pe uliţele satului: slabi, scheletici, fantomatici. In lumina puternică a zilei, oamenii pământii par tot atât de fantomatici.

Azi, când se comemorează 150 de ani dela moartea lui Horia, Cloşca şi Crişan, lupta ţăranilor români pentru a ieşi vii în primăvară e în plină desfăşurare.

Este omagierea fără discursuri a celor trei iobagi care s'au răzvrătit şi au fost traşi pe roată acum un secol şi jumătate.

1935

PAŞTE ROMÂNESC

De la o vreme, unele pene tricolore s'au deprins să vorbească despre un Paşte românesc.

Pentrucă la oraş neamurile sunt amestecate şi obiceiurile izmenite, începând dela oul de ciocolată şi până la perna de catifea pe care dreptcredincioşii şi-o pun sub genunchi pentru a asculta cum Isus Cristos a fost împuns în coastă cu sulița, nu ne mai rămâne pentru a vorbi de un Paşte românesc decât să zugrăvim felul în care se petrec lucrurile la țară.

Nu am avut niciodată pretenţia de a citi în sufletul oamenilor, aşa că nu putem spune ce se petrece în cugetul ţăranului român odată cu venirea Paştelui. Ne vom mărgini să spunem ce se vede pe uliţe şi prin curţi.

Dela început trebue arătat că faptul cel mai important în felul de a sărbători Paştele al ţăranilor români e că obişnuesc cu prilejul acesta să mănânce pâine. E un eveniment care nu are loc decât de câteva ori pe an, la ocazii excepţionale. Paştele, care pentru atâţia aduce realizarea dorinţelor de peste an, călătorii, vestminte sau alte lucruri, îşi păstrează şi pentru ţăranii români acest caracter. Cu foarte rare excepţii,

dorința lor se împlinește și au pe masa de Paște o pâine.

De Paște, țăranii români mănâncă pâine. Spune preotul în biserică : Luați, mâncați, acesta este trupul meu.

Cu multă evlavie, ca pe anafură, mestecă țăranii români bucata de pâine între măselele lor late și galbene. După masă, copiii ies pe la porți cu câte o felie în mână, arătându-și-le unii altora și comparându-le, cum fac cu jucăriile copiii dela oraș.

Aceasta nu se poate petrece decât de Paște și încă de două, trei ori pe an. E o realitate, valabilă cel puțin pentru trei sferturi din țăranii români, care la rândul lor formează trei sferturi din populația țării. O țară ale cărei holde de aur poeții încurajați de oficialitate n'au mai contenit să le cânte. Nimeni n'a cântat faptul că țăranii acestei țări mănâncă pâine numai la Paște. Nimeni n'a cântat pe copiii acestor țărani care când au o felie de pâine ies în poartă să-i vadă toți copiii de pe uliță. Au fost în schimb cântate barza de pe acoperiș, căsuțele'nălbite, streșinele aurite. Poeții nu sunt cei mai mari măgari din țara aceasta, dar mulți dintre ei au urechi destul de lungi.

Căsuțele 'nălbite ! E drept că se văruiesc casele de Paște. Nu toate. Mai rămân zeci de mii, galbene, date cu pământ, ca niște coșare. Dar celelalte se văruiesc. Costă 2 lei kilogramul de var. Cum toată iarna au tot murit în sat copii de oftică, varul mai gonește mirosul de moarte și mai arde microbii. Așa că de Paște căsuțele sunt cum nu se poate mai 'nălbite. Pâinea adusă din oraș e și ea albă.

Atâta tot. Paştele românesc acesta e. O pâine pe masa ţăranului, şi casa în care au bolit şi au murit copiii, dată cu var.

Atâta tot.

1935

În Africa, soldaţii italieni mor pe capete din pricina climei insalubre. Pe apele Fluviului Galben plutesc mii de cadavre omeneşti. In America, o sută de indivizi mascaţi pătrund în localul poliţiei, smulg din arest un negru, pe care îl spânzură de un copac şi îi ciuruie trupul cu gloanţe.

A fost o vreme când lumea se plictisea de moarte. Aşa reiese cel puţin din romanele acelei vremi. Cine se mai plictiseşte acum ? Cine îşi poate permite să se mai plictisească ? In fiecare dimineaţă, din paginile ziarului deschis, ştirile se desfac ca nişte spirale de sârmă fierbinte şi omul zilelor noastre cunoaşte arsura lor.

Au loc evenimente. Din oră în oră au loc evenimente. Asemeni cazanelor în care se topeşte smoala, pământul fierbe. Masa compactă şi neagră se linişteşte o clipă, două, apoi răsuflă deodată şi aburul fierbinte iese în valuri. Pământul fierbe ; craterele prin care răsuflă sunt tot mai numeroase ; intervalul dintre erupţii e tot mai scurt.

E dat oamenilor care trăiesc în acest secol să aibă parte de un pământ care fierbe. Printre aburi, adesea otrăvitori, ei trec puţin palizi, puţin încruntaţi, hotă-

rîți să lichideze odată pentru totdeauna cu focul care îi pârjolește. Pământul e pentru semănat grâu și fierul pentru scormonit pământul. De ce fierul fierbe în marile uzine care îl prefac în tunuri, de ce pământul e bătătorit, de nu mai poate crește un fir de iarbă, de bocancii milioanelor de soldați ? Puțin palizi, puțin încruntați, oamenii își pun în fiecare zi această întrebare. Aburii fierbinți ai pământului le trec peste obraz, vestindu-i ce li se pregătește. Cineva vâră cărbuni dedesubt și oamenii încep să-l dibuiască.

Se duce o propagandă furibundă pentru ca oamenii să creadă că pământul fierbe dela sine ; că asta e un semn de vitalitate. Prin unele locuri minciuna prinde ; dar prin altele oamenii își dau seama că natura nu i-a făcut să fie fierți în smoală și încep să se gândească tot mai temeinic că nu e normal să lase focul să ardă mai departe. Cineva cu brațe păroase, cu priviri vinete, vâră cărbuni dedesubt, suflă, aţâţă instinctele, preamărește moartea în bălțile de sânge ale războiului.

Dar puțin palizi, puțin încruntați, oamenii vremii noastre se pregătesc să stingă pentru totdeauna focul blestemat.

1935

Evenimente de felul celor care se desfăşoară în clipa de faţă în Grecia, au loc în istorie pentru a treia oară. Pentru a treia oară avioanele de bombardament încearcă să înnăbuşe o revoluţie.

Intâi, a fost acel vas de război din Indiile Olandeze. Marinarii răsculaţi puseseră mâna pe comandă şi fugeau cu el pe întinderea oceanului. S'ar fi putut crede că vor fi lăsaţi, aşa cum erau totuşi prizonierii nemărginirii, să-şi termine alimentele şi apa. Când telegramele au anunţat că pe urma fugarilor au pornit avioane de bombardament, vestea a surprins şi a părut ciudată. Apoi, telegramele au venit una după alta. O bombă a izbit crucişătorul în plin. Treizeci de marinari au fost ucişi. O altă bombă, şi un incendiu s'a declarat pe bord.

Aşa dar, nemărginirea oceanului nu mai putea fi unor răzvrătiţi loc de refugiu. Mai rămâneau munţii. Au venit, în curând, la rând şi munţii.

S'a pornit astă toamnă represiunea răscoalei din Asturii. Sunt acolo, între Oviedo şi Santander, regiuni cu totul inaccesibile, lanţuri de munţi abrupţi, înalţi de trei mii de metri. Intre piscurile lor s'au refugiat răsculaţii din Asturii, în locuri unde nu-i mai puteau

ajunge nici mitralierele, nici tunurile armatei. Dar atunci au apărut avioanele. O săptămână întreagă, zi la zi, escadrile de avioane au sburat pe deasupra munţilor şi au aruncat bombe. Stâncile colţuroase au fost scăldate în sânge. Campania aceasta, condusă de un întreg Stat Major, s'a numit „Pacificarea Asturiilor".

In clipa de faţă, guvernanţii greci sunt cei care au hotărît participarea avioanelor la reprimarea unei revoluţii. Participarea tunurilor de mare calibru o hotărîse Dolfuss, anul trecut.

S'a schimbat ceva în mersul istoriei. Represiunile au devenit mult mai crunte şi sângeroase. Impotriva răsculaţilor înarmaţi cu puşti, granate şi cel mult mitraliere, guvernele folosesc mijloace de război: tancuri, artilerie grea, avioane de bombardament.

Astfel, niciunul din mijloacele de care un popor dispune pentru a-şi apăra graniţele împotriva duşmanilor, n'a rămas neîntrebuinţat împotriva poporului însuşi.

1935

Se știe că toți marii fabuliști, cei care în veacuri trecute au scris atât de mult despre cerb, despre leu și despre măgar, nu erau niște naturaliști pe care i-ar fi pasionat viața acestor animale. Ci erau polemiștii timpului, posesori ai unui teribil spirit critic, pe care neputându-l exercita pe față împotriva tiranilor din vremea aceea, zugrăveau cu el mișelii, neghiobii și lașitățile puse pe socoteala animalelor. Așa dar, istorioarele acelea hazlii, despre care se putea spune la rigoare că au fost ticluite pentru amuzamentul copiilor, erau în realitate cele mai sarcastice pamflete ale vremii.

Deasemeni, multe din poveștile cu vrăjitoare, cu zâne și smei, ascundeau adeseori realități despre care nu era voie să pomenești.

Se pare că dintre toate aceste povești, aceea a lupului și a mielului, a sutelor de mii de lupi și a sutelor de mii de miei, e povestea care din veac în veac trebue reeditată.

Astăzi chiar, povestea cea mai adevărată a zilelor noastre n'ar putea începe decât tot așa.

Au fost odată niște lupi...

1935

PROCURORUL A FĂCUT APEL

„După desbateri îndelungate, tribunalul a achitat pe cei doi acuzaţi. Procurorul a făcut apel."

Aşa se termină reportajul judiciar trimis gazetelor dintr'un oraş din Ardeal. Şi pentru a vedea cât de stridentă este această încheiere—a procurorului care a făcut apel — să ne fie îngăduit să spunem pe scurt despre ce este vorba.

Este vorba de doi muncitori mineri, care ţinuseră câte o cuvântare la înmormântarea unui tovarăş al lor, mort în fundul pământului, sub galeriile surpate, aşa cum se întâmplă de multe ori minerilor.

Ei vorbiseră cu tristeţe şi desnădejde, cum îi inspirase împrejurarea la care participau, ceeace n'a împiedicat însă autorităţile constituite să-i trimită în judecată. Ce a fost mai interesant la acest proces e că toţi martorii acuzării, în număr de zece, povestind întâmplările din cimitir au arătat că inculpaţii ţinuseră cuvântări cumpănite şi triste, iar în ce priveşte fragmentul cuvântării socotit subversiv, el se reduce la un apel adresat maiştrilor mineri care erau de faţă, să nu mai forţeze altă dată la munci supraomeneşti pe muncitorii care lucrează în fundul pământului, pentru a nu se mai întâmpla astfel de nenorociri.

Aşă au declarat toţi cei zece martori ai acuzării. Tribunalul a deliberat îndelung şi a achitat pe cei doi acuzaţi. Procurorul a făcut apel.

De ce a făcut apel procurorul? Ce vrea procurorul? Ce-l supără, ce-l înfurie? Dacă şi în această împrejurare, atât de limpede, atât de tragică, procurorul a găsit cu cale să facă apel, ce ne mai putem aştepta în celelalte procese în care acuzaţii au ieşit măcar cu o unghie din spiritul legilor severe pe care le reprezintă procurorul? Răspunsul ni-l dau cronicele judiciare. Toate se termină invariabil: procurorul a făcut apel.

Dacă tribunalul achită sau dacă tribunalul condamnă, procurorul face apel. Dacă un flămând a furat o pâine şi tribunalul, acordându-i circumstanţe atenuante, îl achită, procurorul face apel. El vrea ca inculpatul să stea la închisoare. Dacă tribunalul nu s'a înduioşat de soarta flămândului şi l-a condamnat la trei luni închisoare, procurorul face iarăşi apel. El vrea ca vinovatul să primească o pedeapsă mai mare, un an sau doi, şi regretă desigur că legile nu prevăd o singură pedeapsă pentru toţi delicvenţii: munca silnică.

Pentru a remedia cât de cât această lipsă, oricare ar fi procesul, oricare ar fi pedeapsa, procurorii se grăbesc să facă apel. Vin în faţa tribunalelor tragedii, răni dureroase, pe care degetul trebue pus cu multă prudenţă. Dar oricât le-ar însângera şi înrăutăţi judecata, procurorii nu sunt mulţumiţi şi fac apel. Procesele celor care rabdă de foame, procesele fetelor care, dacă n'ar fi lepădat pruncul din pântec, ar fi fost hulite toată viaţa, procesele înscenate din capriciul şi

din tirania autorităţilor, se bucură cel mai mult de dreptul procurorilor de a face apel.

E o cruzime personală, dar şi cruzimea unui sistem. Procurorii reprezintă societatea, marea, hidoasa, flămânda hidră cu o mie de capete şi dela o margine la alta a ţării sute de procurori fac în fiecare zi apel.

Năpăstuiţi ai soartei târîţi pe treptele tribunalelor, nu vă bucuraţi : oricare ar fi sentinţa, procurorul face întotdeauna apel.

1935

E un capitol consumat, adaptarea foștilor nobili la noile realități economice, după ce revoluția burgheză i-a lipsit de apanagiile feudalității. In timp ce marchizele mai plângeau trecutul, fiii lor părăseau castelele senioriale pentru a deveni ginerii unor prozaici negustori. Iar noile generații de contese, după ce au plâns puțin în batista cu coroană, au acceptat să se mărite cu fabricanți de ciocolată sau alți oameni de afaceri care au plătit ipoteca de pe castelul părintesc.

In țară la noi, vagile reforme agrare au împins pe foștii latifundiari spre fabrici, spre bănci, spre afaceri comerciale. Consiliile de administrație sunt remuneratorii și îi compensează de privilegiile avute când stăpâneau întinderi nesfârșite de pământ.

Actualul descendent al familiei Știrbey, de când nu mai poate să-și bată țăranii la scară, de când nu-i mai poate pune să-i muncească pământul în iobăgie, a născocit un lucru din cale-afară de prozaic, dar fructuos : o fabrică de conserve. Și astfel, alături de crema de ghete Gladys și de fricțiunea Carmol, în cea mai umilă băcănie valahă cumpărătorul are prilejul să găsească și conservele Știrbey. Coroana princiară

pe care acest nume o evocă servește ca marcă depusă drept garanție a seriozității firmei.

La Buftea, cam la jumătatea drumului dintre București și Ploești, la fabrica de conserve a prințului Știrbey, în clipa de față exploatarea nemernicilor valahi e în toi. De când s'au copt pătlăgelele roșii, fabrica prințului lucrează pe capete. Copii, mulți copii, dintre care cei mai mici au 8 ani, intră în fiecare dimineață în curtea fabricii la 5 și n'o mai părăsesc până la 10—11 seara. Sunt mormane de fasole și mazăre care trebue spălată, fiartă și închisă în cutiile care poartă vestita marcă Știrbey.

Se lucrează și duminica până la 3 după amiază și pentru aceasta se pune la socoteală o jumătate de zi. La fabrica prințului Știrbey, oamenii cei mai puternici și care muncesc cel mai mult primesc maximum 50 de lei pe zi; iar copiii, care muncesc și ei cu toată puterea pe care o au, primesc 15—20 de lei pe zi. Pe o zi care începe la 5 dimineața și sfârșește la 10 seara. Iar duminica până la 3, băieții și fetele — care dacă s'ar duce la gârlă popa i-ar certa că de ce nu vin la biserică, dar pentrucă merg la fabrică nu-i oprește nimeni — primesc pentru munca lor 8 lei.

Lucrează în fabrica prințului oameni din Buftea și alții veniți din alte părți. Viața în sat e scumpă. Pâinea e mai mică decât în București, mai crudă și costă cu un leu mai mult. In fabrică, munca e grea în arșița zilei; la autoclave și în atelierul de făcut cutii, oamenii scăldați în sudoare mânuesc tot timpul tablă, foarfeci, foc și cositor dela 5 dimineața până la 10 seara.

Datorită acestei sălbatice exploatări, banala fabrică

de conserve realizează beneficii fabuloase. Prințul Ştirbey, prințul fantomă, se poate plimba dincolo de hotarele țării, poate să dineze în frac la marile restaurante din metropolele europene. S'a ciuntit marea proprietate, dar a fost clădită fabrica de conserve. Oamenii nu mai sunt bătuți la scară, dar sunt plătiți cu 15 lei pe zi. Prințul poate să trăiască în străinătate ca şi pe vremurile bune ale iobăgiei. Să mai vină o sticlă de şampanie! La Buftea, la fabrica sa de conserve din Valahia, se lucrează doar dela 5 dimineața până la 10 seara.

1935

A DISPĂRUT O FATA DESCULȚĂ

Undeva la mahala a dispărut o fată desculță. Fratele ei îi dă fotografia la ziar. „In ziua de 10 crt. dispărut sora mea Maria, etate 13 ani, îmbrăcată rochiță roșie, desculță. Rog cine știe de ea..."

Deasupra acestor rânduri de frate e chipul unei fete cu fruntea largă, cu părul dat pe spate, cu trăsăturile feței aspre. Așa cum trebue să fie probabil fața tuturor fetelor care au ajuns la 13 ani fără să aibă o pereche de pantofi.

Nu ne bucurăm că fata aceasta a dispărut, dar ne spunem că dacă atunci când a dispărut nu i s'au putut da la ziar decât următoarele două semnalmente: rochiță roșie, desculță, ce putea face ea mai bine decât să dispară? In ziua de 10 crt., după câte ne amintim, nu era o căldură atât de mare încât fata aceasta să umble de plăcere în picioarele goale. Remarcați că în afară de rochița roșie, nimic, niciun altfel de vestmânt, sau amănunt de vestmânt, nu a putut fi semnalat ca indiciu. Din cap până în picioare, o simplă rochiță roșie și picioarele goale. O negresă dacă ar fi dispărut dintr'un trib din Africa și tot s'ar fi putut da despre ea mai multe amănunte, fie chiar și despre bucățile de fildeș pe care sălbaticii le poartă în nas.

In Bucureşti, în primăvara aceasta, a dispărut o fată de 13 ani şi nu s'a putut spune mai mult despre ea decât că era desculţă. Ştirea aceasta e publicată în pagina zecea a ziarului, printre reclame. Trebuia pusă pe pagina întâia, în locul articolului de fond.

1935

ATELIERE DE CROITORIE

E greu să ne închipuim ce poate fi un atelier de croitorie în Bucureşti, în aceste zile de Iulie când aerul e irespirabil. In funduri de curţi, pe la mansarde, în încăperi dosnice, înnăbuşitoare, atelierele de croitorie par imaginea uni infern în care oameni ard de vii, în cazane cu smoală .

Intr'o căldură cu totul sufocantă, încât şi o singură ţigară ar mări-o funest, croitorii calcă.

Inchipuiţi-vă în această atmosferă de iad câteva maşini cu mangal, încinse, pe care croitorii le mişcă într'o parte şi alta, aplecaţi peste ele. Din stofa stropită cu apă urcă vapori fierbinţi, o emanaţie violentă care trăsneşte creierul şi provoacă o greaţă cumplită. Galbeni, livizi, cu feţele atât de înspăimântător desfigurate încât par cadavre, croitorii calcă.

Alături, înghemuiţi pe bănci de lemn, cocoşaţi, cu genunchii la gură, alţii trag firul lung de aţă. Mişcările lor ritmice, neîncetate, par ale unor condamnaţi la galeră. Fiecare împunsătură trebue supraveghiată cu atenţie, milimetru cu milimetru. Buricele degetelor ard, ochii sunt împăenjeniţi, oasele înţepenite.

Pe mai toate străzile Bucureştilor, în vreun fundrele de curte, în vreun gang, se află asemenea ateliere într'o

croitorie. Toate sunt la fel. Strâmte, scunde, îmbâcsite, sufocante, cu o mică fereastră dând undeva într'o curte interioară. In camera dela stradă, patronul înconjurat de oglinzi primește clientul și îl poftește pe un fotoliu confortabil. In spatele patronului e o perdea și o ușă. Acolo e atelierul.

Oamenii care lucrează acolo par ființe din altă lume. Dar când îți dai seama că sunt totuși oameni vii, oameni adevărați, o nesfârșită rușine te cuprinde.

1935

SBORUL „VULTURULUI NEGRU" SPRE ABISINIA

În timp ce ziarele nu mai pridideau să publice fotografii ale armatei italiene cuprinse de delir la gândul că va putea pune în aplicare pe spinarea unui popor lipsit de apărare virtuțile războinice despre care de zece ani răcnește Mussolini, în timpul acesta de frenetic entuziasm, un negru traversa tăcut Oceanul Atlantic. Ai fi zis, după cum era însoțit de încă 15 tovarăși de aceeași culoare, că este șef de orchestră de jazz, angajat de cabaretul vreunei metropole europene. S'ar fi putut să fie angajat chiar la Roma, și atunci ofițerii italieni, înainte de a fi pornit spre gloria care îi aștepta în Africa, și-ar fi petrecut ultima noapte în sunete de muzică neagră.

Așa dar, acum o săptămână un negru traversa Atlanticul, venind spre Europa împreună cu 15 tovarăși. Nu se știa mare lucru despre el. Ziarele erau ocupate să vorbească de entuziasmul, extazul, delirul războinic al trupelor italiene care plecau spre Africa. In fața acestor fapte atât de măreț, cine mai avea timp să se ocupe de un negru, șeful unei orchestre de jazz.

De abia când a ajuns la Londra, au început ziarele să scrie despre călătorul tăcut, care sosise într'o

seară în Europa. Presupusul şef de orchestră este colonelul aviator H. Julian, iar cei 15 tovarăşi ai săi nu cântă din saxofoane, ci sunt şi ei aviatori, ştiu adică să meargă prin aer tot atât de bine ca şi aviatorii italieni. Păcat că ofiţerii dela Roma n'au să mai poată auzi înainte de plecare muzică neagră originală. Păcat mai ales că în văzduhul Abisiniei vor avea de-a-face cu aeroplanele celor 16 negri.

Colonelul H. Julian, care e cu mult mai cunoscut sub numele de „Vulturul Negru", n'a ascuns presei pentru ce anume a trecut oceanul. De îndată ce le vor sosi avioanele din America, cei 16 aviatori negri vor sbura la Adis-Abeba şi se vor pune în slujba Abisiniei.

Vestea aceasta desigur că a produs la Roma stupoare. Văzând jurnalele ultimelor două săptămâni, s'ar fi părut că tot eroismul pământului s'a concentrat în soldaţii italieni, mai ales în clipa în care erau fotografiaţi. Piloţii generalului Balbo, care cu atâta reclamă au traversat Atlanticul, sunt nevoiţi să afle că şi negrii pot conduce un aeroplan, cu toate că sunt o rasă inferioară.

Peste o zi, două, „Vulturul Negru" va sbura pe deasupra Europei spre Abisinia.

El se duce să-şi apere fraţii de invazia imperialismului italian.

Sborul celor 16 aviatori negri spre o ţară ameninţată este un raid generos şi profund uman, un act sublim.

Escadră a „Vulturului Negru", permite-mi să-ţi flutur din Bucureşti batista nevăzută a acestui omagiu.

1935

Sunt câteva zile de când, așezat pe o margine de trotoar, am stat o seară întreagă de vorbă cu unul din acei mici vânzători ambulanți pe care Oltenia îi trimite în fiecare vară Capitalei. Era un băiețaș de o șchioapă, numai în cămașă și ismene, cu picioarele goale, arse de fierbințeala asfaltului pe care cutreerase toată ziua. Avea pe braț un coș cu semințe de dovleac. Imi permit să relatez, cuvânt cu cuvânt, un fragment din convorbirea noastră.

— Spune-mi, câți bani cheltuiești în fiecare zi pe mâncare?

— Șase lei pe zi.

— Ce cumperi cu ei?

— Pâine. De trei lei dimineața și de trei lei seara.

— O mănânci goală?

— Goală, cu apă.

— Și nu mănânci niciodată mâncare?

— Mâncare? Niciodată. Numai pâine.

— La prânz nu mănânci mâncare?

— La prânz nu mănânc nimic.

— Nu-ți ajung banii?

— Nu-mi iese decât şase lei pe zi pentru mâncare; jumătate de pâine de dimineaţă, jumătate seara.

E numai un fragment din convorbirea noastră, undeva la lumina unui felinar pe strada doctor Burghelea. Restul convorbirii cu privire la dormit, la spălat, la ce e pe acasă, e tot atât de edificator.

1935

PREȚURI MAXIMALE LA BISERICI

Ministerul de Interne, care în ultima analiză e ministerul siguranței și al poliților, deci al ordinei publice, a trimis Ministerului Cultelor, care și el în ultimă analiză e ministerul raporturilor dintre oameni și Dumnezeu, o adresă pe cât de oficială, pe atât de subversivă. Dacă afirmațiile din această adresă ar fi fost făcute de un simplu particular, s'ar fi spus că sunt o grosolană calomnie. Dar iată că însuși Ministerul de Interne îndrăznește să vorbească de rău una din instituțiile fundamentale ale statului.

Desigur că și Ministerul Cultelor ar fi putut răspunde cu atât de faimosul și, în cazul de față, atât de îndreptățitul dicton: Vede paiul din ochiul altuia și nu-l supără bârna din ochiul lui. Dar să lăsăm bârnele, despre care dacă am vorbi, încă s'ar mai putea spune că totul nu-i decât o calomnie, și să ne întoarcem la paie, existența acestora fiind confirmată oficial.

Ministerul de Interne a găsit multe paie în ochii Ministerului Cultelor. Cel mai gros ar fi prețurile exagerate pe care unii preoți, neputându-și înfrâna dragostea de arginți, le pretind credincioșilor pentru diferite slujbe în general și pentru aceea de înmormântare în special. Pentrucă mai ales cu acest prilej

îi au în mână pe păcătoşii de credincioşi. Când câte unul din ei vrea să tragă chiulul şi să nu dea decât câteva sute de lei, e chemat la realitate în modul cel mai brutal: Fără două mii de lei nu-ţi scot mortul din casă.

„Fără două mii de lei nu-ţi scot mortul din casă", e o drastică formulă pe care au auzit-o îndeajuns ţăranii români. Plata are loc înainte şi, ca şi automatele de bomboane, mâna preotului nu se mişcă pentru a face semnul crucii peste răposat, până ce n'a fost vârîtă în ea suma fixată. Sunt oameni care cred că mortul nu va sta liniştit în groapă dacă nu e înmormântat cu participarea unui preot. Dar dacă ei cred astfel, e imoral să le fie exploatată credinţa, să fie pusă o femeie, pentru a-şi putea îngropa bărbatul după datină, să-şi vândă vaca din curte.

Sunt preoţi care nu înţeleg că dacă ţăranii n'au putut aduce un doctor să cerceteze omul cât mai era în viaţă şi mai avea poate zile de trăit, cu atât mai puţin o să poată plăti pentru înmormântare o sumă cu care ar fi putut fi consultaţi patru profesori universitari. Ministerul de Interne, care e un minister realist, şi-a dat seama că în asemenea condiţii oamenii îşi pot pierde credinţa, şi cum statul are nevoie de biserică tot atât de mult ca şi de poliţie, cere Ministerului Cultelor să fixeze pentru botezuri, cununii, înmormântări şi celelalte slujbe, preţuri maximale.

Aşa dar, ne-a fost dat să vedem, ca la prăvălii pe timp de speculă, preţuri maximale la biserici.

1935

UN MINISTRU SUBVERSIV

Foamea care bântuie în unele regiuni ale ţării a dat prilej d-lui ministru Inculeţ să facă presei câteva declaraţii mai subversive chiar decât adresa pe care ministerul său a trimis-o acum câteva zile Ministerului Cultelor, cerându-i să fixeze preţuri maximale pentru înmormântări şi parastase. Nu a trecut vâlva stârnită de acel eveniment şi iată că dl. ministru Inculeţ, titularul departamentului dela care pornise adresa subversivă, recidivează într'o formă mai gravă încă, punându-ne în situaţia de a nu mai şti ce să credem.

Ce se va fi petrecând oare de se arată astfel de semne? Numai în decurs de o săptămână, Ministerul de Interne, care duce o luptă atât de aprigă împotriva a tot ce e subversiv, confirmă oficial stări de fapte a căror desvăluire era socotită până acum operă subversivă..

Dl. ministru Inculeţ, vorbind despre ceeace se petrece în regiunile înfometate, a spus textual: „In multe localităţi, populaţia începuse încă de astă vară să părăsească satele. Pâinea pe care o mâncau locuitorii era un amestec de orz şi buruieni, neagră şi tare ca pământul."

Aşa a spus dl. Inculeţ. Dl. Inculeţ e ministru de Interne şi ştie foarte bine tot ce se petrece în ţară. Dacă d-sa a spus că pâinea pe care o mâncau oamenii era tare şi neagră ca pământul, fiţi siguri că aşa era: neagră şi tare ca pământul. Un ministru de interne n'o să exagereze niciodată răul.

Să-l ascultăm deci cu atenţie pe dl. Inculeţ. Vorbind despre felul în care s'a împărţit ajutorul guvernului, adică dându-se de lucru la şosele oamenilor înfometaţi, dl. Inculeţ spune: „S'a mai hotărît ca plata muncii să fie superioară plăţii curente de pe piaţă şi în orice caz să nu fie mai mică de 30 de lei pe zi. Pe când în acele judeţe plata curentă este de 15 lei pe zi, cu mâncarea lucrătorului."

Noi care cunoaştem mizeria din ţară şi am scris despre ea pe cât ne-a fost îngăduit, n'am reuşit niciodată să prezentăm un tablou atât de sumbru cum a făcut dl. ministru Inculeţ. Parcă ne vine să privim cu simpatie spre fotografia sa, recunoaştem că destul de posomorîtă, din mijlocul acestor declaraţii, făcute parcă de şeful unui partid de muncitori, iar nu de un ministru mai mare tocmai peste cei care schingiuesc muncitorii. Ne-ar fi plăcut şi mai mult dacă lângă fotografia d-lui ministru s'ar fi publicat, măcar cu titlu de curiozitate, fotografia vreunuia din ţăranii care luni de zile nu s'au hrănit decât cu pâine de orz şi buruieni.

Am mai fi vrut, dar desigur că nu putem cere unui ministru să fie tot atât de subversiv ca un ziarist, ca dl. Inculeţ să ne vorbească puţin despre acei care muncesc cu *cincisprezece* lei pe zi. Şi am mai fi vrut ca d-sa să ne spună şi ce crede despre anumiţi

oameni din ţara aceasta, foarte puternici, care pot da ordin să te aresteze atunci când vorbeşti prea mult despre mizeria ţăranilor, despre salariile neomeneşti, despre pâinea neagră şi tare ca pământul...

1935

Ziarele au scris şi pe urmă au obosit să mai scrie despre problema gravă a scumpetei. Scumpetea n'a obosit însă şi cu fiecare zi, cu fiecare ceas, se accentuează.

Nenorocirea e că dezastrele ei arătându-se într'o formă care deocamdată nu înspăimântă, guvernul se mai poate amăgi considerând-o problemă secundară, când în realitate e, în clipa de faţă, problema problemelor, o rană imensă de care sângeră sute de mii de oameni. Măsuri salvatoare nu se văd, iar guvernul refuză să ia act de o nemaipomenit de dureroasă realitate. Cum să-i strigăm mai tare în urechile de vată, cum să-i arătăm că scumpetea şi numai scumpetea e singurul lucru pe care trebue să-l rezolve imediat, ca pe o catastrofă care ameninţă ţara?

Să-i spunem adevărul: politica economică şi setea nesăbuită de a stoarce ultimul ban care mai poate fi stors a dat rezultate funeste, a dus la actuala, exagerata, sufocanta, otrăvitoarea scumpire a vieţii care este, în cel mai adânc înţeles al cuvântului, o catastrofă. Dar cum să facem guvernul să înţeleagă una ca asta? Dacă îi vom spune că sute de mii de oameni crapă literalmente de foame, tot nu va înţelege, tot va

crede că e o chestiune care nu îl privește, iar nu o catastrofă de care e responsabil.

Și totuși, guvernul trebue să înțeleagă. E autorul unor măsuri scelerate de pe urma cărora țara piere de foame. Nu-și dă seama guvernul ce înseamnă actuala scumpire a vieții?

Să-și închipuie următorul lucru: că ieșind într'o dimineață din palatul consiliului de miniștri vede în curte o sută de morți. Că pe stradă, de fiecare felinar atârnă un om spânzurat. Intr'o gaură de canal, cadavre de copii. Automobile răsturnate, distruse. Spre partea de nord, orașul dărâmat. Spre partea de sud, flăcări uriașe ridicându-se spre cer.

Nu e așa că guvernul s'ar îngrozi și ar căuta să afle imediat despre ce e vorba, lăsând baltă toate celelalte treburi și căutând să stăvilească acest dezastru? Ei bine, guvernul poate să se îngrozească. Tabloul pe care i l-am descris, dacă nu e adevărat ca imagine optică, în schimb suferința și groaza din el e perfect egală cu suferința pe care politica sa economică a semănat-o dealungul țării.

Nu mor câte o sută de oameni pe zi în curtea președinției consiliului, dar e cașicum ar muri. E cașicum dela un capăt la altul ar arde orașul, cașicum pârjolul ar bântui țara. Guvernul nu se îngrozește?

Dacă ar veni un uragan și ar smulge casele din loc, dacă ar veni o inundație sau cel mai mare cutremur care a fost vreodată și ziarele ar avea de scris luni întregi, toate aceste catastrofe nu fac cât catastrofa foamei care bântuie satele și orașele noastre. Noile taxe pe consumație, noile timbre, noile idei machiavelice și funeste, apasă în clipa aceasta grozav și

oamenii nu le mai pot suporta. Negustori, funcționari, slujbași, muncitori, toți sunt loviți, distruși. Cuțitul a ajuns la os și dincolo de os, înăuntrul lui, la măduvă.

Guvernul trebue să renunțe la ultimele venituri pe care și le-a propus. Guvernul trebue să renunțe cum ar renunța dacă într'o dimineață ar primi vestea că din pricina, direct din pricina ultimelor lui hotărîri, zeci de mii de oameni mor în cuprinsul țării, cașicum ar bântui holera. E întocmai așa: cașicum ar fi venit holera. Ne ferim de termeni grandilocvenți, dar n'avem cum spune adevărul, decât în formula care îl poate cuprinde: Țara, Țara după care se prăpădesc toți oamenii politici, Țara aceasta crapă de foame.

1935

NEGUSTORIE CU GERMANIA

Se spune că Germania a încheiat cu noi un acord foarte convenabil, chiar generos susţin unii. Dar să ni se dea voie să întrebăm: Ce le-o fi venit nemţilor, care au destule milioane de şomeri la ei acasă, să facă pe generoşii în Balcani? De ce negustorii germani, foarte sgârciţi în a-şi ajuta fraţii de acelaşi sânge arian, se deplasează până la Bucureşti pentru a încheia acest acord comercial în condiţii pe care niciuna din celelalte ţări nu şi-a permis să ni le ofere?

Să ne fie îngăduit să spunem că în anumite împrejurări generozitatea e un lucru suspect. Aproape toţi cei care trec prin viaţă plătind fără să se tocmească la hoteluri, restaurante şi bijutieri preţuri fabuloase, se dovedesc până la urmă că sunt escroci, spioni sau delapidatori.

Sunt împrejurări în care şi generozitatea unor state nu poate fi decât suspectă.

Altceva ar fi fost dacă Germania s'ar fi arătat generoasă cumpărând scânduri dela noi, sau brânză de oi, sau orice alte alimente pentru milioanele ei de şomeri. Acordul comercial priveşte însă industria petroliferă. Adică benzina. Benzina cu care merg avioanele. Avioa-

nele care transportă bombe. Bombe care vor distruge oraşe în viitorul şi poate apropiatul război.

Generozitatea Germaniei intră în cheltuielile fabuloase pe care ţara aceasta le face pentru a pregăti războiul. Astfel, pe pământul ei se vor aduna mari cantităţi de benzină românească.

Toată lumea spune că România nu vrea război. Dar România vinde benzină Germaniei, într'o clipă când ţara aceasta are mai multe avioane de bombardament decât tractoare agricole. Cei care au încheiat acordul ştiau perfect la ce va folosi odată şi odată această benzină.

Se spune că nimeni nu ne poate opri să facem negustorie convenabilă.

Da, dar din negustorie convenabilă în negustorie convenabilă, viitorul război se pregăteşte.

1935

TRUSTUL FABRICANȚILOR DE LEACURI

Se vând în clipa de față foarte multe medicamente. Adevărul e că lumea e bolnavă și câțiva oameni cu capital au luat în antrepriză vindecarea ei. Momentul de față e al farmacistului, al omului care scoate din buzunar un pachețel cu nume ciudat și omenirea, crezând că de acolo îi va veni salvarea, îl cere, îl cumpără, îl devoră. Sute de mii, milioane de oameni înghit medicamente. In locul unei fripturi, în locul unei supe, oamenii se îndoapă cu prafuri albe, cu pilule sau cu diferite lichide roșiatice. Din fiecare casă, gunoierul scoate dimineața, pe lângă cojile de ceapă și de cartofi, un număr considerabil de cutii dreptunghiulare, cubice, octogonale, în care au fost flacoane cu prafuri sau grăunțe medicamentoase. Pământul e transformat într'un spital în care lumea, pradă unei iluzii, înghite vagoane de doctorii.

Geniali negustori au fost aceia care și-au propus să exploateze dorința de sănătate a oamenilor. Cred că lucrul cel mai greu în meseria lor este să inventeze un nume în fața căruia imaginația bolnavilor să nu poată rezista. Deschideți jurnalele! Jumătate din reclame sunt ale acestor produse cu nume magic. Există o industrie grea a medicamentelor tot atât de pro-

ductivă şi condusă de oameni tot atât de inventivi, ca şi industria de armament. Fabricanţii de tunuri cumpără miniştri, guverne, pun la cale războaie. Fiţi siguri că şi fabricanţii de doctorii cumpără miniştri, mituesc, recurg, la nevoie, la tot felul de manopere.

Nu spun că merg până acolo încât să dea drumul la bacterii care să provoace epidemii, aşa cum fabricanţii de tunuri fac tot ce pot pentru a provoca războaie. Sunt şi aşa destule bacterii în lume. Dar dacă ar începe să dispară, şi industria medicamentelor ar fi ameninţată să nu mai aibă de lucru, fiţi siguri că stăpânii ei nu s'ar da înapoi dela nimic.

Fabricanţii de tunuri şi de medicamente, în lăcomia şi lipsa lor de scrupule, au reuşit să impună omenirii, a cărei stare normală e ne-boala şi ne-războiul, un tribut permanent. Astăzi se cheltuie mai mult pe tunuri şi pe doctorii, decât pe pâine, cărţi şi flori, care nu-s produse ale marilor trusturi.

1935

Sunt câini care trăiesc ca niște oameni și oameni care trăiesc ca niște câini și mor ca niște câini. Ca un câine a murit acum câteva zile în strada Lainici No. 12 un necunoscut. A murit în curte, sub un gard, unde se adăpostise peste noapte. Era un om tânăr, cu hainele stropite de var și de câteva pete de sânge. Necunoscut era omul, dar tot s'a găsit cineva care să spună ce era cu el.

Era muncitor zidar, salahor care cară var și cărămidă; un om venit din Transilvania aici în Capitală pentru a face această muncă. Se pare că era chiar ungur și nu știa tocmai bine românește. Nu credem că era un dușman al țării noastre, un îndrăzneț revizionist, de vreme ce acceptase ca pentru patruzeci de lei pe zi să clădească cu mâinile lui palate și case în Capitala țării românești. Să nu ne fie deci cu nimic întunecate sentimentele umane față de acest om care chiar dacă vorbea mai bine altă limbă, știa în schimb să mânuiască de minune cărămida și varul românesc.

Acest om, acest clăditor de locuințe pentru alții, a murit într'o curte, sub un gard. In ajun căzuse de pe schela binalei la care lucra și nu fusese primit în spital: îi lipsea cartea chitanță cu timbre de asigurări.

Şi omul îşi petrecuse noaptea sub gard, pentru ca a doua zi dimineaţa, în timp ce soarele răsărea peste acoperişurile oraşului, să moară acolo ca un câine.

1935

NOPȚI DE GER (I)

Constatat pe termometru, privit din casă, frigul devine, ca și trecerea stelelor la meridian, o problemă de milimetri și de milimilimetri. Deși cât se poate de științific, procedeul acesta e imoral. Un ger năpraznic, o suflare mai rece decât a morții, trece dela un capăt la altul al țării, preface în sloiuri picioarele oamenilor, arde obrajii și mâinile ca un vitriol, degeră, îngheață, distruge, asasinează, iar termometrul cum rezumă toată această dramă? Termometrul coboară cu trei centimetri. Oamenii, sute, mii, îngheață, învinețesc, iar termometrul coboară cu trei centimetri.

Atât vede dimineața, când se scoală dintre perne de puf, omul care hotărăște soarta celor cărora peste noapte le îngheață măduva din oase. Minus 23 de grade. Alfa din Centaur trece la meridian. Redus la grade și liniuțe, frigul devine o problemă cum nu se poate mai abstractă. Iată de ce termometrul este un instrument odios pe care ar trebui să-l spargem ori de câte ori îl vedem prins în afara unei ferestre.

Când sute de mii de oameni simt frigul pe propria lor piele și mai adânc, în măruntaie și în oase, e imoral gestul celorlalți oameni care, pentru a-i ști intensi-

tatea, consultă mercurul dintr'un tub de sticlă. Dacă oamenii aceştia ar avea imaginaţie şi şi-ar putea închipui ce înseamnă în realitate cei câţiva centimetri de mercur coborît, dacă ar şti câţi morţi, câţi îngheţaţi, câţi degeraţi corespund fiecărei liniuţe! Dar oamenii aceştia n'au imaginaţie şi cred că tot ce-a făcut frigul peste noapte, tot ce a operat dintr'un capăt în altul al ţării, a fost să le contracte cu câţiva centimetri mercurul din termometru. E adevărat că lor doar asta poate să le facă frigul. Să le coboare termometrul.

Nu grade şi liniuţe, ci obrazuri crispate, feţe omeneşti înlemnite, ochi sticloşi şi reci ca ghiaţa, ar trebui să vadă cei care, dormind în căldură, a doua zi dimineaţa trag storul să afle ce s'a petrecut în noaptea de ger prin care a trecut ţara.

Pentrucă acţionează mai ales asupra oamenilor, direct, implacabil, ucigător, mai mult decât o problemă Celsius, frigul este o dureroasă, o foarte dureroasă problemă socială.

La Polul Nord, frigul nu este o problemă socială. Acolo, e o mare realitate a naturii, un ocean de temperatură glacială; iar cei care au îndurat rigorile iernii polare şi au murit, sunt de invidiat pe lângă cei care mor de frig, în oraşe, între patru pereţi, lângă o sobă rece ca ghiaţa. Dintr'un anume punct de vedere, moartea acelei bătrâne profesoare care a fost găsită fără viaţă în camera ei, înspăimântător de rece, dela etajul patru al unei case pline de căldură, este cu mult mai regretabilă, şi ar trebui să îndolieze mai mult omenirea, decât moartea tuturor celebrilor exploratori ai Polului Nord.

E vorba de două feluri de frig: frigul natural în mij-

locul căruia Amundsen a murit ca un erou, și frigul social, în mijlocul căruia nu e nicio mândrie să mori.

Cunosc și frigul natural și frigul social ; cum cunosc și cele două fețe ale foamei. Nu de tot, nu chiar până la fund, dar din când în când am gustat din ele, încât le cunosc.

Frigul și foamea, suferite într'o pădure, datorită unei întâmplări, chiar dacă duc aproape de moarte, trezesc în oameni un sentiment al bărbăției. Cu totul, cu totul altceva trezesc foamea și frigul când sunt îndurate într'un cadru social, într'un oraș, în miezul indiferenței generale.

Acei care rabdă de foame trei zile în munți, când ajung la primele locuințe omenești sunt ospătați din belșug, priviți ca niște eroi. Nu e niciun fel de eroism să rabzi de foame într'un oraș. Poți să umbli nemâncat o lună de zile pe străzile lui, vei fi înconjurat dela început până la sfârșit de aceeași indiferență. In oraș nu există „primele locuințe omenești", al căror gând îi îmbărbătează pe cei rătăciți, făcându-i să meargă mereu, să vrea să ajungă. In oraș ești ajuns dela început; e inutil să mergi.

In munți, pot să treacă trei zile fără să mănânci. Ești față în față cu întâmplarea, cu adversitatea naturii și, în ciuda chinurilor fizice, gândul rămâne limpede, privești foamea în față ca pe o adversară temută și demnă. Douăzeci și patru de ore de nemâncare într'un oraș, și inima începe să sângereze, privirile se întunecă, gândurile devin dureroase și iau o întorsătură gravă.

Dar foamea și frigul suferite din pricini sociale sunt

cele două rele care, când nu duc la sinucidere, trezesc în oameni o tărie acerbă.

Feriți-vă de oamenii care ies din foame și frig. Dacă veți cerceta viața tuturor celor care trecând prin lume au reușit să clatine realități ce păreau de neclătinat, veți găsi în tinerețea lor foamea și frigul. Cărțile care au tras o dâră de foc peste lume sunt ieșite tot din foame și din frig. Fiecare din ele vorbește în numele a sute de mii de oameni. A trebuit ca sute de mii să rabde de foame și de frig pentru ca din această teribilă și imensă suferință să iasă câte un mare răzvrătit.

Astfel de răzvrătiți au să mai fie, de vreme ce tot cu sutele de mii se numără acei care îndură foamea și frigul.

1935

NOPȚI DE GER (II)

Deși frigul natural începe totdeauna dela minus 30 de grade, iar cel social poate să nu atingă nici zero grade, acesta din urmă este o problemă cu mult mai gravă și provoacă suferințe mult mai mari unei omeniri obligate să sufle în pumni un aer ceva mai cald decât al încăperilor în care trece iarna. Intr'un târg de provincie, copiii unor oameni săraci care aveau toată iarna mâinile reci ca lemnul, nu reușeau să și le încălzească puțin decât vârîndu-le între bojocii calzi, aburinzi și plini de sânge, ai vitelor tăiate în magherniță din apropiere, care se numea abatorul orașului. Dar nu toți copiii au norocul să trăiască pe lângă abatoare și atunci, în lipsa bojocilor de vită, își suflă peste buricul degetelor înghețate proprii plămâni.

Nu sunt un om sentimental, dar nu cunosc gest mai capabil să-ți sfâșie inima, decât acela al unui copil goluț care își duce degetele ghem la gură, să sufle peste ele puțin aer cald. Este atât de rău când îți îngheață degetele ! Chiar dacă ești om mare, tot îți vine să plângi. Oricum, parcă ar fi fost altfel viața pe pământ, dacă oamenilor nu le-ar fi înghețat degetele niciodată. Ceva te furnică prin'năuntrul lor, îți sfre-

deleşte oasele; le strânge ca'n menghină să le zdrobească, şi durerea urcă prin braţe până la greabănul gâtului. Nici creierii nu se mai simt la locul lor în craniu, parcă s'au clătinat, parcă s'au mutat din loc şi stau tot pe muchii.

E atât de bine când împotriva acestui chin poţi găsi nişte bojoci de vită în care să-ţi înfunzi mâinile până la coate, ca într'o baie caldă. Sunt împrejurări când oamenii şi-ar băga mâinile în propriile lor măruntaie pentru a da de puţină căldură. Acei porniţi în temerare expediţii, îndurând frigul natural, poate că ar găsi înăuntrul lor această căldură. Degeaba s'ar spinteca însă cei care îndură frigul social al camerelor neîncălzite. Măruntaiele lor nu sunt mai calde.

In aceste camere, oamenii nu măsoară frigul cu termometrul. Il simt destul de bine pe propria lor piele. Totuşi, dacă vreunul e curios să-i cunoască intensitatea, îşi adună buzele şi suflă odată în aer. După cât e de gros aburul, se pot şti gradele gerului. Sunt nopţi când în asemenea camere apa îngheaţă în găleată până la fund. Şi zeama putinei cu varză, aşezată într'un colţ îngheaţă. In unele părţi ale ţării, pentru a se mai încălzi, ţăranii aduc în casă vitele. Dela respiraţia oilor şi a vacii, aerul se mai desmorţeşte şi oamenii adorm laolaltă cu animalele lor.

In oraş nu sunt animale şi frigul nu poate fi îmblânzit decât cu foc. Cei care suferă frigul ca pe o boală fără remediu, nici nu se mai gândesc că există pe lumea aceasta sobe încălzite, pâlpâiri reconfortante şi blânde. O sobă dacă au în cameră, e ruginită, pare un obiect arhaic. Unii dintre ei, când se culcă, în timp ce apa din cană începe să prindă pojghiţă, înghit la

iuțeală o aspirină și pe urmă își trag paltonul peste cap. S'ar părea că mulți dintre acei cu care mai pe urmă umanitatea s'a mândrit, s'au încălzit în tinerețea lor cu câte o aspirină, luată repede, până ce nu îngheța apa din cană.

Vaci aduse în casă sau aspirine înghițite înainte de culcare, după cum cei care îndură frigul sunt țărani analfabeți sau palizi locuitori ai mansardelor, acesta e tabloul frigului social.

* * *

E dat acelor care îndură frigul social să fie toată viața robi ai unui miraj al lemnelor.

Sunt case unde bucățile de lemn mai groase se individualizează. Mai au rămas 2-3, cunoscute de toată familia, păstrate pentru un ger prea groaznic. Atunci când una din ele e pusă pe foc, e ca și cum s'ar fi tăiat o găină și toată casa simte că s'a dus ceva din avuția de până atunci. Că acești oameni cumpără chiar numai câte cinci kilograme de lemne, cei care nu vor să o creadă se pot convinge plimbându-se o jumătate de oră în preajma unui depozit de lemne din vreo mahala oarecare, spre înserat, când începe să se lase frigul. Atunci, apar femeile cu figuri supte de boală, cu încălțămintea scâlciată, îmbrăcate cu câte un palton vechi, bărbătesc. Ele intră în curtea depozitului în care stivele de lemne se înșirue ca într'un vis de neatins și ies peste câteva minute cu un braț de lemne, cu care pornesc spre casă : 5 kilograme, 5 lei.

Socoteala e într'adevăr cât se poate de simplă : câți lei, atâtea kilograme. E desigur din cale-afară de umilitor ca oamenii unei țări „cu codri verzi de brad"

să cumpere lemnele cu kilogramul, cum ar cumpăra brânză sau caşcaval. E totuşi singurul prilej, un penibil prilej, pentru aceşti oameni să cumpere şi ei ceva cu kilogramul. Pentrucă tot ceeace le mai trebue în casă, făină, orez, zahăr, untdelemn, este cumpărat cu litra, dacă nu cu suta de grame.

Prin sate, încă dela sărbătoarea Sfintei Marii, lumea săracă începe să se gândească la iarna care vine. In cătunele dela marginea pădurilor, toată vara femei de 60 de ani şi copii de o şchioapă se cocoşează cărând crosnii de crăci, îngrămădindu-le în ogradă. Totuşi, când iarna e în toi, provizia plătită cu atâta sudoare se termină. Atunci, bărbatul pleacă el însuşi în pădure, înfruntând glontele pădurarului.

In fiecare iarnă, pădurarii statului culcă la pământ câte o duzină de ţărani care au pătruns în pădure după lemne. Iar dacă s'ar aduna anii de închisoare daţi în faimoasele „procese silvice", s'ar strânge secole, dacă nu milenii de puşcărie.

La ţară, ca şi în mahalalele oraşului, când iarna e prea lungă şi nu se mai termină, pentru a nu muri de frig tocmai spre primăvară, oamenii găsesc în garduri ultima rezervă de lemne. Cea din urmă săptămână de ger rade de pe faţa pământului gardurile; abia de mai rămâne ici, colo, câte un stâlp ca semn de hotar. Şi aici, dacă ar sta cineva să adune câte garduri s'au ars în ţara noastră, s'ar ajunge desigur la zeci de mii de kilometri. Cifra aceasta, enormă, trebue privită ca un coeficient al mizeriei.

Vaci şi oi aduse în casă, garduri puse pe foc, aspirine luate înainte de culcare, ne arată ce tristă e reali-

tatea frigului social, pe care, odată cu venirea iernii, o cunosc zeci, sute de mii de oameni.

Unii dintre ei însă nici nu ard garduri, nici nu înghit aspirină, și pe asemenea nopți rămân afară. Numai datorită imperfecției urechii noastre, nu putem auzi cum gerul îi mistuie, ca un vitriol.

Altfel, ne-am da seama cât de sângeros rezolvă natura diferența de temperatură dintre corpul omenesc și atmosfera înconjurătoare.

1935

OPT MII DE ŞOMERI ?...

În discursul rostit acum două zile în parlament, dl. prim ministru, enumerând pe nerăsuflate realizările guvernului liberal, a strecurat printre fericirile care au dat peste ţară în ultimii doi ani şi afirmaţia că numărul şomerilor din România a scăzut, evident graţie guvernării sale, la opt mii. Afirmaţia cântată de dl. Tătărăscu dela tribuna parlamentului e o glumă amară şi pe alocuri sinistră.

Opt mii de şomeri în România ? Poate că dl. prim ministru confundă ţara cu partidul liberal, opt mii fiind probabil numărul partizanilor săi care n'au obţinut subsecretariate, prefecturi şi primării sub actuala guvernare. Aceşti şomeri politici nu ne interesează însă şi credem că era inutil să se vorbească despre ei.

Dacă însă dl. prim ministru a vorbit serios şi prin cei opt mii de şomeri ai d-sale nu a înţeles partizanii politici, ci pe adevăraţii şomeri, pe cei care caută de lucru, nu găsesc şi rabdă de foame, atunci să ne fie permis să-i spunem că opt mii de şomeri sunt cel puţin în fiecare judeţ, în fiecare oraş mai mare; că opt mii de şomeri sunt cel puţin în fiecare profesiune din cele câteva duzini de profesiuni cu care oamenii îşi câştigă pâinea în această ţară.

Din numărul imens al acestor şomeri probabil că opt mii e cifra celor care s'au sinucis sau au murit de foame de când partidul liberal se află la guvern, după cum probabil că tot opt mii e cifra celor care au fost băgaţi în ocne şi puşcării.

Cu numărul real al şomerilor, cifra indicată de dl. prim ministru nu are nicio legătură, ea nu se înrudeşte nici pe departe cu adevărul, aşa cum nu se înrudeşte ţânţarul cu armăsarul.

1935

ŞPAGA PENTRU PENSIE

Ştim cu toţii ce este un invalid de război şi deasemenea ştim ce este şpagă. Un invalid este un om mutilat, un om fără o mână sau un picior, sau în acelaşi timp şi fără mână şi fără picior; un invalid este un om care şi-a pierdut vederea pe front şi nu mai poate fi capabil de niciun fel de muncă; iar şpagă înseamnă o sumă de bani pe care cel ce vrea să facă o afacere necurată o trece în mod discret celui care trebue să vegheze ca afaceri necurate să nu se facă şi astfel afacerea necurată să se facă totuşi.

Mai mulţi invalizi se plâng că în ziua de 1 Octombrie, când s'au dus să-şi încaseze pensia la biroul obişnuit din localul Antrepozite de pe strada Uranus, au ieşit pe sală câţiva funcţionari şi casierul, care plimbându-se printre trupurile lor schiloade au şoptit fiecăruia la ureche că dacă vor să dea câte două sute de lei, primesc pensia, dacă nu, să aştepte încă o lună. Cu alte cuvinte, li s'a cerut, iar unii dintre ei au şi dat, şpagă pentru pensie. In această ţară de scandaluri, iată un scandal căruia trebue să i se pună capăt numaidecât.

Nu sperăm prea mult ca prin scrisul nostru să putem moraliza marile instituții, marii demnitari și slugile lor. Dar pe ici, pe colo, pe la Antrepozite, poate că tot s'ar putea moraliza.

1935

MOARTEA CELOR DOI CURĂȚITORI DE LATRINE

Nu pot să uit moartea celor doi curățitori de latrine. Cunoscută sub numele de „Nenorocirea din str. Salvator"', ea este una din cele mai triste morți din câte mi-a fost dat să aflu. S'a petrecut la ora 3 din noapte; una din nopțile acestei primăveri, când tot orașul dormea sub mireasma trandafirilor înfloriți.

Cei doi curățitori de latrine ajunseseră cu butoiul în strada Salvator și, dând o mână de paie putrede cailor, s'au apucat de lucru.

Dar înainte de a intra pe gura hasnalei de unde nu mai aveau să iasă vii, îngăduiți-mi să vi-i prezint. E unul, Gheorghe Bărbuță, în etate de 20 de ani, băiat dela țară. E trist să ai 20 de ani și să fii curățitor de latrine. Tovarășul lui, Alexandru Doboș, nu era mult mai bătrân. Avea 28 de ani.

Bătrâni erau numai caii dela saca. Slabi și piperniciți, așteptau în stradă ca niște fantome, bătuți de lumina strâmbă a felinarului.

Intâi, Gheorghe Bărbuță s'a dus să-și întâlnească moartea. Ridicând capacul hasnalei, a intrat înăuntru. Nimeni nu-l povățuise să aștepte mai întâi, să

controleze răspândirea gazelor. Era un băiat dela țară și nu cunoștea misterul hasnalelor bucureștene.

Se pare că hasnaua din strada Salvator, cine știe cine o fi stând acolo, avea concentrate în fundul ei miasme asfixiante. Se pare că Gheorghe Bărbuță, de îndată ce a intrat, și-a pierdut cunoștința.

Vedeți, sunt locuri diferite unde îți poți pierde cunoștința. Sunt cucoane care leșină la teatru, pe fotolii de pluș, și li se dă cu ether pe la nas. Gheorghe Bărbuță, băiat dela țară în vârstă de 20 de ani, și-a pierdut cunoștința într'o hasna.

Tovarășul lui, Alexandru Doboș, văzând că nu mai dă niciun semn de viață, a intrat după el. In noaptea îmbălsămată de primăvară, cei doi oameni au murit dându-și sufletul în fundul latrinei.

Ce moarte degradantă.

Ce moarte ticăloasă, pe care, la drept vorbind, n'ar fi meritat-o decât unii oameni politici din ale căror fapte și vorbe se degajă atâta pestilență. Nu bieții Gheorghe Bărbuță și Alexandru Doboș, ci ei, infamii politicieni, ar fi trebuit să-și dea sfârșitul în hasnaua din strada Salvator, dacă ar fi adevărat că păsările pier pe limba lor.

1935

Asupra raporturilor dintre agenţii fiscului şi contribuabili nu şi-a făcut nimeni niciodată vreo iluzie. Investiţi cu autoritatea suverană a statului şi însoţiţi de puşca jandarmului, oamenii pe care slujba i-a înrăit, cutreeră ţara inventariind, sigilând şi vânzând la mezat lucrurile mizerabile ale miilor de locuitori care n'au mai avut cu ce-şi plăti dările.

Fisc înseamnă execuţie, cuţit ajuns la os.

In clipa de faţă, sute de mii de cuţite sunt la osul tot atâtor sute de mii de oameni. Slujbaşi umili, meseriaşi, ţărani, negustori mărunţi îngălbenesc odată, de două sau de trei ori pe zi, după cum îşi face apariţia în uşă perceptorul. M'am aflat în ultima vreme în câteva dughene tocmai când acest fioros reprezentant al statului pătrundea înăuntru. Se vede că era un termen fatal, de vreme ce la apariţia lui stăpânul îşi schimba culoarea feţei şi broboane mari de sudoare i se iveau pe frunte. Şi pe urmă, rugăminţi, lamentări, jurăminte, plecăciuni, cum numai marii viziri vor mai fi apucat să vadă.

Dar perceptorii sunt tot atât de nemiloşi ca vizirii. In fiecare zi, în toată ţara sunt sechestrate mese, du-

lăpuri, oglinzi, scaune; iar inventarul întocmit de ei la țară poate constitui un adevărat muzeu etnografic al neamului românesc. Frumoasa iie țărănească pe care doamnele din București o expun și o vând la „Cartea Românească", în cuprinsul țării este sechestrată și vândută, cu mai puțin fast, de perceptori. Se vinde chiar și beteala purtată la nuntă. Se vinde tot.

Se vorbește în ultima vreme de activitatea febrilă a fabricilor de muniții germane care lucrează neîntrerupt, ziua și noaptea.

La noi, fiscul e cel care lucrează fără nicio întrerupere, ziua și noaptea. Intre nenumăratele ofensive anunțate de guvern, agricole, culturale, sanitare etc., aceasta e singura adevărată. Ofensiva fiscală. O fabrică pe al cărui coș iese întotdeauna fum. Enorm crematoriu, mistuind zilnic sute de gospodării, prefăcându-le în cenușă.

1935

S'a iscat de câteva săptămâni un fel de discuţie în presă cu privire la scumpetea exagerată a manualelor de şcoală şi la rolul oarecum suspect pe care l-ar avea în această afacere unii importanţi inspectori din Ministerul Instrucţiunii. Aţi observat poate că de cele mai multe ori aceste manuale, fie chiar simple abecedare, au pe copertă câte patru sau cinci nume de autori. De fapt, dintre ele doar cel mai necunoscut este al autorului adevărat, ceilalţi colaborând doar cu titlurile de inspectori, înşirate pe câte două-trei rânduri. Pentru a sătura atâtea guri, manualele didactice au ajuns la preţuri care constitue un adevărat scandal.

Scandalul e cu atât mai mare cu cât faptele acestea se petrec într'o ţară eminamente analfabetă. Toţi capsomanii care beneficiază de pe urma imoralei metode de desfacere a cărţilor, adunând averi şi construind imobile, nu s'au gândit niciodată cât de spurcată le e îndeletnicirea ; nu le-a trecut niciodată prin minte că, din pricina lăcomiei lor, ţara, de a cărei milă plâng în discursuri, rămâne mai departe scufundată în întuneric. Dacă ar fi să-i ajungă vreodată blestemul sutelor de mii de părinţi care au trebuit să-şi rupă bucata de pâine dela gură pentru a putea cum-

păra pretenţioasele lor manuale, ar trebui să-i vedem acoperiţi de bube negre, cu ochii plini de albeaţă, cu măduva din oase uscată, vânzându-şi casele şi automobilele şi ducându-se să sărute pământul la Maglavit, în speranţa că au să obţină vindecarea.

Dar şi mintea înceată a lui Petrache Lupu ar găsi inadmisibil ca un roman de 300 de pagini, cu bandiţi şi detectivi, să se vândă cu 15, 12 sau chiar 10 lei, iar un abecedar să coste de trei ori mai mult.

Sunt mulţi locuitori ai ţării noastre care au obiceiul nefast de a socoti totul în pâini. Dacă slujbaşul umil renunţă să se urce în tramvai e pentrucă a socotit în gând: 4 lei, mai pun încă unul şi cumpăr o pâine. Dacă muncitoarea dela fabrica de tricotaje e amendată cu 20 de lei, se gândeşte: 4 pâini. Dacă oamenii care locuesc în mahalalele Bucureştiului sunt atraşi uneori de afişele cinematografelor, fie că intră, fie că nu intră, socotesc preţul biletului în gând: atâtea pâini.

Desigur, 5 lei nu reprezintă mare lucru: raportaţi la piaţa mondială mai ales, la bursa din Londra sau dela Paris, 5 lei sunt o sumă absolut infinitesimală. Dar pentru cei care socotesc totul în pâini, 5 lei înseamnă o pâine. O pâine e o zi de viaţă. Câte pâini, câte zile de viaţă smulge din casele sărace preţul manualelor didactice? Oamenii se gândesc. Tăbliţa: 4 pâini. Aritmetica: 10 pâini. Geografia: 8 pâini. Abecedarul: 7 pâini. E fantastic!

Iată de ce în ţara noastră, bântuită de analfabetism, un abecedar ar trebui să coste cât un sfert de pâine.

1935

•

Pe când în unele oraşe de provincie, popa, comisarul şi preşedintele comunităţii israelite mai cred, ca acum 30 de ani, că socialiştii ar fi nişte mâncători de icoane, nişte periculoşi revoluţionari, în lumea muncitorilor de mulţi ani a început să-şi facă loc o părere contrară. Că socialiştii — anumiţi şefi ai partidului social-democrat — n'ar fi decât una cu poliţia şi siguranţa în atitudinea lor faţă de nevoile clasei muncitoare. Unele fapte vin să confirme această părere care la început ar fi putut trece drept un svon calomnios.

Astfel, nu mai departe decât în Duminica Floriilor, am găsit la redacţia acestui ziar vreo douăzeci de tineri, corecţi în gesturi şi îmbrăcăminte, veniţi să ceară publicarea unui protest. Ceeace era totuşi neobişnuit în înfăţişarea acelor tineri îmbrăcaţi de sărbătoare, erau nişte vânătăi şi nişte urme sângerânde de ciomag, pe care majoritatea le purtau pe frunte, mai ales prin dreptul ochilor. Am aflat îndată că fac parte din tineretul social-democrat, în care calitate au mâncat bătaie. Frumos n'ar fi fost, dar ar fi fost totuşi mai puţin urît, ca bătaia s'o fi mâncat din par-

tea unei cete de bătăuşi tocmiţi de poliţie, cum se şi obişnueşte, de altfel, uneori.

Din păcate, bătaia după toate regulile bătăii poliţieneşti, cu ciomagul peste frunte, tinerii aceia o mâncaseră dela conducătorii partidului lor.

S'ar părea că sunt foarte multe ciomege în strada Izvor Nr. 37, şi că singura grijă a oamenilor de-acolo e să lupte împotriva acţiunilor cu adevărat muncitoreşti, căutând să le înnăbuşe prin orice mijloace. Aşa se face că tinerii social-democraţi, care au vrut să facă front comun de luptă pentru revendicări şi împotriva sângeroasei scumpiri a vieţii din ultima vreme, au fost bătuţi cu ciomagul de şefii social-democraţi, care înţeleg să-şi menţie în acest fel contactul cu masele vii, nebirocratice, ale muncitorimii. E inutil să adăugăm că e un contact prea dur, pe care, cu toate că sunt învăţaţi cu bătaia, muncitorii nu-l vor suporta.

Ei înţeleg că pot fi bătuţi la siguranţă. Dar nu şi la sediul social-democrat din strada Izvor Nr. 37. Totuşi, adăugăm noi, dacă din cine ştie ce motive superioare e nevoie să fie bătuţi şi acolo, atunci să se amenajeze un beci special, din care să nu mai poată scăpa să vină la ziare. Află lumea şi e urît. Atâta lucru să înveţe şi social-democraţii dela siguranţă. Că de dat cu ciomagul au învăţat de mult.

1935

Amai ars pe undeva prin Moldova. De abia se stinsese la Burdujeni. Cu puțin înainte arsese la Pașcani. „Un puternic incendiu a mistuit o sută de case". Titlul acesta a devenit aproape o banalitate. Se poate paria că dacă nu săptămâna aceasta, atunci în cea care vine va izbucni încă un incendiu catastrofal.

De pe urma acestor incendii, târgul se alege cu un fel de celebritate tristă, care ține 48 de ore; și cu ulițele pustiite, cu gospodăriile distruse, cu un peisaj de ziduri arse, care țin mai mult de 48 de ore; luni și ani întregi. Un foc poate fi adeseori un cataclism mai înspăimântător decât un naufragiu. Intr'o noapte, ce are să fie ținută minte toată viața, sute de oameni rămân fără de adăpost.

Ne gândim la oamenii săraci din Moldova. O noapte le scoate târgul din anonimat, o noapte de flăcări și țipete. Și apoi luni întregi se adăpostesc prin grajduri, prin bordeie sau dorm sub cerul liber, înveliți cu o zdreanță de plapumă scăpată dela foc. In ziare se scrie numai despre noaptea de flăcări și se fotografiază casele năruite. După două zile, nimeni nu mai știe nimic despre mizerabilul târg deasupra

căruia se lasă o liniște de moarte. Abia acum începe tragedia surdă și de lungă durată.

O lună după ce s'a stins focul s'ar putea fotografia zeci de familii locuind în grajduri sau pe sub șoproane. Nu au nimic.

In clipa de față sunt în România, în urma ultimelor incendii, sute de familii fără casă, fără haine, fără mizerabilele lucruri agonisite o viață întreagă, fără nimic. Focul a mistuit tot ce aveau. Nu vor muri, dar cum își vor târî restul zilelor, nu e greu să ne închipuim.

In târgurile din Moldova, oamenii cărora le-a ars casa rămân pentru tot restul vieții pe drumuri. De aceea, în fiecare seară se roagă alături de copii: și ferește-ne Doamne de foc.

In acele târguri mizerabile, oamenii se pot aștepta în orice clipă la un incendiu, așa cum marinarii se pot aștepta la naufragiul care îi va duce în fundul mării.

Ca de pe mările bântuite de furtuni, dintr'o săptămână în alta de pe întinderea Moldovei vine vestea unei nenorociri, a unui dezastru.

1939

UN OBICEI AL PĂMÂNTULUI

Unul din nenumăratele obiceiuri ale pământului dintre Tisa şi Dunăre e şi acela al abonamentului, de o mie sau de două mii de lei, la o revistă pe care prietenii politici ai miniştrilor şi ai prefecţilor o fac să apară odată sau de două ori pe an, cu articole agramate şi insipide. Trebue totuşi să recunoaştem spre onoarea acestora că sunt şi alte reviste din care nu apare decât chitanţierul, cu atât mai regulat cu cât revista e mai inexistentă. Aceste reviste vizibile sau invizibile sunt uneori de specialitate, alteori de cultură generală. Specialitatea lor e să tapeze oamenii, iar cultura e o cultură de paraziţi.

In America de Sud, oamenii politici ajunşi la putere îşi fac prietenii generali şi îi pun în fruntea unei armate cu care pot jefui în voie ţinuturi întregi. In România, miniştrii şi subminiştrii pentru a-şi răsplăti prietenii le dau voie să scoată o revistă, s'o scoată sau numai s'o anunţe, şi tot aparatul de stat, în frunte cu poliţia şi jandarmeria, începe să se ocupe cu încasarea abonamentelor. S'au făcut dela război încoace afaceri de sute de milioane cu metoda aceasta. Bani murdari, adunaţi de indivizi murdari, pentru un pretext murdar şi cheltuiţi în locuri murdare. Nu există zi în care,

în provincie sau în Capitală, oamenii să nu se pomenească în uşă cu cineva dela poliţie, dela prefectură, dela administraţia financiară sau dela serviciul sanitar, venit să încaseze un nou abonament, să plaseze o broşură cu cugetări ale vreunui prieten de al prefectului sau o cărţulie cu poezii patriotice ale nepotului acestuia. Până şi cismarii cu trei calapoade în prăvălie trebue să cumpere. Toţi sunt buni, toţi trebue să se aboneze, toţi trebue să plătească.

Şi oamenii cumpără, cumpără, de douăzeci de ani cumpără şi nu se mai termină puhoiul de ziare, de reviste, de broşuri, de tablouri alegorice şi de calendare de binefacere. Fiecare dela 3-400 de lei în sus.

Nimeni nu se poate împotrivi acestei deşănţate invazii. E, după cum se spune, un obicei al pământului, unul din blestematele obiceiuri ale pământului împotriva cărora nu se poate face nimic.

Nimic? S'ar putea face totuşi ceva: toţi să refuze categoric. Dar asta nu se poate face pentrucă s'ar chema că e rebeliune.

1935

Șase mii de kilograme de bombe! Atât au aruncat avioanele italiene în ultima lor escapadă asupra teritoriului etiopian. Șase mii de kilograme de bombe care au căzut în plin, în mijlocul unei tabere. A fost o adevărată baie de sânge și printr'o coincidență sinistră numărul negrilor morți s'a ridicat la aceeași cifră: șase mii. Șase mii de kilograme de bombe, șase mii de oameni uciși.

E o socoteală simplă, înspăimântător de simplă. Un om, un kilogram de explozibil. Civilizarea Abisiniei se face după reguli de aritmetică elementară. Atunci când pe pământul ei vor fi făcut explozie în loc de șase mii, șase sute de mii de kilograme de bombe, matematicienii dela Roma vor putea trage linie pe dedesubt, încheind socoteala. Dacă numărul morților va coincide până la sfârșit cu numărul kilogramelor de bombe, socoteala va fi de o exactitate care va trebui consemnată de istorie.

Așa dar, până acum în orice caz, pentru fiecare kilogram de explozibil a murit un om. Dar ce s'a petrecut în Italia pentru fiecare din aceste kilograme de explozibil? Câți oameni au răbdat de foame, câți au scrâșnit din dinți, la câți le-au ieșit ochii din cap?

Iată o socoteală puțin mai încurcată decât aceea din Abisinia.

Din ce se știe totuși despre costul bombelor, se poate bănui că un kilogram de explozibil nu valorează în orice caz mai puțin decât o sută de kilograme de grâu. Deci, fiecare bombă de zece kilograme care cădea asupra nefericiților abisinieni lua dela gura nu mai puțin nefericiților italieni cel puțin o mie de pâini. Au căzut, spun comunicatele, șase mii de kilograme de bombe. Adică poporul italian a fost lipsit într'o singură zi de șase sute de mii de kilograme de pâine. Socoteala devine din nou înspăimântător de simplă.

1935

STAREA DE ASEDIU

Este mai mult decât ciudată, este deadreptul suspectă, perseverența anumitor cercuri guvernamentale de a anunța pe toate căile că mult hulita stare de asediu ca și fiica ei cenzura vor fi ridicate în preajma zilei de 15 Martie, vor fi ridicate chiar de guvern, din propria lui inițiativă, fără să fie forțat de nimeni, fiindcă s'ar fi convins, zice-se, că aceste două auxiliare ale guvernării sale nu mai sunt necesare în clipa de față. Repet: e ceva suspect, foarte suspect, în felul cum guvernul trâmbițează această știre. Dacă ar fi voit în adevăr să ridice starea de asediu, n'ar fi avut decât s'o ridice, pur și simplu, atunci când i s'ar fi împlinit termenul, fără să facă în jurul acestei intenții atâta atmosferă.

Ținând seama de metodele de un grosolan machiavelism ale actualului guvern, din sgomotul pus la cale în jurul ridicării stării de asediu se desprind cu toată claritatea unele certitudini. Intâi: guvernul n'o s'o ridice. Vă reamintiți probabil că acum șase luni, la ultima prelungire, desbaterile Camerei au ținut până aproape de ziuă, iar guvernul a fost atacat cu violență. Atunci, a mai putut îngăima un răspuns

Acum, dacă prelungirea s'ar discuta din nou, guvernul ar fi pus într'o situaţie lamentabilă.

De aceea, oamenii care vor să-i fie de folos strigă la toate răspântiile : Se ridică ! Guvernul nu mai are nevoie de ea. Se ridică ! Iar pe când adversarii vor aştepta să se ridice, guvernul o va prelungi, în ultima noapte, prin surpriză.

De ce să fim naivi ? Guvernul are nevoie şi de cenzură, şi de stare de asediu, astăzi mai mult ca oricând. Guvernul d-lui Tătărăscu nu poate face faţă situaţiei decât dacă are la îndemână măsurile excepţionale. Dacă le ridică, nu e de dragul de a le ridica, ci din alte motive.

Iată ce se va petrece în această alternativă : pentru a scăpa de discuţia din Cameră, care i-ar fi penibilă, guvernul va ridica în adevăr starea de asediu. Apoi, în termen de două săptămâni, va provoca prin intermediul grupărilor huliganice tulburări de stradă. In urma lor, starea de asediu va fi instaurată automat, fără explicaţii multe. Se va spune : ţara are nevoie de linişte, ordinea trebue restabilită.

Şi ordinea va fi restabilită, prin represiuni, prin toate mijloacele crude ale stărilor excepţionale. Profitând de desordinea deslănţuită de bandele camuflate ale Ministerului de Interne, represiunea nu se va îndrepta împotriva adevăraţilor vinovaţi, care vor fi acoperiţi, ci, aşa cum s'a petrecut întotdeauna, va izbi cu sete în organizaţiile muncitoreşti şi democratice, singurele de care se tem d-nii Tătărăscu şi Inculeţ. N'a scăpat nimănui valul antifascist care se ridică dela un capăt la altul al ţării. Actualul guvern fascizant

vrea să recurgă la o manevră odioasă şi să-l sdrobească.

Iată pentru ce oamenii din solda lui se încăpăţânează să strige la toate răspântiile că starea de asediu va fi ridicată. Dacă actualul guvern liberal, care o iubeşte, care nu poate fără ea, care a prelungit-o de atâtea ori şi ar prelungi-o cu dragă inimă până în pânzele albe, trâmbiţează că o va ridica, înseamnă că urmăreşte ceva, că prepară o lovitură. Dacă liberalii anunţă atât de febril ridicarea cenzurii şi a stării de asediu, într'un moment când au mai mult ca oricând nevoie de ele, sunt suspecţi.

1936

TIFOS EXANTEMATIC

In după amiaza în care pătrundea în redacţii ştirea despre ultima ispravă a d-lui Hitler, creând în toate oraşele Europei atmosfera de nelinişte a anului 1914, în aceeaşi după amiază sosea încă o ştire, poate de mai mică importanţă, dar care avea s'o complecteze pe cea dintâi, scoţându-i în relief caracterul sinistru. In după amiaza în care prin concursul binevoitor al d-lui Hitler s'a răspândit peste toate graniţele un miros concentrat de praf de puşcă, ajungând până pe meleagurile noastre, în aceeaşi după amiază s'a comunicat o ştire tot atât de macabră ca şi acea pornită dela Berlin : la Văcăreşti a izbucnit tifosul exantematic.

Coincidenţa ni se pare simbolică. Tifosul exantematic e o veche cunoştinţă a noastră, a românilor. Mulţi dintre cei opt sute de mii de eroi ai neamului, pe care politicienii nu mai contenesc să-i proslăvească la banchete, au murit nu străpunşi de gloanţe, ci muşcaţi de păduchi. Infamul parazit, căruia în timpul războiului i-a mers tot atât de bine ca şi fabricanţilor de tunuri, a purtat prin tranşee şi prin oraşe un flagel care a secerat multe zeci de mii de vieţi omeneşti. Tifosul propagat de păduche a bântuit

Moldova, decimând trupele retrase acolo şi populaţia civilă. In vremurile acelea, nimic nu putea să semene atâta groază, atâta spaimă şi desnădejde, cât erau în stare aceste două cuvinte: tifos exantematic.

Au trecut de atunci, din vremurile acelea tragice, mai bine de 15 ani. In acest timp n'am mai auzit vorbindu-se despre tifosul exantematic; şi iată-l reapărând, prevestitor, sinistru. Nu ştiu ce se petrecea în celelalte oraşe ale Europei în după amiaza în care s'a răspândit ştirea despre ultimul pas spre război al d-lui Hitler. Dar la noi s'a întâlnit, pe masa redacţiilor şi în aceeaşi pagină a ziarelor, cu ştirea că a izbucnit tifosul exantematic la Văcăreşti, închisoarea unde în clipa de faţă deţinutele politice se află într'o dramatică grevă a foamei.

In aceeaşi zi, în aceleaşi pagini de ziar: ruperea tratatului dela Locarno şi tifosul exantematic.

E o coincidenţă care aduce aminte toate ororile războiului al cărui spectru a început să se ridice la Berlin.

1936

Asupra sensului pe care îl vor lua de acum înainte evenimentele internaţionale, se pare că nu trebue să ne mai facem nicio iluzie. Din groapa în care popoarele îl crezuseră înmormântat pentru totdeauna, războiul s'a sculat şi priveşte pământul. Nu mai e mult până ce va sări afară, călcând în picioare ţări şi oraşe. Conducătorii disperaţi ai unor popoare nefericite au nevoie de el şi în fiecare noapte îl trag puţin mai afară.

Dacă, printr'un miracol, aceşti conducători nu se vor prăbuşi ei înşişi în groapă, cu zeul lor în braţe, mai înainte de a-l fi scos de tot, atunci măcelul prin care va trece omenirea va fi cea mai mare baie de sânge prin care i-a fost dat să treacă vreodată.

In faţa acestei catastrofe, pentru a cărei deslănţuire se străduesc atâţia sceleraţi, cred că e de datoria celor cu mintea limpede să arate cu un deget profetic, denunţător, pe cei ce vor purta vina măcelului.

Cu mult înainte de ultimele evenimente, care au făcut să se vorbească de iminenţa războiului până în cele mai depărtate sate, au fost oameni care au sesizat ceeace pregătesc dictaturile fasciste şi le-au denunţat. In toate ţările, în ţară la noi deasemeni, oa-

meni care nu sunt simpli pacifişti, ci luptători activi împotriva războiului, au atras atenţia lumii, au arătat lămurit şi continuă să arate că regimurile din Italia şi Germania, prin structura lor, prin metodele lor, nu pot duce decât la război.

Cei ce admiră aceste două ţări, să ştie că sunt şi ei vinovaţi de pregătirea războiului.

1936

Şantajul pe care conducătorii celui de-al 3-lea Reich l-au pus în aplicare cu atâta brutalitate, este de mai multă vreme practicat de Germania şi n'a fost necunoscut nici Republicii dela Weimar. Şantajul dela 7 Martie n'a fost decât încununarea unei lungi serii de şantaje pe care Germania de după război le-a exercitat asupra guvernelor din Franţa, înspăimântate de bolşevism.

Nu trebue să uităm că dacă Germania a început să se reînarmeze, iar aliaţii au închis ochii sau au ajutat-o chiar, e pentrucă a ştiut cum să-i înspăimânte, invocându-le de fiecare dată pericolul bolşevismului. Când, îndată după război, conform cererilor Marelui Stat Major, Franţa a vrut să scoată din Germania o mare cantitate de tunuri, aceasta a răspuns: „dacă ni le luaţi, într'o lună izbucneşte la noi revoluţia". Şi tunurile au rămas.

Apoi, odată dovedită bună, metoda a fost folosită cu orice prilej: „daţi-ne! lăsaţi-ne! că altminteri nu mai putem ţine în frâu comunismul!" Ameninţând mereu că „dă drumul revoluţiei", Germania a reuşit să obţină tot ce a vrut. Şi astfel a devenit din nou

„tare", vorbind acum ca o țară cu multe tunuri, multe tancuri și multe fabrici de gaze asfixiante.

Fără șantajul ei reușit asupra țărilor capitaliste, Germania n'ar fi putut amenința pacea lumii.

Dacă aceste amenințări vor deveni vreodată fapte, dacă omenirea va trece printr'o nouă baie de sânge, atunci vor fi vinovați și cei care de teama „pericolului roșu" au lăsat să facă ochi monstrul care acum a început să mârâie.

Dar fabula are și o morală: tocmai Rusia Sovietică, patria bolșevismului de teama căruia Franța s'a lăsat șantajată, se arată acum cea mai hotărîtă să-i ia apărarea.

1936

Nu ignoram mahalalele pline de țânțari, nici praful care de-o lună plutește acolo până la o sută de metri în aer, ca și cum dincolo de orașul acesta ar începe Sahara. Nu ignoram niciuna din mizerile estivale ale Bucureștiului, când acum câteva zile am fost izbit de penibilul spectacol al unor oameni care făceau baie în Dâmbovița. Privindu-l cu inima strânsă, mi s'a părut că exprimă toată degradarea la care e supusă ființa umană între zidurile haotice și neprietenoase ale acestui oraș.

Nu înainte de a pătrunde în București, ci chiar în mijlocul orașului, când apele ei ajung îngrozitor de murdare, era locul unde oamenii făceau baie în Dâmbovița. Numai cu o sută de metri mai sus, gârla primea conținutul indescriptibil al unui canal colector și toate acele ape grase, verzui și fetide se revărsau peste oamenii veniți să se scalde, să scape de căldură.

E drept că era o căldură ucigătoare, razele soarelui te trăzneau, iar aerul era atât de fierbinte, încât fiecare respirație ardea plămânii. Dar tocmai de aceea era cu atât mai penibil, că pe o asemenea deslănțuire a celor mai necruțătoare elemente ale naturii, oamenii nu se putuseră proteja în niciun fel, de-

cât vârîndu-se până la gât în zoile desgustătoare ale Dâmboviţei. Scena nu era numai tristă, era macabră. Câţiva bătrâni, cu trupuri scheletice şi stoarse de viaţă, abia puteau să coboare panta spre apa fetidă şi, lepădându-şi hainele peticite, intrau în murdăria răcoroasă în ale cărei mici valuri soioase îşi spălau faţa. Unul din ei, galben, vestejit, cu o barbă gălbuie, şedea tot timpul nemişcat cu faţa în sus, lipit de mal, încât părea un cadavru adus de ape.

Nu, desigur, nimic din tot ce vedeam nu mă îndreptăţea să cred că oamenii aceia făceau ceeace se poate numi o baie. Dar dacă erau acolo, până la gât în murdăria Dâmboviţei, e pentrucă numai astfel putuseră scăpa să nu fie ucişi de căldură.

Intr'un oraş, în care câteva duzini de porci îşi iau duşul în băi de marmoră.

1938

Spectacolul impresionant al celor câteva mii de oameni aşteptând săptămâna trecută pe scările unei mari instituţii să participe la un concurs în urma căruia abia câteva sute din ei aveau să fie admişi în posturile vacante, asigurându-şi astfel o pâine, reaminteşte alte scene similare, sute de scene similare, care toate la un loc alcătuesc fizionomia României de după război.

Scara unei instituţii, cu trepte largi, şi pe aceste trepte sute de oameni aşteptând, formând o pată neagră încă din zorii zilei. Iată imaginea cea mai fidelă a felului cum a trecut timpul oamenilor din ţara aceasta. Nu numai că s'au pierdut zadarnic sute de mii de ore de viaţă omenească, dar s'au amărît inimi şi s'au umplut de desgust multe piepturi, care, ca şi acelea roase de tuberculoză, n'au mai fost bune de nimic. Instituţiile noastre, însă, acest rol l-au avut. Ele au fost parcă înadins construite cu scări monumentale, pe ale căror trepte mulţimea să se adune, să aştepte şi să fie măcinată de vreme şi de tristeţe.

Oriunde s'a aflat instalat un puternic al zilei în ţara aceasta, clădirea a avut trepte multe şi pe ele oamenii n'au încetat să aştepte. Ministere, primării,

direcţii generale, toate au scări cu trepte multe, şi pe aceste trepte oamenii aşteaptă zile întregi, până ce li se hotărăşte soarta acolo, înăuntru. Pentru o slujbă, pentru o pâine, pentru un pat în spital, oamenii se înşirue pe trepte şi aşteaptă.

Aceasta este una din cele mai reale imagini ale ţării noastre: instituţii cu scări monumentale, iar pe treptele lor oameni, oameni, oameni, zile dearândul.

1938

Cunoscută ne-a fost provincia, prin literatura făcută pe seama ei. Că dimineața, pensionarii își beau cafeaua neagră și-și citesc jurnalul. Că pe la zece ies în oraș și fac o partidă de table. La prânz se întorc acasă și, sub nucul din curte, iau masa: brânză cu smântână și mămăliguță cu sarmale. După un pui de somn, o dulceață cu apă rece și din nou la cafenea pentru partida de table. Provincia însemna un imens căscat de dulce plictiseală.

Poate că înainte de război, imaginea aceasta să fi corespuns adevărului. Am fost de curând în provincie și pot să spun că nici în cele mai mici târguri nimeni nu mai cască de plictiseală.

Toate fălcile pe care le-am văzut erau încleștate. S'au întors acasă mii de studenți care știu că la toamnă n'au să mai poată reintra în Universitate. Elevii ultimelor clase de liceu îi așteaptă, îi întreabă: ce se petrece la București, ce soartă ni se pregătește? Și frunțile se încruntă. Încruntată e și fruntea părinților care au mers cu ghetele peticite numai ca băiatul lor să se facă doctor.

Acum nu se mai poate. Un șarpe îi muscă de inimă:

Cum nu se mai poate? Sunt prea mulţi doctori? Degeaba! Nu se mai poate. Şi băiatul pentru care au cheltuit atâţia bani să-l vadă doctor? Nu se ştie, să mai aştepte. Poate o să vină un război. Atunci o să fie nevoie de oameni mulţi, de foarte mulţi oameni.

In cele mai mizerabile târguri, oamenii comentează seara, deasupra unei gazete. E o participare tragică şi desnădăjduită la simptome care nu prevestesc nimic bun. Un nou gaz descoperit în Germania? Noi avioane de bombardament? Intrebările se încrucişează pe deasupra mesei pe care se află ziarul şi o bucată de pâine uscată.

Acum, acele târguri pline de praf, cu uliţe desfundate, cunosc respiraţia fierbinte şi satanică a ultimei ore europene. Zeci de mii de oameni sângeră la fiecare telegramă în care îşi pot descifra soarta.

Neliniştită şi încruntată, provincia aşteaptă sumbrele evenimente viitoare.

1935

UN POPĂ, UN CATÂR ŞI DOI ŢĂRANI SPANIOLI

De situaţia ţăranului spaniol, care după ţăranul chinez e poate cel mai mizer de pe faţa pământului, am putut să-mi dau seama din prima oră în care am pus piciorul pe pământul Spaniei. Am putut să-mi dau seama, fulgerător, dintr'o singură privire. Chiar de acolo, dela câţiva kilometri de graniţă, aş fi putut să mă întorc şi aş fi ştiut toată viaţa ce a însemnat, timp de secole, existenţa ţăranului spaniol.

Era o seară ploioasă şi silueta Pirineilor se pierdea în zare, învăluită într'un abur albicios care creia o atmosferă de început de lume. Prin fereastra vagonului, în afară de haoticul peisajului, nu se zărea nimic deosebit. Dar la o cotitură trenul şi-a încetinit mersul şi atunci, chiar lângă linii, am văzut doi ţărani care arau o bucată de pământ.

Doi ţărani arând o bucată de pământ! Era unul bătrân şi altul foarte tânăr, probabil tatăl şi fiul. Amândoi zdrenţăroşi, plini de pământ pe haine, pe mâini şi pe faţă, până în lumina ochilor. Era o seară ploioasă, cu pământul noroios. Cei doi ţărani îl arau, mânând un catâr prăpădit.

Cu ajutorul catârului care făcea sforţări penibile, desnădăjduite şi groteşti, ei se străduiau de moarte,

am spus de moarte şi repetă: se străduiau de moarte, să are fâşia de pământ. Ţăranul cel bătrân ţinea catârul de gât, ca pe un copil bolnav, ajutându-l să nu se prăbuşească în noroi, iar cel tânăr, aplecat peste coarnele plugului de lemn, împingea cu desnădejde, cu o expresie de vită în obraz şi în priviri. Toţi la un loc, ţăranii, catârul şi plugul, formau un grup de neuitat.

Pe banca din faţa mea călătorea un tânăr preot.

Nu ştiu cum am să pot să vă descriu acel popă catolic, cu obraji mai rumeni ca un măr şi cu aer de mare inocenţă. N'avea deloc mutra răutăcioasă şi bestială pe care mai târziu am văzut-o la mulţi dintre colegii lui. Părea un înger nevinovat şi bine hrănit. Din două în două minute ridica ochii spre cer şi atunci părea mai inocent, mai desprins de cele pământeşti. Cât timp trenul a trecut pe lângă cei doi ţărani care se luptau să are pământul, popa nu le-a asvârlit măcar o privire, a ţinut ochii ridicaţi spre cer şi buzele îi murmurau o rugăciune.

1936

BISERICI INCENDIATE

De la al şaselea etaj privesc Madridul. Iată clădirea monumentală a Băncii Bilbao, pe acoperişul căreia atât de mândri apar cei opt cai turnaţi în bronz. Iată aproape de tot, la numai o sută de metri, zidurile înnegrite de fum ale bisericii Saint Luz. E una din bisericile incendiate ale Madridului.

N'au mai rămas din ea decât zidurile. Acoperişul, o uriaşă cupolă, s'a prăbuşit în timpul focului. Din tocul ferestrelor se mai vede câte o bucată de lemn, arsă numai pe jumătate. Pe zidurile negre şi pustii, stau lipite afişele luptelor de tauri.

Am văzut o altă biserică arsă în cartierul Quatro Caminos.

In acest cartier muncitoresc era neîndoelnic că biserica fusese incendiată de mulţime. Fiindcă au ars biserici în Spania, însă multe în condiţiuni misterioase. Unele s'au aprins la miezul nopţii, pe neaşteptate, dar odoarele şi lucrurile de preţ au fost descoperite, ascunse de cu seară, în pivniţele parohiilor.

Dar, de oricine ar fi fost incendiate, ceeace interesează mai mult e atitudinea oamenilor faţă de zidurile lor. Dacă oamenii le-ar fi privit îndureraţi sau cuprinşi de revoltă, atunci aceste biserici, prin chiar ruina

lor, şi-ar fi afirmat şi mai mult existenţa. Insă atât pe cât am putut să văd, şi am văzut mii şi mii de oameni, bărbaţi, copii şi femei, femei bătrâne chiar, spaniolii trec pe lângă ele cu indiferenţă.

A spune că această atitudine ostilă a mulţimii este opera Frontului Popular, ar fi o prostie. Nici cea mai asiduă propagandă anti-religioasă n'ar fi putut aduce lucrurile până aici.

Adevărul e că în Spania bisericile n'au fost numai lăcaşuri de rugăciune, ci şi cuiburi de asupritori ai poporului. In ultima vreme, în umbra lor au conspirat organizaţii politice şi au fost de multe ori transformate chiar în depozite de arme.

Reacţionarii spanioli au găsit în clerul catolic partizani fanatici ; gata să unelteaască şi să treacă la acţiune. In luptele din ultimii ani dintre mulţimea muncitoare şi bandele de fascişti şi reacţionari, clerul punându-se cu trup şi suflet în slujba acestora din urmă, şi-a atras pe bună dreptate ura poporului.

N'au fost incendiate biserici, ci cluburi politice. Şi mai mult decât atât : cuiburi de terorişti, care au pus la cale cele mai violente acţiuni împotriva mulţimii care îşi cerea dreptul la viaţă.

Acum, pe ruinele lor scrie cu litere mari : Pan, Paz y Libertad. Pâine, Pace şi Libertate.

1938

TRUPE ELIBERATOARE?

În căldura ucigătoare a ultimelor zile, singurele senzații de frig n'au putut fi procurate decât de titlurile pe care unele ziare au înțeles să le pună în fruntea telegramelor despre rebeliunea din Spania. Nu mai departe decât ieri sta scris cu litere groase: „situația eliberatorilor este foarte bună", înțelegându-se prin aceasta situația trupelor generalului Franco. S'ar fi putut la urma urmei ca situația acestor trupe să fi fost foarte bună, să fi fost chiar strălucită, dar de aici până la a le numi eliberatoare e o prăpastie peste care nu știu cum se poate sări.

De unde până unde eliberatoare, trupele de sub comanda generalului Franco? Pe cine anume eliberează și de sub a cui tiranie? Poporul spaniol? Dar poporul spaniol e în unanimitate împotriva acestui mănunchi de generali care au pornit insurecția tocmai pentru a-i smulge cele câteva libertăți obținute și a-l încătuşa din nou.

Nu sunt deloc eliberatoare oștile generalului Franco care au pornit să cucerească Spania, cum ar fi pornit la cucerirea unei țări străine. „Eliberarea" se înfăptuește cu ajutorul trupelor de mercenari din Legiunea

Străină. Această legiune, faimoasa „La bandera", nu are nimic comun cu poporul spaniol : ea este alcătuită din aventurieri din toate țările, oameni cruzi și brutali, gata să se bată oricând și împotriva oricui. Trupele de sub comanda lui Franco pot fi oricum : bine instruite, bine înarmate, victorioase chiar, dar eliberatoare nu.

Pentru numele lui Dumnezeu, nu eliberatoare, că se despică pământul și ne înghite.

1936

Cu aproape douăzeci de veacuri în urmă, Roma a cunoscut umilința unei invazii barbare. Acum a pus ea la cale o invazie. Și, pentru ca lucrurile să se petreacă după legea compensației, a pus la cale o năvălire a civilizației împotriva sălbatecilor.

Timpul scurs dela o năvălire la alta n'a făcut decât să perfecționeze mijloacele de ucidere, fără să schimbe cu nimic firea năvălitorilor, deși omenirea se mândrește acum cu douăzeci de veacuri de creștinism.

Credem că lumea civilizată a avut mult mai puțin de suferit de pe urma barbarilor, decât au avut să pătimească sălbatecii zilelor noastre de pe urma civilizaților.

Războiul pe care dl. Mussolini l-a purtat în numele civilizației împotriva unui popor negru, oricât de înapoiat, rămâne o pildă de sălbăticie și cruzime. Sub cerul Africei au experimentat avioanele italiene metodele care fac acum ravagii în Spania, dându-ne o imagine justă și înspăimântătoare de ce poate deveni războiul viitor.

Trebue să ne dăm însă seama că așa cum civilizația de pe vremuri a rezistat totuși năvălirilor bar-

bare, tot astfel „sălbaticii" zilelor noastre nu se vor lăsa până la urmă răpuși de „civilizația" actuală. Noi care am îndurat atâtea năvăliri barbare și am suferit tot felul de invazii, știm poate mai bine decât oricine că un popor nu se lasă subjugat cu repezicIunea și „bucuria" cu care presa fascistă a pretins că a făcut-o poporul etiopian. Noi știm că asta e o minciună grosolană, strident grosolană, cum sunt de altfel toate minciunile presei fasciste.

In cursul zilei de eri a sosit o știre care pe noi nu ne-a surprins. Ne-a confirmat numai bănuiala pe care o avusesem tot timpul : în Etiopia războiul continuă. Surd, cu forțe inegale, în lupte de guerillă ; dar continuă. In luna Septembrie au fost distruse sute de camioane italiene și au fost uciși sute de soldați italieni.

Se mai poate vorbi de o cucerire a Abisiniei ? Această cucerire e din cale-afară de șubredă, ca tot ce a făcut fascismul împotriva marilor legi ale omenirii. Și una din aceste legi cere ca „sălbatecii" să-și aibă și ei o țară a lor. Și să și-o apere.

Și iată că sălbatecii și-o apără. Ei se împotrivesc „civilizației", cu arma în mână.

E de prisos să spunem că, în felul acesta, sălbatecii apără însăși civilizația...

1936

A VENIT IARNA

Gluma s'a sfârşit. Târziu de tot, când nu mai credeam că aerul călduţ care circula pe străzi e un lucru anormal, o favoare nesperată, gluma s'a sfârşit. De 48 de ore am reintrat în normal: frigul a sosit deodată, tăios, pus pe ravagii, răzbunător, înfuriat că în ultima vreme nu-i mai simţise nimeni muşcătura.

Aşa dar gluma s'a sfârşit. Povestea cumplită a iernii a început. In prima noapte de iarnă adevărată, şomerul Teodor Peretenco, în etate de 54 de ani, încolţit de frig şi neavând unde să se adăpostească, a venit la chestura poliţiei şi s'a rugat să fie ţinut în arest până a doua zi dimineaţa. Cererea fiindu-i respinsă, şomerul Teodor Peretenco s'a culcat în curtea chesturii, unde a doua zi a fost găsit mort, acoperit de zăpadă. De atunci şi până acum, în diferite oraşe ale ţării au mai fost descoperite câteva cadavre de şomeri. Din cei 8000 de şomeri cât spunea dl. Tătărăscu că are ţara noastră, n'au mai rămas deci decât 7995. Cu concursul binevoitor al gerului care s'a instaurat, s'ar putea foarte bine ca înainte de a pleca dela guvern, dl. Tătărăscu să mai poată anunţa încă odată că numărul şomerilor a scăzut simţitor.

Iarna nu e decât la început. Cu toate că a venit târziu şi chiar dacă nu va ţine prea mult, are destul timp să-şi facă simţită usturimea. Sunt multe rele pe lumea aceasta a căror acţiune e mai lentă, şi oamenii, pentru a le cunoaşte, trebue să se gândească la ele La iarnă nu e nevoie să te gândeşti, iarna o simţi.

Sunt mulţi cei care simt iarna pe propria lor piele. Pentru aceştia, ultimele 48 de ore au fost un dezastru. Iarna şi-a lipit faţa de ferestrele lor cârpite cu hârtie şi a privit înăuntru, în „interioarele" fără plăpumi, unde întreaga familie tremură în paturi jalnice, cu genunchii la gură, sub câte un palton vechi, peste care au pus şi hainele, să ţină mai cald. Pentru toţi aceştia, fiecare oră de frig înseamnă o oră de suferinţă. Sunt oameni ale căror picioare rămân reci ca ghiaţa, adevărate sloiuri, până în primăvară.

Acum, toate acestea au început. Şi clănţănitul din dinţi sub paltoane vechi, şi sobele reci în care un tăciune luceşte arareori, ca un ban de aur. Mizeria aceasta este o realitate mai cumplită şi mai penibilă decât toate escrocheriile, crimele misterioase şi celelalte afaceri care îşi dispută interesul şi pasiunea publicului. Vine Grosz ! Dar înaintea lui a venit iarna. Pentru cei pe care valurile de frig îi ard de dimineaţă până seara, atacându-le cu o violenţă de acid obrazul, mâinile, corpul, ce importanţă mai pot avea aventurile, oricât de pasionante, ale unor oameni cărora, lor, nu le-a fost niciodată frig? Lumea se împarte astfel, încă odată, în două : cei care simt frigul pe

propria lor piele şi cei care, căptuşiţi cu blănuri, consultă termometrul pentru a şti câte grade sunt. Antagonism dureros ca toate antagonismele sociale. La rănile existente se adaugă încă o rană, şi cei care cunosc atâtea suferinţe vor mai cunoaşte una, cumplită.

1936

SUNTEM O ȚARA FERICITA

În vara anului trecut, Ministerul de Interne a hotărît să se procedeze la o numărătoare a șomerilor intelectuali din țară. S'a declarat atunci de către persoane oficiale că dacă șomajul propriu zis nu cunoaște în țară la noi recrudescența din alte țări, în schimb șomajul intelectualilor constitue o problemă foarte gravă. S'a și spus cu acest prilej că numărul șomerilor intelectuali în România se bănue a fi cam de O SUTĂ DE MII.

Sarcina acestui recensământ a revenit Institutului Central de Statistică, una din cele mai serioase și mai bine puse la punct instituții din țara noastră. Un singur defect are: dl. Inculeț a anexat-o Ministerului de Interne. Pe seama acestei anexări cred că trebue pus rezultatul senzațional al recensământului șomerilor intelectuali, efectuat zilele trecute. Fiindcă rezultatul acesta e o bombă. O bombă a Ministerului de Interne.

S'a comunicat la început o cifră uluitoare: în București sunt 792 de șomeri intelectuali. Citiți: șapte sute nouăzeci și doi. Când s'a aflat această cifră, lumea a știut că o măsluire în plus a fost pusă la cale în această țară de măsluitori. Dar surpriza nu era decât

la început. Ieri s'a venit cu o precizare care întrece orice imaginație. Nu care cumva să credeți că toți cei 792 de inși înscriși la recensământ aveau dreptul acesta. Ministerul a constatat că din aceștia „numai 30% sunt cu adevărat șomeri intelectuali". Adică, făcând socoteala: 237.

Așa dar: două sute treizeci și șapte de șomeri în București.

Probabil că nu s'a ținut seama decât de foștii subsecretari de stat, singurii bănuiți de dl. Inculeț a fi intelectuali.

1937

A MURIT UN DUŞMAN AL OAMENILOR

Mulţi dintre generalii care au condus armate în timpul războiului mondial şi au învins sau au fost învinşi, au murit apoi în patul lor, cât se poate de paşnic. Cu generalul Ludendorff nu s'a petrecut acelaşi lucru. Prin tot ce a făcut în ultimii douăzeci de ani, profilul lui trece în moarte mai încruntat, mai războinic, mai ostil oamenilor şi umanităţii.

Continentul mai era scăldat în sângele a milioane de oameni, când Ludendorff s'a apucat să desfacă războiul piesă cu piesă, să analizeze de ce „a funcţionat prost", de ce s'a terminat în defavoarea Germaniei. În cele din urmă, generalul a descoperit cauza datorită căreia ţara sa a fost învinsă : armata germană a fost prea „miloasă" cu adversarii. Armata care a lansat primele submarine, care a ucis atâţia ostateci, care şi-a pătat numele cu atâtea crime, armata aceasta, găsea Ludendorff, fusese prea miloasă cu adversarii.

In timpul războiului generalul îşi făcuse cu prisosinţă datoria faţă de moarte, căreia îi trimisese sute de mii de victime. Era plin de decoraţii şi era plin de sânge din creştet până în tălpi. Ar fi putut să se odihnească.

Dar Ludendorff n'a fost un om, unul din oamenii care au făcut războiul pentrucă au trebuit să-l facă şi nu-şi mai aduc aminte de el decât cu oroare. Ludendorff a fost un „zeu" al războiului, însetat de sânge; o inimă crudă şi un creier demonic. Apariţia lui printre oameni trebue socotită o nenorocire.

Războiul mondial a fost o crimă împotriva umanităţii. Dar ea păleşte pe lângă cartea în care Ludendorff îşi povăţueşte compatrioţii cum să pregătească viitorul măcel. Generalul Ludendorff e teoreticianul războiului total care a şi fost experimentat de hitlerişti în Spania. Sângerosul general e cel care a propovăduit uciderea populaţiei civile, dela bătrâni până la copiii din pântecul mamelor.

La moartea acestui teuton ar fi o laşitate dacă nu ne-am spune gândul întreg: a crăpat un mare duşman al oamenilor.

Dar nu ne putem bucura prea mult, când inima crudă şi creierul satanic lasă în urmă atâţia prozeliţi.

1937

Dacă ar fi să se adune toate telegramele care au venit într'un an de zile din Spania, s'ar alcătui desigur volume de mii de pagini. Şi totuşi, acele tomuri n'ar putea da o imagine reală a situaţiei din Spania, ţară eroică şi martiră.

Dacă ar fi să credem telegramele marilor agenţii, ne-am putea închipui că în Spania domneşte o mentalitate falimentară, o stare de spirit asemănătoare cu a călătorilor de pe un vapor ce se scufundă.

Cu toate acestea, adevărul e altul. La Valencia, noaptea sboară avioane şi aruncă bombe, iar a doua zi dimineaţa lucrătorii se urcă pe schele şi continuă construcţia unor case de şapte etaje, începute în ultimele luni. Se pare că Valencia este oraşul din Europa unde în clipa de faţă se construeşte cel mai mult.

Pare desigur straniu. Cum tot straniu poate părea faptul că în bugetul Ministerului Instrucţiunii, buget alcătuit în plin război, sunt prevăzute pe anul în curs cincizeci de milioane de pesetas pentru construcţii şcolare. Pentru acelaşi scop, într'o ţară unde procentul analfabeţilor era de 65 la sută, guvernul

reacţionar al lui Gil Robles alocase un milion de pesetas.

Frenezia cu care, dela începutul războiului, se învaţă carte în Spania, pare aproape o boală, o epidemie. Dela primele obuze căzute, dela primele case distruse, odată cu strângerea în colonii a celor rămaşi fără adăpost, a început campania de instruire a copiilor şi a adulţilor. După o lună dela începutul războiului, de cum au fost săpate tranşeie, au sosit în ele, odată cu puştile noi, şi abecedare pentru ţăranii neştiutori de carte. Intr'un an de zile, s'a învăţat în Spania mai mult decât într'un secol.

Lupta împotriva analfabetismului este dusă cu atâta înverşunare şi e atât de metodic organizată, încât pare că acesta ar fi duşmanul, că pe frontul împotriva lui se va hotărî soarta războiului. Şi este într'un anume fel aşa, deoarece toată lumea îşi dă seama că într'o Spanie ştiutoare de carte va fi cu neputinţă să se restaureze regimul opresor din trecut.

Pretutindeni sunt placarde şi afişe şi se ţin meetinguri uriaşe pentru carte, pentru cultură. Pe front, între două bătălii, în spatele frontului, între două bombardamente aeriene, se învaţă carte cu furie, cum s'ar trage cu arma într'un duşman.

Astfel duce poporul spaniol marea luptă a eliberării sale.

1937

ÎNTÂMPLĂRI LA MADRID

La Madrid se petrec uneori fapte care ies din comun. Comun la Madrid — lucru obişnuit al tuturor zilelor — este să cadă bombe, să sfarme case şi să omoare oameni. După fiecare bombardament sunt zeci de morţi, sute de răniţi. Bombele pe care le aruncă avioanele sunt grele şi au o mare putere de distrugere.

Dar iată că uneori se petrec fapte care ies din comun. Acum câtva timp, în urma unui raid întreprins de avioanele germane, au căzut câteva bombe care n'au vrut să facă explozie. O bombă care cade fără să facă explozie inspiră mai multă teamă decât una obişnuită, care a omorît câţi oameni a vrut, şi s'a terminat cu ea.

De aceea, madrilenii s'au apropiat de acele ciudate bombe, cam vreo zece la număr, cu multă prudenţă; le-au dat ocol ca unor obiecte groaznice şi semănătoare de moarte, dar în cele din urmă tot au pus mâna pe ele. Le-au luat pe sus şi le-au dus în laboratoarele armatei, să le cerceteze.

Erau bombe germane, din care căzuseră zeci de mii la Madrid, distrugând o bună parte din oraş. Când specialiştii au reuşit să le demonteze, s'a vă-

zut că nu conţineau, de astă dată, nici pulbere şi nici vreun altfel de explozibil. Ci numai nişte bucăţi de hârtie pe care scria : E singurul serviciu pe care vi-l putem face.

Şi aceste hârtii erau semnate astfel : Muncitorii germani.

Muncitorii germani !

Aşa dar, după patru ani de furie nazistă, după patru ani de turbată propagandă goebbelsiană, muncitorii germani nu s'au lăsat înnecaţi în milioanele de minciuni cu care oficialitatea celui de al 3-lea Reich îi copleşeşte. Muncitorii germani, pe care Goebbels îi proclamă profund ataşaţi regimului hitlerist, au ştiut că naziştii masacrează poporul spaniol care nu are, nici faţă de patria spaniolă, nici faţă de poporul german, niciun fel de vină.

Şi astfel, la Madrid, din bombele căzute a izbucnit şi un altfel de mesaj decât acela al morţii.

1937

Cu aceste vorbe, poporul Madridului s'a ridicat acum un an împotriva trupelor rebele şi nu le-a lăsat să treacă. De atunci, generalul Franco bate în loc la porţile eroicului oraş pe ale cărui ziduri scrie: No pasaran!

Sunt în Spania lucruri asupra cărora mai poate încape controversă. Dacă, aşa cum spun rebelii, guvernamentalii au uns prizonierii cu gaz şi le-au dat foc. Dacă, aşa cum afirmă republicanii, de partea lui Franco luptă armate străine. Dacă au fost sau n'au fost ucişi preoţi. Şi aşa mai departe, până la epuizarea lungii liste de controverse asupra cărora discuţia s'a întins pe tot continentul.

Asupra unui singur fapt nu poate încape nicio discuţie; Madridul nu a căzut. Şi Madridul nu a căzut, trebue precizat, după ce în marea presă şi în presa favorabilă rebelilor căzuse de nenumărate ori. S'a împlinit un an de când Madridul a început să cadă, şi a căzut de atunci mereu, cu date precise, cu informaţii categorice, o toamnă şi o iarnă întreagă.

După ce l-a cucerit de câteva zeci de ori, presa rebelă de pe continent s'a plictisit de atâta tndă-

rătnicie şi a început să recunoască: Madridul nu a căzut. Închipuiţi-vă acum că faimoasa „cădere a Madridului" n'ar fi putut fi controlată, că ar fi fost un eveniment care s'ar fi consumat fără să lase urme, din seria schingiuirilor de preoţi, a profanărilor de morminte sau a violării fetiţelor de 7 ani. Ce de mai informaţii, ce de mai reportaje ne-ar fi fost dat să citim şi n'ar fi lipsit nici fotografiile, după o metodă îndeosebi dragă presei fasciste.

Luaţi ziarele de dreapta din August, Septembrie, Octombrie, Noembrie, anul trecut. Veţi găsi aproape în fiecare număr o ultimă şi senzaţională telegramă: Madridul a căzut!... Madridul a căzut!... Era ca un croncănit de corbi.

Madridul nu a căzut! Şi dintre zidurile lui au izbucnit, înflăcărate, şi au făcut ocolul lumii, mândrie şi speranţă a timpului nostru, aceste două cuvinte: No pasaran! Nu vor trece! Fasciştii nu vor trece!

1937

Răfuelile ce au loc acum între matadorii dreptei franceze şi „ce pauvre colonel de La Rocque", care numai cu doi ani în urmă se visa dictator al Franţei, au dat în vileag o serie de fapte pe care dacă le-ar fi afirmat stânga, ar fi trecut drept cele mai odioase calomnii.

Fostul preşedinte de consiliu, dl. Tardieu, a desvăluit că de La Rocque a fost un „bun servitor" al său pe care l-a întrebuinţat cum a vrut, povestind felul în care colonelul se prezenta la d-sa acasă şi, după ce-şi încasa leafa lunară pusă în plic, trântea călcâiele şi striga : să trăiţi, domnule preşedinte !

In vreme ce aceste scene... pitoreşti aveau loc la locuinţa d-lui Tardieu, în Europa şi mai ales în România se credea că de La Rocque este un „revoluţionar" care în fruntea „Crucilor de foc" va curăţa Franţa de „regimul ei putred", instaurând ordinea nouă şi pură a dictaturilor. Mistica oarbă creată în jurul Crucilor de foc, ca în jurul tuturor organizaţiilor de dreapta de altfel, a făcut pe mulţi oameni dela noi să-şi piardă capul şi să vorbească despre o altfel de Franţă, despre „Franţa lui de La Rocque".

Ori, se dovedeşte acum că de La Rocque a fost crea

ţia unui prim ministru reacţionar, care voia să aibă o „masă de manevră". Crucile de foc, ca toate organizaţiile de dreapta, „revoluţionare", „intransigente" şi „imaculate", s'au născut din fondurile secrete ale preşedinţilor de consiliu şi ale şefilor de siguranţă, care nu se mai puteau bizui doar pe detaşamentele de poliţişti.

Crucile, focul, arhanghelii au fost chemaţi să intre în joc împotriva stângii, ca auxiliare ale bastoanelor de cauciuc.

1937

De la o vreme, raţionamentul oamenilor politici germani e tot atât de absurd şi uluitor ca şi al lupului care cerând socoteală mielului că-i turbură apa, iar mielul precizând că bea cu mulţi kilometri mai la vale, i-a replicat: dacă nu tu, atunci unul din neamul tău mi-a turburat-o şi tot trebue să te mănânc. Felul în care s'au obişnuit să vorbească în ultima vreme conducătorii Germaniei nu mai păstrează nici cea mai mică urmă de logică sau de respect faţă de adevăr! Pare că a început în partea aceea a lumii o noapte valpurgică, în care tot ce are mai sfânt omenirea e profanat.

Intr'o lume normală, în care n'ar fi totul întors pe dos şi nu s'ar minţi cu atâta nerușinare, nu s'ar putea ţine limbajul pe care oamenii politici ai Germaniei îl ţin Cehoslovaciei.

Lupii care au mâncat până acum câţiva miei sub pretextul că le-au turburat apa, şi-au luat rolul în serios şi din ceeace e minciună sfruntată şi monstruoasă răstălmăcire a realităţilor vor să facă lege pe care s'o aplice tuturor popoarelor. Naţional-socialismul după ce „a curăţat“ Germania de duşmanii săi

ideologici, împânzind-o cu lagăre de concentrare, vrea să aplice acum acelaşi regim întregului continent.

Ceeace cu câţiva ani în urmă, încă ar fi părut de neconceput, astăzi este posibil, când ne e dat să aflăm că hitleriştii se plâng de soarta locuitorilor de naţionalitate germană din Cehoslovacia şi, după ce-i aţâţă, insinuează că situaţia lor ar putea duce la un război civil.

Ţara care şi-a batjocorit cum a vrut minorităţile şi le-a scos de sub orice lege, are nemaipomenita îndrăzneală de a acuza Cehoslovacia de intoleranţă faţă de minorităţi şi o ameninţă cu războiul civil.

Aşa dar, libertatea şi independenţa ţărilor din Europa a ajuns la cheremul lupilor care se cred chemaţi să sancţioneze delictele de turburare a apei de către mieii aflaţi mai în josul râului.

Fiindcă trebue să se ştie că Germania se află chiar la izvor, că nimeni nu-i turbură apa, că tot ceeace e turburare, şi nelinişte, şi ameninţare vine din Germania spre celelalte ţări, iar nu din celelalte ţări spre Germania.

Totul arată că astfel şi numai astfel curg în timpul de faţă apele în Europa.

1937

CINE VA INVINGE?

Întrebarea cea mai stăruitoare cu privire la Spania e aceasta: cine va învinge?

Cine va învinge, pur şi simplu — ca şi cum în Spania ar fi un match de box, de pe urma căruia se va alege un campion — e o întrebare la care nu se poate răspunde. Se pot analiza însă realităţile, raporturile de forţă dintre cele două tabere, ajungându-se la unele concluzii.

Dela început se poate spune că durata şi rezultatul războiului depind în mod exclusiv de felul în care se va exercita de acum înainte intervenţia străină.

Dacă s'ar putea ajunge la un control absolut, dacă niciuna din cele două tabere n'ar mai primi vreun ajutor din afară, dacă graniţele Spaniei ar deveni impermeabile, atunci în mai puţin de trei luni republicanii ar reuşi să sdrobească armata generalului Franco. La aceasta ar duce în mod firesc raportul de forţe dintre cele două tabere, ţinând seama de stricta realitate spaniolă, fără amestec străin.

De nenumărate ori, presa favorabilă rebelilor a atras atenţia lumii, prin hărţi, că generalul Franco este stăpân pe două treimi din teritoriul Spaniei. Un singur lucru a uitat să spună: pe treimea de sub

stăpânirea guvernamentalilor trăieşte aproape trei sferturi din populaţia totală a Spaniei. Este un fapt de o importanţă covârşitoare.

Consult adeseori un manual de geografie a Spaniei, tipărit înainte de rebeliune, pe când realităţile din acea ţară nu trecuseră încă prin gura rotativelor fasciste. Două, trei rânduri din acest manual sunt în stare să răstoarne, într'o singură clipă, tot eşafodajul de minciuni construit în jurul victoriilor lui Franco.

De pildă, de un an de zile un oraş din Spania a devenit foarte celebru, fiindcă de acolo generalul Franco dă interviewuri presei rebele despre felul cum înţelege să fericească Spania. Se chiamă Burgos. A fost proclamat capitala Spaniei naţionaliste, şi există chiar un „guvern-dela Burgos", denumire care în alte împrejurări i-ar fi înveselit pe spanioli, obişnuiţi mai ales cu faimoasa „brânză de Burgos".

Dacă deschidem manualul de geografie găsim scris, Burgos : 35.000 de locuitori.

Un alt vestit centru naţionalist e Salamanca. Şi găsim, Salamanca : 40.000 de locuitori.

Dacă avem acum curiozitatea să vedem cam ce fel de oraşe se găsesc sub stăpânirea republicanilor, manualul de geografie dă cu totul altfel de cifre. De pildă :

Valencia : 300.000 de locuitori.
Madrid : 1.000.000 de locuitori.
Barcelona : 1.200.000 de locuitori.

Aşa dar, faţă de Burgos, capitala rebelilor, care are treizeci şi cinci de mii de locuitori, Valencia are trei sute de mii, adică de zece ori mai mult, Madridul un

milion de locuitori, adică de treizeci de ori mai mult, Barcelona un milion două sute de mii de locuitori, adică de patruzeci de ori mai mult.

Raportul dintre cele două tabere ar fi identic, dacă am lua în considerare resursele materiale de care dispun: fabrici, uzine, industrii de tot felul. Nu se poate compara Burgosul cu Barcelona, nu se pot compara orăşelele de treizeci de mii de locuitori, cu marile oraşe de sute de mii şi de milioane de locuitori.

Ce s'a petrecut în realitate în Spania? Mai mulţi ofiţeri trădători au răsculat cazărmile împotriva guvernului legal. Rebeliunea a reuşit numai în oraşele cu un număr mic de locuitori, acolo unde n'a avut cine să se opună răsculaţilor. Oriunde a fost un număr mai însemnat de oameni, în marile centre, în regiunile cu populaţie densă, rebeliunea a fost înfrântă în primele 48 de ore. Generalii sunt stăpâni doar pe regiunile pustii ale Spaniei. Din aceste regiuni cu o populaţie extrem de rară, încât nu formează decât un sfert din populaţia Spaniei, 5—6 milioane de oameni, generalul Franco vrea să subjuge celelalte 15—16 milioane de spanioli care trăiesc în Spania republicană.

Numai şi numai datorită faptului că în spatele Burgosului se află Roma şi Berlinul, cu marele număr de tunuri, de tancuri şi de avioane de care dispun aceste capitale totalitare, Franco n'a fost măturat de pe suprafaţa Spaniei.

Cine va învinge?

Dacă intervenţia străină încetează, dacă niciun om şi niciun cartuş străin nu mai pătrund în Spania, raportul de forţe materiale şi umane dintre cele două

tabere e de aşa natură, încât în mai puţin de trei luni republicanii pot termina cu Franco.

Triumful lui Franco n'ar putea veni decât prin masiva intervenţie militară a Italiei şi Germaniei, înfrângând cu uriaşe mijloace de război rezistenţa îndârjită şi voinţa de libertate, afirmate pe câmpul de luptă, a trei sferturi din populaţia Spaniei.

1937

Am avut numele lui scris pe o bucată de hârtie, rătăcită acum cine ştie pe unde. Plecase din China cu şapte ani în urmă. La Paris făcuse medicina, dar ar fi vrut mai mult să picteze. Umbla prin expoziţii ceasuri întregi şi acasă îşi trecea vremea frământând culori cu care încerca să facă arbori, aşa cum îi vedea el. Era nemulţumit şi, poate mai mult decât atât, chinuit.

Pe la începutul lui Iulie a plecat spre ţară. Timp de şapte ani, peste douăzeci de mii de kilometri îl despărţiseră de casă. Într'o seară, ne-a arătat fotografia unui chinez bătrân, pe un scaun de pai, la o masă, sub pomii unei grădini. Pe dos era scrisă, cu cerneală roşie, o dedicaţie din semne multe, trase cu o peniţă fină.

— E tatăl meu, tot doctor, într'un oraş mic de lângă Nanking. Acum e bătrân şi bolnav şi ar vrea să mă mai vadă, înainte de a muri.

Era mai mult decât spusele unui fiu care îşi iubeşte părintele. Mi s'a părut că simt sub cuvinte forţa unui ancestral sentiment, poate necunoscut celorlalte rase, care legase tot timpul, peste cei douăzeci de mii de kilometri, pe tânărul de aici, chinuit de probleme pic-

turale, de omul bătrân din fotografie, doctor într'un mic oraș din China. A fost ceva ca o taină a vieții chineze, care părea că mi se face cunoscută în clipa aceea.

Peste câteva zile a plecat la Marsilia și de acolo a luat vaporul spre patrie. Nu a trecut de atunci nici o lună. Cred că mai plutea pe apele oceanului când a venit vestea că japonezii au atacat China.

*
* *

La Paris erau și japonezi. Erau și studenți, și pictori. Dar cel pe care îl țin cel mai bine minte e un negustor ambulant. Intruchipa parcă toată perseverența neamului său. De obicei apărea în lungul străzii, în mână cu un geamantan uriaș, pe care abia putea să-l târască. Ai fi zis că e un călător care, neavând bani pentru taxi, își duce singur geamantanul până la stația metroului.

In dreptul unui restaurant cu mesele scoase afară se oprea și, punând geamantanul jos, scotea din el tot felul de lucruri, pe care începea să le ofere celor ce, cu o sticlă de vin în față, păreau că se simt atât de bine. Era un bărbat ca de 30 de ani, dar părea un băiat. Avea părul negru, murdar, fruntea plină de sudoare și ochii mici, la rădăcina nasului turtit. Gesturile îi erau egale și calme, parcă din ce în ce mai calme, cu cât nu reușea să vândă niciunul din obiectele scoase din geamantan. Și, de fiecare dată, surâdea. Un surâs inconștient și straniu, fără nicio legătură cu ceeace se petrecea.

A oferit lucrurile pe care le avea de vânzare la una din mese, timp de jumătate de oră, fără să dispere

că nu i se cumpără nimic. Nu scotea un singur cuvânt. Nu ştia o boabă franţuzeşte. După ce arăta fiecare obiect, ridica două, trei, patru sau cinci degete în aer şi repeta gestul de câteva ori, tot mai aproape de ochii clientului, încercând în felul acesta să-l facă să înţeleagă că atât costă şi că e ieftin.

A arătat bricege, lame de ras, curele pentru pantaloni, tabachere şi o mulţime de păpuşi şi bibelouri, brăţări, cercei, inele, elefanţi de celuloid, miniaturi de temple budiste; o mie de lucruri diferite. De fiecare dată era refuzat şi de fiecare dată scotea din geamantan un alt obiect, având aerul să spună : dar nici asta nu vă trebue ? Şi fiecare ofertă şi-o însoţea de gestul degetelor ridicate, operaţie căreia îi atribuia, se vede, mare importanţă, un gest decisiv menit să convingă cumpărătorul. Şi de fiecare dată surâdea.

Cineva, ca să-l facă să plece, i-a cumpărat pentru un franc un elefant de celuloid. Abia atunci, japonezul s'a apucat să-şi ofere marfa mai cu temei. Alte modele de bricege, de inele şi tabachere. Când a văzut că nu reuşeşte, le-a strâns la un loc şi a început să scoată din alt compartiment al geamantanului o nouă serie de lucruri. Cutii de ţigări cărora când le deschideai capacul începeau să cânte. Cu degetele dela amândouă mâinile desfăcute bătea aerul de trei ori. Treizeci de franci. Cine să le cumpere ? Dar nu dispera. Şi scotea mai departe corăbii, temple, obiecte mult mai mari şi mai scumpe decât cele oferite la început.

Nici nu-l interesa că oamenii nu mai priveau ce le arăta. Continua să scoată lucruri, calm, liniştit, cu gesturi egale. Şi surâdea. Când le-a terminat, le-a

pus la loc și a trecut la masa de alături. A început din nou, dela bricege și țigarete.

Nimeni nu-l privea. El le arăta totuși pe rând, pe toate, cu o perseverență diabolică.

*

* *

Acum, oamenii de culoare galbenă se bat între ei. Generali japonezi conduc armate împotriva Chinei. Aviația de bombardament a și distrus câteva orașe. Frații japonezului care vindea bricege, îmbrăcați în uniforme de soldați, l-au omorît poate pe tatăl chinezului care voia să facă pictură, pe bătrânul doctor a cărui fotografie am văzut-o într'o seară.

Și nu e decât un episod al dramei care începe în Extremul Răsărit.

1937

UN UMORIST DE GENIU

Într'o vreme, nu prea îndepărtată, un nume a umplut de groază bătrânul nostru continent: Silvestru Matuşca.

Nevăzut, necunoscut şi neprins, Matuşca arunca trenurile în aer. Cea mai sinistră ispravă a lui, cunoscută sub numele de „atentatul dela Bia Torbagy", semănase panică în toată Europa. Măsurile de pază erau de prisos. Atunci când lumea se aştepta mai puţin, în Ungaria, Austria sau Germania, un tren de călători sărea în aer. Nu se ştia decât atât: că autorul a fost Matuşca. Cine era Matuşca, de unde venea şi ce anume îl îndemna să comită aceste oribile atentate, nimeni nu ştia. Nimeni nu-l văzuse vreodată şi nu exista nicio fotografie a lui. După Jack Spintecătorul, care în mahalalele Londrei se repezea asupra femeilor însărcinate, despicându-le pântecul cu cuţitul, după faimosul Landru, zis Barbă Albastră, care-şi ucisese şapte neveste legitime, un nou monstru teroriza Europa: Matuşca.

Cândva, se pare că şi cu consimţământul său, Matuşca a fost prins. Ziarele i-au publicat fotografia: un bărbat zdravăn, de vreo patruzeci de ani, având înfăţişarea unui luptător de circ. La interogatoriu,

Matuşca a recunoscut toate faptele. Iar la proces a îngrozit încă odată Europa : a început să vorbească nebulos, incoherent, cu accente de misticism, făcând o serie întreagă de teorii stranii, înspăimântătoare, vrând să demonstreze că prin atentatele comise n'a voit decât binele omenirii.

Dacă Matuşca n'ar fi luat calea atentatelor personale, fiind atât de bine încadrat în codul penal, cu teoriile lui cine ştie ce carieră i-ar fi rezervat anii ce au venit. Dar Matuşca a fost condamnat la moarte. Urma să fie executat, când pedeapsa i-a fost comutată în muncă silnică pe viaţă.

Intre timp, Europa a început să fie bântuită de spectre mai fioroase decât al lui Matuşca. Atentatorul dela Bia Torbagy ar fi putut să moară, acoperit de uitare. Dar Matuşca nu numai că n'a murit, ci un fapt recent ne dovedeşte că s'a ţinut la curent cu tot ce se petrece în Europa, dând dovadă de un surprinzător spirit de adaptare.

O telegramă ne informează că Matuşca a obţinut din partea direcţiei închisorii unde îşi execută pedeapsa, autorizaţia de a breveta o invenţie a sa, menită să prevină... accidentele de cale ferată.

Nici mai mult, nici mai puţin !

Există la autorii satirici obiceiul de a prezenta proxenetele patronând societăţi de apărare a tinerelor fete, iar alcoolicii inveteraţi, drept preşedinţi ai societăţilor de temperanţă. Matuşca n'ar putea intra în această categorie. Atentatorul care a aruncat în aer atâtea trenuri şi a omorît atâţia oameni, cerând să breveteze o invenţie pentru a asigura viaţa călătorilor pe calea ferată, reaminteşte mai degrabă cazul

unor oameni foarte celebri în clipa de față. Cred că Matușca n'a făcut nicio născocire, ci că între timp a devenit un umorist de geniu și, erijându-se în apărător al călătorilor pe calea ferată, n'a voit decât să sublinieze ridicolul macabru din situația unor iluștri contemporani ai săi.

1937

ȚĂRANUL ȘI ÎNGHEȚATA

Am văzut aseară, prin ferestrele uneia din marile cofetării de pe Calea Victoriei, domnii și cucoanele Bucureștiului mâncând înghețată. Am spus mâncând, dar simt că am folosit un cuvânt prea greu pentru acea operație diafană care constă în trecerea limbii, cu delicii prelungite, peste conținutul unei linguriță cu înghețată. Despre înghețată nu se poate spune că e mâncată, ca despre o piftea sau un mușchi în sânge, și nici băută, ca despre un țap de bere. In contact cu corpul omenesc, ea încetează să mai fie solidă, topindu-se între dinți, lăsând să se scurgă într'o parte și alta a limbii, și apoi pe esofag, șuvoaie reci și proaspete, făcând să izbucnească sub cerul gurii evenimentul desprimăvărării, când pornesc să se topească zăpezile.

Desigur că acest magnific fenomen al naturii, pe care oamenii și-l pot îngădui în cuprinsul propriei lor ființe, nu poate avea nicio legătură cu noțiunea prozaică a mâncării. Și nu mai încape vorbă că nici cu băutura. S'ar putea scăpa din dilemă spunându-se că se consumă înghețată, dar trebue să recunoaștem că acesta este mai mult un termen comercial. Consumarea înghețatei, așa cum o vedeam prin vitrinele marii cofetării, presupune o succesiune de rafinamente, dela

ţinerea linguriţei între degete, până la felul în care limba este trecută peste conţinutul ei rece şi dulce. Cucoanele păreau pisicuţe care lingeau o smântână deosebită, iar domnii buldogi dresaţi, în zgardă de argint.

Am stat multă vreme şi i-am privit cum, pe canapelele de pluş roşu ale cofetăriei se dedau, cu tot rafinamentul, acestei subtile operaţii. Mai văzusem şi altădată oameni mâncând îngheţată, mi se pare că am mâncat şi eu de câteva ori, dar de data aceasta aveam în minte o scenă, petrecută numai cu o zi înainte, şi îmi plăcea să o suprapun peste aceea de acum. Deosebirea dintre aceste scene însemna pentru mine un deliciu cerebral superior aceluia născut din diferenţa de temperatură de pe limba rafinată a consumatorilor de îngheţată. Văzându-mă cum îi privesc din stradă, ei nu puteau bănui desigur că în acel moment mâncam o îngheţată mai mare şi mai bună decât a lor.

Scena pe care o aveam în minte se petrecuse într'un oraş din Moldova. Era zi de târg şi piaţa oraşului roia de căruţe şi de ţărani cu desagi în spinare. Pe o stradă din apropierea pieţei se instalase proprietarul unui cărucior cu îngheţată şi prezenţa acelui vehicul, adăpostit de razele soarelui sub o mare umbrelă colorată, echivala, pentru locul acela plin de paie, de coceni, de opinci şi de căciuli, cu apariţia unui transatlantic. Căruciorul cu îngheţată făcea senzaţie, iar proprietarul lui era privit cu admiraţie şi curiozitate, ca un fel de fachir. El aducea în lumea ţăranilor o realitate nouă şi complicată, care ţinea puţin de vrăjitorie şi-i stupefia : ghiaţa dulce. Chiar printre locuitorii acelui târg, îngheţata era ceva deosebit, care nu apărea decât sărbătoarea, când aveau loc şi repre-

zentațiile cinematografului. Înghețata din cărucior avea o culoare violentă, de suliman sau de bijuterii de sticlă. Negustorul o vindea în cornete de unu sau doi lei. Mușterii nu se prea îmbulzeau.

La un moment dat s'a oprit în dreptul căruciorului un grup de țărani care veneau dela piață. Aveau opinci în picioare, desagi pe umeri și fața scăldată în sudoare. După o scurtă discuție între ei, unul s'a apropiat de enigmaticul negustor. După încă o clipă de gândire, ca și cum urma să ia o hotărîre de cea mai mare importanță, a cerut o înghețată de un leu. Pe când negustorul umplea profesional cornetul, el avea aerul unui om care a dat foc la fitilul unui butoi cu praf de pușcă și așteaptă să vadă ce-o să fie. Ceilalți țărani au făcut roată, privind cu ochi holbați spectacolul. Păreau că descoperă acum, pe seama tovarășului lor, o ciudățenie care îi consterna și-i intriga totodată. Cred că dacă l-ar fi văzut conducând un avion, nu s'ar fi minunat mai mult.

După cum pășea, după cum privea și după cum îi ieșea smocul de păr de sub pălărie, era limpede că țăranul care comandase înghețata e un năzdrăvan în lumea lor, un tip capabil să încerce toate inovațiile.

Totuși, nu știa să mănânce înghețată. Când cornetul a fost plin, l-a luat și a mușcat din el ca din mămăligă. Răceala l-a surprins și o clipă a căscat ochii mari. Dar a mușcat și a doua oară. Luând cunoștință de ce i se petrecea în gură și pe beregată, a izbucnit deodată în râs.

Râsul acela zdravăn, țărănesc, îmi răsuna aseară în urechi, pe când priveam domnii și cucoanele Bucureștiului, lingându-și buzele pe canapele de pluș. Gân-

dindu-mă ce se va petrece când toți țăranii vor începe să mănânce înghețată, încercam o voluptate subtilă și prelungită, ca și cum sub cerul gurii mi s'ar fi topit o enormă porție de café glacé.

1937

Simțul nostru de dreptate ne face să recunoaștem că Stelian Popescu nu e singurul jefuitor de munți. A mai fost în țara noastră unul la fel cu Stelian Popescu. Tot atât de flămând, tot atât de rapace, tot atât de necruțător față de țăranii pe care i-a jefuit. Il chema Tischler. Stelian Popescu îl cunoaște foarte bine.

In țară la noi au fost două mari, două răsunătoare procese de jefuire a unor obști țărănești. Primul este procesul lui Tischler, jefuitorul moților. Al doilea este procesul lui Stelian Popescu, jefuitorul moșnenilor prahoveni.

Aceste două procese sunt purtate de o parte de câțiva bancheri rapaci și jecmănitori, iar de partea cealaltă de mii de țărani români, rămași pe drumuri, muritori de foame. Dacă aceste procese identice au avut totuși o soartă deosebită și un răsunet inegal, e pentrucă pe când Tischler, mai lacom, a vrut să-i jefuiască singur pe moți și a sfârșit în sala unui tribunal sub focuri de revolver, bancherii dela Drajna: Haimovici, Emil Staheli, Jules Staheli, Ornstein și Almosnino, mai prudenți, au preferat să stea în um-

bră şi şi-au ales un paravan în persoana lui Stelian Popescu.

Din clipa în care Drajna a început să însemne Stelian Popescu — Stelian Popescu fiind Universul, iar Universul confundându-se cu interesele superioare ale Neamului — cauza bieţilor moşneni a pornit pe un drum în lungul căruia ei au purtat adeseori lanţuri la mâini, înfundând puşcăriile. Dar tot atât de îndârjiţi ca şi moţii, moşnenii prahoveni nu s'au înfricoşat de Stelian Popescu, omul înfăşurat în tricolor. Cei zece mii de oameni de pe plaiurile Teleajenului, fraţi şi părinţi ai soldaţilor care dorm în cimitirul dela Tabla Buţii, au cu tricolorul legături mai strânse şi mai fierbinţi decât Stelian Popescu.

In lupta surdă a acestor zece mii de ţărani români e multă frumuseţe, mult eroism, multă măreţie. Nu căutaţi despre ea niciun rând în Universul. Stelian Popescu tocmai pentru asta a fost tocmit.

Moşnenii prahoveni cunosc adevărata faţă a lui Stelian Popescu. Şi îi spun Tischler. I-au spus aşa când au văzut că procesul lor nu mai ajunge să se judece niciodată. Ei ştiau cine e Tischler. Citiseră în Universul. In Universul mereu se scrisese că Tischler e lacom, hrăpăreţ, viclean, jefuitor al munţilor ţărăneşti. Şi citind portretul lui Tischler, moşnenii au zis: ăsta parcă ar fi frate cu jefuitorul nostru, cu Stelian Popescu.

Acesta e de altfel adevărul. Stelian Popescu e un Tischler al moşnenilor de pe plaiurile Teleajenului. Şi cine vrea să cunoască odioasa lui figură şi mârşăviile de care a fost în stare, să răsfoiască Universul de pe vremuri şi acolo unde stă scris Tischler să ci-

tească: Stelian Popescu. Şi atunci are să ştie ce e şi cu Stelian Popescu, ce e şi cu moşnenii jefuiţi.

Fiindcă despre Tischler, Stelian Popescu a scris. El a crezut că dacă o să arate lumii cât de cinic, cât de scelerat îi jefueşte Tischler pe moţi, nimeni n'o să poată crede că el ar fi în stare să comită acte la fel. Dar adevărul acesta e: tot atât de cinic, tot atât de scelerat, Stelian Popescu îi jefueşte pe moşneni.

El îşi opreşte partea lui şi dă deasemeni partea lor lui Haimovici, Emil Staheli, Jules Staheli, Ornstein şi Almosnino, nişte tischleri mai mici, despre care Universul nu suflă o vorbă. In schimb Stelian Popescu, care pentru veniturile lui şi ale bancherilor lui trimite la închisoare pe moşnenii prahoveni, îşi permite să dea lecţii de naţionalism unei ţări întregi.

Fratele sufletesc întru hidoşenie al lui Tischler, jefuitorul a mii de ţărani români pentru huzurul unor capitalişti străini, îşi permite să spună despre trei sferturi din oamenii acestei ţări că sunt vânduţi străinilor, înstrăinaţi şi cum îi mai trece prin mintea lui lamentabilă. E cea mai hidoasă farsă pe care a cunoscut-o ţara noastră.

*

* *

Acolo, pe plaiurile Teleajenului, Drajna lui Stelian Popescu a semănat numai jale.

In dimineaţa zilei de Sfânta Maria, în comuna Ceraşu, urc împreună cu preotul, pe dealuri, până la o casă pipernicită, cu bătătura bântuită de sărăcie. Acolo, un băiat trage să moară şi preotul merge să-l împărtăşească.

Pe un pat așezat la fereastră, pe niște țoale vechi, zace o mumie umană, un trup uscat cu capul îmbătrânit, galben, plin de sbârcituri adânci. Nu-i totuși decât un băiat de 15 ani. Când îl vede pe preot începe să plângă. Nu vrea să moară. Iar plânsul acestui copil e tot atât de uscat cât și întreaga-i ființă.

Din ușă, mama băiatului asistă îndobitocită la slujba împărtășaniei. Când ieșim afară, preotul vorbește cu ea. Copilul e bolnav de un an. E bolnav de mațe. A fost la doctor și i-a spus să-i dea lapte. Numai lapte. Când a avut, i-a dat. Când nu, a mâncat mămăligă. Și acum se prăpădește.

Preotul îi spune: numai lapte, Mario. Și femeia se tângue: de unde lapte, părinte? Vaca mea a luat sârmă. Și a lelei Ioana a luat sârmă. De cumpărat, cu ce să cumpăr, părinte?

Copilul are să moară, desigur. Lapte nu-i. Vaca a luat sârmă. Multe vaci au luat sârmă. Și-au murit. Și în sat nu e lapte. Și mor mulți copii.

Societatea Drajna a tras peste comuna Ceraşu o linie de funicular. Frumoasă născocire. Lemnele trec prin aer pe cabluri de sârmă. Dar când cablurile s'au învechit, au început să sară din ele bucăți de sârmă lungi de câte 10—15 centimetri. Sar în iarbă, până la depărtări de 40—50 de metri. Și dedesubt vitele pasc. Nu bănuesc nimic. Nici oamenii nu bănuesc nimic.

Dar dela o vreme vacile se îmbolnăvesc și încep să moară. Unii oameni apucă de le taie. Și le găsesc

măruntaiele străpunse de bucăţile de sârmă pe care le înghiţiseră odată cu iarba.

* * *

Poate nicio exploatare modernă n'a semănat mai multă jale şi mai multă ură în sufletul oamenilor, decât Drajna lui Stelian Popescu pe plaiurile Teleajenului. Pentru câştigurile fabuloase ale societăţii, sute de gospodării au fost duse la ruină.

In aceste ţinuturi, viaţa oamenilor are multe asemănări cu viaţa din Ţara Moţilor. Pământul e aspru, pietros; nu poate creşte nici grâu, nici porumb. Sunt numai câteva livezi de pruni. Iar restul, cât vezi cu ochii, păduri. Oamenii trăiau de pe urma lor.

Până când şi-a făcut apariţia Drajna lui Stelian Popescu, pe şoseaua dintre Vălenii de Munte şi Ploeşti se putea vedea în fiecare toamnă un lung convoi de care clătinându-se sub o uriaşă încărcătură de doniţi şi ciubere. Erau moşneni de pe apa Drajnei şi a Teleajenului. Coborau în câmpie, până departe spre Dunăre, mergând zile şi nopţi pe tot felul de drumuri. După săptămâni treceau înapoi, la munte, cu o încărcătură de porumb şi mălai. Aveau ce să mănânce toată iarna.

Dela o vreme, moşnenii n'au mai putut trece toamna cu carele pline de doniţi. Stelian Popescu nu le-a mai dat voie să ia lemn din pădurile care, până atunci, fuseseră ale lor.

Au apărut oameni cu puşti. Nici copiii n'au mai avut voie să culeagă bureţi. Nimeni, nimic. Stelian Popescu îşi făcuse apariţia pe plaiurile Teleajenului.

ACADEMIA INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ Nr. 4501

Atunci, moşnenii au început să cumpere lemnul dela „Drajna". Dar pentrucă nu s'au împăcat cu gândul ca munţii să le rămână furaţi pentru totdeauna şi au dat hoţul în judecată, Stelian Popescu, pentru a-i duce la desnădejde, n'a mai vrut să le vândă nici măcar bradul de care aveau nevoie pentru doniţi.

Dar era un obicei vechi, din moşi-strămoşi, ca oamenii să facă doniţi şi să plece cu ele în câmpie.

De aceea, nu s'au lăsat. Au trecut în Ardeal, în judeţul Trei-Scaune, şi-au început să aducă de acolo materialul necesar.

Insă Drajna lui Stelian Popescu trecuse şi ea în Ardeal. Zece kilometri dincolo de crestele munţilor, până la Strâmbu. A concurat toate cooperativele săteşti care voiau să ia păduri în Trei-Scaune. „Drajna" şi-a prelungit linia ferată în Ardeal, paralel cu apa Boncuţei, şi a întins şi o linie de funicular cu care trage toate lemnele, toate pădurile, în fabrica ei dela Măneci.

Intr'o zi, pe când oamenii din Slon se întorceau din Ardeal cu material pentru doniţi, au fost prinşi în trecătorile munţilor de oamenii lui Stelian Popescu şi bătuţi la sânge. Pentrucă plăteau oamenilor din Ardeal atât cât făcea lemnul de brad, au fost acuzaţi că „strică preţurile". Stelian Popescu vrea să acapareze singur pădurile din Trei-Scaune, iar moşnenii, care veneau să cumpere brad pentru doniţi, „stricau preţurile".

Dar el, Stelian Popescu, are voie să strice preţurile.

Acum câţiva ani, Marin Anghelescu, un exploatator de păduri, a început să taie o pădure aşezată în coasta comunelor Ceraşu şi Slon. Oamenii din aceste

comune, cei care aveau boi, s'au învoit să transporte lemnele, când marea societate Drajna a găsit cu cale să-i concureze pe țărani. S'a oferit să transporte ea lemnele. A tras, pentru aceasta, o ramură din funicularul care le adusese țăranilor atâtea nenorociri.

Incă odată dela apariția lui Stelian Popescu, oamenii și-au încrucișat brațele și au privit. Căruțele au început să se strice prin coșare. Și pe urmă s'au dărăpănat și coșarele. Oamenii au vândut boii. Și totul s'a ruinat și s'a părăginit.

In schimb, jefuitorul moșnenilor și-a construit un castel și și-a amenajat un parc de vânătoare, cu urși și o piscină. Oameni înarmați cu puști păzesc averea marelui român. Foștii stăpâni ai munților trec pe poteci în vârful picioarelor, pândiți ca niște fiare. Dacă ar îndrăzni să rupă o cracă din pădure, ar înfunda pușcăria.

Iar copiii sunt opriți să culeagă un singur bob de smeură.

1937

În aceste timpuri de violență a claselor suprapuse împotriva marilor mase pe care vor să le subjuge într'o nouă robie, a sosit în țara noastră moda centiroanelor și a bocancilor trântiți ca la cazarmă, drept formă de manifestare a unui crez politic, zice-se revoluționar. Cu doi ani în urmă, la alegerile din Mehedinți, puse la cale în scopuri cu totul perfide, și-au făcut apariția pentru prima oară batalioanele de asalt, ca mijloc de propagandă politică. Organizarea și regia mascaradei era de origină pur nemțească. In locul diferiților domni care soseau dela oraș cu birja sau cu automobilul și îi pofteau în cârciumă la o țuică și la fel de fel de promisiuni, țăranii mehedinteni au avut surpriza să vadă niște vlăjgani cărora abia le dădeau tuleiele și care nici nu știau bine românește, fiindcă erau ruteni din Bucovina. Imbrăcați în cămăși albastre și încinși cu centiroane, mărșăluiau într'o parte și alta a satului, apoi erau suiți în autocamioane și duși să mărșăluiască în alt sat, după un program stabilit la un fel de stat major al exibiției, pentru a se arăta țăranilor din toate comunele, ce înseamnă „România românilor".

In acele faimoase alegeri din Mehedinți, pe lângă

d'alde Agamiță Dandanache, Cațavencu și Farfuridi, personaje care vor mai dăinui probabil multă vreme, și-a făcut apariția o generație de tineri cu fălcile strânse, cu fruntea îngustă, cu părul netuns și cu privirile vinete. In folosul cui această încruntare? In folosul cui avea în mână frânele poliției sub a cărei protecție se desfășura activitatea acestor „revoluționari".

Mai târziu, s'a renunțat la cămăși albastre, centiroane și mărșăluire prin comune. Dar fălcile strânse, fruntea îngustă și părul netuns, au rămas.

Datorită lor, în actuala campanie electorală orizontul politic e atât de sumbru.

1937

Pe una din străzile pe care trec uneori se construieşte o casă. Acum două zile am trecut pe acolo la ora prânzului. Un om şedea alături de groapa de var şi de grămada de cărămizi şi mânca. Mânca încet, obosit. Era un om de patruzeci de ani, cu faţa osoasă şi aspră. Unul din miile de ţărani ardeleni veniţi în Bucureşti după orice fel de slujbă şi care nu găsesc deobicei decât un singur plasament: salahori cu 30-40 de lei pe zi la clădirile în construcţie. Ei cară cărămizi cu spinarea sau căldări de var, toată ziua, noaptea dorm în beciurile clădirii neterminate, iar la fiecare sfârşit de lună trimit acasă, pe numele nevestei, un mandat poştal de 5-600 de lei, toată agoniseala a patru săptămâni de trudă. Bugetul lor pentru a se întreţine în Bucureşti este de 10-12 lei pe zi şi uneori nici atât. O pâine la care se adaugă leguma cea mai ieftină a sezonului, după cum se succed lunile verii: castraveţi, păstăile roşii, praz şi ridichi negre.

Omul despre care vă vorbesc avea alături de el, pe grămada de cărămizi, o jumătate de pâine şi o jumătate de ridiche de toamnă, din care muşca pe rând înghiţituri pe care le măsura bine, socotind din ochi, după fiecare muşcătură, cât a mai rămas din pâine şi

cât din ridiche. El își tăia aceste alimente care valorau cinci lei cu un briceag cu prăsele de lemn, care nici el nu putuse costa mai mult de cinci lei. Era un om din lumea în care cumpărăturile obișnuite ale vieții se fac sub suma de 20 de lei.

Am aflat că îl cheamă Vasile Nicoară, din comuna Valea Seacă, județul Cluj.

* * *

Preocupările mele politice din clipa de față, cu privire la lupta electorală în plină desfășurare, au fost puse deodată în fața acestui om care mânca încet o bucată de pâine cu ridiche, tăiată cu un briceag de cinci lei, om care reprezenta fără îndoială o realitate și socială și națională a țării noastre. Și mi-a venit în minte o întrebare ce mi s'a părut turburătoare și capabilă să trezească o profundă și interesantă problemă: cu cine va vota oare acest om?

Mâinile îi erau bătătorite de muncă și învinețite de frig. Pe fața aspră și supță avea stropi de var. In spatele lui se profila clădirea pe care singur o ridicase, toată vara, cărămidă cu cărămidă. Era un element productiv al acestei țări, un muncitor. Nu era nici un vagabond, nici un cerșetor, nici una din acele zdrențe umane cărora li se spune pleava societății. Era dimpotrivă o piesă importantă în mecanismul societății, un muncitor, un om care construise, care ridicase cu mâinile lui o casă în acest oraș. Și mânca acum o bucată de pâine neagră cu ridiche, afară, în frig, lângă o grămadă de cărămizi.

Iată, mi-am spus eu, peste câteva săptămâni omul

acesta se va afla într'o cabină de vot, va ţine în mână o listă, va mai putea reflecta o clipă şi apoi în clipa următoare se va produce un mare act de pe urma căruia ţara va avea un nou guvern.

Acum, el e singur şi uitat de toată lumea şi mănâncă o bucată de pâine neagră, în frig. Dar în preajma Crăciunului, când se va întoarce acasă, în cel mai bun caz cu o pereche de bocanci noi în picioare, va fi întâmpinat de fel de fel de domni, care îl vor lua în primire şi îi vor spune: Frate Vasile, de ce-ai umblat până acum printre străini? Ce nevoie aveai? De când te aşteptăm noi să-ţi facem dreptate. Ceasul cel mare a sosit. Iţi vom da şi pământ şi vite pentru arătură şi sămânţă. O să luăm dela jidani şi o să-ţi dăm dumitale. Iată un acont de o sută de lei pentru băutură, să te înveseleşti de vestea cea bună pe care ţi-am adus-o. In schimb, dacă vrei să se împlinească tot ce ţi-am făgăduit, noi nu-ţi cerem decât o nimica toată: când o fi la alegeri, să pui stampila pe ale două linii culcate şi o să fie numai bine de d-ta.

Şi au să vină alţii şi au să-i spună: să pui stampila pe cerc, să pui stampila pe linia dreaptă, să pui stampila pe stea, să pui stampila pe pătrat, să pui stampila pe trei linii. Să pui stampila... Să pui stampila...

* * *

Omul care toată vara a pus una peste alta cărămizi, plătit cu 30 de lei pe zi, are dreptul să pună odată la patru ani o stampilă pe o bucată de hârtie;

operație, se spune, capabilă să-i schimbe soarta, soarta lui și a țării, după cum singur hotărăște.

Și mi-am închipuit deodată că eu aș fi în locul omului care mânca bucata de pâine lângă grămada de cărămizi. Mi s'a întâmplat de multe ori să mă pun în locul altor oameni, carnea mea să simtă cum ar simți carnea lor și mintea mea să judece întocmai cum ar judeca mintea lor.

Mi-am închipuit deci că sunt Vasile Nicoară, că am muncit toată vara în București pentru 30 de lei pe zi, că peste scurtă vreme am să mă întorc acasă și am să merg la vot. Și m'am întrebat: Cu cine să votez?

Primarul comunei are să voteze cu liberalii, cu guvernul adică, și perceptorul la fel, pentrucă le-a dat slujbe bune și în ăști patru ani și-au făcut câte un rând de case și trec prin comună cu cizme noi. Învățătorul are să-i voteze pe țărăniști, fiindcă e finul fostului prefect; iar popa, pe vaidiști, fiindcă s'a certat cu învățătorul la Banca Populară și s'a făcut vaidist, să se cheme că-s adversari politici. Cârciumarul are să voteze tot cu guvernul, iar alți oameni de prin comună, care au interese și afaceri cu cârciumarul, cu perceptorul sau cu primarul, au să voteze cum votează și aceștia, după cum or sta de vorbă și s'or înțelege. Dar eu, Vasile Nicoară, eu cu cine votez?

Intrebarea aceasta îi face pe boieri să râdă, au auzit-o la teatre din gura unui om care se clatină pe picioare, sughite mereu și-i întreabă pe toți cu cine să voteze. E beat nevoie mare și, cum îl vede, lumea începe să râdă.

Dar eu, Vasile Nicoară, nu beau de șapte luni de-

cât din apa cu care se stinge varul şi de sughiţat nu sughiţ decât de foame. Mie nu-mi arde de glumă şi nu cred că ar putea râde cineva când întreb : Cu cine votez ?

Cu cine am să votez eu, Vasile Nicoară, din comuna Valea Seacă, plecat de acasă fiindcă nu mai am pământ, fiindcă vitele mi-au fost vândute de perceptor ? Cu cine am să votez eu, Vasile Nicoară, care muncesc de şapte luni în Bucureşti pentru 30 de lei pe zi şi n'am mâncat toată vara decât o bucată de pâine cu castravete sau cu ridiche ? Mâna asta a mea o să aibă între degetele ei stampila cu care se hotărăşte soarta ţării. Ce nume, ce semne au să merite să o pun pe ele ? Mâna asta, care a muncit pentru 30 de lei pe zi, cum are să poată ea pune sigiliul pe un partid, sfinţindu-l cu toată truda şi suferinţa ei, zicându-i : tu eşti bun, pe tine te aleg de bună voie ?

Şi totuşi, legea ne dă dreptul să alegem şi să schimbăm stăpânii ţării. I-am ales şi i-am schimbat până acum de câteva ori. Perceptorii tot ne-au luat vitele din bătătură şi noi am fost plătiţi tot cu 30 de lei pe zi.

Acum se apropie alte alegeri şi eu, Vasile Nicoară, stau şi mă întreb : Cu cine am să votez ? Partidele sunt toate boiereşti. Treburile pentru care se ceartă sunt tot boiereşti. Sunt partide care vor să fim cu Franţa, şi altele care vor să fim cu Germania. Sunt partide care vor să se cumpere tunurile în străinătate, şi altele să se facă în ţară. Pe listă nu e niciun partid care, a doua zi după venirea la cârmă, să spună : oameni ca Vasile Nicoară, care muncesc de

dimineață până seara, nu se poate să fie plătiți numai cu 30 de lei pe zi.

Și atunci eu, Vasile Nicoară, care am mai votat până acum de câteva ori și știu că vin alte alegeri, cu ceva băutură la început și pe urmă iar cu patru ani de sărăcie, simt că în mintea mea un gând se răsucește ca o sârmă înroșită: Cu cine am să votez?

* * *

Așa am simțit că gândește despre alegerile ce vin omul care într'o zi friguroasă, din acest început de iarnă, mânca o bucată de pâine și o ridiche neagră, afară, lângă o grămadă de cărămizi. Am stat apoi de vorbă cu el și am văzut că nu m'am înșelat: Vasile Nicoară gândea întocmai cum îmi închipuisem.

Sunt în țară la noi sute de mii de oameni care nu au cu cine vota. Oricât ar da ocol orizontului politic, nu vor putea găsi un singur partid pe care votându-l să aibă sentimentul că-și pun soarta în mâinile lui, fără teamă că au să fie înșelați.

In fața alegerilor care se apropie, toți oamenii aceștia se întreabă: Noi cu cine votăm? In gura lor, întrebarea cetățeanului turmentat capătă un sens tragic.

Vremurile pe care le trăim sunt sumbre. Mai pot fi întâlniți mulți urmași de-ai lui Cațavencu. Dar întrebarea cetățeanului turmentat și-o pun acum mii de oameni treji.

* * *

Mă gândesc la un spectacol în care întrebarea din „Scrisoarea pierdută" ar fi rostită de eroi din zilele

noastre. Scena ar reprezenta o casă în construcţie, lângă care un om ar mânca o bucată de pâine cu o ridiche neagră. Domni graşi şi decoraţi s'ar repezi să-l îmbrăţişeze, unii chiar l-ar săruta ; agenţi electorali ar dansa în jurul lui, trăgându-l de mână. Pe urmă toţi ar dispare, rămânând doar omul dela început. Ar veni atunci o răbufnire rece de vânt, iar el, ridicând fruntea de lângă grămada de cărămizi, ar întreba : Cu cine să votez ?

S'ar auzi apoi ecoul unor mitraliere şi ar apare un convoi de oameni tineri. Fiii muncitorilor dela Griviţa. S'au făcut mari şi au drept la vot. Şi ar întreba : Noi pentru cine să votăm ?

Ar trece minerii din Valea Jiului şi ţăranii din Moldova, cu feţele mari şi supte de foame, şi ar întreba : Noi cu cine votăm ?

Sunt sigur că nimănui nu i-ar veni poftă să râdă.

1937

La congresul internațional al scriitorilor, acel patetic congres pentru apărarea culturii, care în vara anului trecut și-a ținut ședințele la Barcelona, la Madrid și apoi la Paris, scriitorii care luau cuvântul își făcuseră o regulă ca, în afară de mesajul lor personal, să povestească lucruri văzute în Spania. A fost un prilej unic pentru auditori de a se informa variat și amplu : câteva duzini de scriitori, alcătuind o vastă echipă de reporteri, aduceau rodul șederii lor în Spania.

Fiecare din ei a avut de povestit ceva : o călătorie cu tramvaiul în Madridul asediat, o convorbire cu doi copii într'un cartier distrus de bombe, câteva cuvinte ale unui țăran rostite într'un amurg, în spatele frontului. Sau întâlnirea cu combatanții. Cutare scriitor european găsit în Sierra Guadarrama, cu arma pe umăr : „lupt aici pentru toți scriitorii din lume, pentru ca ei să-și poată spune, liberi, cuvântul".

Și o ciudată întâlnire, relatată cu o strălucitoare inteligență, de Jean Richard Bloch :

„Mergem pe înserat pe o șosea, și iată că în fața automobilului nostru apar de peste câmp două siluete, care mi se par deodată foarte cunoscute. Era mai

întâi un călăreț înalt și slab, pe un cal mare, cu o pălărie uriașă în cap. Iar în spatele lui, venea unul bondoc și gras, cu fața rotundă, călărind pe un catâr. Siluetele îmi erau cunoscute, familiare. Erau chiar ei, așa cum îi știam din copilărie. Când am ajuns în sat și ne-am oprit la o cârciumă, am fost ajunși de cei doi călăreți. Nu mai încăpea nicio îndoială: erau ei. S'au apropiat de noi și ne-au salutat cu pumnul strâns".

Toți cei de acolo au înțeles fina aluzie că înșiși eroii lui Cervantes, tot ce putea avea Spania mai profund și etern, erau de partea Frontului Popular.

„Când după două luni, a continuat Jean Richard Bloch, în urma unei mai lungi opriri în Barcelona bombardată noapte de noapte de avioane, și totuși calmă, dârză, eroică, am trecut din nou în Franța, primul om care l-am văzut era așezat pe malul unei ape și pescuia cu undița. Până seara am mai întâlnit câteva duzini de astfel de oameni, văzându-și liniștiți de pescuit. Efectul pe care l-au produs asupra mea, a fost extraordinar. In timp ce în Spania se dădea o luptă în care era angajată nu numai independența acestui popor, ci spiritualitatea întregii lumi, bătrâna, imbecila Europă, pescuia cu undița".

Alți scriitori au rostit în microfonul din sală cuvinte fierbinți și dramatice. Vorbind, Ilya Ehrenburg părea că se înalță dintr'o tranșee. „Prin frontul din Sierra Guadarrama trece însuși frontul umanității".

Poeți din America de Sud sau poeți negri au vorbit cu inima plină de durere: „Noi, negrii din întreaga lume, suntem cei dintâi care deplângem această tragedie". In privirile lor se citea nedumerire, spaimă aș

putea spune, față de desinteresul arătat dramei spaniole de oamenii care erau datori să aibă întreaga măsură a ceeace era în joc în acest război fără precedent.

Glasul acelor scriitori, din atât de multe țări, era al unor oameni angajați cu toată ființa față de soarta omenirii. Mesajul acelor vibrante conștiințe, desnădăjduit și înflăcărat în același timp, pornea către întreaga lume, îndemnând-o să se opună măcelului, barbariei, întunericului.

Abia acum, și încă nici acum în întregime, Europa începe să-și dea seama de importanța diplomatică, militară chiar, a adevărurilor strigate atunci într'un congres de scriitori.

1988

Mâine, 17 Ianuarie, se împlinesc optsprezece luni, adică un an şi jumătate, de când într'o seară la Tetuan, oraş din Marocul spaniol, două autocamioane pline cu soldaţi mauri au stopat în faţa poştei şi ofiţerii le-au dat ordin s'o ocupe. Cum soldaţii ezitau, unul din ofiţeri scoase revolverul şi omorî cu un foc pe acela dintre ei care îi era mai la îndemână.

Cinci minute după această execuţie spontană, localul poştei din Tetuan era ocupat de soldaţii mauri. Momentul în care autocamioanele au sosit în faţa poştei a coincis cu lunga pauză a cinematografelor. Patronii cinematografelor din Tetuan, pentru a veni în ajutorul cafenelelor din oraş ale căror treburi mergeau destul de prost, hotărîseră să facă la jumătatea fiecărui film o pauză de peste jumătate de oră. Spectatorii ieşeau pe străzi, iar o parte din ei intrau în cafenele, care în felul acesta mai prindeau viaţă.

Tocmai în momentul pitoresc în care mulţimea se plimba pe străzi, aşteptând reînceperea spectacolului, au apărut cele două autocamioane. Nimeni nu a înţeles ce se petrece în faţa poştei şi când odată cu focul de revolver al ofiţerului au început să sune soneriile,

mulțimea s'a grăbit spre intrări pentru a nu pierde spectacolul, fără să bănuie că lasă afară începutul unuia din cele mai sguduitoare spectacole din câte s'au putut vedea pe fața pământului.

Fiindcă în acea seară, în fața poștei din Tetuan, începea rebeliunea unor generali care aveau să-și înnece țara în valuri de sânge. Când către miezul nopții spectatorii au ieșit pe ușile cinematografelor, pe trotuar se mai aflau încă trei cadavre. In decursul zilei următoare, numărul victimelor din orașele și satele Marocului spaniol s'a urcat la trei mii. Aceasta a fost cea dintâi baie de sânge: trei mii de oameni, membri ai partidelor care formau guvernul, au fost scoși din casă, puși la zid și, fără niciun fel de judecată, executați. In numai 24 de ore, mica mascaradă din fața poștei din Tetuan devenise o mașinărie monstruoasă, un adevărat abator de oameni.

Travestit în arab, generalul Franco sosea cu avionul din insulele Canare și, după câteva scurte tratative în urma morții neașteptate a generalului San Jurjo, menit să fie șeful răscoalei, lua comanda rebeliunii. In cursul zilei de 19 Iulie, insurecția izbucnea și în Spania: garnizoanele orașelor, împreună cu faimoasa și nefasta Gardă Civilă, se răscoală împotriva guvernului. Lipsit de cele mai importante pârghii ale autorității de stat, guvernul, compus din membrii unui partid burghez-republican, se gândește să intre în tratative cu rebelii. Dar atunci se întâmplă prima minune — apărarea Madridului avea să fie a doua — din cursul rebeliunii spaniole. Populația orașelor se înarmează cu ce îi iese în cale și pornește împotriva cazărmilor

răsculate, pe care le cucereşte. In 48 de ore dela izbucnirea rebeliunii, marile oraşe ale Spaniei, Madridul, Valencia, Barcelona, sunt măturate de ofiţerii rebeli. Guvernul îşi regăseşte sângele rece şi începe să organizeze rezistenţa împotriva răscoalei.

Dispunând de un abundent material de război, ca şi de trupe regulate, printre care regimente de mauri şi Legiunea străină, generalii reuşesc să cucerească în primele luni câteva oraşe pe care le trec prin foc şi sânge. Badajos are să rămână cel mai cumplit exemplu de ferocitate. Şi pe urmă au urmat Irun, San Sebastian, Malaga, Guernica, Durango, Bilbao.

Dar în acelaşi timp au fost Madridul, Guadalajara, Teruel. Locuri unde s'au dat bătălii grele şi unde republicanii au obţinut victorii răsunătoare, zdrobind divizii italiene înarmate până în dinţi şi conduse de „veterani" ai războiului din Abisinia, cum le plăcuse fasciştilor să se laude.

Când a izbucnit rebeliunea, se afirma că într'o săptămână, cel mult două, republicanii au să fie şterşi de pe faţa pământului. Rebelii aveau nu numai tunuri şi soldaţi, ci de partea lor trecuse din prima zi mai toată presa continentului, a cărei simpatie mergea până la deşănţare. In fiecare zi, armatele „liberatoare" cuceream oraşe după oraşe şi înaintau zeci de kilometri, încât, dacă li s'ar face socoteala, de mult generalul Franco trebuia să fi fost la Praga, nu numai la Barcelona. Ce era adevărat din toată această furie, din toată această sarabandă de victorii ? Nimic.

După un an şi jumătate, Madridul e la locul lui, îndârjit şi eroic, scriind în istoria vremii noastre una din cele mai emoţionante pagini.

Intreaga lume va trebui să țină seamă de sângele pe care-l varsă nobilul popor spaniol, nu numai pentru a împiedica propria sa subjugare, ci și pentru a salva noțiunea de demnitate umană.

1938

UCIDEREA COPIILOR

Felul în care sunt purtate cele două războaie, din Spania şi din China, deschide în faţa omenirii o sumbră perspectivă. Se practică pe scară largă masacrarea populaţiei civile şi uciderea copiilor, dela cei mai răsăriţi până la cei de ţâţă şi până la cei din pântecele mamei ; ne mai respectându-se nimic: nici nevinovăţia de înger a copiilor de doi ani, nici misterul vieţii din adâncurile fiinţei umane.

A fost o vreme când aceste fragile forme ale vieţii erau respectate de războinici. Ei făceau deosebire între carnea ca petalele de trandafir a copiilor şi trupurile oamenilor maturi. Legea războiului era să nu fie ucişi decât cei care ar fi putut purta arme şi ucide la rândul lor. Bătrânii, femeile, copiii, erau cruţaţi.

Atât cât a trăit această lege, copiii au fost la adăpost de cruzimile directe ale războiului. Privaţiunile de tot felul, foamea şi frigul, părinţii pierduţi pe front, erau destul ca suferinţă pentru ei în timpul sângeroaselor încăerări dintre popoare.

Dar lucrurile nu s'au oprit aici şi rolul jucat de copii în timpul războaielor devine de o lipsă de omenie înspăimântătoare. Faptul asupra căruia trebue atrasă cu toată desnădejdea atenţia lumii, este că nu întâm-

plător copiii cad victime bombardamentelor aeriene. După cum sunt prezentate lucrurile, s'ar putea crede că acei copii, victime ale raidurilor japoneze şi franchiste, au fost ucişi din întâmplare, că nu ei erau obiectivul.

Ori tocmai aici stă marea crimă a acestor războaie : copiii formează în realitate un obiectiv pentru statele majore ale agresorilor. In evanghelia războiului total, Ludendorff spune clăr că orice mijloc este bun pentru a demoraliza pe inamic şi că uciderea populaţiei civile e de natură să producă un efect dezastruos asupra soldaţilor din tranşee şi să slăbească frontul. Tehnica războiului total cere să se comită acte de o atât de necruţătoare cruzime, încât resorturile morale ale poporului atacat să fie distruse. Printre aceste acte scelerate este şi uciderea copiilor. Se scontează că în faţa unor fapte de o atare cruzime, în faţa mormanelor de cadavre de copii, puterea de rezistenţă a ţărilor atacate se va prăbuşi. Aşa propovăduieşte evanghelia războiului total.

Copilăria, adică acea lume de trupuri fragile şi suflete nevinovate, devine astfel un obiectiv al statelor majore. Copiii au ajuns carne de tun, material a cărui distrugere aduce inamicului mari foloase, ca distrugerea nodurilor de cale ferată, a uzinelor sau a depozitelor de muniţii.

De ameninţarea aceasta nimeni nu trebue să se îndoiască. Oribila primejdie care planează asupra copiilor e un motiv grav şi tragic, ca întreaga omenire să se ridice din toate puterile, împotriva unui viitor război.

1938

LA PRIMĂRIA DE NEGRU

•

În dimineaţa în care a avut loc exerciţiul de apărare pasivă, la Primăria de Negru s'au oficiat vreo sută de cununii civile.

Când perechile unite în faţa legii au dat să plece, un gardian a închis uşa: „Nu se poate, acum începe bombardarea". Peste o clipă, sergenţii de stradă au început să fluiere şi s'a auzit dangăt de clopote. Afară, nu se mai vedea ţipenie de om.

Atunci, un uşier a strigat: „Făceţi linişte, fiţi atenţi că o să vorbească domnul colonel despre bombardamente". Linişte s'a făcut şi un domn în civil, cam vârstnic, suindu-se pe un scaun, a început să vorbească despre importanţa apărării pasive. Au fost evocate avioanele de bombardament, puterea de distrugere a bombelor, primejdia gazelor asfixiante şi s'a arătat cât de important este pentru un orăşean din zilele noastre să aibă la el acasă, înainte de orice, o mască de gaze. Zumzetul avioanelor care sburau pe deasupra făceau vocii oratorului, ca într'o dramă bine regizată, un acompaniament aproape înfricoşător. Noii căsătoriţi, stând unii lângă alţii, cu expresia de fericire de mai înainte mult atenuată, au ascultat timp

de un sfert de oră neprevăzuta inițiere în tehnica războiului modern.

Noroc că sergenții au început să fluiere din nou. Ușile au fost deschise și mulțimea a năvălit în stradă, în lumina puternică și totuși dulce a acelei zile de toamnă. De pe trotoare, fotografii s'au repezit să prindă instantanee. Surâsurile au reapărut pe fețe, iar atunci când s'a auzit o voce de bariton : „Prin urmare cel mai bun cadou de nuntă, două măști de gaze..." toți câți erau acolo au râs din toată inima.

O, dacă totul ar putea trece tot atât de repede! Dacă ultimele săptămâni ar rămâne doar un vis urît și oamenii, toți oamenii de pe tot pământul, ar putea râde cu hohote de măștile de gaze, cum s'a râs în dimineața aceea la Primăria de Negru...

1938

UN SCANDAL UITAT

Zilele acestea mi-am adus aminte de un scandal pe care probabil toată lumea l-a uitat. E drept că pare foarte mult timp de când a avut loc, deşi în realitate nu sunt decât câţiva ani. Pe atunci apărea foarte des în jurnale, aproape în fiecare zi, un cuvânt: dezarmare. Ştiu că vă vine să râdeţi.

A fost însă o vreme când pronunţarea acestui cuvânt nu trezea nicio ilaritate. Pe atunci, era rostit cu toată seriozitatea de unii bărbaţi de stat, şi cu speranţă de masele care nu mai voiau să fie trimise într'un nou măcel. Ani întregi, cuvântul acesta a reprezentat un ideal spre care omenirea încerca să-şi găsească drumul. Nu era o utopie, ci un lucru posibil, o ţintă care putea fi atinsă de omenire, cum au fost atinse atâtea alte ţinte care au scos-o din întunericul trecutului. Pe atunci, cuvântul dezarmare nu făcea pe nimeni să râdă. El făcea însă frică fabricanţilor de tunuri.

In vremea aceea, care acum ni se pare atât de depărtată, a avut loc scandalul pe care vreau să vi-l reamintesc. Pe atunci, dezarmarea se bucura de un întreg aparat diplomatic: reprezentanţi ai statelor din

toată lumea se adunau să discute şi să vadă prin ce mijloace s'ar putea realiza.

Da, au fost pe pământul acesta, care acum e gata să sară în aer, nişte conferinţe cărora statele şi popoarele le acordau o mare importanţă şi care se chemau conferinţe ale dezarmării. Azi, aproape nici nu ne vine să credem.

Dar ca o dovadă că ţinta urmărită nu era o utopie, că ar fi putut fi atinsă, e faptul că nu numai popoarele acordau acelor conferinţe o mare importanţă, ci şi fabricanţii de tunuri. La o şedinţă, unul din membrii conferinţei s'a ridicat, rostind cu indignare: „Domnilor, noi încă ignorăm mijloacele pe care le întrebuinţează duşmanul cu care avem să ne batem. In timp ce stăm şi discutăm academic despre pace, agenţi ai fabricanţilor de arme dau târcoale prin coridoare, cu servietele pline, căutând să cumpere complicităţi până şi în această conferinţă a dezarmării". A doua zi, ziarele au scris: „O stranie întâmplare la conferinţa dezarmării".

Aşa dar, fabricanţii de tunuri trimiseseră agenţi până şi la conferinţa dezarmării. Dacă în acea şedinţă prezenţa lor a fost denunţată, în câte alte locuri n'a fost binevenită. Câte redacţii de ziare, câţi miniştri, câţi oameni de stat n'au fost vizitaţi de agenţii fabricanţilor de arme, cu servietele pline. In cel mai scurt timp ei au creat noi partide politice, trusturi de presă, agenţii telegrafice şi au găsit profeţi care să propovăduiască frumuseţea sângelui vărsat pe câmpul de bătaie.

E bine să nu uităm, e necesar să ţinem minte, că în spatele a tot ce se petrece acum în Europa, în spa-

tele atâtor defilări grandioase, în spatele profeţilor care de pe tribune înalte tună şi fulgeră, aruncând în suflete neagra sămânţă a urii, în spatele atâtor drapele care flutură în vânt, nu se găseşte decât silueta borţoasă şi crăcănată, complect lipsită de măreţie, a fabricanţilor de tunuri.

1938

STILOU CU GAZE ASFIXIANTE

Se desfăşoară în momentul de faţă în America un mare proces de spionaj intentat împotriva a patru cetăţeni germani.

Intr'o ultimă şedinţă, tribunalul a stabilit că unul din acuzaţi, cetăţeanul Schmidt, voind să intre în posesia unor planuri, găsise cu cale că mijlocul cel mai bun ar fi să atragă într'o cursă pe cel care le deţinea. Lucrul acesta odată făcut, dacă ar fi fost nevoie, cetăţeanul Schmidt urma să folosească gazele asfixiante pe care le avea într'un stilou.

Stilou cu gaze asfixiante! Iată ce trebue să reţinem din desbaterile acestui proces. Pare să fie vorba de o ultimă născocire. Aşa dar, gazele asfixiante, acest satanic mijloc de a ucide, au ajuns să fie închise într'un stilou, purtat în mod elegant în buzunarul hainei. Dela inelul cu otravă, perfidia omenească nu mai înregistrase o astfel de victorie.

Trebue totuşi să recunoaştem că stilouri cu gaze foarte primejdioase au existat chiar înainte de desvăluirile procesului dela New-York.

Ce să mai vorbim? Sunt lucruri pe care le ştie toată lumea. Lenta otravă, scursă din aceste stilouri, s'a ridicat sub formă de gaze din paginile gazetelor,

a învăluit minţile cititorilor, le-a amorţit unele facultăţi, iar pe altele le-a surexcitat până la paroxism. Mii, zeci de mii de asemenea stilouri au lucrat în ultimii ani în slujba aceloraşi forţe ca şi stiloul cetăţeanului Schmidt.

Stilouri cu gaze asfixiante, să recunoaştem: e timpul vostru! Ce importanţă are că stiloul lui Schmidt n'a apucat să funcţioneze? Sunt alte zeci de mii care în fiecare zi răspândesc gazele lor subtile, perfide, asfixiante.

O, stilouri! Stilouri, cu penița de aur! Nu ştiu dacă născocitorul vostru ar avea motive să fie prea fericit. Cu cât aţi fost mai scumpe, cu atât aurul peniţei a avut mai multe carate, cu atât din cerneala voastră s'au ridicat mai stăruitor gazele asfixiante.

De ce? Când misiunea voastră ar fi putut fi atât de frumoasă!

Îi mai rămân totuşi lumii câţiva oameni care scriu deadreptul cu unghia.

1928

GHICEA VIITORUL PENTRU O STRACHINĂ DE MĂLAI...

De când au fost născocite linotipurile şi rotativa a vărsat pe gura ei sute de kilometri de hârtie tipărită pe oră, s'a scris cât poate nu s'a scris în toate celelalte veacuri, când oamenii foloseau „maşina plană". S'au scris şi citit în aceste ultime decenii, munţi de hârtie.

Devenită hrană de fiecare zi a milioanelor de oameni, tot atât de necesară ca şi mâncarea şi uneori — vai! — tot atât de puţin substanţială, hârtia ziarelor a fost imprimată cu tot ceeace a putut trece prin mintea celor ce trebuiau să scrie. In fiecare dimineaţă, pogoane de hârtie urmau să apară înnegrite cu vorbe care să cuprindă idei şi fapte sau lipsă de idei şi fapte. Şi astfel, s'a scris. S'a scris zi de zi, despre tot ceeace se întâmplă sau nu se întâmplă în lume.

S'a scris mult, printre altele, despre mizerie. Reporterii ziarelor s'au referit adeseori la mizerie. Mizeria fiind permanentă, se putea scrie despre ea oricând. Şi astfel, s'a scris atât de mult, încât oricât ar fi de cumplită, cuvintele care pot s'o exprime s'au tocit, şi oricum s'ar strădui cei ce scriu să le alăture, ele sunt departe de a mai ridica în mintea cititorilor imaginea adevărată a mizeriei. Frazele despre mizerie au deve-

nit stereotipe; nicio flacără nu mai țâșnește din ele.

Mizeria e scrâșnet, și foame, și pumni încleștați. Dar oricât de aspră ar fi realitatea ei, în paginile gazetelor nu mai răzbește decât o palidă imagine. E un subiect epuizat. Oamenii locuesc în case roase de igrasie, se încălzesc uneori vârînd în sobă ultimul scaun din odae sau mor de foame; dar lucrurile acestea s'au petrecut de zeci de mii de ori și tot de atâtea ori au fost scrise. Cum ar mai putea fi alăturate cuvintele pentru a le exprima cu prospețimea dureroasă a tăieturii de cuțit?

Totuși, se mai întâmplă ca în relatarea faptelor diverse — și au fost milioane de fapte diverse — să se iște o frază care n'a mai fost scrisă niciodată și care să fie în adevăr vie, senzațională.

E o lună de când țin minte o astfel de frază și cred că n'am s'o uit multă vreme. Autorul ei e un corespondent de ziar, dintr'un obscur orășel moldovenesc. Vorbind de moartea unei femei, din pricina mizeriei, scrie: „In ultima vreme făcea pe cărturăreasa și ghicea viitorul pentru o strachină de mălai".

Remarcați mai întâi amara savoare a expresiei: „Făcea pe cărturăreasa... " Lumea mahalalelor își spune în acest „Face pe..." punctul ei de vedere sceptic și pejorativ. „Face pe avocatul..." Este omul despre care se spune așa, avocat sau nu? Poate că este, dar mahalaua îl declasează: „Face pe..." Din toate mizeriile prin care poate trece un om, poate cea mai dureroasă e aceea de a trebui „să facă pe..." Să facă pe contabilul, să facă pe avocatul.

Femeia care a murit în obscurul târg moldovenesc

făcea pe cărturăreasa. Şi „ghicea viitorul pentru o strachină de mălai".

Nu cred să fi întâlnit vreodată o frază care să exprime atâta mizerie, atâta mizerie a mizeriei. Gândiţi-vă la femeia aceea care făcea pe cărturăreasa. Gândiţi-vă la celelalte femei, la clientele acestei pseudo-cărturărese.

Şi gândiţi-vă şi la viitorul lor. Un viitor ghicit pentru o strachină de mălai !

1938

Trebue să încep rândurile acestea cu o constatare: în timpul de faţă un om este mai interesant decât un ziar. Pentrucă un om poate spune mai mult decât un ziar şi se poate afla dela el mai mult decât dintr'un ziar.

In timpul de faţă omul are asupra ziarului dublul avantaj de a-şi putea exprima părerile proprii şi mai ales de a putea spune tot ce ştie, tot ce a văzut, fiind o sursă sigură de informaţii, cum ziarul nu mai are de multă vreme putinţa să fie.

Aceste împrejurări au instaurat în ţară o nouă realitate: şoapta. Convorbirea a căpătat brusc o altă valoare şi se uzează de ea cu o intensitate necunoscută în trecut.

Pe vremuri, cetăţeanul deschidea gazeta în fiece dimineaţă, se ducea apoi la birou şi se întorcea acasă liniştit, având credinţa că ştie tot ceeace e necesar să ştie. Astăzi, acelaşi om, simte că i se ascunde ceva, că nu se poate ca lucrurile să fie aşa cum îi sunt prezentate şi porneşte singur, la întâmplare sau după un itinerar precis, să caute, să întrebe, să se informeze. Se vorbeşte astăzi mai mult ca oricând. Veştile trec din om în om, sunt colportate dela un capăt la altul

al orașului, și apoi, tot mai șoptit, dela un capăt la altul al țării.

In timpul celor patru ani de guvernare a d-lui Tătărăscu, când cenzura a funcționat din ce în ce mai aspră, România a devenit o țară a șoaptelor.

Mâna care altădată se repezea cu febrilitate să smulgă ultimele ediții ale ziarelor a fost înlocuită cu mâna dusă la gură sau făcută pâlnie la ureche. In acești ani, urechea românului a început să se întindă, să crească, să ia proporții...

1938

TEHNICIENII MORȚII VIN ÎN AJUTORUL UMANITĂȚII

Când s'a împlinit un an dela izbucnirea războiului din Spania, a devenit evident că în afară de scopurile lui politice, acest război mai servește de „experiență" statelor majore care au trimis acolo, pe câmpurile de luptă, oameni și materiale.

Dela ultimul măcel trecuseră douăzeci de ani, iar în acest răstimp fuseseră născocite noi unelte ale morții. Luptele din Spania au constituit un prilej binevenit de a le pune la singura probă concludentă: frontul. Autorii lor care se menținuseră în ipoteze puteau să vadă, însfârșit, în mod real, cât de mare le e capacitatea de distrugere. Cu acest prilej, s'a văzut că unele dintre ele fuseseră supraestimate.

Astfel, din primele luni, a început să se destrame aureola care înconjura carele de luptă. Tunurile antitanc, intrate în acțiune în toamna lui 1936, la apărarea Madridului, au arătat că faimoasele mașini de război nu sunt atât de invulnerabile pe cât se crezuse. Pe multe fronturi, zeci dintre ele au rămas înțepenite, în timp ce-și desfășurau atacul, atinse de un proectil antitanc. Dar chiar mai înainte de apariția tunurilor antitanc, din rândurile apărătorilor s'au ridicat luptători îndrăzneți, eroi ai fronturilor mo-

derne, care ascunși în gropi au lăsat să treacă tancul și, cățărându-se apoi deasupra, au deschis capacul, svârlind o granată înăuntru sau silindu-i pe servanți să-l conducă, prizonier, în tabăra adversă. Astfel, carele de luptă au fost dovedite de războiul din Spania mai prejos decât așteptările acelor state majore care se bazau pe ele pentru ducerea unui război fulgerător.

Dar constatările specialiștilor militari pe marginea râurilor de sânge din Spania cuprind și unele observații al căror interes depășește cercul restrâns al statelor majore, privind deopotrivă întreaga omenire. Astfel, încă o ipoteză emisă de teoreticienii războiului viitor a fost verificată pe teren: aceea cu privire la eficacitatea bombardamentelor aeriene. Ultimele constatări par să impună concluzia că bombardamentele aeriene, oricâte victime ar fi făcut, au fost departe să atingă principalul lor scop: demoralizarea populației civile și desorganizarea zonei din spatele frontului într'un grad care să ducă la rapida înfrângere a țării atacate. Atât în Spania, cât și în China, bombardamentele aeriene au îndârjit și mai mult populația.

Specialiștii militari care au notat toate învățămintele desprinse din Spania par să fi ajuns la convingerea că, din punct de vedere strategic, masacrarea populației civile e inutilă. Ea nu poate să influențeze decât într'o slabă măsură mersul războiului, iar costul bombelor sau al avioanelor pierdute cu atari prilejuri întrece cu mult rezultatul obținut.

Deci, tehnicienii morții vin în ajutorul umanității. De oroarea pe care a stârnit-o bombardarea orașelor civile, de protestele desnădăjduite ale lumii civili-

zate, nu s'a ţinut seamă. Din partea aceasta, populaţia civilă ar fi putut fi mult şi bine masacrată. Dar poate constatările reci şi lucide ale specialiştilor vor fi ţinute în seamă şi oribilele acte de barbarie modernă nu vor fi duse mai departe.

Dacă acesta va fi învăţământul final al războiului din Spania, întreaga omenire va trebui să fie recunoscătoare poporului spaniol că a folosit, cu mamele, cu copiii şi oraşele lui, pentru o atât de mare şi dureroasă experienţă.

1938

BOMBARDAREA ATOMULUI

În aceste ultime săptămâni în care omenirea a fost la un pas de prăpastia unui al doilea război mondial, în Suedia un profesor punea la punct ultimele sale experienţe pentru dezagregarea atomului. Cred că toţi oamenii ştiu, cât de vag, senzaţionalul pe care îl cuprinde această întenţie a oamenilor de ştiinţă. Se spune, şi probabil că aşa este, că dacă s'ar reuşi să se smulgă din orbita lor electronii unui singur atom, fenomenul acesta ar degaja o energie formidabilă.

Şi iată că, pe când noi ne îngrozeam de tunurile care începeau să-şi ridice ţeava, profesorul suedez Seigbach se pregătea pentru un bombardament superior, de care n'ar fi în stare artileria niciunei armate din lume: bombardarea atomului. Puţinele amănunte care ni se dau în privinţa aceasta sunt uluitoare: bombardarea urmează să aibă loc într'o cameră cu ziduri groase de trei metri. Se va asvârli asupra atomilor un curent electric de trei milioane de volţi. Sub acţiunea lui, electronii vor căpăta o viteză de o sută de mii de kilometri pe secundă şi probabil că atomul va plesni, dând loc formidabilului fenomen visat de oamenii de ştiinţă.

Închipuiți-vă, dacă puteți să vă închipuiți, o viteză de o sută de mii de kilometri pe secundă într'o părticică de materie mai mică decât vârful unui ac. Închipuiți-vă ce va fi în camera cu pereții de trei metri în clipa în care atomul — vârful de ac — va face explozie. In fața acestui fantastic bombardament, cât de stupide apar bombardamentele care erau pe cale să se deslănțue pe întinderea continentului. Ce ar fi făcut? Ar fi oprit inimi, ar fi făcut să curgă sânge, ar fi ruinat orașe.

Cât de josnic apare războiul dus cu praf de pușcă, acum, când am putea participa cu toții la extraordinarul bombardament care va revoluționa universul: dezagregarea celei mai intime celule a materiei.

De ce oamenii să fie împinși la cucerirea kilometrilor pătrați, când înăuntrul atomului stau închise energii mai mari decât pot produce uzinele unui continent întreg?

Iată: dela hârletul înfipt în scoarța pământului, oamenii s'au ridicat până la dezagregarea atomului.

Mă mir că în fața acestui formidabil salt, războiul nu apare ca făcând parte din era de piatră.

1938

DESPRE NIMIC *

Până azi nu mi-aş fi putut închipui că se poate scrie despre nimic. Ştiam că la nevoie se poate scrie despre câte în lună şi stele, dar chiar despre nimic nu mă gândisem încă. Nimic e nimic; despre nimic nu se poate gândi şi nu se poate scrie, oricât te-ai pricepe să întorci lucrurile din condei.

Totuşi, scriu despre nimic. Hotărîrea aceasta am luat-o azi dimineaţă, când am fost pus în faţa unor fapte la care nu mă aşteptasem. Bine, am spus eu, voi scrie atunci despre nimic.

M'am aşezat la masă, dar mi-am dat seama cât e de greu să scrii despre nimic. O clipă am vrut să renunţ, însă o bruscă redresare a conştiinţei m'a făcut să înţeleg că trebue să scriu. Hotărîrea de a scrie despre nimic o luasem doar într'un moment foarte important al vieţii mele şi prin urmare nu puteam să trec peste ea cu uşurinţă.

Datorită acestor fapte n'am avut încotro şi m'am apucat să gândesc cu seriozitate asupra nimicului, să văd ce s'ar putea scrie. Nimicul, cu toate că nu se

---

Acest articol a fost singurul mijloc de a aduce la cunoştinţă cititorilor că lista subiectelor interzise de cenzură s'a exstins, acoperind toate problemele actualităţii. (N. A.)

poate spune cine știe ce despre el, are avantajul că tot se poate spune ceva.

Dar azi nu fac decât o introducere în nimic și cred că în scurt timp, meditând mai profund asupra problemei, voi avea prilejul să vă vorbesc pe larg despre acest interesant subiect.

1938

Condeie în lanțuri

Era o dimineață cu soare, pe un cer perfect senin și albastru cum au avut fantezia să ofere privirilor noastre, surprinse și încântate, aceste neobișnuite zile de Decembrie. Părea nu un început de iarnă, ci o reîntoarcere a primăverii. In parcurile orașului, razele soarelui cădeau ca o ploaie de aur. Pe străzi, trecătorii se uitau în vitrinele librăriilor, la ultimele volume de poezii. In preajma lor, țigăncile Bucureștilor vindeau poezia mai proaspătă și mai suavă a violetelor.

In timpul acesta, în clădirea mare și sumbră a Poștei, trăiam o tristă experiență. Voiesem să trimit o scrisoare, undeva, într'o țară îndepărtată. Mai trebuia să scriu adresa și, cum mi se terminase cerneala din stilou, m'am gândit să mă folosesc de unul din tocurile pe care Poșta le ține la dispoziția publicului.

Erau mulți oameni în fața pupitrelor și a trebuit să aștept să-mi vină rândul. Când am început să scriu, am avut o senzație ciudată. Tocul pe care îl țineam în mână era legat cu un lanț subțire de alamă. Neplăcut surprins, am scris adresa cu el așa cum era și am părăsit plin de tristețe clădirea Poștei.

Mergând abătut, pe străzile pline de soare, gândul meu se întorcea mereu la Palatul Poştelor şi la pupitrele cu tocuri înlănţuite. Ce spectacol ignobil! Presupunând că tocurile ar fi fost libere şi că unii oameni ar fi luat obiceiul să le fure, cât ar fi putut pierde Poşta? Sunt nişte tocuri simple, un băţ subţire şi peniţa, care nu pot valora mai mult de 25 de bani. S'ar fi furat într'un an o sută de mii sau un milion. Dar un milion de tocuri furate în România ar fi fost aproape un act cultural. Şi s'ar fi evitat mai ales spectacolul degradant al unor oameni scriind cu tocuri înlănţuite. Ce importanţă ar fi avut orice pierdere faţă de frumuseţea faptului că tocurile ar fi fost libere?

Şi deodată mi-am adus aminte că, în realitate, toate tocurile sunt legate cu lanţuri mai grele decât acelea dela Poştă. E undeva în ţara noastră vreun condei cu adevărat liber? Nu e vorba numai de cenzura pe care scrisul o îndură în România de atât amar de ani. Libertatea care ar veni dintr'o completă ridicare a cenzurii, încă n'ar fi adevărata libertate a scrisului.

Cenzura nu e decât o ultimă formă, de stat, a înlănţuirii condeielor. Sunt în Europa unele ţări unde presa e liberă şi unde nu se poate găsi totuşi un singur ziar liber, un singur condei care să nu fie legat în lanţuri. Toate sunt înlănţuite dela început, prin însăşi condiţia utilizării lor.

Din clipa în care un scriitor a consimţit să intre într'o redacţie, şi-a scos stiloul din buzunar şi l-a dat să-i pună un belciug, de care sunt agăţate apoi tot mai multe lanţuri.

Înainte de cenzură, ar fi putut fi denunțate în țară la noi atâtea infamii. Câte au fost? La fiecare ziar sunt lașități și aranjamente, persoane și fapte de care nu e voie să te atingi.

Și condeiele scriitorilor care nu lucrează în redacții sunt deasemeni legate cu lanțuri, poate mai grele chiar. Condițiile editorilor, prudenți și lacomi de câștig, leagă condeiul de masă, de pietrele străzii, de materia moartă a tăcerii.

Șarlatanii ies la drumul mare, înșelând mulțimile cu gesturi de profeți. Condeiele tac. Minciuni grosolane sunt trase în sute de mii de exemplare și date drept mari adevăruri. Care condei se ridică să protesteze? Se pregătește omenirii un nou abator. Care condei face să țâșnească, asemeni unui fulger, adevăratul glas al umanității în bezna ce se lasă peste lume?

Condeiele tac, condeiele sunt în lanțuri.

1937

În ziua în care mașinile tipografice erau gata să imprime cel dintâi număr al acestui ziar, undeva în Mediterana, cinci vase de război germane deschideau focul asupra unui port de pe teritoriul Spaniei guvernamentale.

Almeria! Anul trecut, cuvântul acesta a făcut ca norii războiului să se apropie de pământ mai mult ca oricând. In cursul nopții, vești alarmante au venit din toate capitalele Europei. Telegrame prevestind un desnodământ dramatic și telegrame care anunțau numărul oamenilor uciși, telegrame pline de sânge, s'au grămădit pe mesele noi din redacție, în cea dintâi noapte de veghe și de încordare. In tipografie, linotipurile culegeau: lovituri de tun, copii uciși, case distruse.

Apoi, pe mesele care au început să se sgârie și să se acopere cu pete de cerneală au tot venit teancuri de telegrame pline de sânge.

La o lună după Almeria, a izbucnit războiul din Extremul Orient. Japonia trecea la fapte pentru a-și aduce la îndeplinire planurile imperialiste. Bătălii cu zeci de mii de morți, regimente întregi nimicite,

orașe rase de pe suprafața pământului, fluvii pe care pluteau mii de cadavre.

Ingrozitoarele vești care aveau să apară a doua zi dimineață, se aflau de cu seară pe mesele din redacție, sub privirile noastre. Citeam o telegramă din Șanhai sau din Barcelona: atâtea sute de bombe, atâtea mii de morți. Dela o masă la alta, ne priveam. Țin minte figurile pe care le aveam în astfel de nopți. Totul părea un coșmar.

Afară, noaptea era frumoasă, cu cerul acoperit de stele palide sau luminat de lună. Sub razele ei, acoperișurile caselor luciau straniu, ca sub un strat de brumă. Un om de serviciu alerga dela redacție la tipografie, dela tipografie la cenzură și de acolo din nou la agenția Rador.

In încăperi pline de fum, sub lumina becurilor, niște băieți, toți tineri, scriau. Își exprimau convingeri și năzuințe peste care evenimentele aveau să treacă apoi asemeni unor tăvăluguri.

Curând a venit toamna și apoi iarna, aducând în țară atâtea grave evenimente. Rămâneam lângă telefoane până la patru, cinci dimineața. Pe străzi, mașini și trupe forfoteau. Veneau comunicatele oficiale, citite cu ochi mari. In acele nopți aflam, târziu de tot, spre ziuă, întorsătura neașteptată pe care o luau evenimentele.

Iarna a trecut. Se desprimăvăra când a venit noaptea de pomină. Noaptea în care dl. Hitler a ocupat Austria. Incepând dela zece seara, am citit una după alta telegramele de foc.

Câte un prieten chema la telefon și-i comunicam ce începe să se petreacă în Europa. Pe telegrame

urmăream mersul carelor de asalt, uruind pe şoselele Austriei, înaintând ca un torent de fier spre inima ei. Un nume ţâşnea ca un ţipăt: Viena. Către ziuă, glasul i s'a stins. Totul s'a petrecut într'o noapte. A doua zi dimineaţă, pe harta Europei era o ţară mai puţin.

Se împlineşte un an de când stăm la aceste mese, lângă aceste telefoane. Palizi, urmărim pe telegrame, ca pe un seismograf, cutremurile care încep să sguduie lumea.

Afară, acoperişurile oraşului lucesc sub razele lunii.

Tot astfel le-or fi zărind şi aviatorii?

1938

O ÎNTÂMPLARE CU LUPI

Povestirile cu lupi au fost întotdeauna palpitante. Multă vreme, lupii au reprezentat cea mai frecventă întâlnire a oamenilor cu primejdia şi aventura. Adeseori, aceste întâlniri erau înscrise în destinul lor, inevitabile.

Astăzi, lungi trenuri de oţel străbat câmpiile acoperite de zăpadă şi călătorii întinşi pe canapelele de pluş nici nu visează măcar la dramele care au avut loc pe vremuri, în lungul acestor câmpii. Odinioară, a călători iarna însemna a te întâlni cu lupii. Primejdia aceasta era punctul negru al călătoriei, la care oamenii începeau să se gândească din clipa în care sania pornea. Era eventualitatea nefastă, acel fatidic „de ce ţi-e frică n'' scapi".

Ingenunchiate în faţa icoanelor, soţiile şi fiicele călătorilor se rugau : Dă Doamne să nu le iasă în cale lupii.

Dar de cele mai multe ori lupii ieşeau. Câte peripeţii a căror istorisire îngheţa sângele în vine ! Imi reamintesc din copilărie feţele mari şi aspre ale ţăranilor şi ochii lor în care groaza revenea în timp ce povesteau.

Lupi care se repezeau la cai şi dintr'o singură lo-

vitură le sfâșiau burta. Oameni trăgând cu arma până ce sfârșeau gloanțele, sau suiți în copaci, înconjurați de haita flămândă, înghețând de frig, înnebunind de spaimă.

Erau multe povestiri despre soldați. Mereu erau mâncați de lupi pe când, peste câmpii acoperite de zăpadă, se întorceau acasă în noaptea de Ajun.

Dar iată, cea mai uluitoare întâmplare cu lupi a avut loc pare-se în zilele noastre. De relatarea ei se ocupă agențiile oficiale de presă:

„ISTAMBUL, 5 (Rador) — Trei tineri muzicanți, cu trei clarinete și trei tobe mari, porniseră ieri, urmând să cânte a doua zi la o nuntă.

Surprinși pe drum de viscol, s'au adăpostit într'o moară părăsită. In cursul nopții, opt lupi au pătruns în moară printr'o gaură a zidului. Unul din cei trei muzicanți, căutând să sperie lupii, a început să bată din tobă. Sgomotul a speriat lupii, care au căutat gaura din zid pentru a fugi. Ceilalți muzicanți au început și ei să bată cu disperare tobele, înnebunind de spaimă lupii. Fiarele, căutând o scăpare, s'au izbit de ziduri cu atâta putere, încât s'au rănit grav și în cele din urmă și-au zdrobit capetele.

Până în zori, muzicanții au bătut cu disperare în tobe, iar la venirea zilei, cei opt lupi erau toți întinși pe jos cu capetele sfărâmate. Cei trei tovarăși i-au jupuit, iar blănurile le-au dăruit tinerilor căsătoriți".

Intâmplarea aceasta cuprinde atâtea elemente neașteptate, încât va putea fi comentată în fel și chip. Mie mi-a trezit adânci păreri de rău. O, dacă am fi

fost şi noi atât de iscusiţi ca muzicanţii turci ; dacă am fi ştiut şi noi cum să batem din tobe, pentru ca lupii vieţii şi idealurilor noastre să-şi sfarme capul de ziduri !... Dacă am fi putut oferi omenirii, în zorii zilei, blănurile lor jupuite !...

1938

OAMENI MARI

Demultă vreme de când vreau să scriu despre câțiva oameni mari pe care îi cunosc.

O, nu trebue să zâmbiți ca în fața cuiva care se pregătește să se laude cu relațiile sale. Oamenii mari despre care voi vorbi nu sunt oameni mari la o bursă de valori a țării noastre sau a continentului. Vreau să scriu despre oamenii mari lipsiți de celebritate.

Adeseori, oamenii celebri, autori ai unor admirabile cărți sau generoase discursuri, ni s'au arătat meschini, sgârciți, proști chiar, și de o răutate profund inumană. In apropierea lor am avut tristețea să văd neînțelese atâtea dintre problemele dureroase ale timpului pe care îl trăim. O, e îngrozitor să se petreacă în lume evenimente grave, care privesc întreaga umanitate, și în capul oamenilor a căror fotografie apare în ziare, ca reprezentanți ai gândirii contemporane, să găsească un atât de mediocru și superficial ecou.

De mult, dobândisem certitudinea că profilul moral al omenirii e desenat de oameni în jurul cărora nu se face nicio vâlvă. Sunt sigur că undeva, în vreun oraș de provincie, sau aici, pe o stradă necunoscută, trăiesc

oameni al căror nume nu a apărut niciodată în ziare, dar a căror valoare întrece cu multe carate pe a celor care, prin accident sau prin perseverenţă, au ajuns să fie consideraţi drept „personalităţile" timpului nostru. Am ştiut că pentru a auzi păreri profund umane asupra oricăror fapte din lume, dela o sinucidere până la tragediile popoarelor, nu e nevoie să ridici o ureche atentă şi emoţionată spre gura celor care dau interviewuri, ci mai degrabă s'o apleci spre oamenii simpli, care gândesc adeseori mai viu şi se exprimă cu mai multă noblețe şi înţelegere.

Am cunoscut astfel de oameni şi mi-a plăcut să-i ascult. Dar eram încă departe de a-i numi oameni mari.

Au fost însă în ultima vreme în lume evenimente de o tărie neprevăzută. Dela un capăt la altul al continentului a plouat cu vitriol. Şi oamenii au fost puşi la o grea încercare.

Câte bronzuri luceau în soare înainte de ultimele triumfuri hitleriste? Câţi oameni aveau un profil îndreptat spre eternitate? Dar a plouat cu vitriol.

A fost un timp de triste prăbuşiri. Evenimente grave au încercat oamenii. Şi ei n'au rezistat. Puşi să ia atitudine — o! nu o atitudine publică, pentrucă asta de mult nu mai era posibil, ci doar una de gândire — s'au bâlbâit şi s'au desarticulat.

In timpul acesta, mi-a fost dată grava bucurie de a cunoaşte un om simplu, un om adevărat, care în faţa acestor evenimente a rostit cuvinte izvorîte dintr'o atât de neturburată demnitate, încât deodată am avut sentimentul că un astfel de om e ceeace ar trebui să se cheme un om mare. Era o seară ploioasă, când pen-

tru prima oară am simţit că particip cu întreaga mea fiinţă la un gest pe care până atunci îl făcusem doar formal. Pentru prima oară am înţeles ce înseamnă să stai în faţa cuiva cu capul descoperit, din respect. Aceasta s'a petrecut destul de târziu în viaţa mea.

Când atâţi oameni care erau socotiţi piscuri ale timpului nostru se macină şi se năruie, ce uimitor e ca un om simplu, necunoscut, să rămână în faţa acestor ultime şi grele încercări un om întreg, adevărat, rostind gânduri de o rară noblеţă şi de o atât de largă viziune a lumii, încât ar putea fi invidiat de toţi scriitorii. L-am auzit vorbind şi am cunoscut emoţii profund omeneşti, cum de multă vreme de nimeni nu-mi mai fuseseră prilejuite.

In faţa evenimentelor care au făcut ca atâtea glorii să-şi piardă cumpătul, decăzând din demnitatea de om, el a rostit simplu, firesc, cum ar curge apa unui râu, cuvinte de o mare frumuseţe, în care se refugiase parcă tot ce a mai rămas nobil şi sublim în lume. Ascultându-l, de fiecare dată mă gândeam: e un om mare.

Şi eram mândru că îl cunosc şi că oamenii pot fi uneori astfel. Oameni mari, oameni adevăraţi.

1938

MEDITAȚIE ASUPRA UNUI SERGENT CARE MĂ SALUTĂ

O de s'ar putea să nu mă mai salute sergentul! Faptele pe care le voi povesti au început cu un an și jumătate în urmă. De atunci mă salută sergentul, iar eu, începând prin a mă nedumeri, mi-am pierdut treptat liniștea, somnul și încrederea în mine însumi. O, de s'ar putea să nu mă mai salute sergentul!

Dar sergentul mă salută. Trebue să recunosc că nu întotdeauna soarta mea s'a arătat atât de vitregă și că au fost timpuri când sergentul nu numai că nu mă saluta, dar se uita la mine pe sub sprâncene, având aerul că întreabă: ce-i cu tine, musiu? Atunci, mă simțeam cu mult mai bine.

Nenorocirea a început, după cum am mai spus, acum un an și jumătate. Exasperat la culme de sgomotul orașului, am luat hotărîrea să mă mut într'unul din așa numitele parcuri, clădite în ultimii ani, fără să bănui că pe străzile lui, în adevăr liniștite, voi păți marea rușine a vieții mele. O, de s'ar putea să nu mă mai salute sergentul!

Dar sergentul mă salută. Cred că nu trecuseră nici trei zile dela mutarea mea în splendidul cartier, când avu loc nenorocirea. Mă întorceam acasă, pe la mie-

zul nopţii. Străzile parcului sunt, chiar ziua, aproape goale. La acea oră târzie de noapte, erau pustii. Dar când am dat să traversez piaţeta din faţa casei în care stau, un sergent s'a desprins din colţul opus şi mi-a tăiat calea.

Mie mi-au fost întotdeauna neplăcuţi sergenţii şi comisarii. Nu am comis în viaţă cine ştie ce fărădelegi, totuşi, de câte ori întâlnesc un sergent sau un comisar, mi se încreţeşte pielea. Aşa, fără explicaţie, ca atunci când văd şopârle sau crocodili.

In acea seară, văzându-l cum vine spre mine, m'am gândit : ăsta crede că sunt un răufăcător. Mărturisesc că, trist cum eram, n'aş fi putut deschide măcar gura să-l contrazic şi mă aşteptam să fiu luat de guler şi dus la comisariat. Pe când, în urma acestor gânduri, înaintam cu paşi şovăelnici spre poarta casei în faţa căreia sergentul se postase, aţinându-mi calea, s'a petrecut un fapt uluitor, la care nu m'aş fi aşteptat în ruptul capului : sergentul m'a salutat. Vă rog să citiţi bine : sergentul m'a salutat.

O, de nu m'ar fi salutat sergentul !

Dar sergentul m'a salutat. Când am ajuns în dreptul lui, şi-a înţepenit deodată amândouă picioarele şi a dus mâna la chipiu. Dacă aş putea să vă descriu perplexitatea care m'a cuprins, aş fi fără îndoială unul din marii scriitori ai lumii. Cred că niciun om n'a putut fi pus vreodată într'o situaţie atât de neprevăzută. Mai întâi, bine înţeles, nu mi-a venit să-mi cred ochilor. Dar nu putea fi vorba de o halucinaţie. Sergentul era acolo, în faţa mea, şi tocmai lua mâna dela chipiu. Nu încăpea nicio îndoială. Mă salutase. Aceasta era cumplita realitate.

In confuzia care a pus stăpânire pe mine, am vrut să spun ceva, dar n'am reușit decât să scot niște sunete nearticulate. Am fugit atunci pe scări, în casă. Mi se întâmplase un lucru groaznic. Când am fost sus, am privit dela fereastră, în stradă. In piațeta din fața casei, lângă monumentul acelui fost ministru de domenii, căruia intimii îi spuneau „Porcul", sergentul se plimba ca un om care și-a făcut datoria, fără să dea semne că ar vrea să vină după mine.

Privindu-l, contrariat, mă întrebam: cum se putuse ca un om al autorității, în uniformă și cu revolver la șold, să ducă mâna la chipiu și să mă salute? O, dacă ar fi fost numai atât! Dar în clipa marii confuzii, când am vrut să spun ceva și n'am izbutit decât să mă bâlbâi, tot sergentul a fost acela care a vorbit. A spus așa: „Să trăiți! și și-a sunat tocurile bocancilor pe trotoar.

In noaptea aceea m'am svârcolit în pat fără să pot adormi, iar zorile m'au găsit cu cearcăne în jurul ochilor. Așa se întâmplă de atunci mereu, de câte ori întorcându-mă acasă târziu, sergentul se ivește în colțul străzii și mă salută. Atunci, începe o noapte de coșmar.

Oricât mă sbat, oricât mă frământ, nu pot înțelege de ce mă salută sergentul și de ce-mi spune: „Să trăiți!" Nu am decorații, nu am făcut import-export, nu am ținut discursuri despre România Mare. De ce mă chinuie atunci sergentul, de ce mă pune în rând cu toți aceștia? De ce mă așteaptă în colțul străzii, de ce ia poziția de drepți și duce mâna la chipiu, fă-

cându-mă să mă simt rudă cu monumentul din faţa casei mele ?

Mă înspăimânt la gândul că poate soarta m'a ales să fiu unul din oamenii mari ai ţării.

O, de s'ar putea să nu mă mai salute sergentul !

1938

ELOGIUL GREIERULUI

În casa în care locuesc trăieşte un greiere. Nu-l văd niciodată, dar sunt nopţi în care îl aud. Dela începutul acestei veri l-am ascultat de multe ori. In întunericul din cameră nu zăresc nimic; afară, peste oraş, sclipesc stele palide.

Atunci îmi dau seama că nu sunt singura fiinţă care nu doarme. In liniştea nopţii deslușesc un ţârâit subţire, ca de fire de oţel atinse între ele.

E cântecul greierului care vine, fără să poată fi refuzat, să ţină tovărăşie gândurilor ce se răsucesc în spaţiul misterios al cutiei craniene. Uneori, intimitatea dintre noi ajunge atât de mare, încât îmi vine să cred că ţârâitul metalic este un alt aspect al gândurilor mele, care devin sonore şi încep să se audă.

Astfel, între nopţile mele de veghe şi cântecul greierului, s'a stabilit un fel de complicitate. La un moment dat, noi ne despărţim de restul lumii şi rămânem singuri. Oraşul se scufundă în linişte şi somn. Dar noi doi continuăm să fim treji şi activi cu o egală stăruinţă.

Eu stau într'un şezlong, cu faţa în sus, cu întreaga fiinţă legănată de ritmul imperceptibil al gândirii şi

ascult cântecul greierului, ca şi cum m'aş urmări pe mine însumi.

Cine o fi neobositul cântăreţ ? Ţin minte că în urmă cu câteva luni am dat peste un gândac negru cu talie sveltă de cavaler medieval, care mi l-a reamintit pe Don Quijotte. El să fie ? Mai demult văzusem gravura care ilustrează memorabila lui întâlnire cu furnica. In acea gravură, furnica era închipuită în pragul proprietăţii sale, cu şorţ la brâu, iar greierele avea o înfăţişare de trubadur, ţinând în mână o vioară.

De atunci, ori de câte ori a fost vorba de greiere, mai mult decât spre un gândac negru, gândul meu a mers spre imaginea acelui subţiratic trubadur.

Nici astăzi nu am o exactă reprezentare vizuală a enigmaticului cântăreţ. Dar în schimb, cât de cunoscută îmi e activitatea lui. Cât de bine îi ştiu cântecul, din prima clipă când începe să măsoare adâncimea nopţii. E tot atât de neîntrerupt şi perseverent ca torsul pisicii, dar un tors fără moliciuni, nesomnolent, extrem de lucid, ca acţiunea unui prizonier care ar roade cu pila gratiile închisorii.

Poate acesta e sensul adânc al existenţei lui de care a încercat să-şi bată joc furnica. Dar imperturbabil şi stăruitor, neînvins de foame şi de ironii, greierele îşi urmează destinul : când tot oraşul a adormit, el începe să taie cu nevăzute fierăstrae de oţel gratiile marii închisori din care oamenii au uitat să mai evadeze.

Nu ştiu dacă acest cântăreţ va reuşi şi dacă are

să fie vreodată pe lume domnia greierului. Eu o doresc din tot sufletul, cu atât mai mult cu cât găsesc de prisos să adaug că între noi doi există o perfectă identitate de vederi și de destin.

1938

LA CIMITIRUL DIN DEAL

Pe drumul întunecos care duce la cimitirul din deal, a pornit aseară un nou convoi. Un nou şi lung convoi, alcătuit dintr'o duzină de dricuri. La lumina torţelor, cortegiul înaintează. Lugubră procesiune, care priveşte destinele unei ţări întregi!

Cai slabi, îmbrăcaţi în negru şi legaţi la ochi, trag dricurile anevoie. Drumul e greu şi copitele sună pe caldarâm, straniu. E un drum tăiat anume pentru a duce mai repede şi mai sigur la cimitirul din deal.

In urma dricurilor, nu plânge nimeni. La acest fel de înmormântări, la care cadavrele sunt scoase dintr'o morgă secretă şi îndreptate spre un cimitir secret, rudele morţilor nu au voie să ia parte.

De după ziduri însă, se aude murmurul consternat al celor pe care îi priveşte înmormântarea. Par să fie foarte mulţi, neliniştiţi şi treji în întuneric. Dar cioclii dau bice cailor, cu ochii flămânzi la colivă.

Cortegiul înaintează în noapte, la lumina făcliilor. E un lung cortegiu. Până acum, pe drumul acesta n'au mers niciodată atâtea dricuri într'o singură noapte. Dintr'unul din ele se scurge o şuviţă subţire

de sânge. Morţii sunt proaspeţi ; asasinatul abia s'a produs.

Sus, pe poarta cimitirului, un cioclu intră călare să vadă dacă totul e gata. Plini de năduşeală, câteva duzini de gropari sapă gropi. Alături de ele sunt alte morminte mai vechi.

Acolo, în cimitirul din deal, au fost înmormântate, în nopţi la fel de întunecoase, fiinţe, principii şi simboluri, a căror lipsă oamenii de jos, din oraş, o resimt dureros. Mormintele n'au cruce şi nici vreun fel de inscripţie. Dar cioclii şi groparii ştiu cine zace în fiecare.

Aproape de poartă, pe aleia principală a cimitirului, e îngropată Libertatea Presei. Trupul ei zace în câteva morminte, fiindcă a fost adusă pe rând : într'o noapte o mână, în alta un picior, odată inima şi în cele din urmă capul. Intre aceste înmormântări succesive a trecut destul timp ; când i-a fost adus piciorul, era tânăr şi frumos ca de domnişoară, dar ea a continuat să trăiască în oraş, şchioapă şi ciungă, până ce a fost ciopârţită definitiv, încât atunci când i s'a adus capul era al unei femei bătrâne. Alături de aceste morminte sunt îngropate rude ale Libertăţii Presei, o întreagă familie de libertăţi, a cărei exterminare se face metodic în oraş.

Convoiul care se îndreaptă acum spre cimitir pare să fie rodul unui asasinat multiplu. Trase de cai scheletici, îmbrăcaţi în negru, dricurile înaintează la lumina stranie a torţelor.

Sunt multe cadavre în noaptea aceasta, încă pline de sânge. Din oraș, pare că urcă spre cer un vaer imens.

Dar cioclii dau bice cailor, cu ochii flămânzi la colivă.

1938

MAREA LECȚIE A ZĂPEZII

În acea zi de Anul Nou a nins peste București de dimineață până seara. Zăpada a venit deodată fără socoteală, multă, abundentă, ca recolta unui an generos. Zăpada era ea însăși un rod, un fruct al iernei, de o ciudată și pură frumusețe.

În acea zi n'a mai fost pe pământ decât zăpadă și numai zăpadă. Iar dacă pentru epiderma oamenilor era rece, ca întotdeauna, pentru sufletul lor era caldă, bună și hrănitoare, ca o pâine proaspătă și moale, plămădită din făină nouă. Cineva mergea dela un capăt la altul al cerului și secera ogoarele de zăpadă, care cădea asupra pământului, ca spicele de grâu. Așa părea ninsoarea în ziua aceea: un seceriș, o strângere a recoltei. Zăpada a fost atunci singurul grâu pentru marea foame a oamenilor.

Oamenii erau chinuiți în ziua aceea. Un an se sfârșise, cum se sfârșesc uneori zilele când vine un uragan: pe pământ se făcuse deodată mai întuneric. De multă vreme se făcea pe pământ tot mai întuneric. Și acum, cu anul care se termina, coborîse un nou văl de beznă. Neliniștiți, oamenii scrutau orizontul, încercând să descopere ce ar putea veni în zilele următoare. Dar nu era decât întuneric.

In acea zi însă a început să ningă. Zăpada părea că vine ca o mare lecție pentru toți oamenii. Ea părea că le spune: Fiți calmi! Ce s'a petrecut zilele acestea n'are nicio importanță pentru ceeace este mai grav și mai profund în existența voastră. Dincolo de spaime și de oroare, rămâne viața voastră și a întregii omeniri, împotriva căreia nimic nu se poate face. Oameni, prieteni, fiți calmi! Nimeni n'o să vă poată scoate din drumul vostru care rămâne măreț.

Așa vorbea oamenilor în ziua aceea zăpada, venind din cer necontenit.

1938

SOARELE DELA ȘAPTE SEARA

Mai se petrec în zilele noastre fapte turburătoare, care vin să ne arate că viața are și alte dimensiuni decât acelea despre care se vorbește ca și cum ar cuprinde-o în întregime.

Nu mai departe decât aseară, la ora șapte — și ora aceasta mi-a rămas în minte ca ora unei minuni — am auzit vorbindu-se despre viață așa cum nu se vorbește pe stradă, în toate zilele. Era totuși pe stradă, într'o zi ca toate zilele.

La ora aceea, cum suntem în plină iarnă, întunericul domnea pe străzile Bucureștiului, risipit doar pe alocuri de reclame luminoase. E desigur straniu să întâlnești la acea oră un om și întrebându-l ce mai face, în loc să-ți răspundă, cum se întâmplă de obicei pe stradă, cu o banalitate sau o știre politică, să spună simplu și liniștit: Mă uit ce soare splendid e pe cer.

Viața ne-a scutit de rușinea de a izbucni în râs la astfel de răspunsuri, chiar dacă nu ne-a înzestrat cu virtutea de a le înțelege în profunzime, cum trebuesc desigur înțelese. Totuși, astfel de cuvinte reușesc să ne turbure și să ne facă să gândim că viața curge prin multe fluvii, unele misterioase și subterane.

Omul care mi-a dat aseară un astfel de răspuns e

un om pe care îl cunosc bine şi ale cărui reflecţii asupra faptelor ce se petrec în lume au avut darul să mă întristeze de multe ori. El însuşi este un om cu desăvârşire trist, în a cărui conştiinţă drama care sfâşie umanitatea îşi găseşte un amplu şi chinuitor ecou.

Sunt însă şi întâmplări miraculoase în lume. Şi aseară, într'un Bucureşti întunecat şi plin de ceaţă, prietenul meu mi-a răspuns : — Mă uit ce soare splendid e pe cer ! Nu am întors capul să verific această afirmaţie. M'am uitat însă la faţa lui : era a unui om care priveşte un soare splendid.

Zâmbind, a continuat : Sunt adevăruri atât de mari şi luminoase, încât nicio coborîre a omenirii în întuneric n'o să le poată stinge vreodată. Şi soarele acesta pe care îl văd şi de a cărui căldură fierbinte mă bucur infinit, n'o să-l poată întuneca nimeni. Sunt lumini secrete care vor conduce lumea şi care nu vor putea fi stinse niciodată. Cum nimeni n'are să poată opri primăvara să se întoarcă şi să fie stăpână pe tot pământul, deasupra tuturor celorlalţi vremelnici stăpânitori.

Prietenul meu avea o stranie, o turburătoare dreptate. Totul e să vezi, să poţi vedea, pe timp de iarnă, soarele dela şapte seara.

1938

SCRISOARE CĂLĂTORILOR CU FES

Din nou aţi început să plecaţi, turci de pe pământurile dela mare, şi din nou au început să scrie ziarele despre voi. Cu melancolie. S'ar părea că românilor le pare rău după voi. Acum vi se descoperă o mulţime de calităţi : eraţi cumsecade, eraţi loaiali. Şi purtaţi fes. Aduceaţi prin urmare în peisajul românesc o notă de pitoresc, care-i mărea farmecul. Dar mai cu seamă eraţi urmaşii unor strămoşi care fuseseră pentru români un nesfârşit prilej de proverbe.

De pildă : Cum e turcul şi pistolul. E drept că pe lângă browning sau mitralieră, pistolul e acum o armă demodată. Sau, acel ciudat : Turcul plăteşte. Eu ştiu că, multă vreme, noi am plătit turcului. Dar poate că de pe atunci începuse moda după care astăzi atâţia dintre noi afirmă că Germania veghează la apărarea păcii.

Plecarea voastră de pe pământurile dela mare a trezit destule melancolii şi sunt oameni care suspină : Se duc turcii... Târzie replică la formula care atâţia amar de ani ne-a îngrozit bunicii : Vin turcii ! Pe o respiraţie de secole şi în ritm de glossă eminesciană, s'ar putea spune desigur : Turcii vin, turcii se duc...

Dar nu e nicio poezie în plecarea voastră : pe puntea vapoarelor, cu boccelele în spate, îngrămădiți unii în alții, ca o turmă. Ziua vă e sete și noaptea tremurați de frig. Și de câtă vreme răbdați de foame ? Sunteți la aman, bre. Eu știu bine că sunteți la aman.

Ce vorbă care te seacă la inimă ! Multe li se pot întâmpla oamenilor în viață. Nimic însă nu e atât de rău ca atunci când ești la aman.

Turci de pe pământurile dela mare, sunteți la aman. Vă părăsiți bordeiele de lut și vă duceți, lăsând românilor, se pare, numai regrete. Dar în urma voastră mai rămâne un cuvânt, și pe acela vreau să-l aleg, ca pe un pistol dintr'o panoplie, și să vă rog să mi-l lăsați.

E un cuvânt de care buna mea creștere m'a ținut până acum departe. E drept că românii nici nu știu să-l rostească așa cum trebue. Il auzisem uneori prin vreo cârciumă și mi se păruse un cuvânt urît, de mahala.

Dar, odată, într'o după-amiază la Medgidia, am văzut doi dintre voi certându-se. Era un turc bătrân și unul tânăr. Bătrânul era știrb și avea un turban vechi și murdar. Tânărul căsca o gură cu dinți strălucitori. Își svârleau unul altuia ocări. Cândva, turcul bătrân a tăcut, ascultând ce spune cel tânăr. Dar se vede că acesta făcea niște afirmații atât de neadevărate, încât turcul bătrân, pierzându-și răbdarea, a rostit deodată : hai sictir !

Turcul cel tânăr a făcut : hâc ! ca și cum i-ar fi tăiat cineva gâtul cu un satâr. Și n'a mai zis nimic. Bătrânul l-a privit cu scârbă, ca pe un scuipat.

De atunci țin minte, cu uimire, acest cuvânt. E tot

ce vreau să păstrez după plecarea voastră, turci de pe pământurile dela mare. Cuvântul acesta vă rog să mi-l lăsaţi moştenire. Să ştiu că îmi poate veni pe limbă la nevoie. Nu l-am folosit încă până acum niciodată. Dar e bine să-l am la mine, ca pe o ultimă rezervă. Românii au născocit o vorbă : să-i dai vieţii cu sictir. Nu aş face una ca asta, pentrucă eu iubesc viaţa. Dar iată, dela o vreme, apar oameni şi se ivesc împrejurări faţă de care aş simţi că nu mi-am făcut pe deplin datoria dacă, până la urmă, nu le-aş da cu hai sictir.!

Voi, turcilor, care sunteţi la aman, înţelegeţi cred toată tristeţea şi amara gravitate a spuselor mele. Vă doresc călătorie frumoasă şi să ne vedem cu bine.

1938

NE MAI RĂMÂNE CEVA

Nouă, cei cărora ne-a fost interzis ceeace ne interesase cel mai mult în viaţă, ne mai rămâne totuşi ceva foarte important, pe care nimeni nu ni-l poate interzice. Ne mai rămâne să scrim, să devenim scriitori. E tot ceeace ne mai poate salva — o, nu în faţa eternităţii, fiindcă avem o ideie prea justă despre relativitatea fiinţei noastre — ci faţă de timpul pe care îl mai avem de trăit şi pe care nu vrem să-l lăsăm să se piardă, oricât ar fi de puţin.

Nu ne-a fost îngăduit să participăm la viaţă aşa cum am fi vrut. E desigur o mare înfrângere pe care am suferit-o. Dar iată că dincolo de toate barierele care ni s'au închis, când s'ar fi putut crede că suntem iremediabil pierduţi, încă mai putem participa la viaţă. Mai putem deveni scriitori. Mai putem să scrim despre viaţă şi pentru viaţă, tot ceeace n'am putut trăi.

Timpul care începe este al odăilor închise şi al realităţii dintre patru pereţi. Dar în fiecare cameră, ca în fiece cutie craniană, se pot desfăşura evenimente care să ne despăgubească, într'un fel măreţ, de ultimele înfrângeri şi îngrădiri. Când totul părea că ne e interzis, ne mai rămâne să devenim scriitori. Vom

fi mai departe de viață și totuși mai aproape de miezul, de substanța ei, îmbogățită de tragediile din ultimul timp.

Acesta e un mesaj și o profesiune de credință. În clipa în care în jurul nostru se strâng din toate părțile atâtea întunecimi, ne dăm seama că încă mai putem trăi, că mai putem găsi un soare în cerneala cu care scrim.

Și care odată și odată, va putea redeveni soarele vieții.

1938

Uneori, unul dintre noi rostind un nume scump, adaugă : a trecut. Şi glasul îi e surd şi plin de o mare tristeţe.

Nouă, cei cărora nu ne-a fost indiferentă istoria acestui deceniu, ne-a fost dată marea amărăciune de a fi martorii unor dezertări dureroase, pe care le-am trăit ca pe un coşmar. Ce vis urît, îngrozitor, în care ne sbăteam zadarnic, punea stăpânire pe noi când obscurantismul în plină desfăşurare înregistra încă una din răsunătoarele lui victorii. Atunci, o parte din prietenii noştri, sau oameni pe care îi iubisem şi în care crezusem, începeau să cadă. Aici, în ţară la noi, într'un oraş sau altul al Europei, un nume care fusese simbol, sau stindard, se pleca în faţa valurilor negre ce veneau spre el şi în ziua următoare se aşeza în rând cu cei care, în cadenţă de bocanci, aduceau pe pământ întunericul.

Aceste capitulări sunt poate cel mai chinuitor episod al vieţii noastre. Ca sub un blestem cădeau pe rând, într'o ţară sau alta, oamenii care s'ar fi putut opune răstălmăcirii barbare ce se da rostului nostru pe pământ. Părea un vis urît, în care îţi mor toţi prietenii. Aşa cum stai în faţa unui om drag, care cu o

zi înainte mai umbla pe stradă şi mai vorbise, fără să poţi înţelege ce s'a petrecut înlăuntrul lui de rămâne nemişcat, dus pentru totdeauna de lângă tine, care nu mai poţi intra în niciun fel în legătură cu el, tot astfel ne aplecam în mintea noastră peste aceşti prieteni, fără să putem înţelege ce s'a petrecut înlăuntrul lor, cum a fost cu putinţă această înspăimântătoare, absurdă, monstruoasă preschimbare ; mai de nepriceput, mai de neadmis decât moartea.

Dar câteodată, în timpul acestui lung coşmar, în ochii unuia din noi lucea o lumină : — Nu e adevărat. N'a trecut !

O, ce mare, ce adâncă bucurie ! E ca atunci când despre oamenii iubiţi pe care îi credeai morţi, afli deodată că sunt încă în viaţă. Ce mare bucurie ca atâţi prieteni să fie cu tine, în acelaşi mers, alături de milioane de oameni care şi ei ştiu despre tine că „nu ai trecut", că nu ai murit, că eşti încă în viaţă, carne şi sânge din carnea şi sângele umanităţii.

1938

CUPRINS

Pag.

Cuvânt înainte . . 5

I. REPORTAJE

Introducere în reportaj . . . 19

LUMEA PETROLULUI

Peisaje petrolifere 25
Industria neagră a petrolului 33
Harta geografică și morală a industriei petrolifere . 38
Viața unei sonde 45
Infamia salariilor petrolifere 54
Cariera unui om al petrolului 56
Rafinăria din Câmpina 61
Bușteni, leagănul petrolului 68
Viața în schele 73
Accidente de muncă 78
Oameni cu torțe 90

TĂBĂCĂRII

O industrie fetidă 95

Pag.

Munca în tăbăcării 102
Inmormântare cu drapel 109

ŢARA DE PIATRĂ

Munţii Apuseni 119
O femeie mănâncă un măr 126
Sărăcia din Ţara Moţilor 130
Un om a trecut peste munţi 137
Viaţa în Ţara Moţilor 146
In nopţile cu lună, femeile torc cânepă 150
Roşia-Montana 157
La Impărăţie 168
Aur ! Aur ! 181
Vercheş şi câinele... 193
Holongării 205

PERIFERIE

Spălătoresele 215
Valea Plângerii 219
Vatra Luminoasă 231
Gură de om, gură de câine 237
Tramvai clasa II-a 244
Orele oraşului 249
La porţile morţii 261

TRAGEDIA POPORULUI BASC

Tragedia poporului basc (I) 271
Tragedia poporului basc (II) 280
Tragedia poporului basc (III) 284
Tragedia poporului basc (IV) 289
Tragedia poporului basc (V) 295

Pag.

Tragedia poporului basc (VI) 298
Tragedia poporului basc (Incheiere) . 304

EVOCĂRI

Războiul pe apă . 311
Crăciun 1916 . . . 318
Monitorul englez . 326

II. PAMFLETE

O propunere 335
Să nu uităm Doftana 338
Demonstrația generalilor 341
Madam Ana, Hitler și scumpetea . 344
Monumentul dela Adua 347
Salutări din Râmnicu-Sărat . . 348
Unul care n'a murit în munți 350
Sublocotenentul Petrescu are pe conștiință două fecioare 352
Aspecte dintr'o colonie școlară . . 354
Alcoolic și bolnav de sifilis . . 357
Instantanee 359
Instantaneu în zorii zilei 361
Scrisoare deschisă primului procuror . 363
Scrisoare deschisă banditului Coroiu 365
Scrisoare deschisă Directorului General C.F.R. . . 367
Scrisoare deschisă porcului care a venit în București 369
O discuție despre America 372
Interesul superior al țării . 375
Venerabilii 377
Uite popa nu e popa 379
Mocirla 381
Mărirea și decadența unor castraveți . 384
O pisică miaună la Veneția . . . 387
Instantaneu electoral . . 389

Pag.

Bani falsi 391
Indescifrabilii milionari 394
Despre râie 398
Submarine necunoscute 401
Băieții dela Saint Jean de Luz . . . 403
Un pisoi opărit 405
Călăul 407
Mâna doctorului Goebbels în Spania . . 410
Aparat pentru tăiat părul din nas . . 413
Săpături de toamnă 415
Fantome benevole 417
Vocabular electoral 419
Candidați și alegători 422
Suntem din Popescu 424
Noul porumbel al păcii 426
Pe ici, pe colo, sau neintervenția italiană . . . 428
Ar fi păcat 430
Interesul poartă fesul 432
Mutarea fălcilor la națiuni 435
„Ultima" 437
De ziua nunții tale-ți scriu 440
Meditație despre Danzig 444

CIOARA NOASTRĂ

Hotărîrile delegației permanente a partidului „Cioara Noastră" 451
Programul de guvernare al partidului „Cioara Noastră" 453
În interesul vostru, români! 456
Alegerile în țară 458
Cei trei periculoși bolșevici 460
Cabinetul „Cioara Noastră" a fost îndepărtat dela cârma țării 462
Bruno Mussolini în mâinile pieilor roșii 466

III. ARTICOLE

TIMPURI INTUNECATE

Pag.

La comemorarea lui Horia 477
Paşte românesc 479
Evenimente, evenimente 482
Represiuni sângeroase 484
Poveşti pentru copii 486
Procurorul a făcut apel 487
Sclavii prinţului Ştirbey 490
A dispărut o fată desculţă 493
Ateliere de croitorie 495
Sborul „Vulturului Negru" spre Abisinia 497
De vorbă cu un oltean 499
Preţuri maximale la biserici 501
Un ministru subversiv 503
Ţara crapă de foame 506
Negustorie cu Germania 509
Trustul fabricanţilor de leacuri 511
Moarte de câine 513
Nopţi de ger (I) 515
Nopţi de ger (II) 519
Opt mii de şomeri?... 524
Spagă pentru pensie 526
Moartea celor doi curăţitori de latrine 528
Urgia fiscală 530
Abecedare 532
Sătuii bat pe flămânzi 534
Ard târguri în ţară 536
Un obicei al pământului 538
Bilanţul unei zile de război 540
Starea de asediu 542
Tifos exantematic 545
Provocatorii războiului 547
Şantajul Germaniei 549
Oameni în Dâmboviţa 551
Oameni pe trepte 553
In provincie 555

	Pag.
Un popă, un catâr şi doi ţărani spanioli	557
Biserici incendiate	559
Trupe eliberatoare ?	561
Sălbatecii rezistă civilizaţiei	563
A venit iarna !	565
Suntem o ţară fericită	568
A murit un duşman al oamenilor	570
Arme şi abecedare	572
Intâmplări la Madrid	574
No pasaran !	576
Cum s'a născut dreapta	578
Cum curg apele în Europa	580
Cine va învinge ?	582
Chinezi şi japonezi la Paris	586
Un umorist de geniu	590
Ţăranul şi îngheţata	593
Jefuitorul	597
Campania electorală	604
Eu cu cine votez ?.	606
Glasul scriitorilor	613
Optsprezece luni	616
Uciderea copiilor	620
La Primăria de Negru	622
Un scandal uitat	624
Stilou cu gaze asfixiante	627
Ghicea viitorul pentru o strachină de mălai	629
Ţara şoaptelor	632
Tehnicienii morţii vin în ajutorul umanităţii	634
Bombardarea atomului	637
Despre nimic	639

CONDEIE IN LANŢURI

Condeie în lanţuri	643
Nopţi redacţionale	646
O întâmplare cu lupi	649
Oameni mari	652
Meditaţie asupra unui sergent care mă salută	655

Pag.

Elogiul greierului 659
La cimitirul din deal . . . 662
Marea lecție a zăpezii 665
Soarele dela șapte seara 667
Scrisoare călătorilor cu fes . . . 669
Ne mai rămâne ceva 672
Cei care au rămas 674

Dragi cititori,

Vă rugăm să ne comunicați părerea voastră în legătură cu această carte, scriindu-ne pe adresa : *Editura Tineretului,* Str. Nikos Belolannis 25, Raionul I. V. Stalin, București.